
UNIVERSITARIA
BIBLIOTECA
ALESSANDRINA
F
d
36
ROMA

HORATII TVRSELLINI
ROMANI

E SOCIETATE IESV

LAVRETANAE HISTORIAE
LIBRI QVINQVE.

AD ILLVSTRISS. D.

PETRVM ALDOBRANDINVM
S. R. E. CARD.

ROMAE,
Apud Aloysium Zannettum. M D X C V I I.

SVPERIORVM PERMISSV.

CVM PRIVILEGIO SVMMI PONT.

NOS Ant. Maria miseratione diuina tit. S. Agnetis in Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus.

Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij Tursellini è Societate Iesu, in quinque libros distinctam: consentit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Almæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimonium dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die xiiij. Maij M. D. XCVII.

Ant. Mar. Card. Gallus Lauret. Prot. & Guber. perp.

EGo Claudius Aquauiua Societatis Iesu Præpositus Generalis, Lauretanæ historiæ libros quinque à P. Horatio Tursellino compositos, per tres alios Theologos nostræ Societatis, recognosci mandaui: quos cum illi approbauerint, probo etiam vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Dat. Romæ die viij. Octobris, Anno Domini M.D.XCVI.

Claudius Aquauiua.

Imprimatur.

Alex. Prouicesg.

Imprimatur.

F. Paulus Picus Reuerendiss. Mag. Sac. Palatij socius.

ILL.MO AC REVER.MO D.

PETRO ALDOBRANDINO S. R. E. CARD.

Horatius Tursellinus felicitatem.

CVM plurimis maximiſque in rebus diuina prouidentia elucet, Card. Ampliſſ.; tum vero præcipue in eo, quod parentem ſuam Deus hominum patronam parentẽq. cõſtituit. Nam cum humanam imbecillitatem innumerabilibus expoſitam caſibus cerneret; talem ei cuſtodem ac præſidem iam inde ab initio deſtinauit; quæ ſalutem vndique cinctam periculis expedire, vitam veris ſalutaribuſque bonis cumulare vna ex omnibus maxime & vellet, & poſſet. Matrem quippe ſuam præpotens ille Deus diuinæ maieſtatis, poteſtatiſque ſociam, quatenus licuit, adſciuit. Huic olim cæleſtium, mortaliumque principatum detulit: ad huius arbitrium (quoad hominum tutela poſtulat) terras, maria, cælum, natu-

ramque moderatur: hac annuente, & per hanc diuinos thesauros mortalibus, & cælestia dona largitur. Vt omnes intelligant, quicquid ab æterno illo, augustoque bonorum fonte in terras profluat, fluere per MARIAM. Ergo quæ regio? quæ gens? quæ natio est? vbi non illustratum miraculis, consecratum ædibus, titulis insignitum B. MARIÆ patrocinium existat? Verum inter omnes B. Virgini sacras ædes in omni genere vna eminet Lauretana: quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum impleuit; & per tot iam secula in dies magis omnium gentium ac nationum concursu, frequentiaque celebratur. vt cætera B. MARIÆ templa singularum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero omnium gentium ac populorum commune perfugium esse videatur. Huius igitur siue Ædis, siue Domus historiam tibi, PETRE ALDOBRANDINE potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ, quam singulari beneuolentia complexus es, nomine; tum meo, qui eandem ob causam, plus quam pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Errant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ linguæ studio magis, quam veritate ipsa metiuntur, si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis percipi, quam ex veteribus illis ac Latinis. Etenim Etrusca lingua Italiæ fere terminis circumscri-

bitur,

bitur, quibus ipsis deinde interpres huius historiæ satisfaciet: at Latina per omnes propemodum gentes ac nationes longe latequè vagatur: vt Romanus ille sermo etiam amplioribus, quam Romanum olim imperium, finibus terminetur. Quod si Lauretanæ Virginis tutela orbis terræ regionibus definitur; certe optare debemus, vt eius gloria ac fama perueniat, quocumque Christiana religio cultusque penetrauit. Quare Card. Ampliss. eadem benignitate, qua nostros homines soles, hoc qualecunque nostri Ordinis munus accipies: & clarissimum PETRI ALDOBRANDINI nomen simul cum Lauretana historia disiunctissimas quoque terras, ac regiones peragrare patieris. vt idem sit singularis tuæ erga Lauretanam Virginem religionis monumentum, & pignus nostræ erga tuum nomen gratæ ac propensæ voluntatis. Vale.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

VM sicut accepimus dilectus filius Horatius Tursellinus Religiosus Societatis Iesu Historiam sacræ Domus Lauretanæ, magno studio & diligentia conscripserit,& in lucem proferre ad piorum fidelium spiritualem consolationem intendat,dubitetque ne si omnibus huiusmodi Historiam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter supplicari fecit,vt in præmissis opportunè prouidere,de benignitate Apostolica dignaremur.Nos igitur eumdem Horatium specialibus fauoribus,& gratijs prosequi volentes,& à quibusuis excõmunicationis, suspensionis,& interdicti,alijsq. Ecclesiasticis sententijs,censuris, & pœnis à iure, vel ab homine quauis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit,ad effectũ præsentiũ duntaxat consequendum,harum serie absoluentes,& absolutum fore censentes,huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Horatio, vt ad decenium proximũ,à primæua dictæ Historiæ impressione computandum,nemo tam in vrbe quam alibi,in toto statu nostro Ecclesiastico nobis,& S.R.E mediatè, vel immediatè subiecto,Historiam prædictam,tàm Latino, quàm vulgari Italico idiomate, ac tàm in paruo,quàm in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venalẽ habere,sine speciali dicti Horatij,aut ab eo causam habentiũ licentia,possit, auctoritate Apostolica tenore præsentiũ concedimus, & indulgemus.Ac propterea vniuersis,& singulis vtriusq. sexus Christifidelibus præsertim librorũ Impressoribus, & Bibliopolis,ne dicto decennio durante,in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam in quocunque idiomate,sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut impressa vendere, seu venalẽ habere, vel proponere audeant, seu præsumant, sub quingentorum ducatorũ auri de Camera,pro vna Cameræ Apostolicæ, ac pro alia dicto Horatio,seu ab eo causam habentibus,ac pro reliqua tertijs partibus accusatori,& Iudici exsequenti; nec non amissionis, & librorum & Typorum omnium prædicto Horatio, seu suis præfatis pariter applicandorũ pœnis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filijs nostris S.R.E.Camerario,ac Sedis Apostolicæ Legatis,Vicelegatis,Gubernatoribus, & alijs Iustitiæ ministris, cæterisque ad quos spectat,vt eidẽ Horatio,& causam ab eo habentibus supra scriptis in præmissis efficacis deffensionis præsidio assistendũ, pœnas prædictas contra quoscunque contradictores irremisibiliter exequantur mandamus. Non obstantibus quibusuis Constitutionibus,& ordinationibus Apostolicis,statutis quoque,& consuetudinibus,etiam iuramento, confirmatione Apostolica,vel quauis firmitate alia roboratis, ac priuilegijs,indultis,& litteris Apostolicis in contrarium præmissorũ,quomodolibet concessis,cõfirmatis,& approbatis. Quibus omnibus & singulis eorũ tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter,& expresse derogamus: æterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem vt præsentiũ transumptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis,& sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutę munitis,eadem fides,quæ præsentibus ipsis adhiberetur,adhiberi debeat. Dat.Romæ apud Sanctũ Petrum sub annulo Piscatoris,die V. Ianuarij. M. D. XCVIII. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

M. Vestrius Barbianus.

INDEX CAPITVM
HISTORIÆ LAVRETANÆ
LIBRI PRIMI.

BEATAE Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur. Cap.1.

Amisso cultu, diuinitus asportatur in Dalmatiam. Cap.2.

Deiparæ monitu agnoscitur, & miraculo illustratur. Cap.3.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap.4.

Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalmatarum. Cap.5.

In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam. Cap.6.

E sylua transfertur in collem duorum fratrum. Cap.7.

Ex fratrum colle ob eorum discordiam demigrat. Cap.8.

Vestigia locorum, quæ Sancta Domus occupauit. Cap.9.

Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretanæ. Cap.10.

Dalmatarum indicio Picentes eam agnoscunt. Cap.11.

Heremita Picentes ad rem explorandam impellit. Cap.12.

Sexdecim viris in Dalmatiam, & Galilæã missis, res exploratur. Cap.13.

B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. Cap.14.

S. Domus cælestibus flammis celebrior redditur. Cap.15.

Parietes S. Domui pro fulcimento adiecti recedunt. Cap.16.

Cælestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. Cap.17.

Recinetenses templum S. Domui circũdant. Cap.18.

S. Domus à Benedicto XII. Pont. Max. Indulgentijs ornatur. Cap.19.

Aedis Lauretanæ status Romanis Põtificibus Auenione sedentibus. Cap.20.

Schismatis diuturnitas S. Domui obfuit. Cap.21.

Martinus V. S. Domum Indulgentijs, & Nundinis ornat. Cap.22.

Lauretani tẽpli opulẽtia Eugenio IIII. Pont. Max. Cap.23.

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs augetur. Cap.24.

A Callisto III. aduersus Turcas communita S. Domus Barbaros alio vertit ingenti clade perculsos. Cap.25.

Sanitate Pio II. reddita, lõge celebrior, clariorque esse cœpit. Cap.26.

Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædijs donatur. Cap.27.

Lauretanæ historiæ summa à Preposito Teremano in æde proponitur. Cap.28.

LIBRI SECVNDI.

PAVLVS II. pestilentia exemptus Lauretanam Aedem decretis ornatam nouo templo decorare molitur. Cap. 1.
Iacobus Fräciscanus ab insanabili morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur. Cap. 2.
A Xysto IIII. Pont. vetera decreta cumulantur nouis. Cap. 3.
Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiæ imminens diuinitus fugatur. Cap. 4.
Ab Innocëtio VIII. donis colitur. Carmelitanis committitur. Cap. 5.
Baptistæ Mantuani de S. Domo testimonium. Cap. 6.
Nobilis mulier e Gallia à septem diabolis obsessa liberatur. Cap. 7.
Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilentiam. Cap. 8.
Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium dona. Cap. 9.
Paraclytica mulier nobilis sanatur. Cap. 10.
Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitque. Cap. 11.
Iulius à bombardæ ictu protectus S. Domum donis colit. Cap. 12.
Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. 13.
Circa vestibulum templi Lauretani ædes Pontificiæ à Iulio II. incboantur. Cap. 14.
Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur. Cap. 15.
A Leone X. amplissimis decretis ornatur. Cap. 16.
Egregijs ornamentis donisque decoratur. Cap. 17.
Sacerdos Dalmata Lauretum venit sua exta præferens manu. Cap. 18.
Turcarum incursiones diuinitus arcentur. Cap. 19.
Christiani exercitus auaritia eluditur. Cap. 20.
Lauretum à Leone X. mœnibus cingitur: eximium cælaturæ opus vrgetur. Cap. 21.
Clemens VII. decretis, alijsque rebus S. Domum ornat. Cap. 22.
Architectus sacros parietes perfodere ausus exanimatur. Cap. 23.
Clemens Lauretanæ Virg. ope adiutus eam impensius exornat. Cap. 24.
Lauretum excisis nemoribus, salubrius redditur. Cap. 25.
Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Gallilæam missis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. Cap. 26.
Tres viri illustres ex mortis faucibus eripiuntur. Cap. 27.
F. Leandri de Lauretana Aede testimonium. Cap. 28.
Lauretana Aedes plurimis colitur donis. Cap. 29.

LIBRI TERTII.

A Paulo III. beneficijs, decretisq. decoratur. Cap. 1.
Lauretum Recinetensium fidei committitur. Cap. 2.
Contubernium puerorum instituitur, qui Virgini laudes canant. Cap. 3.
Nosocomium, & Xenodochium peregrinis aperiuntur. Cap. 4.
Reliquiæ Aedis Lauretanæ eius religionem propagant. Cap. 5.
Cælati operis, quo sacra ædes conuestitur, descriptio. Cap. 6.

Tem-

Templi tholus ruinas agens firmatur. Cap.7.

Nouis Lauretana Aedes donis augetur. Cap.8.

Turmæ equitum Præfectus euidēti fluminis periculo eripitur. Cap.9.

Paulus III. Lauratanam Aedem bis inuisit. Cap.10.

Aedes Lauretana sacellis, & cælestibus prodigijs decoratur. Cap.11.

Iulius III. Collegium Societatis Iesu Laureti instituit. Cap.12.

Cælestes flāmæ in ipso templo Lauretano visa. Cap.14.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur. Cap.15.

Adolescens ex fluctibus vorticibus eripitur. Cap.16.

Puella Lauretana è puteo, ciuis Caietanus è carcere liberatur. Cap.17.

Bassa Turcarum à Lauretana Virg. sanatus eam donis colit. Cap.18.

Aedes Lauretana Illustrium hominū muneribus augetur. Cap.19.

Marcellus Ceruinus Card. Lauretanæ Virg. monitu, se Pōtificem futurum cognoscit. Cap.20.

Aucto Iesuitarum Collegio, Lauretana celebritas adaugetur. Cap.21.

Lauretana Aedes donis cumulatur. Cap.22.

A Gallico exercitu cum multorum salute celebratur. Cap.23

Vtinensis ciuitas à pestilentia probibetur. Cap.24.

Cæcis duobus lumē restituitur. Cap.25.

Nauarchus Genuensis duplici naufragio eximitur. Cap.26.

Iuuenis innocens carcere, alter bis suspensus supplicio liberatur. Cap.27.

Sicula mulier iugulata sanatur. Ca.28.

Genuensis de Lauretana æde dubitans malo doctus resipiscit. Cap.29.

S. Domus violatores diuinitus puniuntur. Cap.30

Expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio. Cap.31.

Duo adolescentes Dæmonum seruitio eximuntur. Cap.32.

Iuuenis in seruitutem assertus à Dæmone, liberatur. Cap.33.

LIBRI QVARTI.

PII IV. & Card. Vrbinatis studiū Lauret. Domus ornandæ. Cap.1.

Picentium cura; & B. Virg. tutela Lauretanæ Domus. Cap.2.

Conimbricensis Episcopus malo doctus S. Aedi lapidem restituit. Cap.3.

Relatus lapis magno apparatu, concursuque celebratur. Cap.4.

Plures præcipitis ruinæ periculo liberantur. Cap.5.

Nauta naui amissa, B. Virginis ope seruatur. Cap.6.

Duo viri fulminibus liberantur. Duæ feminæ steriles fæcundantur. Cap.7.

Multis desperata sanitas restituitur. Cap.8.

Duo energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur. Cap.9.

Cæcis duobus uidendi facultas redditur. Cap.10.

Mutis duobus subuenitur, eorumq. alteri lingua restituitur. Cap.11.

Iudæus vinculis exemptus baptizatur. Cap.12.

Præcipua dona Pio IIII. Pont. Lauretum lata, missaue. Cap.13.

Pij V. de Aede Lauret. testimonium, & eius ornandæ cura. Cap.14

Domus Lauretanæ hospitalitas, eleemosynæque. Cap.15.

Pij V. & aliorum Principum dona. Cap.16.
Alij ab inundatione fluminis, alij à tẽpestate maris, ac prædonibus liberantur. Cap.17.
Complures Turcarum seruitio eximũtur. Cap.18.
Laqueo suspensus morti eripitur. C.19.
Duo ab vltimo supplicio liberãtur. C.20
Lauretanæ Virg. auxilium in nauali de Turcis victoria. Cap.21.
A Gregorio XIII. Indulgentijs & vijs adornatur. Cap.22.
Celebritas Lauretana sub annum Iubilæi. Cap.13.
Ioannis Austriaci pietas in Lauret. Aede visenda. Cap 24.
Pietas & munificentia Ioannæ Austr. Mag. Duc. Hetruriæ. Cap.25.
Ducis Lotharingi vxor paralytica Laureti sanatur. Cap. 26.
Duo præcipitati ex equo à morte reuocantur. Cap.27.
Quidam mortiferis plagis acceptis sanatur. Cap.28.
Mater & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap.29.

LIBRI QVINTI.

CARD. Vrbinatis, & aliorum Principum dona. Cap.1.
Lauretani templi cultus augetur. C.2.
Collegium Illyricum Laureti instituitur. Cap.3.
Ducis Gioiosæ, & Regis Franciæ munificentia. Cap.4.
Alia Francorum Dynastarum dona. Cap.5.
Marchio Badensis brachio captus ex vulnere persanatur. Cap.6.
Dona Bauariæ Ducis, & aliorum Principum Germaniæ. Cap.7.
Italiæ Principum dona. Cap.8.
S. Domus violatores diuinitus puniuntur. Cap.9.
Epidauria nauis e manibus piratarum eripitur. Cap.10.
Lauretum ciuitatis iure, & Episcopali Sede donatur. Cap.11.
Card. Gioiosa suum Franciæ patrociniũ B.Virgini commendat. Cap.12.
Card. Galli egregia studia erga B Virg. Cap.13.
Dona Xysto Pont. Lauretum lata, missaue. Cap.14.
Episcopus Hybernus bis Hæreticorum manus euadit. Cap.15.
Duo Sacerdotes Sacræ Domus calcem restituunt. Cap.16.
Duobus B.Maria eadẽ specie, qua Laureti colitur, apparet. Cap.17.
Eques Belga insigni miraculo ab hostibus liberatur. Cap.18.
Surdus aurium vsum recuperat. Ca.19.
Munera Gregorio XIV. Pont. Virgini missa, aut lata. Cap.20.
Clementis VIII. Pont. Max. Indulgentiæ, & virorũ illustrium dona. C.21.
Illustrium feminarum munera. Ca.22.
Dona Christinæ Mag. Duc. Hetruriæ. Cap.23.
Sacerdotis Hispani donum miraculo insigne. Cap.24.
Armillæ B. Virgini oblatæ sua sponte Christi manibus inseruntur. Cap.25.
Duo ex mortis faucibus erepti. Cap.26.
Homo facinorosus S.Domus aditu diuinitus prohibetur. Cap.27.
Quidã à cædis consilio reuocatur. C.28.
Celebritas & maiestas Aedis Lauretanæ. Cap.29.

FINIS INDICIS CAPITVM.

AVTHORES
QVI IN HAC HISTORIA CITANTVR.

F. Albertus Leander.
F. Ambrosius Nouidius.
Annales Flumenses, apud Hieronymum Angelitã.
Annales Recinetenses apud eundem.
Annales Lauretani Raphaelis Riera.
S. Antoninus Archiep. Flor.
Baptista Mantuanus.
Beda.
S. Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Cyrillus.
Blondus.
Bullæ: Benedicti XII. Bonifacij IX. Martini V. Nicolai V. Xysti IV. Pauli II. Iulij II. Leonis X. Clementis VII. Pauli III. Iulij III. Greg. XIII. Clementis VIII.

Codices Lauretani Donorũ.
Chronica S. Francisci.
Diarium Iulij II.
Franciscus Vicciardinus.
Gulielmus Tyrius.
S. Hieronymus.
Hieronymus Angelita.
Iacobus Victriacus.
Ioannes Villanus.
Iodocus Clitoueus.
Nicephorus Callistus.
Onuphrius Panuinus.
Paulus Aemilius.
Platina.
Præpositus Teremanus.
Sabellicus.
Victorius Brigantius.

ECCE TABERNACVLVM DEI
CVM HOMINIBVS.

Apoc. xxi.

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

DIS Lauretanæ historiam, à multis inchoatam magis, quam perfectam, à plerisque auidè expetitam, iam diu molior ad nostram ætatem à primordio euoluere. Vtinam, vt spissum opus, & operosum fuit, ita operæpretium fecerim. Quippe omnia ferme, quæ siue Laureti, siue Recineti, seu Romæ, alibive extãt eius rei monumenta quam diligentissime conquisiui. Ex his quæcunque ad rem pertinere videbantur, ita decerpsi, digessique, vt iustum corpus efficerent. Et suscepti operis curam grauiorem fecit cura successus. Namque rem aggredienti nec paruæ, nec paucæ dictu res occurrebant, quæ animum solicitarent, & à proposito deterrerent meum. Primum augustissimi huius sacelli origines adeo mirabiles, inusitatæque sunt; vt penè incredibiles videri possint, si humanis rationibus consilia diuina pensentur. Deinde maiorum nostrorum in talibus rebus memoriæ prodendis, incuria bonam subtrahebat materiæ partem. Arrogantiæ porro esse videbatur, in re à pluribus non cõtemnendis scriptoribus parum feliciter tentata, euentum sperare meliorem. Postremo meæ tenuitatis conscius verebar, ne tanti operis molem maiore animo, quam consi-

lio suscepisse existimarer. Præsertim cùm ea narrare aggrederer, quæ quia fidem propemodum excederent, differendo fierent minora vero. Itaque timendum videbatur, ne summæ sanctissimi templi famæ detraherem aliquid potius, quam adderem, & superuacaneo labore nihil aliud, nisi reprehensionem prudentium quærerem. Cæterum, vt me collegi; creuerunt animi, difficultatesque cesserunt. Res enim quamuis admirabilis, & antea inaudita; vsque eo tamen certa iam, explorataque habetur; vt de ea ambigere, ac dubitare sit nefas. Quippe summa cum fide à maioribus, velut per manus accepta deinceps traditur posteris. Nec Illyricis, Recinetensibusque monumentis solum; sed historicorum quoque, Romanorumque Pontificum authoritate nixa est. Ad hæc vetustam fidem constans tot ætatum consensus, concursusque omnium gentium adfirmauit. Porrò loci religionem incredibilis tum votorum copia; tum donorum opulentia insignem facit. Nec vetera magis, quam noua quotidie illustrant miracula. Vt de tam testata, explorataque re addubitare non possit, nisi qui, aut de diuina vi, ac prouidentia dubitare velit; aut eximere ex hominum genere humanam fidem. Enimuero si templi Deiparæ incunabulis, Deique conceptu inclyti primordia longe augustiora cæteris enarremus; haud minus propenso animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent, quàm præcipuum auxilium probant. Etsi autem maiorum indiligentia multarum nobis rerum adimit copiam; non tamen summæ rerum adimit facultatem. Namque illi minorum incuriosi sedulos se in maioribus præbuere. Itaque si meum hoc qualecunque munus B. Mariæ cordi fuerit, vt spero; haud sane diffido, cætera mihi in procliui, atque in expedito fore. Maria fauente nihil non prospere cedit. Quod si forte, aut rei magnitudini pene incredibili, aut expectationi doctorum hominum noster hic minus responderit labor; me certè iuuabit memoriæ tam insignis

mira-

miraculi, Deiparæ Virginis gloriæ, humani generis tutelæ, denique accensis piorum ſtudijs conſultum pro mea virili parte voluiſſe. Cæterum niſi me ſuſcepti operis amor fallit, non facile alia hiſtoria eſt, aut miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut vſu frequentior, aut iucundior fructu. Hic quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ præſidium: hic præſentem eius in periculis cuiuſque generis opem: hic omnium ferme exemplorum documenta in illuſtri monumento propoſita intueri licet. Vnde tibi, familiæ, ciuitati tuæ, pro varietate temporũ, quod ex vſu futurum ſit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinæ beneuolentiæ pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumque donum inde vſque à Galilæa diuinitus eſt tranſmiſſum: vt dubijs in rebus confidat, nunquam ſibi eius tutelam defuturam, cuius prædem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inſpirauit huius loci religionem; vt quicunque ad Lauretanam Aedem accedunt, non tam ad ædem Virginis, quam ad ipſam Virginem adire ſibi videantur. Et ſane hic Deus, Deique mater miro quodam modo præſentiam ſuam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad ſacroſanctæ Domus ingreſſum: hinc illud abeuntibus inijcitur eius reuiſendæ deſideriũ: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuerſa mutatio. Quæ quidem perpetua Aedis Lauretanæ miracula ita euidentia ſunt; vt etiamſi deeſſent alia, quibus abundat, cuiuis facerent diuinæ præſentiæ fidem. Adeo nemo eſt, quamuis ſceleratus, ac perditus, qui ſi Lauretum adeat, non Deum cum matre in materno domicilio præſentem adeſſe ſentiat. Eſt autem hoc præcipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac ſanctitas quotidie magis effloreſcat. Id adeo vel ex celeberrimarum ædium B. Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facile apparet. Namque illarum celebritatem, cultumque, cum aliquandiu viguerit, pau-

latim deflorescere videmus: huius vero maiestatem, quod altissimis sit defixa radicibus, cernimus per tot iam sæcula, auctiorem in dies fieri, augustioremque. Sed iam aspirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus est, quorumque ope maxime nitimur, rem ipsam ordiamur. Quam quidem eisdem illis fauentibus, non tam scribenti grauem, quam salubrem legenti, ac frugiferam spero futuram. Verum, & si Lauretanæ historiæ origo haud ferme supra trecentesimum annum repetatur; altius tamen arcessenda necessario est; quò tota res à capite, ac fonte liquidius fluat.

B. Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur, dum Christi fides in Palæstina viget. Cap. I.

NAtalem B. Virginis domum Galilæa Syriæ regio olim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, & educata est. Inibi ab ipsa æternus Deus Angelo prænunciante conceptus: & salutaria mortalibus Dei, ac Deiparæ vestigia impressa. Nec loci sanctitas, aut ignota pijs hominibus, aut neglecta vnquam fuit. Omnium primum satis constat, eam magnum semper nomen, venerationéque apud Christianos habuisse: et eius venerationis auctores ipsos fuisse Apostolos: ab his quippe Virginalem domum, seu prodendæ posteris memoriæ, seu Christianæ religionis augendæ studio, rite consecratam. Ex eo igitur tempore, & ipsi Apostoli ingenti eam honore coluerunt, & ab alijs pari religione cultam voluerunt. Apostolorum inde authoritas apud posteros valuit. Cæteræque deinceps ætates certatim cælestis reginæ incunabula, Deique concepti vestigia celebrarunt qua dignum erat religione cultuque. Itaque anno post Christū natum circiter CCC. (quo

B. Virginis Domus ab Apost. consecrata. *Anna. Flam. apud Angel.*

(quo tempore Christiana res, longa pace cuncta refouente, sub tutela Magni Costantini florere cœpit.) D. Helena Augusta domicilium Virginis pereleganti æde decorauit. Nam Palæstinam peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata sacris ædibus adornaret, *peruenit Nazareth, & salutationis Angelicæ domo reperta, peramanum inibi condidit templum*. Ex eo, non solum ab Asianis, Afrisque, sed etiam ab Europæis sacra illa loca solito magis celebrari cœpta: & natale B. Mariæ tectum cælesti nuncio, diuinæque sobolis conceptu inclytum à pijs hominibus impensius cultum. Argumento est, quod S. Hieronymus Romanæ Ecclesiæ columen, & B. Paula mulier e prima nobilitate Romana sanctam illam terram lustrantes *Nazareth nutriculam Domini* (vt Hieronymus appellat) adiere. Tenuit hæc religio multa sæcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D. C C. cum Hierosolyma Saracenis capta teneretur armis, sacra Syriæ loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus B. Virginem salutauit, à peregrinis Europæis visebatur. Huius rei author est Beda ab illa ætate recens. Neque enim adeo iniqua Hierosolymæ, & in Palæstina Christianorum conditio sub Saracenis erat, vt deinde sub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M. L. Syria, ac Hierosolymis potiti Christianum nomen indignis modis vexarè cœperũt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo instituto sacrum bellum accendit. Quo bello Europæorum, ac præcipue Francorum Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepere, anno ferme M. C. Inde quamdiu Hierosolymitanum stetit regnum, viguit, vt cum maxime Sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula. Ergo Tancredus genere Normanus, is cuius egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non

A S. Helena templo decoratur.

Niceph. lib. 8. cap. 30.

A S. Hieronymo & B. Paula visitur.

Hier. epi. 27. ad Eustoch.

Guliel. Tyr. lib. 1. bel. sac.

Bed. de loc. Sanct.

Gul. Tyr. lib. 1.

Idem lib. 3.

Paul. Aem. lib. 4.

Hierosolyma recepta.

Nazarena Ecclesia Metrop. facta.

magis

magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim fecit. *Gul. Tyr. li. 9.* Harum rerum authorem habeo Gulielmum Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiã *Iac. Victr. in descrip. terræ sanctæ.* huius fere æqualis Iacobus Victriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpe in æde, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum ordines nati, Templariorum, & *Gul. Tyr. li. 12. & 13. P. Aem. l. 5.* S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipue peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, trãsalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepulcrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hęc quies parum *Paulus Aemil. lib. 4.* diuturna. Saladinus Rex Aegypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hierosolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hierosolymam, aliasque circa vrbes, & oppida in ditionem suam redegit, anno ferme XC. quam in Christianorum potestatem ve- *Paulus Aemil. lib. 6.* nerant. Transmiserunt exinde in Syriam, vel ad Hierosolymam recipiendam, vel ad Palæstinæ possessionem retinendam Conradus Cęsar, Philippus II. Franciæ, & Robertus Angliæ reges cum ingentibus copijs. Cæterum siue hostium insidijs, seu fraude locorum, siue ipsorum discordia circumuenti fractique, irrito incœpto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæsar, idemque Siciliæ rex, & Hierosolymitani regni titulo nitens. Hic *Paulus Aemil. lib. 7.* Gregorij viiij. hortatu, impulsuque tandem in Syriam transmisit exercitum. Sed amicitia, ac societate cum Aegypti rege inita, Hierosolymam, aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M.CC.XXV. maiore vtique fama, quam gloria. Nec diuturna magis fuit, quam gloriosa possessio. Paucis interiectis annis Parthi ab Scythis, seu Tartaris pulsi suis sedibus, inuaserunt

Syriam,

Syriã.Hierosolymam nuper à Federico Cęsare refectã solo æquarunt. Igitur Ludouicus viiij. Rex Franciæ anno eius sæculi XLV. copias in Syriam traijcit Christianæ rei iam labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad irritum cecidit. Pius Rex potitus claustris Aegypti (Pelusium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa secunda prælia cum Aegyptio rege fecit: deinde premente lue, cogitur, reddita Damiata pacem redimere ab hoste. Ad vltimum cum minus prospero euentu res gereretur in Syria, deportat exercitum. Cæterum ante discessum, ne gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde si non belli, at pietatis fructum referre statuit. Ergo sacra illa Palæstinæ loca perlustrans (vt nonnulli authores sunt,) ex Tabore monte Nazarethum iter intendit. Vt primum B.Mariæ conspexit ædem, strenue equo desilit, procumbit in genua: & venerabundus natalem Virginis domum, ipsamque salutat Virginem. Inde ad templum progressus pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factũ, & simul sanctissimam eius parentem enixius veneratur, colitque. Et aderat Gabrielis Archangeli nuncio, Deoque à Virgine concepto sacer, ac solemnis dies. Itaque pius Rex (vt eum loci sanctitas, ac sua pietas admonebat) pridie pane dumtaxat, & frigida ieiunat, cilicio quidem ad carnem indutus. Festo autem die rem diuinam solemni cærimonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentique religione perfusus. Ratum vtique Christianæ pietatis in Rege præsertim, ad posteros documentum. Ex quo coniectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit sanctissima Virginis Domus. Nec vero discessu Ludouici Regis extinctum est Christianum nomen, Sanctorumque locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide, & officio manebant: & transmarinis subinde auxilijs fulti summa ope tutabantur sacræ terræ reliquias. Verum enim

Paul. Aemil. lib.7.

S. Ludouic. Domũ Virginis veneratur.

Iodoc. Clitou. Ser. de S.Ludou.

S.Antonin. par. 3.
Paul. Aem. lib.8.
Io.Vill. li 7.

enim vero simul gliscentibus in Italia ciuilibus bellis, ex funestis, Velforum Gibellinorumque factionibus; simul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, destituta ab Europæis, concussa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Aegypti quippe Rex Christianorum Principum dissensionem, suam occasionem ratus Tripolim vi cepit, diruitque. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentissimamque Phoenicis vrbem, quæ sola iam in Palæstina pro Christianis stabat, obsedit: tandemque expugnatam ferro, flammaque deleuit. Et extitit in barbaris insigne Christiani nominis odium. Ciues ad vnum cæsi: muri, ac tecta solo æquata: ad hæc ipsa quoque moenium fundamenta eruta, vt ne vestigium quidem Christianæ rei extaret in Syria. Ita demum amissa Ptolemaide, pulsi in perpetuum (vt videmur) Palæstinæ possessione sumus, anno à Virginis partu M. CC. XCI. Ex quo indigenę Christiani partim dilapsi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapsi. Exteri porro, ac peregrini terrore Turcici furoris (nisi auro via aperiatur) exclusi. Ac suprema illa clades veterem sacrosancti sepulcri, quod primas religionis tenebat, cultum haud penitus aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hierosolymæ vrbis olim regiæ, nunc præcipuæ. cuius propinquitas Christi cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa sitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis barbarorum infesta haud quaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ causa admirandi, & post hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

Amisso cultu in Galilæa, diuinitus asportatur in Dalmatiam. Cap. II.

NAm cum neque ab indigenis, neque ab exteris populis debitus sacrosanctæ cellæ honos haberetur, non

non diu passus est Deus sua, matrisque suæ vestigia neglecta inter barbaros iacere. Eodem quippe anno, qui fuit suprema Palæstinæ clade insignis, Deo dilecta domus e Syria pariter cum religione discessit. Author est Ioannes Villanus historicus eius ætatis sane nobilis, Aprili mense circiter medio anni M.CC.XCI. Ptolemaidem captam. Mense igitur insequenti eiusdem anni, hoc est vij. Idus Maias, Nicolao IV. Pont. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus asportatur in Europam, cladem orientis tanto occidentis bono compensans. Sunt qui facultates Ioachimi patris B. Mariæ spectantes, non tam domum eius, quam cubiculum putent à cætera seiunctum domo. Me quidem haud pœnitet eorum sententiæ esse, quibus simul cubiculum fuisse, & domum Virginis, idest tecti paterni partem præcipuam, placet. Argumento est (vt de fictilium armario taceam, quod inibi visitur) ianua longe maior, quàm pro modo cubiculi à cæteris ædibus separati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent. Nicephorus quippe Callistus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Bethlemo auita sede, in Galilæam commigrasse: & Nazarethi domicilium collocasse. Vt intelligamus hanc nō auitam, sed paternam Virginis fuisse domum, parum fortasse dignam paternis opibus; cæterum, vt temporis causa paratam, haud sane incommodam, nec ab antiquę illius simplicitatis studio abhorrentem. Omnino talis est, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis spirare videatur. Sed siue illud cubiculum, siue domicilium Deiparæ fuit; certe ab Apostolis dedicatum (vt supra diximus) & in templi formam redactum Christiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hæc igitur ædes eius vi, ac potestate, qui ad preces D. Gregorij Taumathurgi, montem olim sede sua molitus alio transtulit, in gratiam cælitum Reginæ, à fundamentis auulsa est: atque haud dubio Angelorum ministerio, inde vsque à Galilæa (mirum

Io. Vill. li. 7.

Ann. Illum. apud Hiero. Angel.

Niceph. l. 1. cap. 10.

dictu, audituque) per ingentes terrarum, marisque tractus in Dalmatiam translata. Quippe id spatium patet amplius vicies centena passuum millia. Tersactum inter, & Flumen, (oppida sunt Dalmatiæ) leniter accliuis mons eminet: quo in summo æquata agri planities sedem efficit peramænam, Adriatico imminentē mari. Quod olim crebris fædisque tempestatibus infame, ex eo tempore satis mitigatum ferunt. credas Virginem insanos freti illius æstus cellæ suæ obiectu cohibere voluisse; vt vel hinc conijceremus, quid ipsa effectura esset in mortalium vita, quæ varijs quotidie casibus, & quasi procellis agitatur. Hic igitur Nazarena domus, velut præcipua tutela periclitantium à cælestibus ministris, Deiparæ iussu, sita est secunda circiter noctis vigilia. Vt primum diuinæ liberalitatis donum accolis lux ostendit; enimuero animos rei nouitate attonitos non admiratio tantum, sed etiam religio incessit. Ergo qui propius aberant, vt quisque primus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt.

Descriptio ædis Laur. qualis tum erat.

Aediculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro quodam honore pariter, gaudioque perfusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiose contemplari, & perlustrare oculis cœperunt. Sacellum animaduertunt figurę quadrangulæ oblongę, e vulgari structum lapide. Tectum perbelle laquearibus concameratum: quod modicis distinctum quadratis, cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, velut in cœlo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndique è parietibus modica specie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pictę adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitudine, non ad perpendiculum, neque ad regulam exacti, loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta antiquitus

quitus pictura aedis ipsius mysteria referebat: quę superne multis locis hodie manet, inferne temporis vetustate defluxit. Aedis longitudo pedum amplius XL. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. In medio ferme pariete, qui olim, vt reor, faciem obtinebat domus, ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: e regione fenestræ caminus humilis, tenuisque opere, vt cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum columellis in orbé striatis latera cingentibus conspicuum: arcusque eiusdem operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo. Cęterum illa ipsa infuscatio antiquitatis, ac religionis index, impense auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimem distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorũ ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona, gentis more succincta, demissaque ad pedes. Palla cærulea stolæ superinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaque. Insistit maternę dextræ puer Iesus mortali specie augustior, diuinę cuiusdam maiestatis indolem vultu pręferens. Priores dextrę digitos, bene precantis in morem tollit. Sinistra aureum tenet globum. Et ipse discriminato capillo, tunica talari, zonaque Nazarenum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, ara solido è saxo quadrato visitur spirans sanctitatem. Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, & si quid tandem rei esset ignari; communi tamen consensu ita statuũt, quicquid sit, profecto donum id esse diuinum. Neque enim ædem illam repente humo excitatam, sed aliunde

Simulacrũ Virg Laur.

Dei nutu ac voluntate vtique aduectam. Igitur inde digressi, vt quisque obuius fit, ab se visa commemorant. Nec mora. mortalium plerique, atque in his ægrorum nonnulli ad nouum tantę rei spectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec sua eos spes fefellit. Loci religio sanis corporibus mentis ferè sanitatem, ægris etiam morborum curationem impertiebat.

Deiparæ admonitu, eius Domus *agnoscitur, & euidenti miraculo illustratur.* Cap. III.

Anna. Flum. Hier. Ang.

Alexander Tersactẽsis Antistes.

CEleriter Tersactum, ac Flumen prodigiosi sacelli fama perlata valentes ad visendi cupidinem, ęgros ad spem valetudinis accendit. Alexander erat sacrorum Antistes in æde S. Georgij Tersactensis, vir antiqua probitate, æquè Deo, & hominibus carus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat: iamque exigua in spe trahebat animam, cum peropportune à familiaribus de diuina illa ęde fit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriendi oculis tanti miraculi voluptatem. Cęterum vrgente morbo, deferri eo fine certo vitę periculo nequibat. Igitur hoc ęgrius febris æstum patiebatur, quòd affecta membra impetum animi haud quaquam sequebantur. Nec tamen deseruit se. Deiparę effigiem simul cum diuina illa ędicula delatam acceperat. Itaque B. Mariæ sacellum haud falso esse ratus, impense eius implorat opem: votum nuncupat non magis salutis recuperandę auidus, quam cęlestis illius doni diuinitus cognoscendi. Nec incassum missę preces. Intempesta nocte, somnum inter, & vigiliam, Dei parens repente cęlo delapsa, cęlestibus latera tegentibus, se illi obtulit: cubiculumque omne clarissima luce compleuit. Mox benigno vultu, Bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum, pręsentem tibi opem, optatæque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram ędem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi

B. Maria Alexandro appaiet.

ferme

ferme educata sim. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti opera, diuinam concepi sobolem. Hic *Verbum caro factum est*. Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysterijs insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum ęde allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quę cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulacrum porro cedrinum effigies nostra est Lucę Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantum mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cœlo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migrauit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum*. Cæterum vt horum tu ipse sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex longinquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abit in cælum, cælesti quodam odore in tectis relicto. Id vero non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinus Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente febri, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quam Nazarenę domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cælum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, authoritatisque lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facile

Alexander sanatur.

cile dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumentum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febri hesterna die vehemẽter laborasse constabat. Quæ posteaquam ad oppidanorum plerosque pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & cæleste donum gratijs Deo, Deique parenti agendis, certatim vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exsultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Virginis domum videre festinans. Quo vt venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus in dies accolarum studijs celebrari, colique cœpta. Manare hæc primo ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circa populis templum illud sanctum erat: omnes ardebant cupiditate tam insolitæ tam celebratæ rei aliquando visendæ.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap. IV.

Anna. Flum. apud Angel.

PEropportune illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatiæ, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionẽ illam administrabat, vir pietate iuxta, ac virtute inclytus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexandri Antistitis sermone, ac repentina sanitate motus obstupuit primo: inde lætus cæleste munus in suo potissimum agro consedisse, & ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamque ædem haud secus quam dignum erat, donis colere, atque ornare instituit. Cæterum quia

rei nouitas hominum memoriam, magnitudo ſuperabat fidem; tam inſolitum, inauditumque miraculum diligentius explorandum exiſtimauit. Verebatur quippe ne ipſorum credulitas ſuſpecta cæteris foret: neue tanta res plus admirationis, quam fidei eſſet ad poſteros habitura. Itaque re cum Antiſtite communicata, placuit certos homines in Galilæam mittere totam rem intentius inſpecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipſe Antiſtes fuit. Hi Nazarethum miſſi, omniaque explorata referre iuſſi. Igitur impigre conſcenſa naui; tranſmiſſoq. Adriatico, Ionio, Cretico, Cyprio mari Palæſtinam ſecundo curſu tenuere. Nec mora. barbarorũ animis auro delinitis, Hieroſolymæ ſacroſanctum Chriſti ſepulchrum venerantur. Inde fide publica, firmoque armatorum præſidio ſepti Nazarethum Galilææ vrbem, quod nauigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impenſius inquirentes comperiunt ex incolis non tam re, quam verbo Chriſtianis, domum natalem B. Virginis inde pauloante ſublatam. deducuntur ad templum ab Helena Auguſta olim ſacræ domui circun datum. cernunt templi diuinitus perrupti ruinas: cernunt eiſdem monſtrantibus aream, vbi ſacroſancta domus ſteterat: cernunt fundamenta, recentia ſanctæ domus auulſæ veſtigia. Dimenſi longitudinem, ac latitudinem areę, fundamentorumque craſſitiem, reperiunt omnia cum translatæ in Dalmatiam ædis, parietumque menſuris, quas ad id ſecum attulerant, prorſus congruere: tempus quoque auguſti ſacelli illinc ablati, auectique in Illyricũ conuenire. Ergo effuſa cum lætitia, & gratulatione domum reuecti Frangipanio Prætori explorata renuntiant. Ille enimuero tali nuncio admodum lætus manantibus gaudio lacrymis, Deo, Deique parenti grates ingentes agit: quòd ſe non ſolum viuente, ſed propemodum vidente, tantum miraculum extitiſſet, tam euidentibus prodigijs, talium virorum authoritate firmatum. Extem-

plo igitur ad ædem Virginis solemnis, ac celebris indicta est supplicatio: maximoque peracta concursu virorum, mulierumque. Ibi Alexander Antistes pro concione ad populum rem ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mortales omnes, immortalesque contestans propalam confirmat, nihil se compertis affingere. Si secus sit, non recusare quo minus cælestis ira meritas ex ipso expetat pœnas. Nimirum hoc ipsos Dei matri gratiores esse oportere, quo res pene incredibilis exploratior afferatur. Quas velut missas è cælo voces cum circumfusa audiret concio, repente ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratulationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem. Perorationem Antistitis excepere preces auditorū, Deo, Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant, agentium. Mirum quanta illi viro hæc nuncianti, affirmantique fides fuerit, non apud incolas solum, sed etiam apud exteros: quantumque talium virorum testimonio, frequentiæ religionisque sacrosanctæ accesserit cellæ. Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum vndique ægri membris capti, energumeni adessent. Defuit tamen qui ea sigillatim rite consignata litteris proderet. Crescebat cum populorum miraculorumque frequentia, religio loci, crescebat & cultus. Augustissimæ quippe Aedis insidens accolarum animis cura (cum interesse supplicantium precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium pectora imbuerat, vt eum locum à Deipara incoli, non solum diligi existimarent. Itaque natalem Virginis domum, ipsamque Virginem quibuscunque rebus sciebant, poterantque certatim colere, & ornare cœperunt. Cæterum benignæ voluntati facultatum tenuitas obstabat. Proinde ab eis pie magis, quam munifice est ornata. Mox etiam longinquorum populorum concursibus celebrari, honestarique cœpta. Gliscebat in dies rumor fortunatæ domus: natale B. Mariæ tectum diuinitus ad Tersactum è Galilæa deportatum: missos Nazare-

thum

thum ſpectatæ fidei, virtutiſque viros rem perſpectam, ac teſtatam attuliſſe. Exciuit ea fama non Illyricos ſolum remotiores; ſed Iſtros, Croatas, Boſnios, Seruios, Epidaurios, cæteroſque eius tractus longe, ac late patentis populos, ad tantum miraculum, donumque viſendum. Multis quoque eorum præſens Virginis auxilium in dubijs, aduerſiſue rebus oblatum augebat in dies celebritatem loci. Enimuero Illyrici ſacræ Domus accolæ gaudere concurſu populorum: geſtire ſuam regionem apud exteras gentes, ac nationes ingenti gloria eſſe: credere ſe diuino iudicio cæteris gentibus eſſe prælatos, humanæ arrogantiæ vitio, cæleſtia dona meritis hominum magis, quam Dei benignitate æſtimantis.

Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalmatarum. Cap. V.

CAeterum haud quaquam diuturnum gaudium, ac donum Illyricis fuit. Quadriennio non toto (deerant quippe menſes quinque) interiecto, ſacroſancta ædes ex ipſorum finibus ceſſit. cauſa in incerto eſt; alij aliam tradunt. Ergo ſiue quod ab accolis minus impenſe, quam dignum erat, coleretur; ſeu quod ab initio ad breue illius gentis ſolatium Beata Maria diuerſorium ibi potius, quam domicilium collocaſſet; ſiue vt Italiam Chriſtianæ religionis arcem bellis, cladibuſque afflictam præſenti refoueret ope, repente Dalmatis nil tale opinantibus, cæleſte munus aufertur: deferturque in Italiam, haud maiore Italicorum bono, gaudioque, quã Dalmatarum damno, atque luctu. Namque vbi diuinum illud pignus auguſtiſsimamque Deiparæ cellam alio auectam fama vulgauit; enimuero Terſactenſes, finitimoſque circa populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti ſtupore defixit. Inde ſanctiſſimæ domus deſiderio ſtimulante, lymphati diſcurrere: conceſſum ademptumque à

Anna. Flum. Hier. Ang.

Deo munus, quacunque eorum patebat regio, oculis diu, ac voce quæritare. Posteaquam id nusquam apparebat, nec quo tandem migrasset, constare poterat; promiscua virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore icta mœstum paulisper silentium tenuit. Tum vero emerso ab stupore animo, effusi simul omnes in lacrymas, querelasque ingens suæ gentis vulnus prodere infinita lamentatione coeperunt. Nimirum illud cæleste donũ ipsis ostensum, alijs traditum. Illud Dalmatiæ perfugium, illud ægrorum auxilium, illud miserorum solatium, illud decus, ac præsidium nationis sibi ereptum: talem patronam Dalmatis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vtique ipsos indignos tali pignore fuisse: minore id ab se religione, minore studio quam par foret, cultum; sed quam tandem vbiuis gentium religionem, quod studium, quem cultum cælesti illi, præcellentissimoque dono parem esse posse? hæc si causa mutandæ sedis fuerit, vbicunque consederit, subinde sedem mutandam fore. Hæc, & alia pro se quisque memorant, quæ præsens damni sensus, dolorque subijcit haudquaquam relatu facilia scribenti. Ad vltimum lamentandi defatigatione magis, quam satietate victi, ad Frangipanium frequentes coeunt; integratoque fletu, auxilium ab eo, & consilium petunt. Ille, & si communi vulnere ictus, mœstusque plusquam pro virili parte, egebat ipse solatio; vicit tamen animum, & mœrore dissimulato, populi luctum sua authoritate, sapientiaque abstersit. Graue vtique damnum acceptum esse, & quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: vt nullæ lacrymæ, nulli gemitus, eiulatusue exhaurire animi dolorem queant. Cæterum immerito ipsos tantopere queri. Cælestis doni vsuram à Deo datam nulla præstituta die. Proinde non esse cur quererentur repetitam, cum voluisset is, qui dedisset. Quin potius grates agerent numini de concesso aliquot annis vsu tanti, ac tam frugiferi pignoris; & præsens incommodum præteritorum
commo-

commodorum memoria compensarent. Porrò daturum se operam, vt ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet, tantique boni desiderium leniat. Quippe in ipsis sanctissimi sacelli vestigijs consimilem ædem B. Virgini excitaturum: quæ simul posteris tantæ rei monumentum foret, simul ipsis tam grauis damni solatium. Confidere vtique se, etsi absit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prætoris dicta magnificentiora factis fuere. Paucis annis, ipsius ære, sumptuque noua ædes Deiparæ dicata in ijsdem stetit vestigijs. Templum insuper ædi circundatum est opere, cultuque magnifico. Quod hodie exstat haud clarius Frangipaniorum munificentiæ, quam tanti miraculi monumentum. Nec vero conditoris vocem B. Virgo irritam esse passa. crebra inibi deinceps edita miracula, & illam sedem Deiparæ cordi esse; nec eius Illyricis deesse præsidium satis ostendunt. Id templum hodie Franciscanis, qui ab Obseruantia nomen accepere, commissum est, celebritate, ac fama illis locis clarum. Cæterum ea res Dalmatis Nazarenæ domus desiderium, non tam expleuit, quam accendit. Namque ab eius discessu annus iam agitur trecentesimus: Et tamen illi adhuc tanti erepti boni memoria, haud secus, ac recenti vulnere, ingemiscunt. Argumento est, quod cateruatim quotannis transmisso Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes suam. Quorum solemnes illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA, REVERTERE, haud parum ostendunt, eorum desiderium æternum fore, cum trecentorum annorum spatio nulla sit lenitum ex parte. Eædem porro voces testes haud dubiæ sunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam asportatæ.

Dalmatarũ desiderium Sacros. Domus.

In Picenum aducta Recinetensem insidet syluam: Cap. VI.

Prep. Ter. Hier. Ang.

CAeleste autem hoc donum mira opportunitate trãsmissum Italiæ est, anno M. CC. XCIIII. qua tempestate funestis Velsorum, Gibellinorumque factionibus diuisa, odijs, bellisque plusquam ciuilibus tota flagrabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII. Pont. Max. creatus est, Quarto Id. Decembris, insigni ac sempiternæ memoriæ commendando die, Virgo Deipara pacem, salutemque Italiæ ferens in Piceno suæ domui sedem optauit. Picenum regio Italiæ est haud ignobilis,& satis opulenta, e regione Dalmatiæ sita, interiecto Adriatico mari, quod etiam superum appellatur. Ergo sacrosancta domus è Dalmatia trans Adriaticum sinum (qua traiectus patet millia passuum ferme C.) in Picenum delata, consedit in Recinetensis agri sylua, mille circiter passus à mari. Ea sylua matronę cuiusdam Recinetensis erat diuitis iuxta, piæque Lauretæ nomen fuit. Cuius deinde nomine Lauretana ædes appellata immortalem vicissim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat. Tenet fama (nec vana est fides) venienti Deiparæ domicilio arbores obuias, velut venerabundas inclinasse se: ac deinde pronas perstitisse, quoad æuo, ventis, ferro procumberent: Proinde dum staret nemus (quod hodie excisum est) inclinatas ad ædis aduentum, longo ordine arbores monstrari solitas peregrinis, tanti miraculi testes. Recens est adhuc memoria. Narrauit mihi haud dubia fide vir, abse complures illarum arborum non fere amplius viginti ab hinc annis, nec semel, nec sine admiratione conspectas: toto videlicet trunco pronas eas fuisse, ac proclinatas versus mare, qua sacrosancta Domus in destinatam syluæ sedem sublimis inuecta transierat: Eas-

Arbores ad S. ædis aduentum inclinantur.

dem

dem porro arbores, exciso etiam saltu superstites diu fuisse, religione tutante. Demum annis ab hinc circiter xx. rusticorum accolarum inscitia cæsas, ne impedimento arationi forent. Intempesta nox erat, cum Virginis domus vacuum syluæ spatium insedit. Custodiebant tum armenta Recinetensium in proximo saltu pastores, diuisis inter se de more vigilijs; cum subito lux sacræ circumfusa domui excubantium oculos eò repente conuertit. Mirum eis videri, nouum in solitudine illa tectum, & quidem luce conspicuum subito extitisse. Et fuit inter eos, qui eam cōspexisse se diceret, cum sublimis supra mare ferretur. Igitur socijs ad spectaculum excitatis, primò multa inter se (vt est admirantium mos) sciscitari: inde mutuis se vocibus ad rem explorandam accendere: omnesque pariter id quod erat, coniectare coeperunt, ibi aliquid esse diuini. Accedunt, tectum subeunt. Limen ingressi cohorrescere primum animos, mox inusitata quadam dulcedine perfundi sentiunt. Itaque venerabundi precibus reliquā exegere noctem, quæcumque sub tecto erant, intentius contemplantes. Prima inde luce, ex ijs nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia passuum ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint dominis nunciant. Tota res primo ob authorum simplicitatem, cum ipsis authoribus spreta; vana scilicet ab eis afferri, & fortasse obiectam in somnis imaginem. Pastoribus deinde omni asseueratione affirmantibus, enimuero oculos facturos fidem, si vellent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temere tam insolitum miraculū rusticorum hominum testimonio, aut pro vano prætermissum, quod verum esset, ipsorum incuria videretur; illis comites addunt se, quid tandem rei foret exploraturi. Vbi ventum est in demonstratum nemoris locum, & pastorum fides extitit; vix satis oculis, vix sibi quisque credebat. Certe illam ædem ibi nunquam antea visam; nec recens conditam, quod eius vetustas satis ostendat, diui-

nitus

nitus vtique aliunde aduectam, aut cælo delapſam. Talia admirabundi inter ſe muſſitantes propius accedunt: tectum cernunt non tam ſpecie, quã antiquitate inſigne. mirantur adeo vetuſtum ædificium ſtare nullis innixum fundamentis, nullis ſuffultum adminiculis. Mox ſuſpenſis animis limen intrant. B. Virginem Ieſum puerum manibus complexam ſupplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus. tantus repente eos lætitiæ miſtus horror inceſſit, nuſquam vt in omni vita præſentius Dei numen ſenſiſſe ſe dicerent. Confeſtim igitur in vrbem citato recurrunt gradu, diuinum munus inter ſe ſibi,& patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius ſaltum diuina illa ædes inſederat. Vt primum vrbẽ tanti miraculi fama peruaſit; velut ſigno dato, mirus hominum cuiuſque ordinis, ac generis inſolito ſpectaculo oculos implere cupientium concurſus fieri in ſyluam. Non pueri, non puellæ, non ſenes, non debiles domi continere ſe poſſe. Aegri quoque relictis grabatis, adrepere, viſendi cupiditate, vt fit, vires ſubminiſtrante. Plerique impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, vt tale ſpectaculum oculis capeſſerent primi. Quo propius perueniendi ſpes admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, viſendique cupido creſcebat. Vbi vero ſacroſancta ſedes, cuius conſpectum rami arborum interſepſerant, in apertiorem ſaltum ingreſsis ſubito apparuit; confeſtim omnes in vnum conuolare cœperunt. tantique vndique ex ſyluæ ſemitis repente concurſus facti, adire, contingere, oſculari ſanctos parietes cupientium, vt ſe mutuo prementes pene alij ſuper alios corruerent. In auguſtæ ſedis ingreſſu, dum venerabundi ſalutant Virginem, ingenti religione perfuſi lacrymarum vim profundunt; conſilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique ægrorum præcipuè, ac debilium clamores exaudiri, confuſis vocibus patronam, matrem, cæli reginam, Dei parentem ap-

Recinetenſium cõcurſus.

pellan-

pellantium: valetudinemque ac sanitatem crebris exposcentium precibus. Nec voces vanæ, nec preces irritæ cadebant. Protinus depulsis morbis, restitutisque viribus multorum, diuina vis extitit. Tum vero ingeminari clamor cœptus agentium Deo ac Virgini grates, & cælestem vim, opemque prædicantium in se ipsis expertam. Ergo, vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit; certatim sanctissimæ Virginis cella coli ab eis, celebrarique cœpta est. Sed priuata inter publicos honores, Lauretæ studia eminebant: ex quo Aedi Lauretanæ deinde nomē factum. Fama interim (qua nihil talibus in rebus est celerius) ad finitimos populos discurrit, Lauretanam ædem miraculis inclytam ferens. Extemplo igitur, prout sua quemque religio, aut necessitas stimulabat, ad nemus accurrere, adducere, aut deferre ægros necessitudine aliqua iunctos, opem poscere, vota facere cœperunt. Voti eos compotes fuisse, & ipsorum Deo, ac Deiparæ grates agentium voces, & votiuæ deinde tabellæ de parietibus vulgo suspensæ docebant. Facilis quippe, ac potens patrona Dei mater apud Deum erat: quæ, & viam impetraturis ostenderet, & vltro opem, salutemque supplicibus impetraret. Porrò confluentium populorum religionem commendabat loci solitudo. Nulla tum erat in sylua domus, nullum hospitium, nullum saltem receptaculum, præter arbores, quæ nudatæ per hyemem frondibus, tectum peregrinis parum hospitale præbebant. Videres homines, etiam opulentos domi suæ, ac delicatos pernoctare sub dio, quamuis infesta imbribus, frigoribus, niuibus, tempestate: populos per contubernia diuisos circa sanctissimam ædem super herbam inter arbores vesci: humique cubantes, quà somnum, aut quietem capere, quà psalmos, hymnosque modulari sine vllo prorsus, aut ferarum, aut latronum metu. adeo incensa pietas omnia incommoda periculaque vincebat.

Laureta sylux domina Lauretanæ ædi nomen dedit.

E syl-

E sylua transfertur in Collem duorum fratrum. Cap. VII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

AT sempiternus humani generis hostis tanto cælestis Reginæ cultu,tantoque Christianorum bono, haud quaquam lætus effusam Picentium lætitiam, religionemque omni ope disturbare decreuit. Igitur ne conualesceret pietas populorum, prius quàm tantum loco religionis esset, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ sacellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti sylua, procerisque arboribus septo. Adibatur semitis densa inter virgulta, arboresque. Et plerique inermes ibant, satis sibi pręsidij in Virgine loci præside reponentes. Ergo facinorosi quidam proiectæque audaciæ homines, non magis prædandi opportunitate illecti, quàm ab infernis, vt creditum est, furijs instincti, semitas quæ ad Aedem ferebant, obsidere, & circa densis obsita virgultis loca, in obscuris subsidere insidijs cœperunt. Inde subito exorti venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia, vestibusque, &, si armis obsisterent, vita quoque spoliare. Itaque breui totus ille saltus latrocinijs, cædibusque infestus, atque infamis, absterritis aduenis, ad solitudinem est redactus. Iamque obsolescente in dies cultu, sacrosancta Aedes euanescebat; cum Deus indignum ratus paratum ab se mortalibus perfugium salutis, inferni hostis scelere in perniciem versum; tutiorem opportunioremque aduenis sedem suo matrisque suæ domicilio delegit. Collis erat leniter accliuis mille fere passus ab eo loco, propius Recinetum, non longe à via militari. Huc igitur sacra domus octauo circiter mense, quam lucum insederat, sublimis aufertur ab Angelis, & in collis sistitur vertice. Possidebant evm collem communiter fratres germani duo Reci-

netenses

recenses concordibus animis, qui cælesti dono mirè læti sanctissimam ædem coniunctis studijs colere cœperunt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi fama, vt admirationem, sic religionem accolarum æque aduenarumque. Quippe, vt Lauretanam Aedem locum mutasse, & relicto obnoxio grassatoribus saltu, tutum à latronibus, opportunum peregrinis occupasse collem distulit rumor; extemplo finitimis populis eius reuisendæ cupidinem accendit. Proinde siue intermissam latrociniorum metu tanti boni vsuram sarcire, siue nouam migrationem, quam auribus acceperant, oculis subijcere cupientes, eo summis vndique studijs conuolant. Horum plerique eandem ædem nuper in sylua coluerant, quam nunc in collis vertice extra syluam colunt. Quo maior omnes admiratio, & stupor defixos tenebat. Ergo sacellum, & veteribus prodigiis, & mutatæ denuo sedis miraculo venerabile, certatim accolæ votis, vocibusque celebrabant. Grates inde, & Deo, & Dei parenti pro se quisque agebant, quod religiosissimã sedem latrocinijs violatam non abstulissent alio, sed in tuto colle statuissent, opportuno aduenis loco. Porrò crescente in dies peregrinorum multitudine, cœpit augeri quotidie celebritas Aedis: parietes votiuis tabellis, cereis imaginibus, preciosis vestibus contegi: ara congestis vndique donis, pecuniaque compleri. Sed aucta sacelli opulentia imminuit religionem eorum, quorum studia maxime augere debuerat. Itaque auaritia breuiorem etiam, quàm in sylua fecerat, augustissimi sacelli stationem in colle fecit.

Ex fratrum colle ob eorum auaritiam, discordiamque demigrat. Cap. VIII.

ERat is collis (vt supra demonstrauimus) communis duorum fratrum, qui primo sanctissimum domiciliũ, haud *Prap. Tera. Hier. Ang.*

haud secus quàm par erat, sanctè, ac piè colebant. Felices si diuino munere ad cultum vti, quam abuti ad quæstũ maluissent. Cæterum opulentioribus in dies donis religiosissimam ædem cumulari cum viderent; cupido angustos animos vicit: & religionem, pietatemque penitus extinxit. Namque hæreditatem sibi vterque venisse rati, sacro auro, argentoque inhiare primo: inde stimulante auaritia, odio plusquam fraterno inter se dissidere cœperunt: Ad vltimum, dum vterque ad se emolumentum trahit, cũ altercatione congressi, ab irarum certamine ad arma venere. Iamque haud procul erat, quin germani fratres se, augustissimamque Deiparæ cellam (adeo nihil sanctum auaritiæ est) fraterno cruore respergerent; cum Deus tantum facinus, sublata facinoris causa, præuertit. Ergo non minus fraternæ discordiæ, quam syluestri latrocinio infensus, maternam domum ad iactum ferme sagittæ ab eo loco in proximum collem, versus mare submouit: atque in ipsa via militari, quæ ducit ad portum Recinetensem, locauit, à mari millia passuum circiter duo. Ita, & discordiarum, & latrociniorum materies adempta; ac stabilis aliquando, ac certa sedes capta. Stetit sacra Domus in colle fratrum paucos scilicet menses. constat quippe non dum vertente anno, post eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc visitur, consedisse. Ita in agro Recinetensi ter intra anni vnius spatium, siue accolarum vitio, seu potius diuino consilio, sedem mutauit. Intra quinquennium verò post eius è Galilæa discessum, quatuor loca suis vestigijs nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, sed magis, magisque auxit.

Vestigia locorum, quæ sancta Domus occupauit.

Cap. VIIII.

Hier. Ang. ET extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt supra

pra ostendimus) nouam ædem Nazarenæ parem, ac geminam in ijsdem vestigijs, vbi illa steterat, ab se exstructam magnifico circumdedit templo. Id templum S. Mariæ à Tersacto vocatur, vel veteri sanctissimi sacelli memoria, vel nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam assimulatæ Nazarenæ Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie visitur; qui templi conditor pro sua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximum illius vestigijs sepulcrum elegit sibi, posterisque. Quin etiam marmorea inibi tabula exstat perantiqua tanti miraculi ad posteros testis. In qua incisum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVAE NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi se vidisse narrarunt. Eo autem loco, vbi primum in Picenum delata consedit, quamdiu sylua stetit (stetit autem vsque ad annum sæculi huius ferme LXXV.) haud obscura extiterunt ædis ablatæ, miraculique indicia. Quippe area, quam sacra occupauerat Domus, nitebat semper vernantibus herbis floribusque, cum omnia circa densis obsita virgultis, ac sentibus horrerent. Nec dubia res. author est Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ historia, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipso tempore, cum hoc visentibus miraculo erat. Visebantur pariter cum area sanctorum parietum solo impressa vestigia, sanctitatem & quasi diuinum quiddam spirantia. Id adeo ipsemet accepi à Raphaele Riera spectatissimæ fidei, ac religionis viro, qui Aedis vestigia, atque areæ nitorem sæpius magna cum voluptate se spectasse memorabat. Cæterum exciso nuper nemore, ac solo arationi destinato, eximia illa amænitas ab imperito rerum agricola, & fossione, & satu olerum violata defecit. Itaque ad retinendam loci religionem, ab eo-

dem illo Riera in ipsis vestigijs quoquo versus parietes paulum à terra sunt excitati, siue monumentum ad posteros, ibi olim Lauretanam stetisse Domum; siue aduersus pecudum, & rusticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipse, & inspexi locum cum hæc ipsa litteris proderem. animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Aedi Lauretanæ vsquequaque parem. Areæ porro solum cætero circa solo simile, amissa insigni illa amænitate, quam habuerat prius, quàm sanctitatem loci rustica temeritas violaret. Verum enimuero ita amisit amænitatem, vt retineat religionem. Hodie religionis ergo à multis visitur, à pluribus etiam viseretur, nisi vulgo ignotus esset locus. Olim quidem, cum esset siue ob insignem illam amænitatem, siue ob commoditatem viarum notior, adeo coli à peregrinis solebat; vt nemo fere Lauretanæ Virginis cellam se adisse crederet, qui non illa quoque prima eiusdem cellæ vestigia coluisset. Deuius omnino est locus, atque abitus: neque enim certis semitis aditur, & perito itineris duce opus est. Distat ab oppido Laureto mille ferme passus, tantundem etiam à mari, nõ tam recta regione, quam per anfractus semitarum. Situs est inter Montem Vrsum, & Musionem fluuium, pari fere interuallo, atque inter Lauretum, & mare. Vulgo Banderola dicitur, fortassis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conspicuum, vt sacrosancti sacelli in nemore latentis sedem peregrinis venientibus; & nautis præter eam oram nauigantibus significaret. Certe paruum vexillum Itali Banderolam appellant. Propter sacram aream, quam dixi, puteus est ingens, qui perennes, & haurienti faciles subministrat aquas. Insolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, idest ad populorum illuc confluentium vsum conditam sentias. In colle porro duorum fratrum obscuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus,

æqua-

æquatus, coædificatusque est, cum Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potius vestigium mõstratur. Extra priuatarum ædium parietem extat rudis quædam, metæ instar, turbinata particula excisi collis, tecto modico insignis. Id vnum superest captæ inibi, desertæque à B. Maria sedis indicium. Domus cui vestigium hoc adhæsit, non procul Pontificiarum ædium ianua, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut vmbilicus est. Ac procedens inchoata Pontificiorum tectorum pars totam ferme illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumentum rei, locique: ne tam memorandæ rei vestigium intereat.

Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretanæ. Cap. X.

CAeterum in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitandum, minimè scilicet diuturnam. Quippe cum eo demũ loco vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolarumue aliquod delictum obstet) vt speramus æternam. Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indiligentiã, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorum fratrum colle fraterna odia, vt prouidere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primum tempore Nazaretho Domus excesśit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac perpetuam figeret sedem. Verum enimuero opus fuit ad fidem tam insolito, inauditoque antea miraculo affirmandam, eiusdem miraculi frequentatio: vt rem per se incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Quì enim ambigerent deinde mortales, an domus illa e Galilæa esset aducta, cum eãdem illi ipsi

Causa multiplicis migrationis.

audissent

audissent suo æuo, ex Illyrico in Picenum migrasse, qui vidissent in ipso Piceno intra spatium vix mille passuum, anno nondum circumacto, ter mutasse sedem, locumque. Incidit quippe tertia hæc, & postrema migratio in annum à Christo nato M. CC. XCV. qui aduentum sacræ Domus in Italiam est consecutus. Operæ autem pretium est de admirabili eius situ cognoscere: Situs enim ipse sacrosanctam illam sedem non humana, sed diuina prorsus arte, manuque locatam facile declarat. Sita igitur est, si qua vsquam, ad quatuor cæli mundique regiones, ex Mathematicorum disciplina. Neque id solum, sed ex veteri etiam Sanctorum Patrum instituto, qui aras sacrarum ædium ad solis spectare ortum iubebant. Namque anterior paries, vbi fenestra visitur Angeli ingressu (vt ferũt) nobilis, ad occidentem solem vergit: posterior, vbi ara est ante B. Mariæ simulacrum posita, vernum ferme orientem spectat, adeo quidem directo, vt per vtrumque æquinoctium, decem circiter dierum spatio, sol oriens posteriorem, occidens anteriorem aspiciat partem. Itaque sub occasum sol per eam, quam dixi fenestram ingressus ad B. Virginem velut vespertinus salutator accedit, quando matutinus esse nequit obiectu parietis exclusus. Id adeo etiam post sacram Domum templo inclusam obseruatum ferunt; priusquam obuersa templo facies Pontificiæ Domus obijceretur ab occasu. Cæterum non dubito quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem solis Deiparam à templi aditu, per sacelli fenestram quodam modo salutantis, sit præbitura spectaculum. Sinister porro sanctissimi sacelli paries ad septentriones vergit; dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificalium tectorum porticus sane magnifica, ad meridiem versa (B. enim Virgo suæ cellæ situ situm Pontificiarum ædium velut præscripsit Architecto) quotidie cum aduersum recta excipit solem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tam admirabilem sanctissimi sacelli situm non casu occupatum,

Prap. Tere. Hist. Ang.

Sol per æquinoctium Lauretanã Virg. quodã modo salutat.

parum, sed diuino quæsitum consilio, vel illud argumento est; quod in ipsa quoque sylua, eundem plane situm à B. Virgine optatum (vt egomet intentius obseruaui) vestigia, quæ exstare diximus, satis ostendunt. Idem fortassè in colle fratrum accidit: nam ex obscuris vestigijs iudicari non potest. Fortassis idem quoque in Dalmatica sede vsu venit: nihil enim comperti habemus. Sane res ipsa consentanea est. Sacrosanctam quippe Domum duo præcipua mysteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi cõceptus insignem fecere; quorum ille fere in autumnale, hic in vernum incidit æquinoctium. Igitur haud immerito eam sol per vtrumque æquinoctium lustrat, sic prorsus, vt velut illorum mysteriorum memor, & sub ortum, & ante occasum Deiparam Virginem pene ambitiosè adire, & quodammodo salutare videatur.

Dalmatarum indicio Picentes natalem B. Virg. Domum penes se esse cognoscunt. Cap. XI.

SEd vt ad rerum ordinem, vnde egregij situs admiratio auertit cursum historiæ, redeamus; mira primo Recinetensibus noua Aedis migratio videri; deinde etiã grata, iucundaque esse. Namque multiplicato trina migratione miraculo, vt creuit fama, & admiratio loci; sic Deus parentis suæ venerationem apud accolas pariter, & exteros auxit. Vtrique cùm sub id tempus nunciata Nazarena, Dalmaticaque eiusdem Domus migratio Picentium animis ingentem incussisset metum, ne sacra Aedes ipsos quoque, præsertim duobus iam locis violata, aliquandò desereret. Iamdudum per mercatores, Aedis Lauretanæ rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dalmatas nonnihil suspicantes ad inclytam miraculis ædem visendam, Picentiumque pietatem æmulandam accenderat. Dalmatarum ergo nonnulli Lauretanum contemplati

Prep. Tere. Hier. Ang.

plati sacellum (vt erat recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè scilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. mox velut refricato vulnere, ac desiderio ex amissi boni conspectu ingemiscentes, suum detrimentum effusè deplorare cœperunt. Aedem illam, quæ tum in Piceno tanto mortalium concursu celebraretur, paribus ferme populorum studijs nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis tectum Illyricis primum è Galilæa diuinitus missum, quo tum Picentes transmisso è Dalmatia fruerentur. Id & cælesti indicio enunciatum Dalmatis, & destinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoscerent proinde, & impensius colerent Picentes cæleste donum; ne quod alijs euenisse audiant, ipsis eueniat: & cuiusmodi tandem illud munus sit, carendo magis sentiant, quam fruendo. Se quidem nequaquam desperare (si optatis vota respondeant) illam ipsam Virginis Domum in Illyricum, vnde paucis ante annis abierit, redituram. Hæ & aliæ tales Illyricorum voces, quòd nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondum enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irritæque. Cæterum breui noua res diuinitus oblata eas esse veras ostendit.

Heremita B. Mariæ monitu Picentes ad rem explorandam impellit. Cap. XII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

COllis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montē Vrsum incolæ appellant. Huc receperat se paucis ante ante annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ cellæ propinquitatem secutus. nomen non proditur. Illū ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt

erat

erat B. Mariæ vnice deditus: ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie: pluresque inibi precibus extrahebat horas. Intererat auidè miraculis, quæ Virginis ope patrabantur, aut patrata narrabantur ab aduenis. Multa etiam subinde audiebat, quæ à Dalmatis ferrentur haud dubijs vulgata sermonibus: non nunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes, deflentesque nationis suæ orbitatem, erepta natali B. Virginis domo, præsentique tantæ patronæ præsidio amisso. Pius heremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus, vbi natalem illam Virginis domum esse accepit, obstupuit. Enimuero illi res pene incredibilis, sed tamen digna visa, quæ summa exploraretur ope: vtpote cum tanta res explorata, atque comperta Aedi Lauretanæ, cui ipse mire fauebat, ingens nomen, ac decus esset additura. Ergo hominem veri sciendi, religionisque erga B. Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit, verum, vanum ne id esset diuinitus cognoscendi. Nec mora: inedia, cilicio, verberibus corpus afflictare, mentem in preces effundere, nihil eorum omittere, quibus speraret Deum placari, conciliarique posse. Præcipuè orare, atque obtestari Deiparam Virginem, vt quid tandem sacelli illud esset, aut vnde esset, certo aliquo indicio declararet. Nec incensæ eius pietati, votoque Virgo defuit. Alter agebatur annus à sacra Aede in Italiam aduecta, cum per somnium ei B. Marię species offertur, quæ bono illum animo esse iussum docet, se domicilio, quod in terris olim habuerit, in Italia sedem elegisse. Id quippe quòd negligentius coleretur, è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum, Dei nutu, cælestium ministerio deportatum: ibi semet genitam, ibi diuinam concepisse prolem. Idcirco illam ædem Deo semper, ac sibi cordi fuisse, ac fore. Addit cætera, quæ Alexandro Tersactensi Antistiti (vt antea dictum est) exposuerat in quiete. Ad extremum adiungit id donum superum concessu, ac munere singulari, Picentibus atque Italis datum, vti-

S. Domus B. Mariæ indicio agnoscitur.

que in tantis calamitatum procellis, malorum solatium, veniæ pignus, pacisque: in cæteris deinceps mortalium periculis, & ærumnis perfugium omnium gentium, præsidiumque certissimum. Proinde abiret, & hæc Recinetensibus finitimisque populis nunciaret. Ille somno excitus, & cælesti indicio mire lætus extemplo B. Mariæ mandata exsequitur. Ac primo Recinetum profectus primoribus ciuitatis visum enarrat, cætera exponit: Mariam ipsam sui sermonis authorem nominat. Recinetensibus stupore defixis, alios deinceps populos strenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primo somniũ visum: & author à multis pro somniatore habitus. Deinde vero, quoniam de dato ademptoque diuinitus Dalmatiæ sacello, Dalmatarumque Aedem Lauretanam agnoscentium testimonio, obscura quędam per eos dies fama emanarat; collegere sese, ac tantam rem minimè negligendam existimarunt. Et recens eos admiratio stimulabat, quod eandem ædem ter vno anno sedem in agro Piceno mutasse meminerant. Ergo internuncij vltro, citroque missi: ac demum Recinetensibus authoribus, communi Picentium consilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Galilæam mitterentur rem oculis, certisque indicijs exploraturi.

Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galilæam missi adfirmant miraculi fidem. *Cap. XIII.*

Prep. Tere. Hier. Ang. IGitur sexdecim viri fide, religione, authoritate præstantes ex omni Piceno lecti. His datum negocium, vt Dalmatiam primum, inde Galilæam explorantes, rem omnem intentius inuestigarent: & de natali B. Mariæ domo, quæ illis locis fuisse diceretur, comperta omnia do-

mum

mum referrent. Confestim illi transmisso Adriatico sinu, Tersactum delati accolis aduentus causam aperiunt sui. Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ omnes. Talis ergo boni amissi recordatione ingemiscentes summum eius desiderium vocibus, ac lacrymis testabantur. Legatis amice rogitantibus aream monstrant, quam B. Virginis Domus insederat: atque inibi geminam illi, ac similem ædem, rei monumentum, exstructam. Et simul integrato fletu, queruntur, ea sola Illyricis cælestis doni reliqua esse vestigia. Alijs tam diuini muneris concessam gloriam, sibi tantum famam relictam. Itaque Picentium legati Aedis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc vsum attulerant, quaqua versus ducta, quod vacui erat spatij, id Lauretanæ Aedi prorsus congruere deprehendunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti sacelli comperiunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Picentibus datum. Re satis explorata, cum vtrique commemorassent præcipua vtrobique patrata miracula, manantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio mœsti, alteri lætitia gestientes. Legati igitur è vestigio vela faciunt, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter prætervecti in Palæstinam secunda tempestate perueniũt. Cæterum cum iter tutum non esset, vagantibus passim per totam Syriam Turcicis armis; pecunia præsidium emunt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducantur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulcrum Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazarethum vt venere, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De Christianis, qui qualescunque supererant in medio nationis prauæ, sedulo sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigente adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus acceperant, partim suis ipsimet oculis viderant, ad optatum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamentis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura dimensi, omnia omnino cum Illyricis vestigijs, Aedisque

Lauretanæ forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re vtrobique gesta ex sententia, admodum læti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam vnde soluerāt, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis lætitiam impertiunt. Et Recinetenses successu læti legationis, cuius authores fuerant, monumentum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim legatorum nominibus, testimonijsque, quò res testatior ad posteros foret. Earum litterarum exempla in priuatorum ædibus asseruata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Hæc autem per legatos cognita sunt anno à Virg. Partu M. CC. XCVI.

Hier. Ang.

Prap. Tere.

B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. Cap. XIV.

EXtemplo fama, vt solet, strenuè finitimas vrbes pagosque discurrit, sexdecim legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciasse, manifestis compertum indicijs, Lauretanam Aedem esse eam ipsam domum, vbi Dei parens genita sit, & ab Angelo salutata. nimirum eandem primum ex Galilæa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus transportatam. Et per idem fermè tempus tertiam in agro Recinetensi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo plerosque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit cælestis doni ad se inde vsque ab oriente transmissi in noua sede visendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgo interpretabantur, Deiparam Picentibus suam ostentasse tutelam. Proinde reliquum esse, vt ipsi in eius clientelam, fidemque committerent se. Confestim igitur ex omnibus prope oppidis incolæ plenis effusi portis,

Picentium concursus.

portis, vijsque ad Lauretanam Aedem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, sed etiam ægri & imbecilli, neglecto medentium imperio, prorepere ipsi si possent, sin minus, ab alijs, vt cumque se iubere deferri. Cæterum ex plerisque Piceni vrbibus, oppidisque paulo opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes sub signis, incedebant insignibus, coloribusque distincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, symphoniarum, tympanorum, tibiarum cuncta circum loca festo complebant sono. Hos deinceps misti mulieribus, pueri, puellæque vno velut agmine sequebantur. Ad sacellum Virginis, vt ventum est (quoniam loci angustiæ tantam hominum multitudinem excludebant) in ipso conspectu sanctissimæ Domus, submissis genibus tanti muneris largitorem vniuersi pariter adorant. Exinde ad agendas Deo Deiparæque grates versi, in tanta malorum, partim instantium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus exposcunt. Ipsamque Dei parentem enixius orant, vt quoniam Piceno cladibus afflicto voluntariam se Patronam obtulerit; Picentes in suam fidem, tutelamque recipiat: & volens, ac propitia suam semper sospitet gentem. Nec inane tutelæ, clientelæue nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Maria certissimam se Picentibus Patronam, & illi vicissim se deuotos B. Mariæ clientes perpetuo præbuere, Lauretana eius Aede non solum ornanda, sed etiam tuenda.

Sacra Domus cælestibus illustrata flammis in dies magis celebratur. Cap. XV.

NAm quotidianis in salute humanis corporibus reddenda miraculis, interdum accedebant prodigia cælestia haud dubiè significantia B. Virginem Picentibus adesse. Visa non semel est per noctem subita de cœlo effundi

Hier. Ang. fundi flamma, quæ primo velut pluribus ſparſa locis coruſcabat, deinde vno quaſi facto agmine, ad Deiparę cellam tendens omnia circum cæleſti luce complebat. Viſum etiam ſæpe crebris luminibus collucere tectum ſumma cũ admiratione, lætitiaque intuentium. Angelorum manum ad cæleſtis reginæ domum excubantium videre te credebant res. Ergo Recinetenſis Antiſtes, in cuius diœceſi is locus erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij ſui ratione Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiorem facit. Impetrata ab eo Lauretani ſacelli procuratione, optimum factu exiſtimauit, laxare ſpatium aduenis. Extemplo igitur ſolum quod circa Aedem erat, Recinetenſium dono conſecrat Virgini. Cum areæ ſpatio etiam loci celebritas aucta. Excipiendis quippe hoſpitio peregrinis (qui ante id tempus conferti ſub dio cubitabant in via) caſæ primum, ac tuguria; inde tecta exſtrui cœpta. Et quoniam dorſum inæquale vtriuſque collis (interiacente præſertim conualle) haud ſane commodam præbebat ædificijs ſedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æquatus: conuallis expleta: dorſum dilatatum, vt excitandis circa viam tectis æqui ſpatij ſatis foret. Ita breui haud infrequens qua ſylueſtribus tectis, qua domibus extitit pagus in dorſo collis vtriuſque porrectus. Pago Lauretum nomen inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ B. Virgini vnicè dedita fuerat, appellaretur ædes, paguſque. Hoſpitiorum opportunitas loci religioni iuncta mire hoſpitum, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem noua ſubinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tẽpus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum ſacræ Domus in Italiam aduentus inſignem fecerat) ingentibus terræ motibus, cladibuſque partim illatis, partim impendentibus Italiæ commotus, ad auertendam cæleſtem iram curas omnes intendit. Salubri ergo conſilio ſecularem annum (Iubilæum vocamus) vel inſtituit, vel inſtaurauit, Apoſtolorum Petri & Pauli limina ritè adeuntibus

[Margin notes: Lauretum pagus conditur. — S. Anton. p. 3 Plati. Bonif. — Io. Vill. li. 1.]

tibus

tibus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaque ipso anno post Christum natum M. CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit, noui Pontificalis beneficij fama in omnes orbis Christiani regiones perlata incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exciuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Vrbem facti aduenarum, vt multitudinem Vrbs quamuis ampla vix caperet. Nullus pene dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, præter innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi præsertim, quibus Recinetum minimè deuium erat, miraculorum fama exciti ad Aedem Lauretanam vtique diuerterunt, testes ac nuntij suis quisque popularibus futuri eorum, quæ de tam inusitato, inauditoque miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quam suis ipsimet oculis hausissent.

Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt; his tamen amplæ porticus applicantur. Cap. XVI.

INter hæc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi sacrosanctum sacellum impensius colere, tutarique institerunt. *Hier. Ang. Bapt. Mant.* Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incessit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretque. Itaque optimum factu rati, ædem specie ruinosam (quoad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circundant. Fama est haud dubijs vulgata authoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem cum sacris parietibus cohærere. *Tradit. Lau. Bapt. Mant.* diceres sacram Domum diuina vi sub-

vi subnixam aspernari humanam opem. Quin etiam procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimēto adiecti paulatim recesserunt adeo, vt inter vtrosque parietes, quoties opus foret, puer cum accensa face discurreret, quo disiunctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus est eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, pijque complures, qui discurrentem inter parietes puerum sæpius se vidisse narrarunt Raphaeli Rieræ homini spectatæ virtutis, ac fidei (cuius supra fecimus mentionem, & deinceps facturi sumus) vnde ipse cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpositus pro familiaritate commemorauit, se Clementis VII. Pont. Max. iussu, demoliendis lateritijs illis parietibus præfuisse, cum marmoream crustam, quæ hodie cū omnium admiratione visitur, substituere moliretur: ac tū admirabundum reperisse parietes illos contra omnem Architecturæ rationem, à sacro cubiculo dimotos, neque tam vetustate, quàm arcano quodam consilio ruinosos: vt satis appareret, Dei parentem ad sustentandam suàm domum excludere hominum industriam voluisse, quò diuina vis insignior foret, si tectum longe antiquissimum sine fundamentis, vlloue humano auxilio per tot sæcula staret. Fama etiam tenet, antiquissimam Christi crucifixi imaginem simul cum domo aduectam, multiplici per eadem tempora miraculo insignem extitisse. Nam cum eā efferri, & in sacello ad id exornato, vt maiore honore coleretur, reponi Recinetensibus, & Episcopo placuisset; translatam subinde in sacram remigrasse Domum, & in suam sedem recepisse se. Itaque illos, re nequicquam sępe tentata, irrito demum incepto destitisse. Ex alio Recinetensium curæ versæ. Nondum excipiendæ aduenarū multitudini satis, siue tectorum, siue tuguriorum erat. Nec iam supererat in sacra æde locus votiuis simulacris, donisque. Itaque ne peregrini, quorum plerique tectis exclusi, qua-

Tradit. Lau.

Christi crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

ſi, quaſi in ſtatione pernoctabant, ſub dio eſſe cogerentur: neue votiua dona iniurijs temporum expoſita interirent; circa ſacellum ſatis amplas porticus exſtruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoque ſacello extrinſecus adſtructa: vt aduenæ ſacelli anguſtijs excluſi operantem inibi ſacris ſacerdotem proſpectare poſſent. His adiecta ferunt tecta, vbi ſacerdotes, cuſtodes, miniſtri ſacroſanctæ cellæ habitarent. In parietibus porro, quibus porticus applicatæ erant, præcipua ſacræ Domus myſteria, ac multiplex eiuſdem migratio coloribus expreſſa egregij illa tempeſtate pictoris manu. *Hier. Ang.*

Cæleſtia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. Cap. XVII.

INterim mira dictu, viſuque res diuinitus oblata mortalibus oſtendit, quo potiſſimum tempore cordi foret Deiparæ Virgini, natalem domum ſuam eximio cultu celebrari. Paulus erat quidam homo ſolitarius, abſtinentiæ & ſanctimoniæ miraculo venerabilis: cui à ſylua vbi, inde vſque à primo ſacræ Domus in Italiam aduentu habitabat, cognomen fuit. Is igitur poſt ſanctæ Domus è ſylua migrationem, ſibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco ſtruxerat caſam: vnde ſacroſancta Aedes, & conſpiceretur facile, & adiretur. Eã quippe veteri inſtituto adibat quotidie adoraturus Deum cum eius matre, *in loco vbi ſteterant pedes eius*. Paulus ergo intra tugurium, in ſacroſancti ſacelli, velut in B. Mariæ conſpectu, precibus cæleſtiumque rerum meditationi de more inſiſtens, notauit ſæpius, cæleſtem flammam longe, lateque diffuſam, inſtar ingentis cometæ, quæ B. Virginis cellæ incumberet. Rem ac tempus intentius obſeruans comperit, V. Idus Septembris, hoc eſt ipſo natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum la-

Bapt. Mant. Hier. Ang.

Paulus à Sylua.

Flamma cæleſtis S. Domui incubat.

bi de cælo ignem, & æquabili tectum ædis splendore operire: nec ita multo post sublimem vnde venerat, recipere sese. Stupere Paulus ad tam præclarum spectaculum ingenti voluptate perfusus. Atque, vt erat homo antiqua simplicitate, existimabat B. Virginem ipsam in suam natalem domum flammæ specie delabi cælo, ad sua incunabula celebranda. Itaque tantæ rei propius spectandæ auidus cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi longius eo die videri. Demum vertente anno, simul ac cælestis flamma se ostendit; impigre accurrit, cælestem scilicet Reginam superum comitatu septam conspecturus oculis, vt credebat, & impense salutaturus. Cæterũ appropinquãti, quo propius spes admouebatur, hoc magis res, ac flãma primum extenuari, ad vltimum euanescere, elabique ex oculis, credulo spectatore spei irrito relicto. Eius itaque animus, quasi illum in se totum transfudisset ignẽ, ardentiore desiderio, curaque æstuabat, ignarus quid tãdem cælestis illa flamma portenderet. Et iam decennium abierat, cum quotannis eodem semper die cælestis ille ignis sacro tecto incubans, visentisque spem fallens pium accenderat pectus. Ad vltimum cælesti numine precibus exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cælesti indicio discit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius natalem anniuersaria insigniri flamma: propterea quod ei cordi esset, eum inibi diem insigni cerimonia agitari colique. Igitur Paulus, qui admirabile illud spectaculum obfirmato ad eam diem silentio texerat, siue religione tactus, siue, vt creditum est, B. Virginis per quietem subactus imperio, Recinetum strenuè tendit: sacrorum Antistiti primoribusque ciuitatis rem omnem enunciat. Erat Paulus ab opinione sanctitatis eximiæ, grauis quamuis magnæ rei author. Antistes ergo simul authoritate viri, simul rei ac temporis congruentia motus, cælestia signa haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita Recinetenses perpulit, vt augustissimam Virginis cellam

ipso natali eius die præcipuo celebrarent cultu, rituque. Quo factum est, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, siue Recinetensium exemplum, siue miraculi famã secuti, Septembri potissimum mense Lauretum accensis studijs confluant, ad agitandum natalem B. Mariæ diem. Et inflammauit deinde studia populorum noua Pontificũ largitas, qui illud maximè tempus (vt suo loco demonstraturi sumus) Indulgentijs amplissimis cumularunt. Talia porro cælestium ignium spectacula complures non annos modo, sed ætates tenuere. Vigesimus circiter annus est, cum Recinetensium plures non minus probitate, quã ætate conspicui Raphaeli Rieræ, vnde ipse accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diem, nocturnos ignes de cælo super Lauretanum tectum labi visos sua memoria, inspectante Recinetensi ciuitate vniuersa: nec semel ab ipsismet cum incredibili animi lætitia esse conspectos. Simul addebant, Pridie eius diei sub noctem intendentibus se tenebris, Recinetenses vulgo concurrere solitos ad tam gratum, iucundumque spectaculum; vt ex mœnibus tectisque, vnde modo Lauretana sedes conspici posset, admirabili illa cælestis flammæ specie oculos, atque animos pascerent. Tenet fama anniuersarium hoc spectaculum ad Pauli Tertij Pont. Max. tempora durasse. Nec fermè ex Lauretanis rebus res est alia nobilior. Itaque id non tantum historici memoriæ prodidere, sed etiã Nouidius Poeta minimè obscurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo Tertio Pont. Max. mandauit versibus, quos huic historiæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

Natali B. Virg die S. Domus præcipue celebratur.

Cælestis flammæ prodigiũ recens.

Riera in Annal. Laur.

Anbr. Non. Fast. lib. 9.

Euenere igitur, tot stant tibi templa, quot astra,
Quotque sibi gentes maximus orbis habet.
Stent licet, illa placent quibus est hæc orta, iuuatque
Dicere in hoc ingens est Dea nata loco.
Scilicet illius, visu mirabile, in auras
Parthum exosa domus vulsa recessit humo.

Cumque locis diuersa foret, titulosque referret,
Vltima Piceni nomina gentis habet.
Neue sequens ætas mendacia credat, Olympi
Hac in nocte illam lambit ab axe iubar.

Laureto pago legibus temperato, Recinetenses templum sacræ Domui circundant. Cap. XVIII.

Bapt. Mant. Hier. Ang.

CAeleſtibus hiſce prodigijs acti Recinetenſes ad Lauretanam Aedem ſumma ope tuendam, ornandamque omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, multis vndique eo, ſeu Virginis, ſeu commercij ſtudio commigrantibus, magis ac magis frequentabatur in dies. Igitur commodiſſimum rati, incolas vnum in locum congregatos legum inſtitutorumque ſocietate adſtringere, iura pariter eis, & Præſidem dant, qui præſit iuri dicundo. Rebus intra pagum compoſitis, foras verſæ ſunt curæ. Egentes, ac facinoroſi homines, ſiue prædandi occaſione, ſeu prædæ dulcedine illecti peregrinos in ſaltibus circumiectiſque militari viæ nemoribus, palantes, ac vagos adorti ſpoliabant. Ea res ad Recinetenſium dignitatem, exiſtimationemque pertinere viſa. Itaque Prætori ciuitatis negotium datum, vt aucto ſatellitum numero, itinera quæ ad Lauretanam Aedem ferrent, à latrocinijs tuta præſtaret. Conſilium vt pium, ita felix fuit. Prætor abſtruſiſſimas ſyluarum latebras ſolertiſſimè rimatus, graſſatoribus extremo ſupplicio affectis, breui ſumma cum laude omnem repurgauit regionem. Et Prætoris laus in ciuitatem, à qua conſtitutus Prætor fuerat, redundauit. Ex eo Recinetenſi ciuitati Iuſtiſſimæ cognomen inditum. Noua ſubinde illorum temporum calamitas, ſacrorumque incuria pietatem Recinetenſium fecit illuſtrem. Interim dũ hæc in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius à Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij ſucceſſor paucorum

Lauretanis Præſes datur.

corum

corum menſium Pontifex fuit. Pontificiam ſedem anno eius ſæculi quinto tranſtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiæ, Chriſtianæque Reipublicæ pene vniuerſæ. Id adeo fortuitum Lateranenſis baſilicæ incendiũ per id tempus portendere Vrbi viſum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam ſtatuente ſedem, Romæ Lateranenſis baſilica, antiqua ſedes Romanorum Pontificum (incertum fraude hominum, an caſu) deflagrauit. Nec multo melior Italiæ conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi ſubrogatus Pontificiam Auenione conſtituit ſedem; aut Benedicto XII. cæteriſque Romanis Pontificibus, qui Ioannis exemplo deinceps Auenione ſederunt.

Pontificia ſedes transfertur in Galliam.

S. Antoni. p. 3. Platin. Clem. V.

At Recinetenſium in nouo templo condendo religio enituit, iniquiſſimo vel Chriſtianæ Reipublicæ, vel ſuo tempore. Nuper quippe, hoc eſt anno M. CCC. XXII. Recinetum iuſſu Ioannis XXII. quod à Pontifice deſciuiſſet, exciſum fuerat; ciueſque alio commigrare iuſsi. Rebus ergo cum Pontifice compoſitis, oppidoque in noua ſede, vbi nunc eſt, condito, vel ob direptionem Vrbis, vel ob nouarum ædium ædificationem, omnibus fermè erant rebus exhauſti. Tamen B. Mariæ Patronæ ſuæ religione ſtimulante, templum Lauretano ſacello circundare moliebantur. Namque creſcente in dies aduenarum, donorumque copia, cum peregrinos votiuaſque eorum imagines, ac tabellas adiunctæ porticus haud quaquam caperent; Epiſcopus Maceratenſis, in cuius diœceſi Recinetum erat, ſumma Recinetenſium approbatione ædificando circa ſacellum templo adiecerat animum. Igitur magnum circumiacentis agri ſpatium ad eam rem facile impetratum: diſturbatiſque porticibus, templum ære publico à fundamentis exſtructum eſt, humile illud quidem pro magnitudine; ſed tamen ſatis amplum, capaxque. Adiectæ templo ampliores ædes Sacerdotũ, miniſtrorumque habitationi, & nobiliũ aduenarũ hoſpitio deſtinatæ. Quibus deinde diuerſoriũ pauperũ peregrinorũ acceſsit.

Io. Vill. li. 9.

S. Domus templo circundatur.

Noua

Noua Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentijs ornata impensius celebratur. Cap. XIX.

Hier. Ang.

Benedicti XII. Indul.

CONdito ornatoq; templo ornamentum deinde maius adiectum. Postulatum est à Benedicto XII. Pont. Max. vt certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægre impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, vt plerique eorum nullis fere negotijs impedirentur, quominus Lauretanam Aedē a tertio milliario (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij a parentibus, ac nutricibus assuefieri cœpti, vt quotidie mane è cunabulis prodeuntes ad natalem ædem Virginis versi, Lauretanam matrē agnoscerent, salutarentque venerabundi. Cæterum senes, ac valetudinarij senio morboue tardante, cum demore ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro. ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum litteris diploma impetrarunt, quo diplomáte ad aram illam orantibus peccatorū venia imperciebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Angelita, vnus è primoribus Recinetensis ciuitatis, qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, absę visum esse confirmat. Maceratensis porrò Episcopus (qui idem illa tēpestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Aedis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quo altius in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanæ religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum

est,

est, vt ludi magistri omnes in tradendis primis litterarum elementis, omnium primum talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animosque: libelliqué illius lectioni paulatim rudem assuefacerent ætatem. Hinc eximia illa Recinetensium animis insita religio, pietasque aduersus Lauretanæ Virginis Domum.

Aedis Lauretanæ status, Romanis Pontificibus Auenione sedentibus. Cap. XX.

QVam porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Aedis Lauretanæ religio, vel illud indicio est, quod nullo fermè Romanorum Pontificum adminiculo erecta, suis ipsa propemodum viribus innixa stabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, transierat Romana sedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Aede Lauretana; & decora & subsidia aberant, quæ nunc sunt, ac tum fuissent, nisi augustissima Aedes tot, tantisque miraculis, ac prodigijs clara, tam procul abfuisset à Pontificum oculis auribusque. Cæterum ne sic quidem Pontificijs ornamentis omnino caruit. Quanquam Pontificiæ sedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu sederunt in Gallia, non tam ornata, quam non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Aedes à Benedicto XII. Indulgentiæ munere insignita, cum Clemens VI. eius successor sæcularem Iubilæi celebritatem ad quinquagesimum annum reuocatam absens ab Vrbe (sedem quippe Auenione habebat) indixit egitque. Et vndique concurrentium Romam populorum multitudo fuit pene incredibilis. Ex qua complures, Flaminiæ scilicet, Aemiliæque incolas ad Lauretanam Aedem fama iam celebrē, ex itinere deflexisse oportet. Atrox inde pestilentia ab ipsa Vrbe orbis terræ capite orsa totam fermè funeribus exhausit

S. Anto. p. 3. Plat. Clem. VI.

hausit Italiam. Triennium omnino tenuit: quo tempore Italiæ vrbes vix centesimo quoque superstite, pene ad solitudinem ac vastitatem redactæ. Quæ prope infinita clades multos profectò perpulit Italorum, vt implorata B. Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac procella, cælestis auxilij vmbra tegerentur. Vigesimo fere anno interiecto, Clementi successit Vrbanus V. qui Romam aliquando reuisit, non quidem ea mente, vt Pontificiam sedem eo reuocaret, sed vt res vrbanas, & Italiæ turbas componeret. Cæterum sub reuersionem ab vrbe in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontificatum occepit. Is simul Italiæ incommodis, simul Catharinæ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus inclytæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit Romam, anno LXX. quam translata erat in Galliam.

Schismatis diuturnitas Lauretanam Aedem multis Pontificum fraudat beneficijs. Cap. XXI.

S.Anto.p.3. Platin.Vrb. VI.

GRegorio breui rebus humanis exempto, Pontifex creatur Vrbanus, huius nominis sextus. Huic à factione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obiectus, qui Romanæ Sedi sedem suam Auenionensem, quam Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisaque duas in partes Ecclesia. Cæterum Romani Pontificis absentia, quantum Aedis Lauretanæ ornamentis, cómodisque obstitisset, vel illa ipsa tempestate, ex eius præsentia intellectum est. Quippe Vrbanus quamuis schismate, & schismaticorum Principum armis, atque insidijs exercitus agitatusque; tamen in tanta curarum & negociorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ aliquid deriuauit. Nam de cælestibus flammis V. Idus Septembris supra Aedē Lauretanam spectari solitis certior factus, cælesti Reginæ honestandæ animum adiecit. Natalemque

Vrbani VI. beneficia.

Ex Bull.Bonifacij IX.

ſemque Virginis lucem cœleſtibus à Deo prodigijs decoratam Pontificijs à Dei Vicario muneribus decorandam exiſtimauit. Lauretanam igitur Domum ipſo natali Virginis die viſentibus cumulatiſſimam delictorum omnium Indulgentiam impertiuit, anno eius ſæculi XC. mira omnino opportunitate. Vrbano enim ſubrogatus Bonifacius IX. non modo Vrbani exemplo, nouis Indulgentijs Lauretanam cumulauit Aedem, ſed Iubilei celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. inſtituto in annum M.CCCC. incidit. Itaque vt ſedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque viſendi Pontificis mortales innumerabiles vndique in Vrbem ad Baſilicas Apoſtolorum exciuit; ita cæleſtium ignium, Pontificiarumque Indulgentiarum fama complures eorum ad Lauretanam cellã Septembri potiſſimum menſe viſendam, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. Per ea tempora Recinetenſes viam, quæ ducit Lauretum (vt etiam per hyemem ſacra Aedes commode adiri poſſet) laterculo ſternendam, marginandamque locauerunt. Sacella etiam propter viam, iuſta per interualla excitarunt, ſiue pietatis incitamenta, ſiue in ſæua tempeſtate, ſuffugia. Recinetenſium exemplum alios Picentium populos ad par pietatis decus excitauit. Igitur ex finitimis oppidis vrbibuſque viæ, quæ Lauretum ferrent, ſterni cœptæ: & ab Ancona, Auximo, Monteſancto, Firmo, Lauretum vſque perductæ. Amnes etiam agrnm Picenum interfluentes pontibus iuncti, vt tutum peregrinis, expeditumque iter darent. Cæterum Lauretanæ Domus ornamentis haud multo minus continuata rei Chriſtianæ diſtractio obſtitit, quàm Romani Pontificis commoratio Gallicana obſtiterat. Schiſma quippe multiplex, ac varium, quale nunquam antea, plures Pontificum exercuit per annos circiter XL. Quoad Martinus V. ſummo omnium conſenſu Pontifex Max. in Conſtantienſi Concilio creatus pacem aliquandò orbi Chriſtiano, & concordiam peperit. Ve-

Hier. Ang.

S. Ant. p. 3.

rumenimuero illa tam fœda discordiarum tempestas, sicut Ecclesiam, ac Pontifices ingenti malorum mole oppressit, ita Lauretanam Aedem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ consecuta sunt tempora declararunt.

Martinus V. Indulgentijs, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem. Cap. XXII.

QVæ ab translata Aede B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti constitutam, celebrarique cœptam in multiplici Christianę rei varietate, motuque gesta sunt, adhuc exposui, res cum vetustate, ac rerum perturbatione subobscuras; tum raris per ea tempora litteris illustratas. Ad hæc, si quæ in Recinetensium commentarijs, alijsque publicis, priuatisque erant monumentis, incenso (vt supra diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interiere. Cæterum subleuauit Recinetensem cladem Dalmatarum industria. Flumenses Tersactensibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ historiæ origines ac primordia haud mediocriter illustrarunt. Nam de prima sanctissimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis consignata litteris Recinetensi populo miserunt ea, quæ in vetustis maiorum suorum annalibus repererant. Et Recinetenses Leonem Pont. de hisce rebus certiorem fecerunt. Authorem habeo Hieronymum Angelitam, qui illo ipso tempore Recinetensi ciuitati erat à secretis: & subinde Lauretanam historiam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi secretorum dicauit. Nos igitur Angelitam haud dubiæ fidei authorem secuti ex Illyricorum annalibus primam huius historiæ partem texuimus, ijs quæ in proprijs Recinetensium monumentis calamitas vrbis reliqua fecerat, adiectis. Clariora deinceps, & vberio-

Hier. Ang.

vberiora tradentur, quæ paulo diligentius, vel memoriæ prodita, vel litteris custodita ad nostram ætatem, nostrasque manus peruenere. Martinus ergo pace, & otio Ecclesiæ parto, antiquissimum habuit Lauretanam Aedem miraculis, ac prodigijs nobilem suo aliquo munere insignem relinquere. Itaque multis magnisque Indulgentiarum propositis præmijs, mortales omnes ad Lauretanum sacellum Septembri potissimum mense visendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius sæculi ferme XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis* (vt ipse in litteris Apostolicis ait) instituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetensis emporij celebritas celebritatem augeret Lauretanæ Domus: quippe cum finitimos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Aedem celebrandam alliceret. Lauretanas porrò Indulgentias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares. nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginē, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua authoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficijs adauxerunt. Cæterum Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modo, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntarijs Aedis Lauretanæ ministris, ædes egregiæ (Canonicam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium quà nobilibus, quà pauperibus aduenis destinatum.

Martini V. beneficia.

Ex Bull. Iul. II.

Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont. Cap. XXIII.

EVgenius Quartus Martino fubleƈtus fimul vrbanis turbis, fimul nefarijs Bafilæenfis Concilij iam corrupti decretis exagitatus, infuper Felicis V. Pfeudopontificis fchifmate, & Florentino Concilio ab fe indicto implicitus, fpatium fere nullum habuit de Lauretanæ Domus ornamentis cogitandi. Verum Flauius Blondus qui Eugenio ab epiftolis fuit, hiftoricus illis temporibus haud ignobilis, veluti Pontificis vicem implens Lauretanam Virginis cellam ampliffimis verbis ornauit. *Recanetum inter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululum a Mufone fluuio recedit celeberrimum totius Italia, vt in aperto, immunitoq, vico facellum gloriofa Virginis Maria in Laureto appellatum: quo in loco preces fupplicantium a Deo, genitricis fuæ intercefsione exaudiri, illud maximum certifsimumque eft argumentum, quod eorum, qui uotis emifsis exauditi fuerunt, ex auro, argento, cera, pannis, vefte linea, laneaque appenfa donaria magno luenda precio, bafilicamque omnem pene complentia, Epifcopus in Dei Virginisque gloriam intacta conferuat.* Ex quo fatis apparet, quæ fama, quæ religio, quæ celebritas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia donorum fuerit Eugenio Pontifice, hoc eft anno poft Chriftum natum circiter MCCCCL. Qui annus Iubileo celeber Lauretanam de more auxit celebritatem, opulentiamque. Sub id tempus Francifcus Sfortia, Philippi Vicecomitis Mediolanenfium Ducis impulfu, bellum aduerfus Pontificem geffit. Et Piceno qua vi, qua dolo in fuam ditionem redacto, victor B. Mariæ Lauretanæ templum fama celeberrimum vifere ftatuit. Præerat Piceno cum fumma poteftate Ioannes Vitellefcus Recinetenfis Antiftes, vir confilio, manuque promptus. Is ergo veritus nequid detrimenti facellum donis opulentum caperet ab infolenti

Fl. Blondi in flumenium.

Blon. lib. 5. Dec. 3. Sabel lib. 2. En. 10.

Ioa. Vitellefcus Ep. Recanat.

victoria

victoria milite; materiam auaritiæ subtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta clam in nauim ad id paratam imposita secum propere Venetias primum, inde Rauennam asportat. ita, & sacrilegij materies subducta, & sacra dona in tutum recepta; ac deinde sedata illa tempestate, reportata. Nec dubium Deiparæ præsidium per ea tempora in Aede Lauretana tuenda apparuit. Nã cum diuturno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonsi Regis Neapolitani toto Piceno impune volitarent, tot copiarum Duces Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque vrbium, vicus mmunitus, templi opulentia, vt tum res erant, inclytus, semper intactus, inuiolatusque permansit: tanta seu loci sanctitas apud homines, seu Virginis tutela rerum suarum fuit.

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs augetur, contra vim Turcarum munitur. Cap. XXIV.

Nicolaus inde Quintus Eugenio mortuo, Pontificatũ excepit, qui ne a Martino in B. Mariæ cultu vinceretur, Lauretanam eius cellam Pontificijs muneribus auxit. Videbat diem B. Virgini ab Angelo salutatæ sacrum maximè insignem illi Domui, ac memorabilem esse; quippe cum Deus eo ipso die inibi naturam humanam induisset. Lætissimam ergo illam lucem, qua iacta sunt fundamenta salutis humanæ, anniuersaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti mysterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximie celebrari est cœptum. Porro Nicolaus Lauretana Aede Indulgentijs cohonestata, opulentiæ quoque ædis consulendum putauit. Igitur magnopere cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neue diuenderentur, arcens ingressu Eccle-

Nicolai V. Benef.

Hier. Ang.

ſiæ Antiſtitem Recinetenſem, ſi quid eorum in poſterum diſtrahere, alioſue in vſus conuertere auſus foret, ſin autem vendita iam, ac diſtracta intra vnius menſis ſpatium, non recuperaret, Epiſcopatu deijciens. Ciuitati inſuper Recinetenſi eodem diplomate negocium datum, vel recuperandi Lauretana dona, vel tuendi. Nec pace ſolum, ſed bellico etiam tumultu, inſignis Nicolai Pontificis pietas in Lauretanam ſedem enituit. *S. Anto p. 3.* Sub id tempus Mahometes Turcarum Rex Conſtantino Palæologo Orientis Imperatore cæſo, Conſtantinopoli vi capta, fœdeque direpta, Turcici ſedem imperij tranſtulit in Europam, anno poſt Chriſtum natum M. CCCC. LII. *Conſtantinopolis à Turcis capta.* Ergo, vt Cōſtantinopolim Chriſtiani Imperij arcem à barbaris captā, Imperatorem ipſum cum nobilitate cæſum, Turcarum Regem tanta victoria inflatum ex propinquo inſultare Græciæ, minitari exitium Italiæ fama tulit; enimuero tantus Chriſtianis viribus terror inceſſit, vt tota Italia trepidatum ſit. Itaque Nicolaus ſatis memor Aedis Lauretanæ, eam aduerſum barbarorum excurſiones ſatis firmo præſidio munit: & ſimul in hoſtem omnibus viribus conſurgere parat eius rabiem compreſſurus.

A Calliſto III. aduerſus Turcas comuunita Domus, barbaros alio vertit ingenti clade perculſos. Cap. XXV.

S. Anto. p. 3 Plat. Calliſt. III.

CAeterum Nicolao in ipſo apparatu, ac meditatione Turcici belli ex mœrore, vt ferunt, extincto ſucceſſit Calliſtus Tertius. Is, quia fama erat, Turcas victoria vſos magna Peloponneſi, Epirique parte in ſuam ditionē redacta, in Dalmatiam, atque in ipſam Italiam furore ac rabie inſtinctos rapi; nihil habuit antiquius, quam vt Lauretanam Domum tutaretur, haud dubius quin illa ſalua, Deiparæ præſidio cætera in Italia ſalua eſſent futura. Igitur *Calliſti III beneficia.*

tur

tur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum sororis filios cum Legatorum Pōtificiorum munere, ac nomine, copijs præficit. Horum alterum in Picenum, Lauretana Domo præcipue eius curæ demandata, alterum Bononiam è vestigio destinat. Veniunt ambo Legati cum suo vterque exercitu Lauretum; ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati sacram Aedem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterum B. Virgo, tametsi Pontificis, Pontificiorumque Ducum erga se voluntatem minimè aspernata; suam ipsamet cælesti ope protexit domum, Turcarum rabie alio auersa, domitaque. Quippe per id tempus Pontificia classis non magna, duce Patriarcha Aquileiensi, Asiæ oras felici ausu, euentuque populata, effusum Barbariæ impetum fregit. Turcica classis acie victa, pleræque triremium captæ. Vsumcassanus insuper Persarum Rex, Callisti instinctu, Turcarum fines infesto agmine ingressus, egregias reportauit de superbissimo hoste victorias, non tam humana vi (vt ipsemet litteris ad Pontificem datis professus est) quam ope diuina. Ioannes quoque Hunniates Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copijs ac viribus obsidentes adortus, non magna militum manu ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res visa. Ioanne Capistrano viro sancto ex Franciscana familia Christi crucifixi signum inferente, barbari fusi, cæsique. Mahometes ipse Turcarum Imper. vulneratus. Nec obscurum Dei auxilium fuit; tam insignem victoriam ipsi belli Duces diuino numini acceptam retulere. Itaque tot, tantæque de præpotenti hoste victoriæ omnium consensu diuinitus partæ, ad bene de Rep. sperandum Christianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictu res, & spem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto pene Christiano orbe propagauit.

S. Ant. p. 3. Sabel. Aen. 10. lib. 6.

Sani-

Sanitate Pio II. reddita, longe celebrior, clariorque esse cœpit. Cap. XXVI.

Plat. in Pio II.

PIus Secundus Pont. Max. Callisto subiectus est, vir ingenio & virtute clarus. Is Christianis Regibus, ac Principibus non modo per litteras, legatosque, sed etiam per se in Concilio Mantuano sua præsentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculosumque incidit morbum, alienissimo Christianæ Reipub. tempore. Quippe magna sacrorum militum pars, qui cruce insignes sacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pont. iussu conuenerant: iamque Pontificis ipsius ex composito præstolabantur aduentum. Cæterum senile, laboribusque fractum Pij corpus, alienissimo tempore ardens febris, molestissimaque tussis adeo afflixerant, vt non dicam ire, sed aspirare Anconam, vti constituerat, haud quaquam valeret. Damnata igitur spe, atque ope medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, fama acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quam Anconitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pondere insignem B. Virgini donat, dicatque. Additur vel illo calici ab ipso Pontifice in voto nuncupando dictata inscriptio, Pontificij voti donique monumentum.

Tradit Lauret. Bern. Cyril.

Pij II. Pōt. donum.

PIA DEI GENITRIX
QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COARCTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT ORBEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VOLVNTATE SAEPIVS VNO LOCO MAGIS, QVAM ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLACITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES INNVMERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS, EGO INFE-

FELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI ARDENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVSSIM AVFERAS: LAESISQVE MEMBRIS SANITATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS SALVTAREM.
INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEAE SERVITVTIS SIGNVM.
PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL. M. CCCC. LXIIII.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes pium Pontificem vlla fefellit ex parte. Mirum dictu. voto nuncupato, extemplo febris ardor refrigescere cœpit, tussis remittere, redire vires affectis ac pene consumptis, morbo pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nõdum satis confirmata valetudine, committit se viæ, Anconam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum exsoluturus. Pius II. Laur. Virg. adit. Lectica delatum complures Cardinalium Romanorumque procerum prosecuti, quos partim Pontificis caritas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim etiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In itinere Pontifex quo propius Lauretanam Aedem accedebat, hoc melius habebat: vt facile appareret inde vires augeri. Itaque ad B. Mariæ patronæ suæ conspectum valens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, atque in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs ante maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tempore Cardinalium, primorumque Romanæ ciuitatis plurimos Pium prosecutos, satis etiam multos egregios bello Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumque Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices, ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exsolutus, ijsdem comitantibus pergit Anconam. Cæterum quo minus voti, cuius compos a Lauretana Virgine

factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ætate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetæ classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ tædio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cœpit. Inde in lentã, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregijque illius conatus præmia migrauit in cælum, anno eius seculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregijs animi dotibus; tum vero pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus illa est numeranda, quod reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope salus, ac tot Principum, gentiũque sermonibus celebrata, Aedi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vsque temporis (per annos fere centum sexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanæ Domus fama Piceni finibus se ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidam, & obscurus manauerat rumor, vt mirum cuipiam esse non debeat, sacrosanctæ Domus inde vsque à Galilæa in Italiam translatæ famam, neque ad S. Vincentium Ferrerium in Hispaniam Auenionensi schismate implicatam, occupatamque insuper religione Montis Serrati, neque ad S. Antoninum, aliosque Etruscos superiorum temporum scriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter strepitum fragoremque armorum penetrasse. Quæ profecto causa fuit, cur S. Vincentius veterem famam secutus in quodam sermone, B. Virginis Domum in Galilæa tum esse dixerit: D. vero Antoninus, & cæteri illo antiquiores historici Etrusci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandæ videlicet eius in Italiam translationis ignari. At Blondus illorum fere æqualis historicus, vt assecla Pontificis, qui rei esset satis gnarus, illustre (vt supra demonstrauimus) Lauretano templo testimonium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullũ

verbum

verbum paulo antiquiores hiſtorici fecere, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cum tam inuſitatum & à condito æuo inauditum miraculum non dum Pontificia auctoritate firmatum eſſe conſtaret. At valetudo Pio Pontifici Romano pene moribundo in Vrbis, ac prope dicam orbis totius Chriſtiani oculis, euidenti miraculo reſtituta Lauretanæ Virginis ope, immenſum illi addidit nomen. Ex eo namque Aedes Lauretana omnes etiã remotiſſimas terras impleuit fama nominis ſui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus per opportunum paucis ante annis Laureti ſubſidium diuina prouidentia præpararat.

Ab Epiſcopo Recinetenſi luculentis prædijs donatur ſubſidio pauperum peregrinorum.
CAP. XXVII.

Hier. Ang.

NIcolaus Aſtius Epiſcopus Recinetenſis vir ſanctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit. hic, vt erat Lauretanæ Virgini eximiæ deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere ſtatuit. Ingens quotidie peregrinorum pauperum multitudo, ſeu vota reddendi gratia, ſiue Indulgentias conſequendi ſtudio, confluebant Lauretum: quibus arca Lauretana benigne ſatis pro facultatibus ſub ueniebat, largam ſingulis ſtipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetenſis Antiſtes augendum exiſtimauit. Complura is habebat luculenta ſane, ac frugifera prædia ædi Lauretanæ propinqua. Ea Deiparæ Virgini donauit, dicauitque anno eius ſeculi LVIII. Cuius donationis caput viſum eſt hoc loco interponere, vt appareat ſimul quam eximia Nicolai Epiſcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; ſimul quantum pecuniæ, vel illis temporibus, cum nihil omnino poſſideret

Ex Bull. Iulij II. Põt.

Liberalitas S. Domus in pauperes.

Lauretana Domus pauperibus aduenis erogarit. Ideſt eiuſ modi: *Cũ Nicolaus Epiſcopus Recinetenſis, & Maceratenſis, qui Eccleſiã B. Mariæ de Laureto Recinetenſis Diæceſis ex diſpenſatione ſedis Apoſtolicæ obtinebat, conſiderans deuotionem continuam, & dilectionem ſinceram, quam ſedulo habebat ad prædictam Eccleſiam B. Mariæ, ac peregrinorum, & aliarum perſonarum, quæ tam ex votis, quam propter Indulgentiam conſequendam, & aliorum debilium, ac pauperum hominum numerum copioſum in dies ad ipſam Eccleſiam B. Mariæ, vltra diem feſtum dictæ glorioſiſsimæ Virginis Mariæ, confluentium, &* ELEEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAVPERES EX DOMIBVS PRAEFATAE ECCLESIAE RECIPIEBANT, ET NECESSARIO RECIPERE HABEBANT, & quæ ſequuntur. Quæ res hoc exploratior eſſe debet, quod memoriæ prodita eſt ab eo, cui pro ſuo officio, ac munere Lauretanas res exploratiſſimas eſſe oportuit. His igitur facultatibus aucta domus Lauretana benignitatẽ in aduenas auxit ſuã. Et huius largitatis fama religioni iuncta longe, lateque iucundiſſimum Aedis Lauretanæ nomen diuulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotiſſimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius ſubſidij participes fuerant, domos ſuos regreſſi, non magis religionem, quam benignitatem prædicabant Lauretanæ Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda quæ audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famæ per Vrbes, atque exteras etiam nationes ſtrenue diſcurrenti parua dictu res magnas per idem tempus addidit vires.

Lauretanæ hiſtoriæ ſumma à Præpoſito Teremano in æde proponitur. Cap. XXVIII.

PEtrus Georgius Præpoſitus Teremanus eximia integritate, ac prudentia vir complures iam annos Lau-

retanæ

retanæ Domus Gubernator erat: Nicolao autem Astio vita functo, etiam Administrator Recinetensis est factus. Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius seculi circiter LX. Lauretanæ historiæ summam (depromptam scilicet ex ea, quæ olim, vt supra ostendimus, Recineti edita fuerat) in Lauretana Aede proposuit in gratiam peregrinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret. Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intelligentiam accommodato: gratum aduenis non illiteratis pabulum, nec leue Lauretanæ Domus monumentum. Porro hoc Teremani institutum adeo probatum est posteris, vt scriptum illud quoties vetustate obsoletum videretur, toties deinceps instaurari placuerit. Sane & historia ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; & eius authoritati religio, ac diligentia Teremani, vel plurimum adiecit. Is quippe interrogatis, qui adhuc supererant testibus, tantam rem quoad eius fieri posset, voluit esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citantur duo, Paulus Rinalducius, & Franciscus cognomento Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque fidei. Rinalducius quippe sæpe Præposito Teremano (vt ipsemet refert) testificatus est, ab se auum suum sæpenumero auditum esse narrantem, se met B. Virginis Domũ conspexisse, cum sublimis ab Angelis supra mare ferretur, & in Recinetensi sylua collocaretur. Quin etiam se sacrosanctam Aedem in nemore sitam cum ciuibus alijs compluribus sæpius accessisse. Franciscus autem Prior, auum suum, CXX. annos natum, integrisque adhuc vtentem sensibus non semel audierat (vt ipse pro testimonio dixit) cum referret, abse frequenter ad sacram Aedem in syluam cum alijs itum: eamque sua memoria in Collem duorum fratrum esse translatam. Porrò Hieronymus Angelita perpetuus Recinetensis ciuitatis Secretarius, in Historia Virginis Lauretanę author est, Paulum Rinalduciũ, & Franciscum Priorem à Lauretanæ Ecclesiæ Rectore, eodemque

Hier. Ang.

Præp. Tere.

demque Antistite Recinetensi, Præposito Teremano, etiã sacramento adactos illa quæ Teremanus ipse commemorat, pro testimonio dixisse. Ex quo satis apparet Præpositum Teremanum, cum testes huiusce tanti miraculi, rite deinde interrogaret, Administratorem Recinetensem, nõ solum Gubernatorem Domus Lauretanæ fuisse. Ac ne cuiquam Præpositi Teremani fides in dubium venire posset, Nicolaus Astius Recinetensis Episcopus in tabulis donationis (cuius ante meminimus) haud obscurum egregiæ eius fidei, ac religioni testimonium tribuit his verbis: *Considerans grata deuotionis, sinceraque fidelitatis obsequia, & diligentiam valde grandem, qua viri venerabiles, & circumspecti* D. *Petrus Georgij Præpositus Ecclesia S. Sinidei de Teramo gubernator alma domus, nec non* D. *Antonius &c. Presbyteri residentes in alma Domo tam longo tempore ipsi Ecclesia in spiritualibus, & in rebus, ac negocijs ipsius Ecclesia, & alma* D*omus temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti, ac solertibus studijs, & sollicitudinibus impendere, & impertire non desinunt*, & quæ sequuntur. Igitur talis viri spectata religio & authoritas magnam adiecit historiæ fidem. Ex eo autem tempore, siue reddita Pontifici sanitas, siue fama benignitatis in pauperes aduenis, siue etiã Lauretanæ historiæ promulgatio B. Mariam Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.

FINIS LIBRI PRIMI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER SECVNDVS.

PAVLVS II. PESTILENTIÆ EXEMptus Lauretanam Aedem decretis ornatam nouo templo decorare molitur.
Cap. I.

ELEBRIS, inclytæque iam hinc toto fermè orbe Chriſtiano Aedis Lauretanæ miracula, atque ornamenta exſequar, quorum fama omnium iam aures, animoſque compleuit. Poſt Pij Pontificis deceſſum. Cardinales Pium Anconam proſecuti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox per id tempus ex tanta hominum colluuione, vt fieri ſolet, Anconæ orta peſtilentia erat, quæ intolerabili æſtu per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria primum capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoque primoreſque corripuit. Ergo præſentis periculi terror profectionem Patrum, aut fugam potius maturauit, & ſi quendam eorum ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardina- *Hier. Ang.* lis S. Marci, ætate, prudentia, ac rerum vſu inter cæteros eminens. hic peſtilentia tactus, æſtuare animo cœpit, cũ fœda impendentis mortis facies oculis obuerſaretur. Sed

Pius

Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documentum. Itaque valetudinis Pio diuinitus redditæ memor deferri se confestim ad templum Lauretanum iubet. Quò vt ventum est, eiectis arbitris, in Deiparæ cellam infertur, ibi venerabundus procumbere humi, omnem in B. Virgine secundum Deum suæ curationis spem reponere: vrgentis morbi, mortisque impendentis remedium exposcere: Rempublicam Pontifice orbam Deo, ac B. Virgini impensius commendare. Nec frustra. precibus insistenti lenis quidam, ac dulcis somnus obrepsit. Fama est illi in quiete Deiparam Virginem cælesti quadam specie oblatam, quæ bonum habere animum iusso, auditas eius preces nunciaret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem Dei nutu Pontificem Maximum futurum. Haud vanum fuisse visum docuit euentus. Extemplo cum somno morbus abijt: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem omnium spe maturius recuperauit. Igitur admodum lætus multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoscit: & gratijs vtrique impense actis, sospes ac vegetus exit è sacrosancto sacello, cunctis qui eius morbi conscij erant, attonitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B. Mariæ promisso ad summi sacerdotij spem erectus, & simul accepti beneficij satis memor, Lauretanæ Aedis Præsidem protinus accersi iubet. Huic propalam enunciat, sibi esse in animo magnificentissimum S Mariæ Lauretanæ templum condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cæmentorum, materiæ, quod satis sit, comparet suo nomine, sumptuque. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex creatur. Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Pontificatu inito, haud immemor cuius ope, & valetudinem, & summum illud fastigium adeptus esset, Lauretanum templum moliri instituit. Ac præsagiente iam animo futurā olim amplitudinem eius loci, veteri templo disturbato, ingentem circa aream insanis occupat fundamentis. Inde opus cœptum strenue ædificare pergit. Bonam templi

Card. S. Marci pestilentia liberatur in Aede Lauret.

Paul. II. templum Aedi Laur circūdat.

Lau-

Lauretani partem à Paulo II. exſtructam eſſe, fidem facit Baptiſta Mantuanus. Apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni orã nauigantem, ſic gubernator nauis affatur: *Bapt. Mant. lib. 6.*

Quod cernis Picentia iuxta
Littora, delubrum eſt illud venerabile Magnæ
Matris, ab Aſſyrijs, quod Dij ſuper æquora quondam
Huc manibus vexere ſuis.

Et paulopoſt:

Laureta delubra vocant; neu crede ſuperbam
Hanc ædem veniſſe fretis; ſuperaddidit iſta
Templa ſacerdotum Princeps ingentia Paulus.

Ex quo profectò coniectari licet, Lauretanum templum ab eo pene ad faſtigium eſſe perductum. Inter hæc, dum templum ſumma ope exſtruitur, Pontifex non ædificijs ſolum, ſed litteris quoque, ac muneribus Pontificijs Deiparæ Domum adornauit. Nam viſentibus Aedem Lauretanam diebus omnibus B. Mariæ ſacris, ac præterea Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulſit. Pauli II. Indulg. Pretium operæ viſum eſt caput litterarum inſerere, vt extet egregium ſummi Pontificis de eximia Lauretanæ Domus ſanctitate teſtimonium, idemque recuperatæ ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauli II. teſtimonium. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita ſcribit. *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina* Maieſtas *ad interceſſionem glorioſæ Virginis Mariæ filij eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: ſanctæque Eccleſiæ in honorem nominis ſui dedicatæ ſint ſumma deuotione venerandæ; id tamen erga illas propenſius eſt agendum, in quibus Altiſſimus ad interceſſionem eiuſdem Virginis, maiora, & euidentiora miracula frequentius operatur. Manifeſtat autem rei experientia ad Eccleſiam S. Mariæ de Laureto Recanatenſis Diœceſis, vbi eſt imago B. Virginis Mariæ, ob magna, ſtupenda, & infinita miracula, quæ ibidem eiuſdem Almæ Virginis opera apparent, ET NOS IN PERSONA NO-*

Pauli II. beneficia.

STRA EXPERTI SVMVS, *ex diuerſis mundi partibus confluere*, & quæ ſequuntur. Indulgentijs porrò ſingulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam Aedem vna cum miniſtris, cæteriſque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetenſis Epiſcopi iuriſdictione exemptam in ſuam, ſediſque Apoſtolicæ, & Apoſtolorum Petri & Pauli tutelam recepit: Sacerdotibus Lauretanis abſoluendi peregrinos à ſceleribus ac flagitijs Epiſcopo, Sedique Apoſtolicæ reſeruatis ſatis amplam dedit facultatem. Poſterioris quoque huius decreti procemium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere, id eſt tale: *Cum ad Eccleſiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recanatenſis ciuitatis fundatam, in qua ſicut fide dignorum habet aſſertio, ipſius Virginis glorioſæ Domus, & Imago Angelico comitatu, & catu mira Dei clementia collocata exiſtit, & ad quam propter crebra, ac ſtupenda miracula, quæ eiuſdem glorioſæ Virginis meritis, & interceſsione pro ſingulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cum humilitate, Altiſsimus operatur, in dies, & in diuerſis mundi partibus etiam remotiſsimis eiuſdem Virginis glorioſæ liberati præſidijs populi confluat multitudo*: & cætera quæ ſequuntur.

Aedes Lauret. excepta.

Pauli II. teſtimon. alterum.

Iacobus Franciſcanus ab inſanabali morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur.
Cap. II.

PRoduntur autem quædam huius temporis non omittenda miracula. Iacobus Picens vir ſanctus è Franciſcana diſciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euãgelii præco fuit anno eius ſeculi circiter LXX. Hunc inſanabilis morbus inuaſerat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt omnem iuuandi ſacris concionibus homines ſpem præcideret. Ergo humani remedii inops ad Deum Deiparamque animum, ac

Chro. Franc. lib. 6. c. 3. & 4.

vota

vota vertit. Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit. Virginis cellam ingressus inter sacrificandum, cœli Reginam enixe obortis lacrymis orat, vt Iesu filio propitiato, impetret sibi corporis sanitatem; quæ sanctum eius Euangelium prædicando, multis fortasse populis saluti foret. Nec mora. oblata illi protinus est Deiparæ species iubentis eum alia ab se petere: Nam quod peteret, esse iam datum. & Iacobus illico salutem sibi redditã sentit. Itaque gratiis B. Virgini actis, non tam suam, quam eorum, quorum saluti studebat vicem lætus, remeat domum. Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem. Interiectis aliquot annis, ab importunis diabolis diu, multũque vexatus Lauretum certissimum malorum leuamentum, accurrit. Ante aram Virginis non sine animi angore, sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit: finemque tandem orat tam molesto periculosoque certamini. Auditæ preces. Impensius oranti B. Maria se rursus ostendit. Et bono animo esto fili, inquit, ac summo rerum parenti grates agito. Adest pugnæ finis, & te cœlestis corona victorem manet. Prædictionem comprobauit euentus. Haud ita multo post fractę infestorum hostium vires: Læta repente secuta pax: ipse deinde cœlesti præmio donandus euocatus in cælum.

A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur nouis. Cap. III.

NEc Paulo Secundo Xystus Quartus Pauli successor studio ornandæ Lauretanæ Virginis cessit. Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas, & Pauli immunitates sua authoritate firmatas, adiecta immunitate decumarum, auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit. Donationem insuper Nico- Hier. Ang. Bern. Cyril.

lai Astii Episcopi Recinetensis (de qua ante diximus) authoritate Apostolica sanxit anno eius seculi circiter lxxv. qui Iubilæi celebritate insignis fuit. Egregium porrò suũ erga B. Virginem Lauretanam studium, pietatemque in cuiusdam diplomatis sui procemio testatum reliquit his verbis: *Cupientes, vt ipsa Ecclesia Lauretana, ad quam specialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequentetur: & vt fideles populi libentius, eò deuotionis causa confugiant, confirmamus*: & quæ sequuntur. Nec nihil vel ad Xysti laudem, vel ad Lauretanæ Domus authoritatem facit, quod idem Pontifex, cum Carmelitani certissimis argumentis fidem ei fecissent, sacra omnia Palestinæ loca (atque in his ipsum domicilium Virginis) priusquam Saracænorum armis occuparentur, Carmelitanæ familiæ credita & commissa fuisse; hoc ipsum litteris Apostolicis in eorum gratiam scriptis testatus est. Quæ causa fuit cur deinde Carmelitanis sacrosanctæ Domus sit procuratio reddita, vt dicturi sumus in loco. Ad hęc Xystus Hieronymo Robureo sororis filio Cardinali cum Episcopatu Recinetensi tutelam permisit Aedis Lauretanæ, haud paruò ipsius Aedis bono. Quippe & auunculi instinctu, & sua voluntate templum à Paulo inchoatum exædificauit: eiusque cultum sacra supellectili, lectissimis Sacerdotibus, Cantoribusque adauxit.

Hiero. Robur. Card. patronus Lau. Aedis.

Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiæ imminens diuinitus fugatur.

Cap. IV.

SVb idẽ tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanę Aedis ostendit. Mahometes Turcarum Imperator Rhodo Insula nequicquam oppugnata, vnum è suis Ducibus cum classe in Italiam destinauit. Is igitur anno eius seculi circiter LXX. ex improuiso

Hier. Ang.

prouiſo Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut clauſtra Italiæ occupauit. Exin finitima circum loca populatus, cęteræ orę maritimę Adriatici ſinus imminebat. Ergo Recinetenſes, & ſi impendentis periculi fama conterriti; tamen immemores patriæ Lauretanam Domum ſummis opibus propugnare ſtatuerũt. Valido igitur præſidio impoſito, excubias agitabant dies noctéſque. Ac ne barbaros opulentæ prædæ ſpes ad Lauretanam Aedem oppugnandam alliceret; Lauretana dona præcipua in tutum recipi placuit. Mox deprompta, ac de more relata in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, & in arce conduntur. Satis conſtat ea dona tum ſex ferme aureorum millibus æſtimata. Inter cætera Laurentij Medicei (is Petri filius, Magni Coſmi nepos fuit) ſtatua argentea, quæ nixa genibus altitudinem excedebat cubitalem. Compendiaria fortaſſe ſimulacri eius inſcriptio (in qua erat Laurentius P. F. Medices) Angelitam decepit, vt Laurentium per Franciſcum interpretaretur, quod ſignificabat Petri filium. Credo equidem Laurentium cũ Xyſti Pontificis, ſociorumque armis premeretur adeò, vt ad ipſum Ferdinandum Neapolitanum Regem, acerbiſſimum hoſtem ſuum confugere cogeretur, donum eiuſmodi vouiſſe: bello deinde periculoque defunctum Lauretanæ Virgini, vel tuliſſe, vel miſiſſe. Cæterum ſapiens Recinetenſium conſilium, ſubductumque periculo ſacrum aurum, argentumque haud quaquam barbaros à conando ſcelere auertit. Turcæ populabundi ad Caſtrum Portus Recinetenſis claſſe delati, omiſſa minorum prædarum cura, ad Lauretanam prædam, quam opulentiſſimam ſciebant eſſe, aſportatam alio neſciebant, iter intenduut. Tuebantur Lauretanam Aedem, vt diximus, Recinetenſes, lene aduerſus Barbarorum exercitum inſolentem victoria præſidium, niſi ipſa loci Præſes ſuæ domui præſidio foret. Itaque ad ſacræ Domus conſpectum, ingens repẽte terror totam Turcarum peruaſit aciem cunctóſque è veſtigio inui-

inuitiſſimis animis referre coegit pedem, ſtupore attonitos, & Deum profecto pro illa Aede ſtare memorantes. Nec tamen illis ſacrilegus conatus impune fuit. Superbiſſimus Tyrannus haud ita multo poſt, ſubita morte extinctus: Hydruntum à Chriſtianis receptum: Turcæ Italia pulſi. Cæterum id ipſum periculum Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum deſtinatis propugnaculis primo quoque tempore communiret. Ex eo templum ipſum in arcis modum impenſe muniri cœptum aduerſus repentinos hoſtium incurſus.

Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum curæ committitur.
Cap. V.

XYſto ſublectus Innocentius Octauus, cuius Pontificatus quà vrbanis, ac domeſticis turbis exercitus, quà Neapolitano implicitus bello, nullam pene facultatem, opportunitatemue habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expers
Cod. Laur. fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitijs inſignibus donum miſit Lauretanę Virgini ſuſpendendam è collo, velut ſuæ erga illam religionis indicium. Pontificale inſuper amiculum (pluuiale appellant) ex holoſerico villoſo, auroque magnificis ſane ac præclaris floribus pictum, & opere Phrygio prætexto, margaritiſque conſpicuum. Ad hæc peripetaſmata intexta ex auro, ſericoque. Eodem Pontifice Card. Robureus,
Bapt. Mant. Lauretanæ Domus pariter, & Carmelitanæ familiæ Patronus, haud parum memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probaſſe Xyſto Quarto auunculo ſuo, ſacram Domum priuſquam è Galilæa diſcederet, Carmelitanorum commiſſam fuiſſe curæ; eoſdem ex authoritate Ponti-

Pontificis Lauretano præposuit templo. Hi iampridem à Barbaris ex Asia pulsi Europam non magis cœnobijs, quam optimis exemplis impleuerant. cæterum laxatam paulatim disciplinam nuper in Italia nouis adstrinxerant legibus. Lecti xxx. ex eorum numero maximè ad eam rē idonei. Horum ex numero Baptista Mantuanus fuit Congregationis Mantuanæ Vicarius Generalis, qui Lauretanæ Domus scripsit historiam, & Roboreo Cardinali dicauit eo ipso anno, quo Laurētū venit, hoc est M. CCCC. vnde nonagesimo.

Baptistæ Mantuani testimonium. Cap. VI.

Baptista igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poeta egregius initio suæ historiæ, egregium Aedi Lauretanæ tribuit testimonium, quod ab re non erit nostræ historiæ intexere. *Cum nuper*, inquit, *venissem ad sacratissimæ Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidissemque qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima; me subito horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Mosen: Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrosam, in qua vnde, & quonam pacto locus ille tātam sibi vendicasset authoritatem, conscripta erat historia, hæc inquam præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi, Templum B. Dei Genitricis Lauretanæ quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata.* Cætera inde persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Aede proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat. Bapt. Mant. testimon:ū.

pareat. Ad extremum auguſtiſſimæ huius Domus laudationem ingreſſus, eam non modo terreſtri paradiſo, vbi Eua ex Adæ latere effecta eſt: Monti Sinæo, vbi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præſentia inclyto; Bethleemio antro, quę cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, vbi Chriſtus clariſſima luce circumfuſus apparuit cum Moſe, & Helia colloquens: Monti Oliuarum, vnde Chriſtus triumphans aſcendit in cœlum; verum etiam auguſtiſsimo Chriſti ſepulchro, quo nihil in terris ſanctius habetur, longe multumque anteponit. præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamenta iecerit ſalutis humanæ. Cuius laudationis illa eſt inſignis ſane, ac frugifera clauſula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Iacob Patriarchæ ſermone concludere. Terribilis eſt locus iſte, non eſt hic aliud, niſi domus Dei, & porta cœli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita litteris eſt Lauretana hiſtoria, quæ ad eum diem ſermonibus tantum vſurpabatur. Ex eo tempore vulgari cœpta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namque ea, quam dico, hiſtoria breui volumine circumlata, cum auidè ac paſſim lectitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Aedem viſendam colendamque pellexit. Cæterum annus ille, non magis Mantuani hiſtoria, quam egregio nobiliſsimi Principis dono inſignis fuit. Quippe eodem ipſo anno

Vaiuodæ Tranſyl. D.

M. CCCC. LXXXIX. Stephanus Bathorius Trāſyluaniæ Princeps (Vaiuodam ipſi appellant) argenteum B. Mariæ ſimulacrum ferè ſeſquicubitale, egregiè factū, pulchrèque auro interlitum Lauretanæ Virgini donum miſit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipſius armati effigies, item ex argento ſupplex viſitur. Votiuum eſſe donum cauſa baſi inſcripta declarat.

MAGNIF.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR VAIVODA TRANSILVANVS. ET SICVLORVM COMES NECNON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.
IN HONOREM DEI
ET EIVS GENITRICIS MARIÆ
OB EAM CAVSAM. QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM EIVSDEM VIRG. GLORIOSÆ A QVODAM MAXIMO PERICVLO LIBERATVS FVIT.
AN. M. CCCC. LXXXVIIII.
DICAVIT.

Nobilis mulier è Gallia à ſeptem diabolis obſeſſa liberatur. Cap. VII.

IDem porrò annus inſigni miraculo memorabilis perhibetur. Petrus cognomento Orgentorix ciuis Grationopolitanus fuit genere, atque opibus clarus. Huius vxor Antonia nomine pari nobilitate mulier à ſeptem teterrimis diabolis obſeſſa tenebatur. Petrus igitur liberandæ cuniugi intentus, cum nihil in Gallia inexpertum reliquiſſet, eam adduxit in Italiam. Ac primo Mediolani ad S. Iulij, inde Mutinæ ad S. Geminiani, denique Romæ ad ſacram columnam ſolemnes exorciſmi, nequicquã adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini reſeruante. Iamque Orgentorix conſilij auxilijque inops in patriam deſperata re, cogitabat; cum in Rhodium equitem incidit ſibi notum, & Lauretanæ Virginis ſatis gnarum. Huius ſuaſu, fiduciæ plenus venit cum vxore Lauretum anno eius ſeculi LXXXIX. Quo vt ventum eſt, mulier ſumma vi obluctans à decem robuſtis viris alleuatur, & in ſanctiſsimam cellam delata ante B. Mariæ effigiem ſiſtitur. Stephanus Francigena Canonicus Au- *Bapt. Mant. Hier. Ang.*

ximanus erat tum custos sacrosancti sacelli, vir probitatis ac virtutis expertæ, qui vexatores diabolos exorcismis de more vrgere cœpit. Illi iubente Stephano nomina sua professi, exire obstinate recusabant. Sed vicit dæmonum obstinationem constantia sacerdotis, & scilicet diuina vis. Itaque eorum quatuor Dei numine, & Deiparæ nomine, alius post alium exacti, ingentibus ædem clamoribus impleuere. Tres erant reliqui pertinaciores cæteris. Hos igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariæ nomen inclamans premere institit. Haud ita multo post quintus (Heroth nomen erat) malis fessus excessit signo dato. Stephanumque compellans ait: Maria nos eijcit, non tu. Inde sextus (cui nomen Horribilis) erumpens vociferatur queribundus. Maria, Maria nimium in nos sæuis. Cæteris eiectis, postremus nomine Arcto ante omnes alios pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque cœpit. Nimis potens es Maria, vtique in hoc loco, vbi nos ex nostra possessione exigis inuitissimos. Illata cum honore eius loci mentio sciscitandi cupidinem Stephano iniecit. Ergo mendaci ad verum extorquendum, sedulo instandum ratus, percontari, quis tandem ille esset locus: in eoque perstans Dei, ac Deiparæ nomine imperare, vt verum eloqueretur. Nec frustra. Arctus exorcismorum vi subactus tandem profitetur, illud esse Deiparæ cubiculum, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & simul adiungit, se diuinitus subigi, verum in præsentia edicere. Tum vero Stephanum cupido incessit cognoscendi, vbi Angelus stetisset salutans Virginem; vbi Virgo cum salutaretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum exsculperet, solemnibus exorcismis subigere institit, vtrumque vt locum demonstraret sedulo. Ille demum diuina vi coactus enunciauit, Virginem quidem in cellæ angulo vltra cornu Euangelij ad dextram sacrosancti camini (vbi nunc est scabellum aptum genibus flectendis) Deo supplicantem à Gabriele salutatam: ipsum vero Angelum ex

Energumena liberatur

diametro in aduerſo angulo ad feneſtræ dextram ſubſtitiſſe; vt facile appareat ab Angelo, Virginis reuerentia, quam remotiſsimum locum intra cellæ parietes eſſe quæſitum. Arctus ergo hiſce rebus enunciatis, tandem ex corpore obſeſſæ mulieris excuſſus, eam reliquit exanimem. At illa haud multo poſt ex pauimento, vbi proſtrata iacuerat, redeunte animo ſurgit: ſimul cum viro ingentes Lauretanæ Virgini grates agit, vota perſoluit. Haud facile res alia huius generis nobilior, teſtatiorque. Interfuerunt plerique primorum Recinetenſis ciuitatis, in quibus Ioannes Franciſcus Angelita pater eius, qui Lauretanæ Virginis hiſtoriam texuit. Interfuit Antonius Bonfinis Aſculanus, is qui Vngarici Regni Decadas ſcripſit. Itemque Io. Baptiſta Mantuanus, vt ipſemet in Lauretana hiſtoria profitetur. Qui ad ea quæ diximus hoc addit: Arctum illum rite exorciſmis ſubactum, hoc quoque inter cætera indicaſſe, ſacram Virginis cellam, antequam Nazaretho excederet, Carmelitanorum curæ commiſſam fuiſſe. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enunciata, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi, ac nomine ſunt extorta; haud pro vanis habenda: præſertim cum veri ſimilia ſint, & Chriſtianæ religionis augeant cultum.

Recinetenſis ciuitatis donum ob depulſam peſtilentiam. Carmelitanorumque diſceſſus. Cap. VIII.

ALexander inde VI. Innocentio VIII. ſucceſsit, cuius Pontificatus flagrante inteſtinis, exteriſque bellis Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubilei celebritate, quæ in annum milleſimum quingenteſimum incidit, inſignior fuit. Ea tempeſtate atrox Recineti graſſabatur lues, quæ contagione vulgata ciuium pluribus abſumptis, grauiorem in dies minitabatur ciui- *Hier. Ang.*

tati cladem. Igitur à Magiſtratibus de primorum conſilio, indicitur ad Lauretanam Aedem ſupplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec ſpes preceſſue in irritum cecidere. Extemplo votiua ſupplicatione, veluti diuina manu peſtilentia abſterſa: Ciuitas periculo exempta. Ergo Recinetenſes voti rei pro domeſticis quiſque copijs, magnam pecuniæ vim in votiuum conferunt munus. Decretaque ſupplicatione, coronam auream gemmis diſtinctam clariſſimis Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius ſeculi XCVI. Corona B. Virgini impoſita, & ſimul à Robureo Cardinale impetratum eſt, vt ea nunquam remoueretur: Cardinaliſque beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum authoritate firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieque viget, vt Piceni vrbes, & oppida quotannis inſigni ſupplicatione ac pompa coronam Lauretanæ afferant Virgini. Haud ita multo poſt Hieronymus Robureus Cardinalis ſanctiſsimæ cellæ pauimentum, qua ſupplicantium genibus attritum, qua auellentium manibus effoſum (quippe auulſa inde ſaxa, ſericoque inuoluta pro reliquijs auferebantur) quadrato marmore diſcolori pulcherrimè ſtrauit. Opus ſcutulatum eſt egregium, & vel in tanta, quanta nunc Lauretanum ſacellum eſt, magnificentia viſendum. Porrò circa veſtibulum templi magnificentiſsimas ædes à Bramante architecto illa tempeſtate inclyto deſcriptas Robureus moliri cœpit, annuente Pontifice. Ciſternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exſtruxit ornauitque, ne quando oppidanis aduenifue deeſſet aqua.

Ciuitatis Recinet. donum.

Cæterum incolarum, & peregrinorum commodis conſulenti veteres Lauretani templi curatores inſtaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacuniſque, Carmelitanorum Patrum complures abſumpſerat. Itaque Petri Taruiſini Vicarij Generalis iuſſu, relicta Lauretanæ baſilicæ procuratione,

nono

nono anno, quam venerant, ad salubriora migrarunt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinali Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatum durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium hominum dona. Cap. IX.

EXempto rebus humanis Alexandro Sexto, Pius Tertius sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeo, vt vix tertiam hebdomadam excesserit. Pio Iulius Secundus subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secundus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti Quarti patrui exemplo, siue quod in Pontificia ditione armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Aedem summa ope ornare cœpit. Omnium primum, rem ad augendam loci religionem efficacissimam, veterem Aedis famã Pontificia authoritate altius in mortalium pectoribus defigendum ratus est. Itaque in primi diplomatis sui procemio, Vrbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorum Pontificum decreta Aedi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Mariæ, vbi illa concepta, vbi educata, vbi ab Angelo salutata Christum conceperit alueritque. Hanc deinde ædem ab Apostolis consecratam, ac diuinitus primum è Nazaretho, exinde è sylua latrocinijs infesta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc sita est, collem demigrasse. Deinceps præfatus, se non minore studio teneri Lauretanæ Domus ornandæ, quam Paulum Secundum, aut Xystum Quartum, quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunita-

Iulij II. Bulla, & testimonium.

munita-

Iulij II. beneficia. munitatesque. Lauretanam insuper Aedem, denuo in tutelam Pontificis receptam Pontificium sacellum appellat, sacra inibi officia solemni ritu similiter, vt Romæ in sacello Pontificis, peragi iubens. Porrò Lauretani templi ministris omnibus indulsit, vt Pontificij familiares, & conuictores essent eo iure, quo qui optimo. Ad hæc Prætorem Laureto præsidere iussit à Pontifice diligendum, cui etiam mistum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum Lauretum exemptum. Lauretum Recinetensium ditioni exemptum sui iuris esse cœpit. Annonam quoque & alia venalia Lauretum deferentes omni portorio, ac vectigali immunes esse voluit. Interdixit etiam ne quisquam dona, seu pecunias B. Mariæ Lauretanæ oblatas auerteret, cum excommunicationis latæ sententiæ minis. Per id quippe tempus plurimis non pecunijs solum, sed etiam muneribus sacram Aedem Georgij Monachi D. auctam reperio. Georgius Monachus Patauinus B. Virginis Lauretanæ effigiẽ ex argento expressam, pondo librarum quinque, donum attulit. Card. Tranensis D. Cardinalis Tranensis alteram eiusdem formæ ac materiæ effigiem, sed ponderis duplo maioris. alij alia, quæ exsequi operæ non est.

Paralytica nobilis mulier sanatur. Cap. X.

FVit hoc ipsum tempus etiam miraculis insigne. illud autem præcipuum, quod incidit in annũ M. D. VIII. Bern. Cyril. Longus quidam Neapoli fuit vnus è Consiliariis Regiis, clarus in paucis. Huius coniux femina primaria (ex viri cognomine Longa dicebatur) omnibus capta membris, acerbissimis insuper discruciata doloribus miserrimã trahebat vitam, morti quam vitæ similiorem. Itaque ad vltimum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Lauretum deferri ipsam iubeat. Quò vt peruentum est, generũ suum itineris comitem rogat, certum vt sacrum in augu-

stissima

ſtiſſima Virginis cella faciendum curet ſuis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium eſt: *Repleatur os meum laude*, in quo ſanati à Chriſto Paralytici Euangeliũ recitatur. Id ſacrum ſextæ feriæ à Pentecoſte aſſignatum, vtique alienum ab eo tempore erat, cum iam pridem is abiiſſet dies; ſed Longa votiuum id ſacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipſa eodem genero proſequente, in ſacroſanctam defertur Aedem, ac B. Virgini ſiſtitur, haud dubia ſpe Deiparæ preces ſalubres ſibi futuras. Ecce tibi prius quam gener ſocrus ſuæ mandata exſequi poſſet, ad aram accedit ſacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipſo introitu: *Repleatur os meum laude*, orſus, Longam ingenti admiratione perculit. Igitur ſtupore attonita pauliſper hæſit. Inde verſa ad generum, qui non dum ab ea, ſacri curandi cauſa, diſceſſerat, ſed iam diſcedere parabat, Mane, inquit, nihil attinet te ire: hoc ipſum eſt ſacrum, quod requirebam. Porrò vt ad illum Euangelii locum ventum eſt, *ait Paralytico: Tibi dico ſurge*. mira res dictu, viſuque. paralytica mulier repente diuina quadam vi, ſimul membra conſolidari, ſimul mentem inſolita dulcedine perfundi ſentit. Extemplo igitur gratulabunda exſurgit è ſella, cæteris rei nouitate, ac ſtupore attonitis: manantibuſque gaudio lacrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta, ſuis ipſa pedibus ad hoſpitium tendit, cunctis vtique eius familiaribus tantæ rei miraculo ſtupentibus. Aderat tum forte Laureti Dux Termalẽſis cum delecta equitum manu, qui a Iulio II. in Galliam Ciſalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiuſque inſanabilem morbum familiariter norat) vbi ſuis ingredientem pedibus eam vidit; hæſit ſcilicet rei nouitate obſtupefactus. euidenti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miſcuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumque requiſitus nuſquam comparuit;

paruit;

paruit; diuinitus missum crederes, vt diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam Deo consecrandam existimauit. Proinde sacrarum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio se deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitque. Cap. XI.

IVlius porrò alia multa beneficia, quæ longo explicata diplomate opere pretium non est referre, superioribus adiecit. Aucta hisce immunitatibus Aede Lauretana, ad eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quam quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo Secundo inchoatum, cuius absolutio varijs casibus turbata fuerat, nō exstruere solum, sed etiā permunire parat. Videbat quippe ædem non minus sanctimoniæ, quam opulentiæ fama inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum auaritiæ fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atque opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam Aedem omni ope ornare, munus ac decus Robureæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exstruxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt. additæ vndique in summis muris pinnæ, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuēti arcis potius, quam ædis speciem præbet. Et adiuuat tēpli munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim quà vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarū vtrinque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ

ri duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum ſenis ſacellis minoribus, quæ intercolumnijs vtrinque reſpondent. Alia porrò maiora circa templi caput ſacella diſpoſita numero ſeptem: his interiecta ſacraria quatuor, quibus fere Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod eſt velut baſilicæ caput, ſacroſancta B. Virginis cella, præcipuam obtinet ſedem, & vndequaque aſpectabilem; multis circa, vt diximus, ſacellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

Iulius II. à bombardæ ictu protectus Lauretanam Aedem donis colit. Cap. XII.

INter hæc euidenti miraculo nouus Pontifici iniectus eſt ardor Lauretanæ Virginis honeſtandæ. Bononiam pergens ad comprimendos Bentiuolorum motus, Lauretum venit: & ipſo natali B. Virginis die in natali eius cella ſacrum fecit. ſub ſacrum ſolemni pompa in ſuggeſtum ad id fabricatum aſcendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior ſolito confluxerat, bene precatus, ampliſſimam delictorum Indulgentiã largitur omnibus Lauretanam Aedem eo die ritè viſentibus. Sunt qui ſcribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupaſſe, pio iuſtoque bello Tyrannos perſequi molientem. Certe id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona teſtantur. Iulius igitur Bononiam profectus, expulſis Bentiuolis, vrbem pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, aliiſque Pontificiæ ditionis vrbibus, oppidiſque vi receptis, cum Mirandulæ obſidio Ducum incuria traheretur; ipſemet Pontifex nouo exemplo pergit in caſtra, Duces militeſque ſua præſentia excitaturus. Ibi dum belli conſilia cum Cardinalibus agitat ſub tentorio; manifeſtum periculum diuina vtique euaſit ope. Quippe globus ferreus inſtar humani capitis, repente ab hoſtibus æneo tormento

[Margin notes: Diarium Iul. II. — Vicciar. l. 9. Onufr. in Iul. II. — Vicciar. l. 9. Tradit. Lau.]

prægrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quemquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enimuero Pontifex B. Mariæ Lauretanæ debere se professus est; siue quod ad bellum iturus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, alijsque victorijs clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratijs Deo Deiparæque impense actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumentum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgo cornu epistolæ vocatur: vbi nunc quoque monstratur visiturque. Inde Pótifex, vt gratus non tantum pius in Virginem foret, Lauretanam basilicam decorare impensius cœpit. Namque aram maximam sacra supellectili augendam ratus, egregium aræ amiculum ex veste Attalica crispante, argenteā crucem pondo librarum quadraginta illusam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia candelabra eiusdem materiæ atque operis, pondo xxvj. ab vrbe misit. Et exstat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

Iulij II. D.
Hier. Ang. Bern. Cyril. Cod. Lau.

IVLIVS II. PONT. MAX.
DEIP. VIRGINI LAVRETANÆ DICAVIT
ANNO M. D. X.
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos insuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoserico villoso cæruleo, insignes auro, margaritis, & opere Phrygio addidit. Altarium ornatui ornatum ministrorum adiecit, mitram egregio opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Episcopi sacris operantes vterentur. Super hæc conchyliata peristromata exornandis

templi

templi parietibus, aliaque complura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. XIII.

EOdem fere tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello texit, & inopē puellam in pace inusitato miraculo sibi adiunxit. Sabino cuidā, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat septennis nomine Alexandra, quæ haud longe à pago paternum pascebat gregem. hæc dum oues pascerentur, sub arboribus venerabunda cœlesti numini supplicare consuerat. itaque diuinitus nondum septennium egressa dicauit se Deo. Quo magistro dum precibus institit, Deiparam enixè colens; repente obtulit se illi cœlesti specie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu præhensam se sequi iubet. Mira res dictu. triginta millia passuum ab eo loco, ipsamet cœlitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Aedem: & ingenti perfusam gaudio ex suæ imaginis ac domus aspectu, reducit ad pascua. Ibi Alexandram, etiam si quæ tandē illa ædes, quæ Virgo esset ignoraret; tamen ingens eius loci, & spectaculi desiderium tenebat. Ergo, vt gustata semel Lauretanæ Domus dulcedo subibat animum, flens precibus vrgere, ac fatigare Sabinum patrem non desinebat, vt ad ædem illam tot liminibus illustrem (neque enim aliter designare nouerat locum) se duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ postulatum pater, siue pueriliter delirare eam ratus, siue quem tandem locum illa describeret, ignarus. Cæterum haud multo intermīsso tempore, euenit vt Sabinus cum vniuersa familia Lauretum pergeret. Tum vero Alexandra locum agnoscens, gestire, & exultare gaudio: ac versa ad parentem, En pa-

Ann. Laur. Raph. Rier.

ter, inquit, hæc, hæc illa est Domus, quo me pulcherrima illa Virgo candida veste amicta deduxerat. huc ego redire, hoc spectaculo iterum frui expetebam. Obstupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, sensit eam B. Virgini esse cordi, vtique cum Dei mater illam ad se à primis annis inusitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiæ fouere non destitit. Remque omnem, nec ipse tacuit, & Alexandra vbi adoleuit, pijs hominibus sæpe narrauit, qui deinde alijs, ac mihi ipsi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum seculi huius VII. Nec frustra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta virginitatem perpetuo coluit: vitamque sanctissimè egit ad annum nonagesimū, Lauretanam Virginem quotannis reuisens. Tanta porrò fuit sanctimoniæ fama, vt in oppido Montalbodo Virginū cœnobio Antistita data sit, vbi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

Circa vestibulum Templi Lauretani ædes Pontificiæ à Iulio II. inchoantur, & sacrosancti sacelli cælatura destinatur.

Cap. XIV.

CAeterum intentus perficiundo, exornandoque templo Lauretano, augebatur ad impensas Pontificis animus. Itaque sacrosancto sacello muris basilicæ communito, munimentum Lauretano vico aduersus hostium impetus, incursionesque addendum ratus est. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maxime memorabilis, qui id operis susceperat, excesserat vita, vix apertis primis ædificij fundamentis. Proinde Iulius Pontifex præclara coepta exsequens, eodem Bramante (cuius ante mentionem fecimus) authore, Pontificias circa templum ædes sanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Prin-

cipum

cipum hoſpitio præcipuè deſtinatas. Quarum forma talis. Aedium ſinus (vbi eſt aditus impluuij) baſilicæ obuerſus eam duobus lateribus quaſi brachijs cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati caſtelli ſpeciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia aſſiduo multorum annorum labore ſumptuque abſoluta. Nec vero dum Pontificias ædes exſtrueret Iulius, templum adornare deſtitit. Ad eius cultum cantorum chorus inſtitutus: organa muſica egregia, magnifico opere, auroque conſpicua: campanæ duæ eximiæ magnitudine, ac ſpecie fuſæ: turris campanariæ fundamenta iacta Iulij Secundi opera ſunt. Ita ornato templo, auguſtiſsimæ Virginis cellæ extrinſecus ornandæ, ſatis pretioſi marmoris comparat. Quod vtique opus fuiſſet operum eius maximum, niſi iam matura æuo mors cœptis eius interueniſſet, Deo tam inſignem laudem alteri reſeruante. Illud autem non poſtremo habendū loco, quod huius generis vltimum mortaliū eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Syluestrinorum Præpoſitus Generalis, D. Mariæ Lauretanæ ſtudio accenſus Abbatiam S. Laurentij Laureto proximam (ea eſt in agro Caſtri Ficardi) cum vniuerſis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, ſyluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano conceſſerat templo, anno huius ſeculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanæ attribuit Domui. Perottum ipſum Laureti Gubernatorem conſtituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuiſſet Lauretanas fortunas augere, eidem conſeruare ac tueri auctas, cordi futurum.

Hier. Ang. Bern. Cyril.

Antonij Perotti D.

Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur. Cap. XV.

LEo Decimus haud Pontificatu magis, quam inſtituto ſucceſſor Iulij, nihil potius habuit, quàm vt in Lauretana

Riera in Anal. Laur.

retana Aede amplificanda nemini cederet? Et huiusce studij sui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata duas Ioannas Aragonias, seniorē, & iuniorem (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitæ erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sane comitatu Neapolitani Regni interiora penetrātes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quacumque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quam Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Aedem rite venerantibus impertiuit. Annus huius seculi quartus decimus Reginarum aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum id est Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

A Leone X. amplissimis decretis ornatur.
Cap. XVI.

Leonis X. beneficia.

EXin Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanæ Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps alijs super alia diplomatis impense cumulauit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit:

tuit: ſigillo cæteriſque collegialibus inſignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter, & almæ Domus Cuſtos forent) totidemque Sacerdotes aſſiduos, quos Manſionarios vocant. ſenos præterea Clericos chori adiutores eſſe voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione aſſignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum ſtationibus Roma perfruitur, Lauretanæ conceſſit Aedi, vt iiſdem temporibus Laureti percipere aduenæ poſſent in vna æde, quę Romæ perciperentur in pluribus. Pretium operę viſum eſt, honorarium diplomatis prooemium inſerere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, quæ apud Eccleſiam de Laureto multis Christi fidelibus pro varijs infortunijs, & neceſsitatibus vbicunque oppreſsis, qui ad Eccleſiam ipſam de Laureto ſola animi moderatione confugiunt, interceſsione dictæ glorioſiſsimæ Virginis, illius vnigenitus operatur Altiſsimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Eccleſiam de Laureto non ſolum in antiquis conceſsionum gratijs fouere, & conſeruare illæſam; verum nouis in dies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendijſque decorare.* Inde Anconitano, Piſaurenſi, alijſque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti dumtaxat Septembri menſe (ornando ſcilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iuſſit. Ad hæc Recinetenſis emporij, immunitatumque nuntiis ad barbaras quoque nationes, non tantum ad Chriſtianos populos circummiſſis, euocauit vndique mercium inſtitores. Ergo gentium, generumque omnium mercatores hac fama exciti, Recinetum ad indictum mercatum confluunt, Itali, Dalmatæ, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hiſpania nuper expulſi, Turcæque. Inſtitorum ergo complures cuiuſque generis, ſeu religione, ſeu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Aedem veniſſe conſtat: nec quenquam aditu prohibitum, præter obſtinatos in auita ſuperſtitione, Turcas, Iudæoſque,

Leonis X teſtimoniū.

que, ne videlicet *proÿcerentur margaritæ ante porcos.* Græcos vero, & Armenios (tametsi plerique eorũ schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in ipso tẽpli aditu sibi calceis, manibus & oculis sublatis in cœlum, ad sacrosanctam accessisse Domum: quo vbi ventum esset; ad limen procubuisse venerabundos: ibique prostratis humi corporibus, Deum Deique parentem adorasse, demum ad conspectum Virginis, aramque adrepsisse genibus, Iesu Mariæque nomina enixe inuocantes. Hæc porro Recinetẽsis mercatus à Leone instituta celebritas plurimos deinceps durauit annos, ingenti cum Lauretanæ celebritatis incremento. At Leo ne quam Lauretani cultus amplificãdi omitteret viam, ad vltimum sanxit, ne vota adeundæ S. Mariæ Lauretanæ vllo modo possent cum alijs pietatis operibus commutari. Proinde votum hoc quinque illis vulgo excipi solitis aggregauit. Et est diploma honorario procemio insigniter ornatum: quod quia est ad Lauretanæ Virginis laudem insigne, attexere placuit. *Gloriosissima Virginis Matris Dei Mariæ, a cuius laudibus sicut neminẽ cessare fas est, ita ad illas explendas neminem sufficere arbitramur. Cum si quidem nullum promptius miseris, aut efficatius peccatoribus refugium apud* Deum *inueniatur, merito totius animi, mentisque affectibus recolentes illam in cœlis primum adorandam, deinde vbique in terris venerandam, & loca eius nomini dicata omni studio ornanda esse censemus, & illa maxime, quæ ipsa B. Virgo sibi angelicis comitata cœtibus elegit, & assidue in eis ad Christi fidelium auxilium, & subleuationem miracula fere innumera operatur. Inter quæ omnium consensu testimonio, ac deuotione locus ille Lauretanus fama celebris, ac deuotorum frequentia cultissimus meritò habetur primus. Cum enim Beatissima Virgo (vt fide dignorum comprobatum est testimonio) è Nazaret imaginẽ, & cubiculũ suum diuino nutu trãsferens, postquam apud Flumen* Dalmatiæ *oppidum primo, & deinde in agro Recanatensi in loco nemoroso, ac rursus quodam in colle eius-*

Leonis x. testimoniũ alterum.

le eiusdem agri particularibus personis addicto posuit. Demum in via publica vbi modo consistit illud angelicis manibus collocando sibi delegit, & in eo assidue miracula innumera illius merітis operatur Altissimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædecessores nostri, & præcipue fel. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Iulius II. Sacratissimæ Virginis merito deuotissimi, quo populum Christianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Ecclesiam Lauretanam, quæ tanto miraculo creuerat, & augetur in dies, varijs, ac præcipue spiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ sequuntur.

Egregijs ornamentis, donisque decoratur. Cap. XVII.

NEC Apostolicis litteris magis Lauretanam Aedem Leo Pontifex, quam Pontificijs opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domusque Lauretanæ ædificia strenue adiuta. Bina templi sacraria circundatis segmentato opere armarijs adornata. Inde ad ipsam sacrosanctam cellam honestandã conuertit animum. Ac sacros quidem parietes intrinsecus ornandos ratus non est, ne quid in eis ornati esset præter ipsos, quos Christi ac B. Virginis habitatio, contactusque satis superque adornarant. Cæterum intentus sacello extrinsecus magnifice exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata stimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Christi Vicario, digna ipsius loci maiestate religioneque, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sansouino Architecto simul ac statuario illis temporibus nobilissimo; formæ describendæ negocium dat monito quid sui consilij sit. Sibi vtique esse in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius seculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo sapientissi- Leonis x. ornamenta.

mi architecti solertia. Formam quippe talem descripsit, quæ Leonis responderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiundo fuit, quam studij in forma optanda probandaque fuerat. Preciosi marmoris haud quaquam satis erat: & descripta forma requirebat ingentes marmoris glebas. Igitur eas inde vsque à Carraria (quæ candidi marmoris lapidicina in Liguribus est in primis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione Ligustica marmora nauigijs imposita longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italiæ oram pene quam longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetensem portum demum exposita Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximijs fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidem sacris operantem cum cætero habitu, tum verò Episcopalibus insignibus venerabilem fecit: eidemq. concessit, vt sacris operatus populo bene precaretur Episcopali ritu. Nec Leonis cura Lauretanum Antistitem magis, quam aram Pontificijs muneribus honestauit. Cādelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata pondo fere quinquaginta: vmbella insuper quadrata egregia Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Aedes alijs quoque nobilissimorum hominum muneribus culta. Antonius Leiua Dux Hispaniensis exercitus sacerdotalē ornatum dono misit ex veste Damascena, auro crispo magnifice intertexta. Regina Vngariæ effigiem suam ex argento supplicem pondo xxx. Marchionissa Mantuana sacerdotis, ac ministrorum solemni ceremonia sacrificantium vestimenta, argento auroque contexta. Alij porrò alia, qui etsi nobiles ipsi erant; tamen sua nomina in

[Margin notes: Leonis x. Dona. — Cod. Laur. — Antonij Leiua D. — Reginæ Vngariæ D. — Marchion. Mantuanæ D.]

in suis donis ignota esse voluerunt. Quibus ex donis illa eminent maxime. Statua argentea B. Virginis cum effigie pueri Iesu globosum orbem tenentis manu, pondo librarum octo. Huic altera adiecta argentea item statua, & pōdere par,& specie similis:hoc vno differt quod Christus puer matris gremio insidet, dextra prætendens pyrū. Alia rursus ex argento expressa B. Mariæ effigies librarū XI. Itemque alia, pari fere pondere,cum Cæsareæ Aquilæ insignibus, vt vnde ea sit, haud ægre appareat. Dona ab Ignotis.

Sacerdos Dalmata Lauretum venit,exempta sibi exta præferens manu. Cap. XVIII.

EOdem fere tempore permira res, & magis propter infinitam Dei vim,quam propter facti nouitatem incredibilis,Lauretanam Aedem longe insigniorem fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata vir antiqua simplicitate, idemque Lauretanæ Virgini vnice deditus. Hic forte captus à Turcis,cum ad deserendam religionem omni artificio pelliceretur; nefarias voces non dicam animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaque importunos illos hortatores auersatus, vt eis ægre faceret, vltro Christum, ac Mariam identidem inuocabat. Stomachantibus illis,sciscitantibusque cur tandem illa nomina vsurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordijs. Ibi Turcæ minitari,se præcordia ipsa extracturos, nisi extemplo Christum Mariamque exsecretur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre potestis,Christum & Mariam non potestis. Tum vero illi furentes ira sacerdotem ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamās Virginem vouet, si vita suppetat, primo quoque tempore se ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumsistunt, & discisso apertoque pectore, intestina à summo recisa extrahunt: eaque seminecei, iam Tradit Lau. Ann. Laur. Rierz.

iamque vt rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes. Abi iam propera, & præcordia in quibus hærere ait Mariam Lauretanam, ad eam perfer, vti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde memoratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente, porro ire pergit; multorumque dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua exta præferens manu. Quacumque incedit; concursus ad eum fieri, seu visendi studio, seu rei cognoscendæ. Et ille Lauretani præcipue templi ministris apertum, vacuumque pectus, & prætenta manu viscera ostentans, totam rem breuiter enarrat; cunctis stupore atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratijs Virgini enixe actis, & solemnibus Confessionis, Eucharistiæque præsidijs communitus, in Deiparæ conspectu, complexuque (vt credere par est) efflauit animam. Exta ipsa e regione sacrosanctæ cellæ suspensa diu aduenis spectaculo fuerunt. Quibus tabe absumptis, exta e ligno assimulata, atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo. Cæterum quia rusticani homines Lauretanũ templum ingressi, animis tali spectaculo occupatis, Deiparam segniore colebãt cura; tandem ea tolli placuit. Itaque Paulo III. Pont. per occasionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, tigillum vnde illa pendebant, deiectum est. ad conseruandam tanti miraculi memoriam, sacerdos præcordia prætendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propositus, qui hodieque visitur. Miraculum quidem ipsum adeo testatum est, vt nefas sit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui testantur exta è ligno expressa ab se visa, pluresque accolarum auditos, cum dicerent, exta ipsa adhuc recentia ab se conspecta esse Dalmatæ sacerdotis.

Turcarum incursiones ab Aede Lauretana diuinitus arcentur. Cap. XIX.

PEr idem tempus B. Virgo, quam sibi Lauretana Domus cordi esset, haud dubijs argumentis ostendit. Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo Lauretanæ cellæ thesauris imminens, nihilo feliciore exitu tantum facinus tentauit, quam Mahometes eius auus tanto ante tentauerat. Iam Selimus suis, maiorumque suorum victorijs erectus, omnia pene maria classibus habebat infesta, totam subinde Europam, vltimique occidentis oras imperio suo destinans. Igitur illo authore, ingens piratarum manus in Italiam appulit: & Dalmatarũ, Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanæ prædæ spe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Descensione inde facta, Castro Portus Recinetensis potiuntur: tecta cædibus & incendio fœdant. Iam nemine contra arma ferente, Lauretum inflammatis studiis contendebant; cum desertam à mortalibus propugnatoribus ædem à cœlestibus defendi, propugnarique senserunt. Quippe ipsemet Lauretanæ Aedis conspectus tantum eis terrorem incussit; vt è vestigio trepidi re infecta, repeterent classem, haud dubii, quin dilecta illa cœlo domus cœlesti præsidio tegeretur. Selimus porro conandi sceleris author paulo post haud dubia diuini numinis ira periit cancro, fœdissimo iuxta, atrocissimoque morbo misere absumptus. Nec tamen exitialis Selimi exitus aliorum compressit audaciam. Cognitum est deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga elapsi, Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Archipiratas, in quorum ipsi fuerant potestate, sæpius Lauretani templi prædandi, spoliandique studio Lauretum instructa classe petiisse. Cæterum vt in sacrosanctæ conspectum Aedis ventum esset, repente pauore ingenti diuinitus

Ann. Laur. Rier.

uinitus iniecto, regredi coactos, latens vtique numen inibi esse confitentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cum hæc fama inter barbaros increbuisset, ex eo tẽpore piratici myoparones oram Piceni legentes in conspectu Aedis Lauretanæ vix ausi sunt quicquam hostile conari, ne dum ad Aedem ipsam diripiendam accedere. Semel dumtaxat biremes Turcicæ duæ ex agro Lauretano prædas agere ausæ: quæ mox Deiparam Virginem expertæ sunt vindicem rerum suarum. Eodem ipso die à Canaletto Venetæ classis Duce captæ: prædatores suspensi: præda omnis recepta. Lauretana res barbarorum clade sancita.

Christiani exercitus auaritiam eludit. Cap. XX.

Nec à Barbarorum vi magis, quam ab auaritia Christianorum militum Lauretana Domus per idem tẽpus cælesti vtique præsidio intacta mansit. Franciscus Maria Vrbini Dux ditione à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, vltro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, vt ipse dictitabat, iniuriam vlturus. Exercitum habebat ex multarũ gentium colluuione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iampridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, vt postero die illucescente, Lauretanam Aedem defensore vacuam direptum eant. Haud fefellit pium iuxta prudentemque Ducem impius conatus exercitus sui.

Am. Laur. Riera.

Itaque per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorum Duces, per Italicas copias nefarium facinus impedire institit: omnia agere, omnia moliri, vt quolibet potius auerteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures obstrepente auaritia. Ita maior pars, vt plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus, agi cœptum est agmen. Dissuadere iterum Dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionem. Posteaquã nihil proficiebat, orat, si stetisset animo Lauretum pergere, vt mutata in diuersum voluntate, pietatis ergo, vt cęteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virginis cellam accederent: si secus fecerint, non suam modo, sed cœlestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens. At illi animis væsania auaritiaque occupatis, nullius salubris consilij patientes ad deuoratam spe, & opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum Dux, quem regere nequibat, sacrilegium, quod impedire non poterat, temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis. Præmissi exploratores haud procul Laureto aberant: omniaque tuta esse cernentes lætitia gestiebant; cum subito acrium grex luporum (vt ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) è saltu proximo erumpunt. ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt: illorum plerosque repentino terrore amentes iugulant laniantque: cæteros in fugam vertunt, salutis iam magis quam prædæ memores. Qui vt ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati peruenere; receptis demum à pauore tanto animis, effusæ fugæ, terrorisque causam socijs tanti sceleris aperiunt. monent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Aedi Lauretanæ Deum custodem, ac vindicem adesse. tantã vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egressam, sed diuinitus in prædatores emissam: nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo, coe-

lestibusque

lestibusque esse pugnandum. At væsani exercitus Duces exploratorum terrorem tanquam vanum, militari derisiculo eludentes, nihilo minus properabant ad prædam. Verum enimuero, vt sacra Aedes in conspectum se dedit; repente ingens exercitum pauor inuasit: cunctique lymphatis similes trepidare cœperunt, diuinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excussa væsania, ad se redunt sceleris Duces: & siue diuini ira numinis, siue templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis nouum miraculum additur. Iam multum diei processerat, cum repente nebulam de cœlo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata eius conspectum ademit, cum tamen cætera circum loca sole essent illustria. Ea species oculis obiecta militum animos quoque immobiles tenuit. Ex inde ingenti horrore perfusi procumbunt ingenua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt. Quo vt ventum est, cuncti, ac præcipue cohortium Duces, Lauretanam Aedem intrant venerabundi: ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere destinauerant, muneribus colunt, ita susceptum ab insano principio iter exitu saniore conclusum. Vrbinatium Dux insperato exitu facinoris mire lætus, Deo ac B. Virgini auersum sacrilegium gratulatur: mox detracta sibi arma in primo augustissimæ cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum: simul se ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiæ abductæ, eademque opera, & Lauretana Aedes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Lauretum à Leone Decimo mœnibus cingitur. eximium cælaturæ opus vrgetur. Cap. XXI.

MVltiplicis periculi Lauretani, diuinique præsidij rumor Leonem Pontificem perpulit, vt humana etiam ope talia pericula arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum ædium molem Aedis munimento destinatam esse tantam, quantam vix assiduus plurimorum annorum absoluere posset labor. Ergo tam sera spe damnata, aduersus subitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius seculi anno ferme XX. Satis etiam tormentorum æneorum adijcit ad propugnandum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretum templi oppidique munitionibus septum, adiuuante collis situ, muniti castelli etiam eminus haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos ad incolendum, non tantum peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros vero, ac cæteros à conando in posterum scelere retardauit. Inter quæ Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo Bernardus Card. Bibiennēsis, huic Iulianus Rodulphus Prior Capuanus à Pontifice suffectus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitalem pauperibus peregrinis denuo exstruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magnitudinis fundendā curauit xx. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parum memor egregij monumenti, quod circa sacrosanctum sacellum relinquere moliebatur, Sansouinū cæterosque artifices litteris, præmijs, promissis impensius vrgere instituit, vt se viuo, tam eximium opus absoluerent. Exstant Leonis super ea re ad Sansouinum litteræ, quarū initium, quia plurimum valet ad Lauretanæ Domus commenda-

Card. Bibien. Patron. Laur.

Leonis X. Testimoniū tertium.

mendationem, visum est hoc loco referre. Id tale est: *Cum pro immensis, & infinitis in humanum genus, ac præcipue in nos ipsos ab immaculata summi Dei Redemptoris nostri genitrice collatis beneficijs, sacrosanctã, totoque terrarum orbe venerandam Lauretanam Ecclesiam, quam eiusdem Virginis carnis sarcinam ferentis cellulam extitisse, & Angelicæ salutationis, atque diuini partus, quem editura esset, nuncij fuisse deuotè, ac piè credimus, & in qua se Virgo ipsa vberiorem in dies singulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis præsto succurrens*, & cætera quæ sequuntur, quorum summa est. Sacrosanctam Virginis cellam dignam vtique esse, cui præcipuus quidam honos habeatur. Proinde ei summa ope, omnibusque viribus connitendum, vt quam maturrimè ornamentum eius absoluat. Veruntamen haud potuit Leone viuo, suprema illi operi imponi manus. Et sanè genus cælaturæ, ac pulcherrimarum statuarum multitudo, non vnum requirebant Pontificatum. Leoni sublectus Adrianus VI. vir alioqui pius, doctusque; verum seu perturbatio temporum, seu Pontificatus breuitas (quippe vix annuus fuit) fecit, vt nullum penè relinqueret suæ erga Lauretanã Aedẽ religionis indicium, vtique cum Flãdris, ex qua gente ipse erat, tẽplum elegans Romæ summa ope ædificaret S. Mariæ sacrum, cui ab Anima cognomen est factum. Cæterum quàm propensa eius voluntas erga Lauretanam Aedem futura esset, si vita ei suppeditaret, facile ostendunt litteræ ab eo ad Lauretanum Præsidem datæ, & superiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempestate notabantur negligentius. Certum habeo non defuisse. Exstat donorum memoria tacitis nominibus donantiũ. Credo quod ipsi taceri vellent, quò dona forent Deo ac Deiparæ gratiora. Vnum reperio Ioannis Baptistæ Carafæ monumentum, qui imaginem suam supplicem ex argento cælatam B. Virgini consecrauit.

Io. Baptistæ Carafæ D.

Clemens VII. Lauretano templo decretis ornato, sacrosanctam cellam exornare pergit. Cap. XXII.

CReatus inde Pontifex Leonis X. patruelis Clemens Septimus, cuius Pontificatum domesticis iuxta, externisque bellis exercitum non magis vrbis Romæ direptio, quam religio Lauretanæ Domus insignem fecit. Is quippe Pontificatu inito, nihil fermè prius habuit, quā vt Lauretanam Aedē Pontificijs diplomatis honestaret, quibus & vetera firmaret beneficia, & adijceret noua. Omittere hoc loco nō possū caput cuiusdā eius diplomatis, Lauretanæ Virgini perhonorificū. Id est eiusmodi: *Cū nonnulli Romani Pontifices, præsertim fel. rec. Leo Papa X. prædecessor, & secundum carnem frater patruelis noster, respicientes multa & magna miracula, quæ in Ecclesia nostra S. Mariæ de Laureto quotidie operatur Altissimus, ac moniti singulari deuotione & religione, Ecclesiæ ipsi, & illius* Domus *Capitulo, Canonicis, & alijs personis quam plurima priuilegia, immunitates, gratias, diuersis temporibus concesserint, Nos qui erga B. Virginem, sub cuius inuocatione dicta Ecclesia constructa est, singularem deuotionem semper habuimus, volentes quæcunque sunt in fauorem dictæ Ecclesiæ conseruari*, & quæ sequuntur. Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetensibus ius omne, si quod reliquum esset in Lauretum, ademit. Nec paruum eiusdem beneficium, quod Ioannem Matthæum Gibertum Veronæ Antistitem Laureto præposuit, virum doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Aedes supellectili sacra, optimis Canonicis, solemnibus cæremonijs instructa cultaque. Pontificiarum ædium porticus fornicatæ: cisterna, quam à Card. Robureo ædificatam diximus, tectorio inducto concinnata, magno, vel peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterum illa maximè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobile illud à Leone inchoatum augustissimi sacelli ornamen-

tum pari magnificentia absolueret. Accendebatur domestica vel pietate, vel gloria, vt cuius familiæ decus inchoata Aedis Lauretanæ cælatura esset, eiusdem absoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaelem Baccium, Nicolaum Tribulum, aliosque statuarios illa tempestate celeberrimos ingenti precio conducit. Raynerū Nerucium Pisanum Lauretanæ ædificationi, præcipuè vero egregio illi operi pro dignitate perficiundo præesse iubet. Iam preciosa marmora erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo, dum cætera elaborantur, disturbat lateritios muros, qui sacræ cellæ pro fulcimento adstructi, ab eademque diuinitus repulsi, submotique (vt antea diximus) spectaculo erant. Inde, pari interiecto spatio, quod veteris miraculi monumentum foret, nouos circundari parietes placuit, qui cælato marmore conuestiti extrinsecus adornarent sacellum: superstruendumque fornicem nouum, deiecto lacunari tectoque veteri, sustinerent. Aedem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito ne peruetustum tectum laqueatum, tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium sanctissimæ cellæ pareret. Proinde ars postulabat, vt altiora fundamenta iacerentur, quæ satis firmis substructionibus tam insigne, preciosumque opus à terræ motibus tutum vsquequaque præstarent. Igitur aperiendis nouorum parietum fundamentis, sacra Domus, (ne subducto solo, quid detrimenti caperet) stragulis, vt fit, funibusque constricta, ac validis suspensa rudentibus tamdiu sublimis pependit è machinis; quoad expletis fossis, noua fundamenta exstare cœperunt. Quo tempore satis constat (plurimorum enim oculis res comperta est) sub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, puluerulentum tritumque solum, & proximi ruris sepem oppressam, aliaque militaris viæ, quam sacra Aedes occuparat, indicia inuenta esse, noua veteris miraculi monumenta. Hæc autem à plu-

Hier. Ang. Tradi. Lau.

rimis tum notata, atque animaduersa ipsemet Hieronymus Angelita sub idem tempus memoriæ prodidit in historia Virginis Lauretanæ.

Architectus sacros parietes perfodere ausus, diuinitus exanimatur. Cap. XXIII.

CAeterum aucta per idem tempus loci celebritate, sanctißimam Aedem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt supra demonstrauimus) in medio fere pariete, qui vergit ad septentriones. hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter, exitusque. Itaque in tanta aduenarum multitudine concursuque, alijs vt fit, alios prementibus, nonnulli (quia recessum primis vltimi non dabant) coarctati, oppreßique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat) peruiam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primum Architecti consilium distulit rumor; enimuero nefas videri, non magis accolis, quam peregrinis, eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia saluos, intactosque seruasset. Multi palam fremere, quisquis id auderet, haud impune scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros à conando absterruit. Haud vanum fuisse metum docuit euentus. Quippe Nerucio ipsi Architecto rem aggredienti quiddam accidit visu dictuque mirabile. Fabris tale ministerium detrectantibus, ipsemet sacrum parietem perfodere aggressus est, maiore artis fiducia, quam reuerentia loci. Ergo vt malleum in sacrum parietem adegit, repente manu obtorpescente, insolitus horror reliquum corpus inuasit. pallor deinde suffusus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circa erant, collabentem excipiunt, domumque inter manus defe-

Trad. Lau. Ann. Laur. Rier.

deferunt exſpiranti ſimilem,& ſenſus omnis expertē. Exanimatus iacuit horas ferme octo, quoad ſcilicet eius coniux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paucis Deum Deiparamque precibus, votiſque placauit viro. Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodum corpus reliquerat, artubus reddi, & ſpiritus liberius meare coepit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte ſenſim animo, circumſtantes noſcitare. Demum iam compos mentis audaciam incuſare ſuam: veniam opemque à B.Maria expoſcere. Nec fruſtra. Animus religionē exſolutus pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi cauſā ipſamet curatio aperiret. Poſtquā conualuit, Pontificē tota de re admonitum quid facto opus ſit conſulit. Ille haud ignarus id nimia Architecti confidentia magis, quam indignatione B. Virgnis eueniſſe; miſcens monitis imperia vrget Nerucium, vt Dei Vicario authore non dubitanter exſequatur incoeptum: & ſimul impenſe monet, vt ſacros parietes perfodiat non tam malleo & audacia, quam ieiunio & veneratione Virginis armatus: ſic demum rem ex ſententia ſucceſſuram. Neque enim timendum eſſe, ne Deipara Virgo ſuam domum peruiam fieri nollet, quę cā peregrinis vellet cum ſalute, non modo ſine pernicie patere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorem iam factum, ne Pontificis quidem authoritas perpellere potuit, vt iterum ipſemet experiretur quod tāto ſuo periculo paulo ante tentarat. Ad vltimum quia Pontificis imperium vrgebat, & mora patefaciendi ianuas ædificationē morabatur operis; inuentus eſt adoleſcens minime timidus, qui authoritate Pontificis fretus, & plenus amicorum vocibus rem auderet. Clericus is erat Baſilicæ Lauretanæ. Venturam Perinum vocabant. hic triduano munitus ieiunio ad ſacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, & Clericorum, hæc ſolicita ex adoleſcentis fiducia, illa rei expectatione ſuſpenſa. At Perinus ſupplex ita præfatus dicitur.

dicitur. Sacra Virginis Domus, ignosce innocentiæ: non ego te hoc malleo, sed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui auidus fodit: ille te ornatam, ille te peruiam cupit. Placeat Dei parenti, quod Dei Vicario placet. Talia precatus disignatum parietis locum percussit impune. Eum deinde ictus tuto iterantem fabri pari ieiunio, ac reuerentia secuti, ianuas aperiunt tres, quarum duæ liberum populo ingressum, egressumque præberent, tertia sacerdotibus aditum daret ad sanctiorem sacelli partem, vbi est Virginis simulacrum. Eodem tempore parua fenestra, quæ vna in anteriore pariete erat ferme e regione simulacri, amplior ad accipiendum lumen facta, & clathris æreis inauratis pulcherrime communita. Cæmentis inde erutis, vetus ianua, quæ satis ampla in medio pariete patebat, obstructa. Exin nouus paries duci, & insigni cælati operis crusta operiri, conuestirique cœptus.

Clemens Lauretanæ Virginis ope adiutus eam impensius exornat. Cap. XXIV.

SVB id tempus Clemens Aedi Lauretanæ adornandæ intentus, ingens periculum Deiparæ Virginis præsidio euasit. Fraude, doloque hostium capta vrbe Roma, ipse in arcem molis Adrianæ receperat se. Ibi à Cæsarianis obsessus, postea quam hostium vim sustinere non poterat, non votis modo, sed etiam litteris Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Nec missæ in cassum preces. Pontifex haud ita multo post inter hostium tela elapsus in tutum est. Ad hoc ex auro argentoque Lauretano tria circiter aureorum millia coacta: & Pontifici inopia laboranti peropportunum subsidium missa. Ita Clemens gemino B. Mariæ Lauretanæ beneficio, præsens periculum inopiaque vitauit: ac demum discussa ingruente belli procella, pacem populis suis, atque otium peperit. Discrimine capitis, Bern.Cyril.

tis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non solum habendam, sed etiam quantum mortali fas esset, referendam existimauit. Igitur post Carolum Quintum in signibus Imperij ab se decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam diuertit Aedem, Patronam Liberatricemque suam salutaturus. Gratijs rite actis, votisque Deo ac Virgini persolutis, vt tantorum erga se meritorum exstaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera summa vi vrgere statuit. Architecto igitur, fabrisque instare cœpit, templum præcipue ad culmen perducere aliquando festinans. His operibus perficiundis pecuniam, quam mutuam à Virgine acceperat, reddidit. Itaque illo Pontifice, & Pontificia tecta Laureti strenue ædificata, & templo fastigium impositum, cum egregio tholo, qui tantum se à fastigio attollit, quantum fastigiũ à terra. Inter hęc haud vltima Clementis cura erat de absoluenda præclara illa cælati operis crusta, quam vt principia se dabant, haud falso augurabatur maxime inclytam toto orbe terrarum futuram.

Lauretum excisis nemoribus, lacunisque siccatis salubrius redditur. Cap. XXV.

DVM Lauretana Domus egregijs operibus ornatior in dies existit, etiam Lauretum oppidum excisis circa syluis, exsiccatisque paludibus existere cœpit salubrius. Infame incolarum morbis mortibusque erat illa tempestate Lauretanum cœlum: quippe magna ex parte palustre ac noxium, multarum offensarum causas corporibus afferebat, vt incolę bonam anni partem pituitosi essent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecillaque vterentur valetudine: pueri vero maxime immatura morte extinguerentur, vt pote qui propter corporum imbecillitatem, proximi stagni halitum, locique ipsius gra-

Bern. Cyrill.

uita-

uitatem ægerrime ferrent. Et ſane Lauretum ſitum eſt in tumulo vergente ad meridiem, orientemque ſolem; cæterum ab occidente ac ſeptentrionibus, qua ſyluarum paluſtrium, quà collum obiectu clauſum excludebat ventos ſalubres: contraque ab altera parte apertum noxios excipiebat graueſque. Nec procul planities erat caliginoſa paludibus, quas reſtagnans amnis (Muſioni nomen eſt) faciebat, & limoſa inſuper hyemalibus aquis, quæ paulatim collectæ nullo motu agitante torpebant. Crederes inſalubrem ſedem Deiparæ cordi fuiſſe, vt eius præſidij ſalubritas in loco inſalubri magis emineret. Pertulit igitur fama ad Pontificem, in oppido Laureto ab cœli inclementiam, pleroſque infantium ac puerorum, priuſquam ætas adoleſceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis alio demigrantibus, in oppido ſolitudinem fieri. Itaque ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quam frequentiſſimum, & locum quam ſaluberrimum eſſe; de architectorum ſententia commodiſſimum exiſtimauit, vicinas lacunas ſiccare, nemora excindere, imminentes templo colles (Montem Regalem, & Montinorum incolę appellant) æquare, vt nebularum origine ſublata, cœloque patefacto, aer ventorum ſalubrium flatibus apertus ſalubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Statis Lauretano Gubernatori, & Antonio Sanſouino architecto ſcribit his verbis. *Accepimus aerem iſtic præſertim æſtiuo tempore reddi inſalubrem, partim ex eo, quod quidam collis dictae Capellae, & Eccleſiæ ſupereminens ventos montanos loco ſalubres excludit, partim quod in planitie dictæ Eccleſiae circumuicina etiam ad quinque millia paſſuum plures plaudes, & ſyluae fere ſemper limoſae inſalubritatem faciunt. Quamobrem nos illā Eccleſiam toto orbe Chriſtiano ob glorioſiſsimae* Virginis Mariae *merita, & confluentium illuc populorum multitudinem celebrem, his cauſis ſublatis, ſalubrem reddere cupiētes, iam ordinauimus, vt dictus collis ſupereminens complanetur, paludes factis foſsis exſiccentur, ſylua excidantur.* Lau-

O retanus

retanus ergo Præses impẽsius etiam quam iubebatur, tam salubre opus aggressus est anno huius sęculi XXXIII. ac strenue per architectum, ingenti operarũ vi conducta, pauperibus etiam peregrinis corrogatis, syluam vico proximam deijcere, lacunas ductis fossis in præterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere instituit. Longum erat, ac pene infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis quam perfectum. Cæterum illa ipsa inchoatio, & salubritatis aliquid in præsentia, & spei plurimum in posterum procedente opere incolis fecit.

Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Galileã missis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. Cap. XXVI.

Tradit Lau. Ann. Laur. Riera.

SAlubrior iam facta erat Laureti habitatio, cum Lauretanæ Domus historia facta est exploratior. Hieronimus Angelita ciuis Recinetensis domi suæ, vel generis nobilitate, vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ historiam ab se conscriptam Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæque Pontifici historiæ causa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt ante dictum est, sacrosanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum asportatæ narrationem ex Flumensibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant ciuitatem. Itaque siue Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiariũ rogatu, seu potius cœlestis numinis instinctu, Clementem cupido cœpit, migrationẽ Sanctæ Domus è Galilęa intentius explorandi. Haud erat ignarus id ipsũ olim, & à Dalmatis authore Frangipanio, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetensis hortatu, satis esse perspectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inusitatam, ac pene incredibilem

lem denuo per certos homines explorare, vt aliorum indicijs accederet Pontificalis authoritas, quæ ex mortaliũ pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ in primis religionis, ac fidei. Hos quid facto opus esset monitos, rebusque necessarijs abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque Domum intentiore cura contemplati dimensique, conscendunt nauim Illyricum petituri. Quo vt ventum est, ædiculam Lauretanæ instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inueniunt. Porro parieti eius ædiculæ inscriptum, Lauretanam ibi Domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant: haud vana ab illis afferri veræ lachrymæ vbertim manantes ex desiderio testabantur. Cõfestim igitur legati mensuris admotis, deprehendunt prorsus omnia conuenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethum veniunt. Sacræ Domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes. N. erat Senensis, qui nouo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmandam ratus, duos inde attulit lapides ex ijs, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent. Lapis quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterum flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioãnes cum Collegis ad Aedem Lauretanam, cum eius lapidibus Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: et omnia quamuis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidum inopiam, laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti peruolant Romam. Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos

profert tanti miraculi testes. res summa & Pontificis lætitia, & asseclarum præcipuè sermone celebratur.

Tres viri illustres è mortis faucibus eripiuntur. Cap. XXVII.

Tradit Lau. Ann. Laur. Rieræ.

Iulian Cæsarinus a lætali morbo ereptus.

Vaiuo.Transiluan. a presẽti mortis periculo liberatus.

EOdem fere tempore Aedes Lauretana nobilissimis est illustrata miraculis. Iulianus Cæsarinus vnus è proceribus Romanæ ciuitatis anno huius seculi XXX. Boniæ graui implicitus morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque à medicis destitutus adesse sibi sentiebat supremum diem, cum implorato Lauretanæ Virginis præsidio, repente conualuit. Eodem anno Vaiuoda Transiluaniæ ab Abrahimo Prætore Regis Turcarum (Bassam ipsi appellant) prælio victus captusque victoris irati iussu ex altissima rupe agendus erat præceps. Cæterum ille B. Maria Lauretana inuocata, seruitium quoque, non tantum præsens supplicium euasit. Nam forte sermonem de religione cum Bassa ingressus, adeo efferatum eius animum diuina ope mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verso, ipsum cum cæteris Transyluanis captiuis dimitteret gratis. Exstat hodie Laureti tabula ingens egregie picta, auroque exornata, vbi tota res non solum coloribus, sed etiam litteris expressa visitur. Iisdem fere temporibus Ferdinandus Gonzaga adolescens nobilissimus Mantuæ præferocem cursu exercebat equum. Quo vehementius concitato effusus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariæ Lauretanæ opem implorat. mira dictu res. Ex tam graui, periculosoque casu, extemplo sanus vegetusque surrexit. Nec voti parum memor, equestrem statuam argenteam Lauretanæ Virgini donum tulit. Ipse autem eiusdem effigiem Virginis ex argento expressam deinceps in omni vita perpetuo suspensam gestauit è collo, siue miraculi monumentum, seu vitæ præsidium. nec frustra. in maximis

Ferdinandi Gonzagæ casus, & D.

prælio-

præliorum discriminibus vir bellicosus præsentem semper Dei paræ Virginis expertus est opem. Horum igitur miraculorum fama, & simul explorata Lauretanę Domus ex Galilæa, & Dalmatia translatione mire lætus Pontifex enixe instare Nerucio cœpit, vt præcipuum sacrosanctæ cellæ ornamentum quamprimum absolueret. Sed Deo aliter visum, qui affecti tam eximij operis nomen Clementi dedit, absoluti decus alteri reseruauit. Enimuero in illo tam insigni opere exstruendo, & ad culmen (quantum in ipso fuit) perducendo, adeo præclare Clementis non sedulitas modo, sed etiam magnificentia exstitit; vt haud immerito eum authorem fama ferat: etiamsi Leonis Pontificis symbola, insigniaque voluntaria multis locis operi inserta cernantur. Clemens quippe nullum omnino inseruit sui monumentum, rarum vtique exemplũ, Deoq. acceptum adeo, vt eius haud dubie nutu, tam excellentis operis gloria sequentem fugeret, fugientem sequeretur. Clementem porro ferunt, cum ad tergum operis, quod vergit ad ortum solis peruentum esset, consultum à Recinetensibus, vtrum in ea parte Lauretanam historiam inscribi vellet, respondisse, satius videri eam historiam in marmore similiter, vt cætera B. Virginis facta cælari, siue quod historia ipsa per se satis nota ac testata foret, siue quod cælata historia satisfactura esset litteratis pariter, idiotisque. Attamen Clementi VIII. Pontifici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono summam Lauretanæ historiæ in marmorea tabula, quæ cælaturæ subiecta erat, inscribi placuit: quo illustrius, cumulatius esset tantæ, ac tam insolitæ rei ad posteros monumentum.

F. Leandri Alberti de Lauretana Aede testimonium. Cap. XXVIII.

Leandri testimon.

NOuum per eadem tempora haud ignobilis historici testimonium Lauretanis rebus accessit. Leander Albertus homo ex Domiciana familia doctus æque, ac pius in libro, quem edidit de Descriptione Italiæ, Picenum describens perhonorificam facit Aedis Lauretanæ mentionem. Quem nos locum ex Etrusco sermone in Latinum totidem fere verbis conuertimus. Sic igitur scribit. Recanatum inter, & mare Adriaticum, non longe à Musione fluuio cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod simul cum oppido validis est munitum mœnibus. Hic multi sunt incolæ excipientes hospitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eo votorum persoluendorum gratia confluunt, cum omnibus anni temporibus; tum maxime vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimuero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, religiosissimoque cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum patrona. Vbi Archangeli Gabrielis nuncio Dei mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisque regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar ignoro. Cæterum vt pijs pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam pauca dicam. Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum

monu-

monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus ac ferreus, nemo tot, tantisque flagitijs, ac sceleribus coopertus, qui non in ipso sacræ Domus ingressu, præsenti numinis cœlestis religione perfusus molliri suum sentiat pectus adeo, vt venerabundus B. Mariæ imploret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorum. Et sane ad id ipsum humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa ijs, qui ad Dei parentem supplices confugerunt. Id adeò non solum litterarum monumenta testantur; sed etiam aurea, argentea, cerea simulacra, votiuæ quoque tabellæ, quæ per multas ætates, ac secula congesta visuntur. Longus sim si velim numerando percensere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot tantaque sunt, vt incredibilia videri possint ijs, qui non facile adducuntur, vt credant, maternas à Deo preces audiri. Nec vero hæc magnificentius à Leandro dicta, quam verius.

Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur donis. Cap. XXIX.

NON alias magis ante, pluribus Aedes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretanæ Domus codicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis solitos in supplicationibus argenteas Beatæ Virgini coronas ferre singulas, binas, ternas, vsque ad septenas, voti aut religionis ergo. Et quia iam satis, superque erat coronarum (coronæ quippe tum censebantur ad septuaginta) commodatas coronas accipiebant à sacræ Domus Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis Cod. Laur.

oppidis

oppidis, vrbibusque argentea ipsorum simulacra in supplicationibus præferebantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti. inter quæ Firmum pondo librarum pene viginti & specie, & precio eminebat. Cæterum hæc quoque alijs populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his repenso. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorũ vsque adeo increbuit, vt nunc, vel maxime vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Ijsdem temporibus Pisaurenses argenteam Pisauri imaginem miserunt af fabre factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quam ciuium ac nobilium virorum pietas extitit. Ascanius Columna inter Romanos proceres genere, atque opibus clarus argenteam B. Rochi effigiem libralem, & sacerdotis solemnia sacra celebrantis amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorũ Quatuor Coronatorũ caput argenteum pondo ferme quatuor. Comes Rangonus Mutinẽsis, & Io: Frãciscus Bossius Mediolanensis, singuli crus argenteũ librale. Pyrrhus Gonzaga eiusdem materię ac ponderis pedem. Pardus Pappacoda Neapolitanus effigiem suam argenteam ponderis duplo maioris. Alexander Calcagninus imaginem suam ex argento cælatam trilibrem. Marchio Tripaldæ, lychnum argenteum pari ferme pondere. Magnus Rhodiorum Equitum Magister alterum lychnum eadem materia, sed pondere aliquanto maiore. Vincentius Alfanus Perusinus simulacrum suum ex argento expressum librarum xv. Alia porro ab alijs (quorum nomina prodita non sunt) sigilla sexdecim argentea, pondo librarum septem, & septuaginta. Sed longę ante alia omnia huius temporis dona excel lit Ludouici Gisilardi ciuis Bononiensis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam subinde supel lex aucta. Cardinalis Montinus (qui postea Pontifex factus

Argentea simulacra Vrbium, & oppidorum XVIII.
Firmi argẽt. simulacr.
Pisauri arg. simulacr.
Ascan. Columan. D.
Cardin. SS. Quatt. D.
Comitis Rãgoni D.
Io: Francisc. Bossij D.
Pyrrhi Gonzagæ D.
Pardi Pappacodæ D.
Alex. Calcagnini D.
March. Tripaldæ D.
Magni Magistri Melit. D.
Vincẽtij Alfani D.
Ludou. Gisilardi D.
Card. Montini D.

ctus Iulius Tertius est appellatus) sacerdotalem vestem egregiam ex auro textili crispante donum tulit. Cardinalis Palmerius aræ ac sacerdotis ornatum ex veste Attalica. Dux Traiectensis sacerdotis, ac ministrorum solemnibus sacris operantium vestes ex holoserico villoso violaceo distinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanensis ex eadem materia, aræ & sacerdotis ornatum. Marchio item Bitontinus ex veste Damascena aureis operibus insignita. Alij quoque alias altarium, ac sacerdotum vestes, coronas argenteas, calices, aliaque eiusmodi, quæ persequi longum foret, dona Deiparæ Virgini seu portarunt, siue miserunt. Nec ea propria virorum laus. Isabellæ Cardonæ Proreginæ Neapolitanæ corona aurea libralis, & ipsius effigies B. Virgini supplicantis argentea, pondo sesquilibræ, & pes libralis item argenteus: ad hęc arcula scite facta eiusdem materiæ ponderisque: bini vrceoli aurei vnciarum XIV. armillæ itidē aureæ benefactæ donū fuit. Marchionissæ Vasti effigies B. Virginis puerum Iesum gremio gestantis argentea pondo fere quatuor. Quin etiam à Turcis dona missa. Constat anno huius sæculi XXVIIII. Bassam Turcarum (nomen, & causa non proditur) argēteam aræ vestem, margaritis insuper adornatam Lauretanæ Virgini donum misisse Clemente Septimo Pontifice Maximo: vt intelligeremus Lauretanam Virginem communem omnium gentium esse Patronam, quicumque eius patrocinio vti velit.

Card. Palmerij D.
Duc. Traiectensis.
Oliuer. Fagnani D.
March. Bitōtini D.
Proreginæ Neapol. D.
March. Vasti D.
Bassæ Turcarum D.
Cod. Laur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER TERTIVS.

A Paulo Tertio beneficijs, decretisque decoratur. Cap. I.

ONTIFICIAM inde ſedem Paulus Tertius excepit, qui Aede Lauretana ornanda, augendaque etiam cum ipſo Clemente certauit. Namque initio fermè Pontificatus ſui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulauit. Quippe indignum ratus, ſacræ Domus miniſtros ad vſum domeſticum vix pecunia emptum ſalem habere poſſe; vicenos eis quotannis ſalis ſaccos ex Ceruiæ ſalinis aſſignauit gratuitos, non contemnendum beneficium, ſiue muneris perpetuitatem, ſeu neceſſitatem accipientium, ſiue dantis animum ſpectes. Eminet Pontificis animus in diplomatis procemio, quod libet attexere: *Poſtquam fel. rec. Xyſtus Papa Quartus prædeceſſor noſter inter alia motu proprio Eccleſiam B. Mariæ de Laureto, olim in honorem ipſius Virginis miraculosè fundata: in qua (prout fide dignorum habet aſſertio) ipſius etiam Virginis glorioſa imago Angelico comitata cœtu, mira Dei clementia collocata exiſtebat, & ad quam propter crebra, & ſtupenda miracula, quæ eiuſdem Virginis glorioſæ meritis, & interceſsione ibi Altiſsimus operabatur, in dies ex di-*

Pauli III. beneficia.

Pauli III. teſtimoniũ.

uersis mundi partibus etiam remotissimis, Virginis gloriosæ liberati præsidijs populi confluebat multitudo, & paulo post, *Recolendæ memoriæ Iulius Papa Secundus prædecessor noster attendens, quod non solum erat in dicta* Ecclesia *de* Laure*to imago ipsius B. Virginis Mariæ, sed, (vt piè creditur, & fama est) camera, siue thalamus, vbi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, vbi ab Angelo salutata Saluatorem seculorum concepit*. Cætera item persequitur, quæ in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

Lauretum Recinetensium fidei committitur. Cap. II.

PAulus porro haud ignarus, quantum boni sit in bono Præside, id semper egit, vt optimos Laureto Præsides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanã præclare cõstituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum cõplures in Canonicorum Lauretanorum Collegium cooptauit. sacrorum cæremonias solemni, ac plane Pontificali peregit ritu, summa denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaque omnia per quadrienniũ administrauit. Huic Gaspar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus successit, Laureti Patronus omnino bonus, sed mortis interuentu breuis. Nam cum per Galeatium Floremontium (qui postea Aquini Antistes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti sui expectatione concitata, cessit è vita. Eius in locum suffectus à Pontifice Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis Patronus iuxta bonus, ac diuturnus. Qui sane Pij cognomen, etiam si à maioribus non accepisset, insigni sua pietate fuisset sibi pariturus. Non alius ante impensius Lauretanam Aedem ornare instituit. Itaque eius in-

Alex. Argolus Laur. Patron.

Card. Contar. Laur. Patr.

Card. Carpen. Laur. Patr.

Lauretano templo, adiectisque ædibus hodie monumenta exstant & multa, & illustria. Inter hæc gliscebat Turcicum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator Tunetano regno per Ariadenum Aenobarbum subacto, Italiæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cæsare, ac Venetis in societatem adscitis, in Turcicum bellum omnes intenderat curas viresque. Cæterum illa tempestate Lauretano templo vel in primis consultum voluit. Et quoniam exhausto in apparatum bellicum ærario, pecuniæ inopia pijs eius consilijs obstabat; occasionem forte oblatam sibi è manibus elabi passus non est. Per idem tempus Recinetensium legati Romam ad Pontificem venerant expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorũ possessio, à Iulio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum dãno, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim existimaturum à sacrorum Principe, Christique Vicario, sine graui aliqua causa, antiquissimam Laureti possessionem Recinerensibus inuitis ademptam? Quo autem suo merito, tam insignem optimæ meritæ ciuitati inustam infamię notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem impense ab initio fouerit, donis coluerit, templo ornauerit, frequentauerit tectis, per CCL. prope modum annos iustè, sanctèque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum, peregrinorum templi tutelam neglectam? Iam quoties latronum vias, obsidentium audaciam repressam? quoties Aedem ipsam magnis armatorum præsidiis ab hostiũ incuria defensam? En cur Recinetenses libenter memorarent, Deipara Virgo natalem domum suam in Italiam transferens in nostra potissimum sylua sedem elegit: ter intra paucos menses locum mutans nostris finibus non excessit: tres in nostro agro locos suis vestigijs insignes fecit: nos illi satis spatii ad templum concessimus: nos templum, nos vicum circa eam condidimus: nos incolis Magistratus & iura dedimus. Multum vero ista eis profuisse, vt eum

Recinetensiũ legatio ad Paulum III. Pont.

vt eum locum optimo iure posſidere viderentur: ſi quidē ,,
indicta cauſa, ſint de antiquiſſima poſſeſsione deiecti. ,,
Quod ſi æquum videatur, munus à Deo, Deiparaque Re- ,,
cinetenſibus datum à Dei Vicario reddi; profecto ipſos da- ,,
turos operam, vt neque Pontificem, neque Lauretanos ,,
Recinetenſis tutelæ ac regiminis pœniteret. Recineten- ,,
ſes porro, vt vtriſque cautum foret, nullam conditionem, ,,
quam æquiſſimus Pontifex imponeret, recuſaturos. Ergo ,,
Paulus Legatis benignè auditis, medium quiddam ſecutus eſt, vt & Recinetenſibus ſuum redderet, & tamen Aedi Lauretanæ ſuperiorum Pontificum beneficia conſeruaret. Igitur oppidum Lauretum (templo excepto, & ſalua Præſidis iuriſdictione inter oppidanos peregrinoſque) Recinetenſi ciuitati reſtituit, his conditionibus, vt Lauretanam domum aduerſus Turcam valido præſidio tueri, muros, ac munimenta ſicubi opus foret, reficere: peregrinis vltro citroque commeantibus itinera à latronibus tuta præſtare deberent. Ad hæc octo aureorum millia à Leone X. in Laureti munitiones inſumpta Pontificali Fiſco, vnde erant deprompta, remunerarent ad vſum Turcici belli. Ita Lauretum ad Recinetenſium ditionem rediјt ſeculi huius anno xxxv. poſt annum circiter xxx, quam à Iulio II. ſui iuris factum erat. Cæterum exinde Paulus bello perfunctus Lauretanam Aedem præſidijs munitam prædijs locupletauit. Namque eius iuſſu ex Duumuiris Caſtri Ficardi vicina Laureto nemora cum adiacentibus vineis, pratis, oliuetis coempta ſunt. In eam rem ſex aureorum millia ex ærario Pontificis erogata. Alia porrò prædia circa Muſionem amnem à Pontifice empta, & Lauretanæ Virgini donata.

Lauretū Recinetēſibus redditur.

Con-

Contubernium puerorum instituitur, qui Lauretanæ Virgini laudes canant. *Cap. III.*

NEc fortunis tantum Lauretana Aedes, ſed etiam miniſtris per id tempus aucta. Pontifex ſatis gnarus integræ pueritiæ preces Deo Deiparæque acceptiſſimas eſſe, Collegium duodecim alumnorum inſtituit. Ibi lectiſsimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes inſtitui iuſsit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porro legendis, corporum animorumque integritatem ſpectari, in inſtituendis optimorum magiſtrorum rationem haberi voluit. Præcipua erat cura, vt non minus caſtitate morum, quam ſuauitate vocum ſanctiſsimam Virginem delinirent. Ergo hi ex præſcripto Pontificis in opportuno loco (Canonicam vocabant) intentiore cura educati, inſtitutique B. Mariæ carmina in eius ſacello, ſtatis quotidie canebant horis, pacem ac veniam à Deo Deiparaque orantes, & opem Italiæ contra Turcarum rabiem expoſcentes. Nec puerilis pietas Pontificis ſpem, nec B. Virgo pueriles preces feſellit. Et ſi enim fœderatorum Principum claſſem Ducum diſcordia inutilem fecit; tamen Deipara Virgo & otium Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fregit. Quippe haud ita multo poſt compoſitis inter Cæſarem, Galliæque regem controuerſijs, ex triſti bello læta repente Italiæ pax reddita. Maxima inſtructiſſimaque Turcarum claſsis Ariadeni Aenobarbi ductu exitium Italiæ ferens, ipſo menſe Auguſto Acrocerraunijs illiſa ſcopulis in conſpectu propemodum Aedis Lauretanæ fecit naufragium. Quo naufragio ſatis conſtat maximam claſsis partem amiſſam: viginti barbarorum millia hauſta fluctibus: totumque ferme Adriaticum ſinum hoſtium cadaueribus, armis, tabulis, armamentis alijſque naufra-

Paul. Ion. lib. 41. Ann. Laur. Rier.

gij

gii indicijs ſtratum. Quorum arma ad Lauretum fluitantia cognita in littore, prius fere quam nunciari poſſet, inſignem fecerunt hoſtium cladem. Ibi enim vero exſultare Lauretani, aduenæque: auditas profectò à Deo Deique parente preces puerorum piorumque. aperuiſſe aliquando oculos vltorem Turcicæ ſuperbiæ Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præſidem præcipuo colerent honore, cuius præſidio totam illam Italiæ oram cernerent præſenti Turcarum formidine liberatam.

Noſocomium, & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur. ſacra Aedes ædificijs ornatur. *Cap. IV.*

AT Pontifex tali nuncio admodum lætus, ne benignior in indigenas, quam in peregrinos foret; Noſocomium Laureti eadem fere tempeſtate abſolutum aperuit, ægris aduenis præcipue curandis. Alius porro locus ſcabioſis, leproſiſque extra moenia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, aſsignatus. Ab ægris inde ad ſanos cura conuerſa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis inſtitutum, vbi benigne alebantur per triduum: & diſcedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuabantur. Hæc hoſpitalitatis, & Chriſtianæ charitatis fama, mirum quantum vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecerit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in ſuis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeo vera in pauperes liberalitas auget magis opes, quam minuit. Deus quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benigne ſuppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec vero dum exardeſcunt hæc Chriſtianæ caritatis officia, Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrixere. Nihilo minus Pauli iuſſu ſyluæ

Noſocomiū & Xenodoc.

Hoſpitalitas Lauretana.

noxiæ cædebantur: nebulosæ siccabantur lacunæ: colles Lauretanæ sedi officientes ad solum diruebantur. Surgebant eodem tempore ædes Pontificiæ: exstruebatur porticus: templi tholus plumbeis integebatur laminis. magnifica illa sacrosanctæ Domus cælata crusta (quæ haud procul fastigio aberat) præcipuè vrgebatur. Iam peruetustum, ac fumosum lacunar tectumque architectus ex Pontificis authoritate deiecerat. Et quia concamerandi sacelli ratio exigebat, summos etiam parietes semicirculis, & pictis fictilibus insignes pariter cum tintinnabuli, camini que culminibus, demolitus erat. Igitur solidus fornix nouis magis, quam veteribus parietibus incumbens, imponitur: nitidus tum quidem, & concinnus erat; sed hodie propter copiam luminum horridus fumosusque. Porro ne ea, quæ ex augustissima Virginis cella necessitas detraxerat, hominum incuria perderet, sacras trabes, asseres, tegulas, tabulasque, & quæcunque ad tectum sanctissimæ Aedis pertinebant, sub eiusdem pauimento defodi placuit. Itaque hæc cum fide inibi sunt defossa: vt loco mota, quam minimum locum mutarent.

Reliquiæ sacelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanæ religionem propagant.
Cap. V.

CAeterum fictilia, & quædam laqueati tecti tabulæ, pro sacris reliquijs, vt erāt, asseruatæ, partim miraculorum materiam præbuerunt, partim etiam Aedis Lauretanæ religionem longe, ac late propagarunt. Vetus opinio erat, vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta, atque idcirco cum Natalis eius domus consecrarerur, ab ijsdem in summis sacelli parietibus collocari iussa non ornandæ magis ædis gratia, quam illorũ religionis tuendæ. Adiuuabant hanc opinionem quædam

non

non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex ijs ipsis, quæ hodie exstant coniectari licet) haud sane à vilioribus, vulgatisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longe imparia, cum tamen cultus ædis, & semicirculorum ratio paria vtique postularet: vt appareat non tam illa ad sacelli ornatum esse quæsita, quam ad ipsa ornatum sacelli accommodatum. Verum siue illæ patinæ è B. Mariæ supellectili, siue ex medio sumptæ ad cellæ ornatum, haud immerito cum ipsa Virginis cella dedicatę religionem habuerunt. Plærasque tamen earum intercidisse reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, vt reor interuersas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quæ est ab latere, insertę hodieque visuntur. Paucæ asseruantur haud quaquam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti sacerdotem mihi notum grauiter ex capite laborantem, sacra capedine capiti admota, subito conualuisse. Alterum item sacerdotem graui febri afflictatum, hausta indidem frigida, extemplo morbum depulisse. Porro sacrarum tabularum reliquię religionem Lauretanæ Domus toto propemodum orbe protulerunt. Quippe vt semel disper tiri sunt cœptæ, alijs ab alijs diuisæ ad omnes propemodũ nationes peruenere: ac pro sacris reliquijs, vt par erat habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxere cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas esse constaret. Ac verisimile est per hanc occasionem plurimis locis Lauretanæ Virginis ædes excitatas, siue tanti præsidij ad populos monumenta, siue solatia eorum, quos aduersa valetudo, aut occupationes, aliaue impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maxime tempus, non in Piceno solum & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quam

aliquid ex Lauretana Domo reliquiarum habere? quid consultius, quam cum sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægre largiretur, impetrare? Certe per ea ferme tempora plurimas vbique terrarum Deiparæ Lauretanæ sacras ædes dicatas reperio: quod sane haud in minimis Lauretanæ Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamque fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdē monumentum, ac simulacrum domi habere voluerint. Atque vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi non ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanæ. Nobilissimæ quæque Italiæ vrbes eidem non vulgaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanæ sane magnificum, & Romana munificentia dignum; cuius formam: fama est à Michaele Archangelo Bonaroto Architecto nobilissimo esse descriptā. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanæ Virginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliæ vrbibus, Panormi inquam, & Messanæ, exploratum habeo sanctissimam esse memoriam Virginis Lauretanæ, eiusque nomini ædem à Panormitanis intra vrbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec vero Italiæ finibus se tenuit hæc Lauretanæ Domus religio, sed strenue transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam sacerdos ex Franciscana disciplina probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diœcesi Cęnomanum) ædiculam exstruxit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanæ Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impense colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prędita, Lauretanæ quoque ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amænissimo loco templum Lauretanæ dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimarum po-

Aedes Lauretanæ passim exstruct.

Aedes Lauret. Romæ.

Aedes Lauret. Neap.

Aedes Laure. Panormi & Messan.

Aedes Laurei. in Fran.

Aedes Lau. in Lusitania

pu-

pulorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olysippone lõge augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumque magnifice; tamen etiam ab indigenis religiose frequentatur. Ad hæc optimis authoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ Lauretanæ sacella exstructa olim fuisse, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viã qua itur Mussilburgum haud procul Edimburgo vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porro Lauretanam Virginem religiosissime cultam: in Mussilburgensi autem suburbano etiam maximis peregrinorum concursibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitisse, quandiu orthodoxa religio in Scotia steterit. Postea vero quam in illo religiosissimo quondam Regno Caluiniana pestis furere, debaccharique cœperit, sacram illam ædem ab illis furijs ita dirutam, vt tamen ruinæ exstarent, vel illorum væcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Mussilburgensis quidem sacelli hanc originem accepimus. Scotum heremitam olim peregrini habitu Lauretum ad salutandam Virginem accessisse: inde reducem sacri tecti particulam secum in patriam tulisse: ibi corrogata à pijs hominibus pecunia, ad Mussilburgum Lauretanæ Domus excitasse simulacrum, eique B. Mariæ Lauretanæ nomen fecisse: id templum, & sacrarum reliquiarum, quas diximus inibi depositarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitisse, quoad vt ante diximus, væsana Hæreticorum rabies fuerit.

Aedes Lau. in Scotia.

Cælati operis, quo sacrosancta Ædes vndique vestitur, descriptio. Cap. VI.

EOdem tempore Lauretanæ Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiæ monumentum ab Iulio destinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipse non quidem omni ex parte perfectum (deerant quippe statuarum pleræque, & æneæ valuæ omnes) sed tamen eo perductum, vt absolutum videri posset, aperuit anno huius seculi XXXVIII. opus enimuero egregiū ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquā adhuc in pari mole adæquare non potuit. Satis constat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia insumpta, exceptis viginti statuis egregie factis, & valuis æneis quatuor pulcherrime cælatis, quæ pene tantidem stetere. Quadratum est ornamentum sacram vndique Virginis cellam amplectens: totum ferme e candido marmore solido, ac mira arte cęlato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta: altitudo latitudini ferme par. Vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Imam partem fascia pedalis e marmore Luculleo cingit, stereobatæ locum obtinens. Surgunt inde stylobatæ coronati, qui apte spatia distinguunt. In spatijs stylobatisque, vel gentilia, adscitaue Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, sigillis, qua pedalibus, qua cubitalibus mire scite, venusteque factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam

binæ

binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo spatio interie ctæ. In ipsis porro intercolumnijs bini item signorum suis loculamentis inclusorum ordines deinde adiecti: vnus in ferne ad bases, sacrorum Vatum: alter superne ad epistylia Sibyllarum Christi, aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incrustata, opere magnifico. In maioribus spatijs inter columnarum scapos, tabulæ ingentes è candido marmore solido integroque vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta, simulacris naturalis fere staturæ eminentibus, pulcherrime cælata miraculo sunt. Epistylia porro columnarum egregie facta opere Corinthio multiplex corona cingit; cui subiecta spatia binæ aquilæ tenentes mordicus encarpos restesque pomorum, ac fructuum egregie cælatæ, inter iectis leonum rostris, adornant. In summo denique pulcherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumque eminentium figuris concinne venusteque distinctus, qui vniuersum opus circumiens pro coronide est: ambulationemque vndique peruiam præbet, ad suspendenda votiua vexilla, quæ subinde B. Virgini afferri solent. Pluribus describere pretium operæ nō duco, cū spectare liceat. Opus omnino visendum, cuius eximiam pulchritudinem nemo concipere animo potest, qui non oculis ante subiecerit. Ergo vt apertum sacrosanctæ cellæ ornamentum longe pulcherrimum fama vulgauit, confestim maximi Lauretum fieri accolarum, peregrinorumque conuersus. Quippe artifices de industria illius ædificij fabricam, quoad perfectum esset opus, velis obductis quam maxime occultauerant, vt magnificentius deinde spectaretur, cum absoluti operis pulchritudo recens, atque integra ad mortalium oculos perueniret. Itaque insatiabili illa specie, & ad rationem, solertiamque præstantissima, cuncti auide oculos, animosque pascebant suos.

Tem-

Templi tholus rimas agens firmatur. Cap. VII.

LActos tali spectaculo indigenas, aduenasque ingens repente incessit metus subito amittendi, quod summa cum admiratione, ac voluptate spectabant, & (quod caput est) etiam illud ipsum, cuius id erat ornamentum. Basilicæ testudo (cui subiectam in medio spatio sacram Virginis cellam diximus) stabat octo lateritijs innixa pilis. Attamen siue superstructorum parietum altitudine, siue nimio impositi plumbi pondere degrauante, succumbere oneri, & rimas agere repente cœpit, nouo cellæ ornamento, cellæque ipsi cui imminebat, fœdam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex extemplo Antonium Sangallum architectum suum maturare Lauretum iubet, & summa ope tanto illi incommodo obuiam ire: ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo pręcipua orbis terræ, alterum diuinæ potestatis, alterum humanæ artis miracula, subita templi ruina opprimeret. His plenus vocibus Sangallus Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confestim de communi sententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus testudinem protinus fulcit: & circum effossis strenue fundamentis, pilas impigre conuestit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcubus minoribus exstructis, qui super imposito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non necessarij tantum, sed etiam opportuni prætermitteretur, pilæ quoque ac parietes inter se ingentibus vectibus ferreis colligati, sed ita, vt vectes ipsi aut nusquam, aut non indecore appareant: cætera quoque ita perfecta,

cta, vt non magis firmitas, quam species quæsita videatur. Et ad celeritatem operis haud parum fabrorum, architectorumque solertiam iuuit sedulitas aduenarũ. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanæ Domui imminere credebant, certatim conuectare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti se operam suam nauare Virgini Lauretanæ, sanctissimæ orbis terrarum cellæ, perfugio omnium gentium, nationumque. ita tota res omnium opinione celerius perfecta, & imminens sanctæ Domui periculum non magis consilio, quam celeritate discussum.

Nouis Lauretana Ædes donis augetur. Cap. VIII.

PEr id tempus magna à nobilibus viris, ac feminis donorum vis fuit. A Francisco Sfortia Mediolanensi Duce postremo, sacerdotis ac ministrorum solemni cærimonia sacris operantium amictus egregij ex veste Attalica, magnificis operibus picta, Lauretanæ Virgini dono missa. A Sigismundo Estensi Ferrariæ Duce Herculis filij effigies argentea pondo fere quatuor: sua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Bassano Mantuano suum simulacrum ex argento expressum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farnesio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Caetano Duce Sermonetæ argentea effigies Lauretanæ Virginis, atque altera filij sui pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expressæ imagines, singulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano simulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Episcopo Cortonensi ipsius imago argentea quatuor libra-

Cod. Lau. Ducis Mediol. D. Ferrariensis Ducis D. Bassani Mantuan. D. Honorij Sabelli D. Octauij Farnesij D. Ducis Sermonetæ D. Her. Mariæ Sfortiæ D. Bernardini Sãquinij D. Cortonẽsis Episc. D.

Iulij Monaldi D. librarum. A Iulio Monaldo Mantuano consimilis imago pondere ac materia par. Cæterum inter omnia huius temporis simulacra eminet Pompilij cuiusdam Bononiensis, viri Deo magis, quam hominibus noti (neque enim editur cognomen) effigies Ducis armati solido ex argento egregiè facta, pondo librarum quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atque opere egregius. Nec contemnenda illustrium mulierum dona. Margaritæ Austriacæ Cæsaris filiæ cor argenteum bilibre. Cōstantiæ Ducis Amalphetanæ ipsiusmet effigies argentea librarum pondo fere quinque. Proreginæ Samnitium armillæ aureæ pulcherrimè factæ. Principis Bisinianensis caput aureum librale. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portiæ Comitis Populi. Mariæ Aragoniæ Marchionissæ Vasti argentea adolescentis effigies librarum trium. & dono causa inscripta his litteris:

Pōpilij Bonon. D. egregium.

Antonij Pignatelli D. Lud. Comitis Fulg. D. Leonar. Venerij D.

Margar. Austr. D. Duc. Amalphetanæ D. Prōreginæ Samnit. D. Princip. Bisinian. D. Comit. Populi D. Marchionis. Vasti D.

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.
OB RESTITVTAM SANITATEM
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS F.
VOT. POS.

Iuliæ Veranæ Vrbinatium Ducis cor aureum ponderis haud pœnitendi. Nec ciuitatum, oppidorumque dona desiderata. Allatum Vici Varronis oppidi simulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item simulacrum eiusdem materiæ, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argento inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus haud tamen ignobilia. B. Rochi statuæ argenteæ sex ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus pleræque librales, multæ bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab vrbibus, oppidisque magna ex parte donatæ. Votiuæ item imagi-

Duc. Vrbinatium. Vici Varronis simulac. Sarnani simulac. Maceret. D.

B. Rochi statua sex arg. Coronæ argent. XL.

imagines argenteæ (quarum plurimæ singularum, multæ binarum, ternarumque librarum) supra sexaginta. Calices argentei haud multo pauciores. Quin etiam altariũ, sacerdotumque sacrificantium vestes complures, non sericæ tantum, sed argenteæ, aureæque. Mira quippe elucet in donantium plerisque simplicitas. Donorum plurima (vt ex codicibus donorum apparet) clam super aram posita sunt: aut tacitis donantium nominibus tradita. Multa suppressis ipsorum cognominibus, & pro ijs, patriæ cuiusque nominibus editis. quæ simplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur; vt satis appareat noluisse illos (quod Christus vetat) *ante se tuba canere*; vt præconium ac præmium pietatis suæ non ab hominibus acciperent, sed à Deo, *qui videt in abscondito*, expectarent.

Votiuæ imagines LX.

Calices argentei LX.

Donantiũ simplicitas.

Turmæ equitum Præfectus abreptus impetu fluminis euidenti periculo eripitur.
Cap. VIIII.

Est in agro Reatino (Italiæ vmbilicum vocant) lacus haud ignobilis, quem Velinus amnis efficit, à quo nomen trahit. Hinc Velinus emersus aliquanto spatio lenis, ac placidus fluit. inde ex altissima rupe per scopulos & saxa præcipitans in subiectã petram ingenti fragore, ac strepitu aquarum cadit. vulgo Pediluci ruinas appellant. Haud procul rupe, quam dixi, turma equitum Petri Aloisij Farnesij (is tum Castri Dux erat) forte ducebatur. Turmæ Præfectus (Marescallum appellant) Petrus Terennaticus Senensis erat. Hunc cupido incessit spectandi propius amnem ex alto cadentem. Igitur duobus equitibus assumptis, ad locum, vnde Velinus præcipitat, visendi studio diuertit. Iamque potaturus equus flumen intrarat, cum procedens paulatim in profundum gurgitem

Tradit. Lau. Bern. Cyril. Ricra in Annal. Laur.

prouexit incautum. Nec mora. ſenſit ſe à profluente abripi in præcipitem locum, quem ſpectaturus aduenerat. Iamque aquarum impetu ex equo deturbatus haud procul aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymabundus implorat. Nec ſurdis auribus preces adhibitæ. Extemplo in ipſa fluminis ruina B. Virgo adeſt periclitanti; porrectaque dextra præcipitem inter vndas, ac ſcopulos ſuſtinet, tueturque donec ad ima perueniat. mira dictu res. ex altiſſima rupe deuolutum ſcopulus excepit, reddiditque innoxium. Igitur confeſtim Lauretum ad vota Deiparæ exſoluenda venit: votiuamque tabellam, in qua tota res ordine perſcripta eſt, tanti miraculi teſtem exſtare voluit: quæ hodie ad dextram ſacroſancti ſacelli in pila ſuſpenſa viſitur. In tabella inſcriptum. *Ego Petrus Terennaticus eques, & Mareſcallus equitatus Ducis Caſtrorum, & cæteri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiſcentes, cum Nonis Martij M. D. XLIII. ad Velinum lacum peruenißemus; ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauiſcis, & Antonius Cortonenſis à cæteris equitibus diſceßimus, vt illum viſeremus locum, quo ſe Velinus in Nar præcipitat. Ac non procul inde, cum equum adaquarem, ego vna cum equo in quaſdam fluminis anguſtias incidi, ex quibus præcipitem altißimo caſu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deiparæ Virginis Lauretanæ opem implorantem quidam me ſcopulus excepit incolumem, & rei miraculo admirabundum, atque attonitum. Quapropter illico votum perſolui Beatißimæ Virgini, quam tum præſentem, propitiamque ſum expertus, teſtibus oculatis duobus Centurionibus Chiancio Vrbeuetano, & Raimundo cum vniuerſa equitum ala.* Hanc nos inſcriptionem ad verbum inſeruimus, vt quam teſtatum certumque ſit hoc miraculum, magis appareat.

Paulus

Paulus Tertius Lauretanam Ædem bis inuisit, Pontificiarum ædium opus vrget. *Cap. X.*

INter hæc Paulus Pōt. Aedis Lauretanæ celebritatē prę- claris ab se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus viris prodendum exemplum non solum ornandi cunabula Virginis, sed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipse bis Lauretanam Virginē inuisit: semel anno eius seculi XLI, cum dissuasor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congressu Cæsaris per Aemiliam ac Flaminiam ad Vrbem rediret: iterum triennio ferme post, cum Cæsari post Algerianum incōmodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiam. Tum enim Pontifex maturata, vt in tempore occurreret, profectione, Pontificiam ditionem obiens venit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalem hausit ex Lauretana Aede lætitiam, & præclara B. Virgini dona attulit. Pontificales altarium & sacerdotales vestes aureas, argumenta religionis, ac munificentiæ suæ. Cæterum haud mediocre suæ magnificentiæ fructum cepit, cum ex cæterorum operum suorum aspectu, tum vero ex magnificentissimi operis, quo sanctisimum sacellum extrinsecus conuestitur, insatiabili specie. Exinde obstantis Fauonio collis æquandi difficultatem cōtemplatus, ratusque id esse non sumptus tantum, sed etiam laboris infiniti, commodi autem labori minime paris; dixisse fertur, parcendum esse inani labori: insistendumque vtilioribus, verioribusque sedis Lauretanæ commodis, quę expectationi hominum responderent. Proinde ab æquando colle ad exstruendas Pontificias ædes Principum virorum hospitio destinatas, curam operamque conuertit. Ergo breui maxima eius ædificij pars absoluta, expolita,

Aun. Laur. Raph. Rier.

Pauli III. Dona.

instructaque adeo magnifice, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi laute diuersari queant. Ex tribus ædiũ partibus vna tum perfecta est, quæ ad dextram templi sita ab ortu solis in occasum porrigitur. Eius longitudo cẽtum cubitorum, latitudo viginti quatuor spatium æquat: ad XXV. cubitos summum fastigium peruenit, præter ingentes substructiones æquando ædificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus sane regia, quæ arcubus quindecim totidemque fere ingentibus pilis interiectis longissime exspatiantur superne, inferneque, opus iuxta ad aspectum, & ad vsum insigne, atque præclarum.

Ædes Lauretana sacellis pariter, & cælestibus prodigijs decoratur. Cap. XI.

Car Carp. sacellum.

NOndum hæc Lauretani ædificij pars à Pontifice absoluta erat, cum Basilicæ sacella exornari à Principibus viris cœpta sunt. Huius rei princeps Rodulphus Pius Cardinalis Carpensis fuit, qui, vt ante diximus, in Lauretanæ Domus tutela Cardinali Contareno successerat. Is igitur verè pius Sacellum asseruando, ministrandoque sanctissimo Christi corpori destinatum egregijs picturis opere marmorato, inauratoque adornauit. Huius exemplum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis decus accendit. Bisiniani Princeps S. Annæ, Archiepiscopus Altouitus B. Virginis Elisabetam vilentis, Cardinalis Tridentinus Rosarij, Card. Augustanus S. Ioannis Baptistæ sacella exornarunt, laudatissimorum quà pictorum, quà plastarum operibus. Eminet tamen longe inter hos Vrbinatium Ducis magnificentia, qui sacellum suum non solum candido marmore mira arte cælato decorauit; sed pulcherrimis picturis Barocij, & Zuchari nobilissimorum picto-

Bisinia. Pri. sacellum. Archiep. Altouiti sacel. Card. Trid. sacellum. Card. Aug. sacellum. Ducis Vrb. sacel. exim.

pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus ornatur, immortalium ornamentis omnino non caruit. Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigium nouo modo instauratum. Ignea per noctem velut columna visa ingenti splendore collucens Lauretano incubare templo: inde Maceretum versus (oppidum est Piceni nobile in primis à Laureto millia passuum quatuordecim) paulatim progredi: demum super templum S. Mariæ cognomento Virginum in suburbano Maceretensi considere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani cœnobij intentius, sæpiusque obseruatũ, cum à matutinis diuinarum laudum officijs ante lucem de more ad orandum Deum recepissent se in proximam syluam. Ab ijsdem deinde vulgatum ratis B. Mariam cœlestis flammæ specie lapsam è cœlo in suam natalem domum: deinde ad alteram suo nomini dicatam ædem processisse, vt eo argumento fidem faceret mortalibus, illam quoque ædem sibi esse cordi. Et insolita miraculorum in illa æde subinde patratorum copia haud dubiam cœlesti prodigio addidit fidẽ. Hoc prodigium illum ipsum annum nobilitauit, qui Pauli Tertij Pontificis decessu insignis fuit. Is quippe indicta in annum quinquagesimum Iubilei celebritate, ipse mortalitate exutus ad vitam transijt immortalem, Iubilei cura, ac laude successori relicta. *Am. Laur. Riera.*

Iulius Tertius Collegium Societatis Iesu Laureti instituit. Cap. XII.

IVlius inde Tertius superiorum Pontificum ritu, Lauretanæ Domus Indulgẽtias, immunitates, beneficia, sua firmauit authoritate. Ac memor diuinæ illius vocis *Domũ tuã decet sanctitudo Domine.* Cleri, populique Lauretani mores legibus per Cardinalem Carpensem latis composuit ad sanctitatem. Exinde ab incolarum disciplina ad *Am. Laur. Rier.* *Iul. III. Põ. benef.*

ornatum

ornatum loci cura Pontificis versa: sacra ab eo supellex satis aucta: marmorei gradus in templi vestibulo excitati: atrium ad loci munditiem laterculo stratum: nonnullæ etiam priuatæ ædes, vel ad plateæ speciem, vel ad incolarum commoditatem è regione porticus, de qua diximus, exstructæ. Ad vltimum summa, tectoque proxima Pontificiæ domus contignatio, rudis antea ac deserta, ad habitandum satis exculta, eaque Societati Iesu attributa. Pontifex quippe probe gnarus prauorum morum emendationem ex bene instituta confessione, fructum piæ peregrinationis esse vel maximum; Lauretano templo cunctarum gentium peregrinationibus celeberrimo idoneos prouidere Pœnitentiarios statuit. Etsi enim non deerant sacerdotes pij doctique tamen eorũ siue paucitas, siue peregrinarũ inscitia linguarũ minus vtique proficiebat, quam opus erat. Itaque Pontifex omnia circumspectans demũ Cardinalis Carpẽsis admonitu, optimũ factu existimauit, Patres Societatis Iesu Lauretanis sacerdotibus adiũgere: vt essent qui linguæ cõmercio peregrinos allicerẽt ad expiationem animorum, & simul aduenarum confessionibus assiduam, sedulamque operam darent. Duodecim socij ad eam rem lecti. His alendis quod satis esset ex Lauretanæ Domus facultatibus assignatum: sedes in suprema ædium parte, quæ tum vacabat, vt diximus, attributa anno huius seculi LIIII. Hęc initia Collegij Lauretani Societatis IESV parua quidem, sed haud paruo incolarum, & peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat, peregrinorũ, ac transalpinorum animos confessione expiare: agrestes homines Christianorum mysteriorum rudes informare: omnes ad piæ, Christianæque vitæ studium accendere. Quam porro eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac salubris extiterit, satius est alijs cogitandum relinquere, quam me litteris prodere. Cæterum hoc Patrum Collegium non mortalibus solũ, sed etiã B. Mariæ cordi fuisse incrementum eius, maiorque in dies progressus ostendit.

Cælestia

Cælestia flammarum prodigia Laureti renouata. *Cap. XIII.*

HAud ita multo post cœlestia prodigia longe maiorem solito mortaliũ multitudinem conciuere Lauretum, & expiandam Patribus, excolendamque præbuerunt. Non dum vertente anno, nocturni ignes tanquam stellæ, visi erumpere è Lauretanæ Basilicæ tholo; ac versus Montem Filatranum (pagus est Laureto proximus) sensim velut agmine quodam procedere. Ibi supra vetustam B. Mariæ ædiculam, quasi choreas in orbem agitare aliquandiu, denique ad Lauretanam Aedem vnde discesserant, recipere se. Id primo à pastoribus eius pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notatum populoque vniuerso, tanta quidem omnium admiratione, vt stupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax spectaculum erat, sed diuturnum, ac prope ipsi æquale nocti. A secunda enim ferme noctis hora, vsque ad primam auroram tenebat. Itaque complures rei propius visendæ auidi ad eum accurrebant locum, qui cœlestibus ignibus collucere videbatur. At vbi eo ventum erat, repente mirabilis illa species eminus conspecta subducebatur oculis cominus intuentium, cum tamen eodem ipso tempore prospectantibus appareret. Quæ cœlestium luminum fama celeriter, vt fit, toto Piceno vulgata, ad tam iucundum spectaculum finitimos exciuit populos. Per noctantes igitur sub dio opportunis ad spectandum locis, cœlestes flammas ex Aede Lauretana emicare, supraque ipsorum capita ferri videbant, haud minore admiratione, quam gaudio. Nec vana illa fuisse spectacula, mox miraculorum ostendit euentus. Constans fama est, mortalium complures ædiculam illam ingressos; Dei Deiparæque Virginis dono, varijs depulsis morbis, domos suas reuer-

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

reuertisse incolumes: Ex quo numero claudos, surdos, herniosos, & energumenos fuisse. Sentires illas Lauretanorum luminum in alia B. Mariæ templa excursiones hoc significare mortalibus, Lauretanam Aedem longe, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B. Maria diuersari, hic quodammodo habitare videretur.

Flammæ cælestes in ipso etiam templo Lauretano visæ. *Cap.* XIIII.

Tradit Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc foris modo, sed etiam intra ipsum templum coelestes flammæ quandoque visæ. Anno insequenti, qui fuit M. D. LV. cum vnus è Patribus Societatis Iesu in Lauretana Aede concionem de more haberet ad populum, luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri coelo delapsi sacrosanctum sacellum insedere: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recipere se se in coelum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mistæ gaudio religionis incusserit. Aderat forte in turba Raphael Riera Sacerdos è Societate Iesu doctus iuxta, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriæ prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repente humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantā coelestis gaudij copiam in præsentia hausisse se tradit, vt com plures deinceps durauerit dies, pectore Dei caritate, & B. Mariæ religione semel accenso. Neque vero id vni sibi contigisse ait, sed alijs compluribus, qui à concione idem sibi quoque accidisse, & sermonibus, & gestibus, & scilicet lacrymis testarētur. adeo insolita lætitia sacro horrori mista ex vultu, oculis, gestibus corporis eminebat. Haud vanam

nam fuisse speciem iteratio miraculi fidem facit. Biennio post vnus item è Patribus sermonem de more ad Canonicos, & circumfusam multitudinem habebat: plerique Patrum confessiones excipiebant aduenarum: nonnulli in augustissima Virginis cella Deo supplicabant;cum repente è summo tholo coelestis flamma, cometæ instar, emicare visa dicitur; atque inde supra sacellum lapsa,parumper ibi stetisse: hinc ad concionem progressa, cunctis miraculo ac stupore torpentibus gratum præbuisse spectaculum: Demum flexo in diuersum cursu,ad destinatum confessionibus locum (Poenitentiariam appellant) supra sacerdotum, confitentiumque capita discurrisse: ad vltimum supra Christi crucifixi imaginem, quæ in sanctissimo sacello religiosè colitur, paulisper morata sublimis abijsse, omnium qui oculis coelestem illam flammam hauserant, pectoribus inflammatis.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur. Cap. XV.

NEc alia per id tempus defuere miracula, ex quibus nos (quod nostrum institutum fert) maximè illustria referemus. Anno circiter M. D. LIII. Franciscani Capucini duo, Lauretana Virgine salutata, ex Ancona soluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio cursu atrox coorta tempestas præsens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim versus iacturam vasorum, ac mercium facere. Franciscani in nauis angulo diuinam iram precibus placare coeperunt. At institores, siue damni dolore amentes, seu diabolicis instincti furijs, in Franciscanos illos periculi, vt videbantur, securos rabiem vertunt. Enimuero illorum vitio procellam exortam, eorundem exitio sedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in insontes impetum faciunt; comprehensos Trad. Lau. Ann. Laur. Rier.

in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare pergebant. mira dictu, visuque res. Extemplo diuina quadam vi eos subleuatos cerneres toto exstare pectore: supinisque manibus Dei Deiparæque laudes certatim canentes in ipso exasperati maris impetu placide ferri. Itaque breui ducente, ac vehente Deo, Anconæ portum pariter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibus, vt erant, Lauretum ad agendas B. Mariæ grates regressi prosternunt corpora ante eius effigiem: obortisque lacrymis enixe Deo ac Deiparæ grates agunt. Ex Lauretanorum custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lauretum reuersi diuerterant. Hic igitur Franciscanos, quos dixi, salo perfusos hospitio recepit: & illi causam sciscitanti hospiti tandem rem omnem, vti gesta erat, exposuerũt hac lege, vt ipsorum nomina silentio premerentur. Galiardus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps aliis, vti ipse acceperat, enarrauit.

Addolescens ex fluminis vorticibus eripitur. *Cap. XVI.*

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

HAud leuius periculum in flumine alius vitauit, quã Franciscani in mari vitauerunt præsidio Virginis Lauretanæ. Angelus Autanus ex agro Salernitano egregia indole, ac pietate adolescens in Vulturnum amnem, qui Capuam præterfluit, abluendi corporis gratia, cum æquali, gregalique suo descenderat. Cæterum eius socius dum incaute progreditur, cæcos delatus in gurgites haud procul aberat exitio. Accurrit impigre Autanus opem periclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incurrit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Iamque

vorticibus prærapidi fluminis haustus è fundo semel emerserat, cum B. Mariam Lauretanam, vtcumque potest, semiuiuus inclamat. Nec irritæ ceciderunt preces. Repente B. Virgo vocata adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum, iamque prope exanimatum gremio excipit, ac supra flumen ad mille passus delatum in opportuna statuit ripa. Ille diu hæsit periculi pariter, miraculique stupore attonitus. Inde vt primum ex pauore animum recepit; coeleste agnoscens beneficium procumbit in genua: & B. Mariam liberatricem suam impense salutans grates laudibus miscet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miraculum prædicat.

Puella Lauretana è puteo: ciuis Caietanus è carcere liberatur. Cap. XVII.

NEc Lauretum ipsum Patronæ suæ opem non sensit in pari suorum discrimine. Parua puella ad puteum, qui in ædibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat aquam haustura. Iam situlam fune religatam demiserat; & aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase degrauante, ipsa vltro in puteum deuoluitur B. Mariã inclamans. Vidit forte de fenestra vnus è præcipuis S. Domus ministris cadentem puellam: eique B. Virginis implorauit opem. Protinus ipse cum domesticorum manu decurrit ad puteum. Mirum dictu. illam conspiciunt incolumem, lætamque summæ incubantem aquæ. Igitur properè maiorem situlam cũ valido fune demittunt: puellamque quid facto opus sit monitam extrahere connituntur. Iamque illa situlæ insistens, & funem manibus tenens ad os putei attracta peruenerat: multorumque eam manus petebant opem laturæ. at illa inter tot manus anceps consilii, dimisso perperam fune, nullaque comprehensa manu, eodem recidit. Cæterum omnibus qui ade-

Trad. Laur. Ant. Laur. Rier.

rant Deiparam inuocantibus, ad aquam peruenit innoxia: & si multa suberant fragmenta testarum. Itaque illi ad vltimum scalis demissis, segniore, sed tutiore via eam educunt. Narrauit deinde puella, labenti sibi in puteum Virginem eximia specie præsto fuisse, cuius manibus exceptam semet innasse aquæ, sine vllo prorsus incommodo. Idem quoque sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B. Mariæ exceptam manibus super aquas in gremio Diuæ sedisse; quoad scalæ conquisitæ, colligatæque demitterentur. ita duplici miraculo seruata, haud leue præsidii Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem præsidii argumentum Romæ vir fuit, quam Laureti puella fuerat. Caietanus quidam honesto loco natus, sed animo parum forti, ac virili fuit. Is cum falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsque delicatus) insolito tormentorum aspectu conterritus, maluerat, vt sæpe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quam inficiando inter tormenta, vitare. Igitur morti addictus sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam cœlesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit. Auditæ preces. Haud ita multo post dulci oppressus sopore visus est sibi videre Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora. innocentia hominis diuinitus patefacta: authores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos pœna versa, quam parauerant innocenti.

Baßa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit.
Cap. XVIII.

Tradit Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc barbari Lauretanæ opis expertes fuere. Corcutus Turcarum Prætor (Bassam ipsi vocant) anno

M.D.LII.

M. D. LII. Constantinopoli cum esset, ex graui, occultoque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ discrimen. Apud eum seruitutem seruiebat Christianus vir bonus, ac pius. Qui Domini periculum suę libertatis occasionem ratus Prętorem adit moribundum, & de B. Marię Lauretanæ admirabili vi, in morbis cuiusque generis depellendis edoctum, bonæ implet spei. Igitur haud ægre eum perpulit, vt secum Lauretanam Virginem inuocaret vouens si morbum depulisset, se in eius gratiam illi seruo libertatem daturum. Nec seruus Dominum, nec Maria piũ seruum fefellit. Protinus dirupto apostemate Prętor sanatur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplo seruum illũ libertate donatum cum litteris, ac muneribus Lauretum ad Virginem destinat. Munera fuerunt, mantile egregio opere, ingentes cerei, argenti vis non parua, arcus, & pharetra pręclara cum sagittis, non tam precio, quam donorum nouitate, donantisque admiratione grata, & accepta. Erat illa tempestate Laureti pręses Gaspar Doctus Venetus. Is cęteris donis super aram positis, arcum, pharetramque suspendi in sacrosanctæ cellæ vestibulo iussit, rei ad posteros monumentum. Attulerat is, quem dixi, Bassæ Libertus miraculi testimonium, chirographum patroni sui. Quod Gaspar ex Arabico in vernaculam linguã conuersum ad posteritatis memoriam asseruari voluit. Id autem latine versum erat eiusmodi. Quod bonum, fortunatumque nobis esse velit; magnus, ac misericors mundi Dominus. Cum mihi ipsi diuinitus quidã euenerit, ego Corcut Bassa (ne meo desim officio tantæq. rei monumẽtum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponã. Ortum erat atrox apostema nobis in pectore, iamq. haud dubium imminebat exitium; cum desperata à medicis salute, meus me seruus adijt, & sane fidenter; si mihi libertatem polliceris (inquit) Dei mei matrem exorabo, vt pristinam tibi restituat valetudinem. Itaq. ego confestim accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse pro-

missa prestaret. Extemplo seruus positis humi genibus, & quædã super se signa ducẽs manu, rogitat, vt semet verbo præeuntem sequar. Inde ipse præire his verbis cœpit. Ego B. Mariæ Lauretanæ opem imploro. Monenti obsecutus, triduo post, Deo fauente conualui, Ergo seruo in libertatem vindicato hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quæ meæ obseruantiæ, gratique animi monumenta sint, B. Mariæ parenti prepotentis Dei, qui nos saluos velit.

Ædes Lauretana Illustrium virorum donis augetur. Cap. XVIIII.

NEC miraculis magis, quam muneribus Lauretana Domus Iulio III. Pont. Max. illustrata. Cardinalis Augustanus vestem aureã opere præclaro: monile ex vnionibus centum quinquaginta, certa per interualla aureis distinctum globis. ad hæc aureũ numisma pendulum gemmis, ac margaritis insigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cæsius aræ ornatum argenteum. Carpensis Cardinalis eximium Episcopi solemni ritu diuina officia celebrantis amiculum ex veste Attalica. Item alterum ex veste argentea auro crispante discretum. Cardinalis Medices (qui postea Pius Quartus Pontifex fuit) aræ vestem ex textili aureo. Bernardinus Sanseuerinus Princeps Bisiniani effigiem suam à pectore expressam ex argento, ingentis ponderis: aræ insuper, & sacerdotis ornatum ex holoserico villuto coccineo. Hercules Dux Ferrariensis aræ, sacerdotis, ministrorumque solemni pompa rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veste Damascena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Vrbini Dux are pariter, ac sacerdotis amiculum ex Attalica veste. Dux Grauinæ ex eadem materia sacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & sacerdotis, & ministrorum solemni more sacrificantium vestes aureas

Card. Augustani D.
Card. Cæsij D.
Card. Carpensis D.
Card. Medices D.
Princip. Bisinian. D.
Ducis Ferrariensis D.
Ducis Vrbinatium D.
Ducis Grauinæ D.

opere

opere Phrygio conſpicuas. Mantuanus Marchio eorundem ad eundem vſum veſtes argenteas. Portia Cæſia pluuiale aureum. Vxor Comitis Palenæ in Samnitibus monile ex auro, margaritiſque. Conſtantia Leiua Hiſpana coronam auream libralem. Inſigne etiam donum è Germania miſſum à Ferdinando Rege Romanorum, argentea B. Virginis effigies ſeſquipedalis pondo XXXI. cuius genibus aduoluta eſt Anna Boemię regina ex argento. In baſi titulus duplex, alter à fronte.

Proreg. Napolit. D. March. Mantuani D. Portiæ Cæſiæ. D. Comit. Palenæ D. Conſtantiæ Leiuæ D. Ferdini Cæſaris D.

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM VNGAR.
BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ ET CET.
FERDINANDVS
HANC ARGENTEAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFERENDAM TRANSMISIT AN. M. D. LII. MENSE MAIO

Alter porrò titulus à tergo:

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOEMIÆ REX
ARCHIDVX AVSTRIÆ ETC.
EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARG. EFFIGIEM MARIÆ VIRG. DEDICAVIT. CONSECRAVITQ.

Marcellus Ceruinus Card. in ſacro ſacello Pontificem ſe futurum diuinitus cognoſcit.
Cap. XX.

HAec inter Marcellus Ceruinus Cardinalis vir doctrina pariter, & ſanctitate clarus in oppido Lauretanæ Domui ſatis vicino (Montem Fanum appellant) domicilium ſtatuerat. Suum id natale ſolum ferebat, reuera locum interuiſendæ natali B. Virginis cellæ peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenſo ſtudio ventitabat, in auguſtiſſimo orbis terræ ſacello ſacris operaturus

Ann. Laur. Rier.

Card. Ceruini pietas.

raturus. Itaque sub Iulij Tertij Pontificis decessum Marcello rem diuinam inibi de more facienti res euenit visu, euentuque mirabilis. Eximio candore, ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput placide cum volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso missali libro requiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plærosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti præsto erat, vulgarem aliquam columbam eo forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ columbæ inditio diuinitus olim designatos nonunquam esse Pontifices; inhibet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere sinit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde cœleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non sustinuit viæ prius, & Pontificijs comitijs committere se, quam veteri suo instituto Lauretanam Virginem salutasset. Et aderat dies Annunciatæ Virgini sacer, qui cæteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissime coepit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuse præcanti B. Maria coelesti specie, coelitum septa comitatu se offert: animoque eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: extemplo attonitæ mentis oculis subducit se. Marcello tam nouę rei, ac subitæ admiratio tantum repente animi; corporisque totius incussit horrorem; vt ad aram trepidans pedibus ægre subsisteret. Sensit Sacerdos eius administer aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique cum eius conspiceret faciem insolito quodam splendore fulgentem: mox etiam notaret totum eius corpus noua circundatum luce. Ergo quod ipsemet viderat, deinde cum alijs multis tum Raphaeli Rieræ, qui rem litteris prodidit, pro-

Card. Ceruini promi.

familia-

familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse necessariorum, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti gesta erat: ac simul adiecit tantum vtique Pontificis munus longe altius esse fastigio suo: ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quæsiturum. Cæterum si Deo cordi esset talem in terris habere Vicarium; enimuerò sibi antiquissimum fore, Christianã Rempublicam conseruare sartam, tectãque, atque Aedis Lauretanæ cultum longe, ac late propagare. Itaque Montem Fanum regressus accersito tabellione, publicis consignari litteris iussit, quæ in B. Mariæ Lauretanæ gratiam destinarat animo: nimirum vt publicæ tabulæ suam Deiparæ obstringerent fidem, eædemq. si forte, quod accidit, mors interueniret; testes forent suæ erga illam egregiæ voluntatis. Exstant hodie in eo, quod dixi, oppido tabulæ Marcelli Ceruini Cardinalis, ex quibus satis apparet, ei in animo fuisse Canonicorum, Cantorum, Ministrorum, sacerdotum etiam Societatis Iesu augere numerum, vt sancta Domus aduenarum frequentia, pietateque auctior foret. Ad hæc Laureti pomærio longe, lateque prolato, muris propugnaculisque circa excitatis, nouam vrbem, nouam condere ciuitatem, Episcopali sede, mero, mistoque imperio, & octo finitimis oppidis attributis insignem. Condendæ porro ciuitatis facilem hanc expeditamque excogitauerat viam, vt paupe res familias ex omni Pontificali ditione, partim spe præmiorum, partim etiam B. Mariȩ Lauretanæ religione ad nouam frequentandam ciuitatem pelliceret: nouis colonis proximam syluam publico ære coemptam viritim diuideret, vt excisa sylua, repurgatisque saltibus, agros colerent suos: ita breui, & satis frugum vini, olei nouæ ciuitati fore, nec mercatores spe lucri ob loci celebritatem illectos defuturos. Hac demum ratione Lauretanȩ Virgini, & dignationis, & cultus accessurum esse vel plurimũ. Cȩterum Deo cuius *inscrutabilia iudicia* sunt, aliter vi-

ſum. Quippe illum prçclara ſua de Lauretana Aede consilia mandare litteris, quam factis exſequi maluit. Vt Marcellus Romam attigit, facile quidem euenit, quod Deo cordi erat, vt fieret Pontifex: & extitit B. Virginis fides; Pontificis tamen exſtare non potuit. Is namque intra XXII. diem, vix dum inito Pontificatu exceſſit è vita. Pontifex egregijs conſilijs magis, quam operibus memorandus. Salubria quippe eius conſilia plures deinde Pontificum ſecuti, multis ac magnis ſimul Eccleſiam, ſimul Lauretanam Aedem prçſidijs, ac muneribus adornarunt.

Aucto Ieſuitarum Collegio à Paulo Quarto, Lauretana celebritas, & opulentia adaugetur. Cap. XVI.

QVorum ex numero Paulus Quartus fuit, qui Marcello ſubrogatus, eiuſque ſalubribus vſus conſiliis non modo lapſam Eccleſiæ diſciplinam, moreſque reſtituere cœpit; ſed Lauretanæ Domus etiam cultum amplificare inſtitit. Pontificatus initio vetera aliorum Pontificum beneficia nouo ſanxit diplomate: ædificationem ſedulo iuuit: auxit numerum Miniſtrorum: nihil denique prætermiſit, quod ad amplificandam loci Religionem pertinere exiſtimaret. Cæterum illud præcipuum eius munus ex Marcelli vtique conſiliis ortum, quod Societatis Ieſu Collegium auctius reddidit. Nam etiam ſi Patres illi, qui tum erant, maiorem quam pro numero peregrinis nauarent operam; tamen ſacerdotum paucitas creſcenti in dies aduenarum multitudini ſatisfacere haud quaquã poterat: prçſertim cum ex remotiſſimis quoque regionibus peregrini homines ſermone diſſoni quotidie plures eo confluerent, quorum plerique confeſſione expiari nequibant linguæ commercii expertes. Hos irritos ſpei, votique

domos

domos redire, haud ægrius ipſimet, quam Patres patiebantur. Igitur ea res Cardinalem Carpenſem perpulit, vt de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab ſe in ſolo Lauretano ſatum, quãuis adhuc tenue ac tenerum, ſatis vberes pietatis, qua ferre, qua oſtentare fructus, de eo impenſe amplificando cũ Pontifice agitauit, ratus fore; id quod euenit, vt vberrimã frugem, auctis maturiſque iam fructibns ferret. Itaq. anno huius ſæculi LIIII. approbante Pontifice perfecit, vt ſociis duo de triginta ſuperiori numero adiectis, XL. e Societate Laureti alerentur. Nec Cardinalis, aut Pontificis ſpem Societas eſt fruſtrata. Auctum per eam occaſionem ſacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegium, magno & religioni peregrinorum incremento, & Lauretanæ Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omnium fere nationum peregrini ſuę quiſque gentis ſacerdotes nacti, quibus cum libere agerent ſine interprete, eorum opera Chriſtianis etiam inſtitutis, præceptiſque imbuti, non tantum peccatis expiati domos repetebant. Lauretanæ porro Aedis religio, ac res tantis ſubinde auctibus creuit; vt ſatis conſtet, vel aduenarum frequentiam, vel donorũ copiam ſolito longe fuiſſe maiorem. Nimirum aduenarum multitudo infinite creſcebat in dies, ac multis paſſim agminibus per omnes vias, ſemitaſque Lauretum vndique concurrebant. Sæpe dena nonunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia verſabantur ad Lauretum, circiter natalẽ Virginis diem. Plerique autem templo, oppidoque excluſi circumiectos agros ſyluaſque complebant.

Lauretana Ædes donis cumulatur.

Cap. XXII.

ET cum aduenarum multitudine Lauretanæ Aedis opulentia crescebat. Satis constat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, senadena, vsque ad vicena aureorum millia in arcam quotannis ingesta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in suum vsum vertit. Sed omnibus æque sancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cum aliquid inde pecuniæ ad Pontifices ita peruenit, vt paulo post ab ijsdem eodem rediret. Leonis X. Pontificis Duces ad reprimendas Francisci Mariæ Vrbinatium Ducis populationes, sex aureorum millia ex sacra arca in stipendium militare deprompserant. Id vbi cognouit Pontifex, extemplo per Piceni Quæstorem B. Virgini eam summam renumerandam curauit. Clemens inde VII. sub direptionem Vrbis, cum in summa difficultate esset nummaria (vt supra demonstrauimus) tria aureorum millia mutua ab Lauretana Virgine accepit: quæ deinde periculo defunctus cum fide persoluit. Itaque omnis illa pecunia, quæ in sacram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliosque S. Aedis vsus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam accesserunt alia dona, quæ ad sacram supellectilem pertinebant. Christi crucifixi effigies argentea iustæ magnitudinis cum Caluario monte, ac simulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expressis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrime facta. Ad hæc amiculum eximium Episcopale ex veste Attalica, cuius præcipuum ornamentum erat aurea ingenti specie fibula tribus cumulis margaritarum insignis, quali Cardinales Episcopi vti solent. Textilis insuper pictura Christi ortum referens ex serico, auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpensis dona sunt. Ducis Vrbinatis vestes sacerdotis ac ministro-

Bern. Cyril.

Card. Carpensis D.

Ducis Vrbinatus D.

ministrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum. Ducis item Mantuani, nisi quod hæ sunt ex auro argentoque contextæ. Ducis Bouini præclarum sanctissimæ Eucharistiæ ferculum ex argento, pedalibus angelorum simulachris innixum. Honorati Caetani Ducis Sermonetæ sacerdotalis vestis aurea, aræque ornatus ex veste Attalica. Augustini Auriæ caput argenteum, binique sacerdotales ornatus ex auro textili. Margaritæ Austriacæ Caroli V. Cæsaris filiæ egregia vestis, aræ pariter, & sacerdotis ex argẽteo textili crispo. Marchionissæ Vasti ciborium aureum bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, sed distinctum columnis ex argento inaurato vxoris Ducis Ariani. Sacerdotis, ac ministrorũ solemni ritu sacrificantium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sacerdotalis vestis aurea insignis à tergo ingenti effigie B. Virginis sole amictæ, eademque auro, margaritisque distincta, Reginæ Vngariç donum.

Duc. Epir. Donum. Duc. Mant. Donum. Duc. Bouini Donum. Duc. Serm. Donum. Aug. Auriæ Donum. Marg. Aust. Donum. March. Vasti D. Duc. Ariani D. Duc. Mantuanæ D. Reg. Vnga. Donum.

A Gallico exercitu Lauretana Ædes cum multorum militum salute celebratur.
Cap. XXIII.

CAeterum exorto sub id tempus inter Hispaniæ regẽ ac Pontificem bello, nouorum armorum tempestas quæ turbauit Italiam, Lauretanam illustrauit Aedem. Dux Guisius à Pontifice euocatus annuente Franco Rege, instructissimas Gallorum copias in Italiam traduxerat ea mente, vt simul præsidio esset Pontifici, simul Neapolitanum reciperet regnum. Qua tẽpestate religio Aedis Lauretanæ, diuinaque erga eam prouidentia maxime enituit. Ingentes militum copiæ ex varijs gentibus collectæ Picenum inundarant: nec tamen Aedes diuitijs inclyta cuiusquam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit. tanta etiam in bellico tumultu militares animos religio Lauretanæ

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

retanæ Virginis, cœperat. Quamdiu autem Guisius in Piceno statiua habuit, tanti exercitus manus spectaculo potius Lauretanis, quam damno fuere, Deipara clientes, non modo res suas tutante. Erant in eo exercitu permulti Caluiniana peste contacti, nulla tamen cohortium, nulla turmarum omnino exstitit, quin ad primum Lauretanæ Basilicæ conspectum, religione tacta ad eam visendam, colendamque accesserit, vota fecerit, dona tulerit. Itaq. pergebant eo pacatissimis agminibus, alij post alios turmarum, & cohortium Duces: pacatiores abibant, quam venerant, nuncupatis, aut exsolutis ante Virginis aram votis. Quin etiam in eiusdem gratiam, ante Aedem militari more ludicra inter se simulacra belli ciebant armis sagisque conspicui. Gratius deinde militaris pietas Deiparæ, Deoque spectaculum præbuit. Militum plerique sacra confessione abluti, sacrosancto Eucharistię epulo accubuerunt. Nonnulli etiam hæreticorum in rectam veritatis viam reducti, eiuratisque erroribus reconciliati Ecclesiæ: & confessionis, atque Eucharistiæ sacramentis expiati, Deipara etiam impiorum perfidiam, in Dei cultum pietatemque vertente.

Vtinensis ciuitas voto B. Mariæ Lauretanæ nuncupato à circumserpente pestilentia prohibetur. Cap. XXIIII.

Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.

PEr idem tempus multis sane, ac varijs Lauretana Aedes est nobilitata miraculis. Vtina vrbs est Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiæ secunda. hæc maximum salutis discrimen Virginis ope discussit. Anno M. D. LV. atrox pestilentia Venetiæ fines, Carnosque peruagata, magnas edebat vbique strages incolarum. Ergo primores ciuitatis Vtinensis cum serpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; consilium à ne

cessitate

cessitate petunt: votoque publice nuncupato, Lauretanā Virginem inuocant, & suam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium suorum vota, ac preces fefellit. Biennio quo grassata est lues, cunctis circa oppidis morbo exhaustis, (adeo præsens B. Mariæ tutela fuit) sola Vtina communis mali perseuerauit immunis. Vtinensis ergo ciuitas non in faciendis, quam in exsequendis votis religiosior, solemni supplicatione indicta, Lauretum venit. Trecenti erant viri nobiles, quibus pulcherrima Christi Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iisdem insignibus conspicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Lauretanam Aedem pariter procedebant. Limen ingressi prosternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis suæ, ac suo quisque priuatìm nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde consurgentes fraternè se inuicem complexari: fletuque integrato mutuis se perfundere lacrymis. Et insignem à pietate ortam complorationem par eorum, qui aderant comploratio excepit, nullo fere spectatorum in tam pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant sanctissimam cellam: Deiparaque Virgine enixe consalutata, apud eam munera deponunt. In his votiua erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAVRETANÆ
OB SERVATAM A PESTILENTIA
VTINENSEM CIVITATEM, ET AGRVM.
SACRATISSIMI CRVCIFIXI SOCIETAS
POSVIT DICAVITQVE
AN. SAL. M. D. LVI.

Cæcis duobus lumen oculorum restituitur.
Cap. XXV.

TRiennio post admirabilius etiam spectaculum Lauretana Virgo, & incolis, & aduenis præbuit. Senensis *Trad. Laur. Ann. Laur. Rier.*

ſis puella erat Venetæ matronæ haud ſane vilis, quæ in obſequio Dominæ luminibus capta, nihil penitus cernebat. Et apparebant in oculis ſigna, quæ facerent cæcitatis fidem. Itaque medicorum remedijs fruſtra tentatis, Dominæ iuſſu à mulieribus duabus Lauretum adducitur, haud dubia ſpe lumen illi redditum iri, ope ac deprecatione B. Mariæ. Puella igitur inter illas duas feminas auguſtiſſimam Virginis cellam ingreſſa, ſubmiſſis genibus, obortiſque lacrymis Deiparam enixe implorare cœpit. Refertum erat ſacellum accolis & peregrinis, qui pariter Virginem orabant, ſeu puellæ miſericordia capti, ſeu rei expectatione ſuſpenſi. Ecce tibi illa dum precibus lacrymabunda inſiſtit, repente hylarior facta, lucis ſe aliquid diſpicere clamat: & ſimul eos, qui aderant, vt ſe precibus iuuarent, impenſe rogat. Cæteris ad comprecandũ Deũ accenſis, paulo poſt læta ſucceſſu puella ſucclamat, iam cerni ab ſe ardentes ante Virginem faces, lychnoſque. Enimuero ea vox accenſa ſupplicantium ſtudia vehemẽtius inflammauit: cunctorumque ex oculis lacrymas gaudio miſtas exciuit. Tandem puella gratulabunda exclamat. iam B. Mariæ effigiem, iam quæ circa illam ſunt dona cerno. O Dei, O Deiparæ clementiam: ò diuinum, & commemorandum vtriuſque beneficium. Talia inter gratulandum illa miſtis gaudio lacrymis iterante, ingens orta eſt omnium comploratio Deo, ac B. Virgini grates agẽtium, quæ ſemihoram tenuit: & pleroſque etiam ſacellum egreſſos ſecuta, ſuperuenientium pectora pari ſenſu, atque admiratione compleuit: vtique cum ijdem qui modo cæcam puellam conſpexerant, nunc integris oculis, ac probe videntem cernerent. Vix alia res eiuſmodi in maiore populi frequentia geſta. Quippe ſecundum ferias Paſchatis id miraculum patratum eſt: qua tempeſtate, maximo ſolet mortalium concurſu Aedes Lauretana celebrari. Raphael Ricra, qui rem litteris conſignauit, miraculo interfuiſſe ſe tradit, & egomet ab alijs accepi haud dubiæ fidei homi-

hominibus, qui se tum adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius seculi LIX. Gasparo Docto Prætore Lauretano, qui tam euidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellæ & dominæ (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodum pertinerent) omissa; credo quod ab Euangelistis quoque in euidentibus miraculis id factitatum viderent. Minus celebre, sed nihilo minus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex graui oculorum morbo haud dubie cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorum dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectum vbi iacebat: positisque genibus, multis cum lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Precibus adijcit votum, si lumen oculorum recipiat, se Lauretanã Domum aditurum. Exinde recubuit, ingentẽ in B. Virgine spem reponens. Nec sua illum frustrata spes. Mane experrectus somno, matutinam lucem sanis oculis hausit. Extemplo igitur Deiparæ gratias agit, Lauretum proficiscitur, vota persoluit.

Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur. *Cap.* XXVI.

EOdem ferme tempore Lauretum alius venit duplici voti damnatus, duplicique miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subito fæda exorta tempestas naufragio intentato, iacturã omnium mercium facere eum subegit. Cæterum procella nauim pertinacius vrgente, ingens omnium animis terror incesit. Itaque vectoribus nautisque dilabentibus, vt salutem natatu peterent, solus ipse mansit in naui, quam æquè ac se ipsum saluam vellet, fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in *Ann. Laur. Rierae.*

vota, & ſibi, & naui Lauretanam inuocat Virginem. haud fruſtra. ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit. incredibile dictu. ingenti vi moliens velum ſolus ipſe ſuſtollit: ac veluti ſuas preces auditas eſſe ſentiret, nauigium vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempeſtate ſedata, nauis vento ac B. Maria obſecundante Genuenſem tenuit portum, haud minore ipſius admiratione, quam aliorum, qui onerariam ingentem ſemiplenam fluctibus vno Nauarcho nautarum omnium munera exſequente, ad portũ appulſam videbant. Attamen Paulus voti compos ſegnior, quam par erat, in voto reddendo fuit, ſiue aptius ſubinde tempus expectans, ſiue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipſo die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragium. Perculit repente ægrum animum memoriæ vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiuæ peregrinationis omiſſæ. Igitur effuſe lacrymans à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanæ Virginis ſibi, ac filio expoſcit opẽ, veteris voti religionem voto ſanciẽs nouo. Nec fruſtratæ ſunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans ſaluum reperit: ſublatumque in humeros per ingentem agitati maris tractum natans ad terram tranſuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautiſque inter fluctus hæſitantibus, obrutiſque: vt aliorum clades cœleſte donum illuſtrius faceret. Ille igitur, vt attigit littus, non magis ſua quam filioli ex præſenti exitio recepti ſalute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens ſupinas in cœlum manus, B. Mariæ ſecundum Deum gratias agit, quæ votum fruſtrata non ſit ingrati hominis vota fruſtrantis. Et quoniam haud dubie iniecta exſoluendæ religioni mora nouũ ſibi periculum crearit; nequaquam ſe commiſſurum profitetur, vt noua mora obeſſe in poſterum poſsit. Ergo veritus ne ſi reuertiſſet domum, cura aliqua domeſtica Lau-

retanam

retanam moraretur peregrinationem; & simul priorem in reddendo voto negligentiam compensaturus, è vestigio contendit Lauretum, omissa domus, patriæque reuisendæ cura. Ita precario, mendicatoque cibo se paruumque filium sustentans ad Lauretanam peruenit Aedem, insignis non magis recuperata prius naui, quam deinde amisso nauigio, filioque seruato: nec minus exsoluta postea voti religione memorabilis, quam antea neglecta.

Iuuenis innocens carcere, alter bis suspensus exitio, ac supplicio liberatur.
Cap. XVXII.

HAud minus in supplicijs, quam in fluctibus propulsandis Lauretana Virgo admirabilis per idem tempus fuit. Augustinus à Rocca Valdonia (oppidum est ditionis Senensis) falso crimine postulatus vinculis tenebatur. Ibi cum innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanã Virginẽ, cui mirifice addictus erat, implorat. Nec irritæ preces. nocte intẽpesta excitus somno manicas ferreas, quibus vinctus erat, sua spõte elapsas videt è manibus. Protinus B.Maria consiliũ, viresq. ad fugã suppeditãte, carceris parietẽ subruere aggressus cæmenta quædã reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterũ duo restabant ostia. quæ obstarẽt fugæ: hæc sorte quadã diuinitus aperta, & incustodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium solum nactus, sed etiam perfugium. Hic imminenti, alter iam vrgenti supplicio exemptus. Franciscus erat quidam Ferrariensis, homo rusticanus, sed pius. Is anno seculi huius LVI. Picenum peragrãs in Ducis Guisij, qui pro Paulo Quarto aduersus Philippum Regem Hispaniæ bellum gerebat, copias incidit, a quibus de ratione itineris sui interrogatus, ac liberaliter habitus cum litteris Galli Ducis, ad Pontificij exercitus Præfectum in thoracem insutis, certisque notis de

Trad.Laur. Ann. Laur. Riera.

quibus inter eos conuenerat, dimittitur rei totius ignarus. Igitur ad Anagniam Campaniæ Vrbem ab excubijs hostilis exercitus interceptus, excussusque ad M. Antonium Columnam adducitur. Qui ex repertis in thorace hostium litteris, nutisque exploratorem haud dubie ratus, continuo suspendi miserum rusticum iussit. Confestim igitur ad supplicium rapitur, prosequente ingenti militum, ciuiumque Anagninorum manu. Nec tamen ille defuit sibi. Facta orandi diuini numinis potestate, submittit genua, à Deo veniam orat. Protinus Mariam Lauretanam inclamans, Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit) me innoxium mori, neque vllo modo conscium istiusmodi litterarum. Proinde te oro quæsoque, tuum mihi propities filium, vt alias meas noxas, quibus grauiora commeruisse me fateor, oblitus pro sua singulari clementia, innocentiam indicio aliquo declaret meam. Hæc magna voce elocutus, fidenti animo graditur ad mortem. Eum carnifex ad furcam religatũ, è scalis deijcit, ceruicibusque pede oppressis, relinquit pro mortuo. Mira dictu, visuque res. Parumper miser ille pependerat, cum fracta reste, subito corruit; apparuitque incolumis, sanusque. Sed miraculũ pro fortuito casu habitum, quo deinde foret illustrius. Extemplo carnifex solidiore laqueo ceruicibus inserto, miserum illum reducit ad patibulum, obtortoque strenue collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus Dei vtique ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciscus præceps ruens fracto capite iacuit semiuiuus. Tum enimuero mouit circumfusam multitudinem miseranda rustici species, admiratio nemque auxit funis præualidus sua sponte ruptus. Et simul subibant animos vadentis ad supplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaque plærisque ueniam insonti, ac B. Mariæ caro iuueni deprecantibus, cœlestiũ munere bis seruatum à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab insita humanitate, eximiaque in Lauretanam Virginem religione, impensius etiam quam roga-

batur

batur, condonat illi supplicium. Et ciuitas Anagnina rei gestæ testimonium rite obsignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam deposuit, illustre apud posteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata sanatur.
Cap. XXVIII.

Anna. Laur. Rier.

NIhilo minus, ac fortasse etiam magis admirabile est, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quam fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quæstum fecerat. Iam satis rem auxerat familiarem, cum icta patriæ desiderio, domum aliquando redire decreuit. Ergo bonis omnibus in pecuniam redactis, familiari quodam suo comite Lauretum petit ea mente, vt detersis inibi confessione superioris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine salutata, inde lætior in Siciliam pergeret. Ventum erat ad Rauennatem syluam, cum bonus ille familiaris postea quam omnia circa tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stricto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se peti cernens, Virginem Lauretanam inuocat. At latro (differente B. Maria auxilium, quo esset illustrius) puellam gladio transuerberatam è iumento, quo vehebatur deijcit: deiectam insequitur, conciditque plagis B. Mariæ subinde præsidium implorantem. Ad vltimum ne qua sit reliqua vitæ spes, feminecem iugulat fœdum in modum; auroque, ac gemmis ablatis, muliere insuper vulneribus confossa, recedit. Illa in suo natans cruore iam moribunda luctantem animam B. Virgini commendabat; cum in ipso articulo haud dubiam patronæ suæ experta est opem. Repente ei B. Ma-

ria in veste candida se offert cœlesti emicans luce: & bono animo esse iussam benigne complectitur: moribundamque gremio fouens, simul vulnera corporis tactu sanat, simul ægrum animum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibi tum mulier velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnerum cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanatam sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deiparæ beneficio admodum læta, submissis genibus maximas secundum Deum certissimæ patronæ suæ grates agit. Vnũ erat quod liquidam turbabat lætitiam: in subucula cruenta, ac lacera à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterum haud segnius nudæ mulieris pudori Deipara Virgo consuluit, quam cæsæ consuluerat saluti. Ecce tibi illa mistas laudibus grates B. Mariæ impensius agente, præsto fuere muliones, qui illac forte transibant. Hi cruentæ puellæ, peregrinæque Lauretum (id ex ipsa cognorant) petentis speciem, nuditatemque miserati, illico seminudam centone contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliore vestitu emendicato, protinus Lauretum lætabunda contendit. Post abstersas confessione vniuersas vitæ labes, Virgini vota persoluit: passimque expertam predicat eius opẽ, cuius haud dubio post Deum, beneficio viuebat, ex media morte ad vitam vtique reuocata. Ad faciendam rei fidem, recentem mortiferæ plagæ cicatricem ostentabat in iugulo. Et accesserat diuinitus tanti miraculi haud obscurum indicium. Circa collum cicatrix aurea monilis in modum fulgebat: vt facile diuina B. Mariæ manu plagam illam tactam, sanatamque sentires. Id vero cunctis qui aspexerunt (ex quorum numero fuit Raphael Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modo miraculi monumentum, sed etiam miraculi fuit. Porro mulier, siue Lauretanæ Domus dulcedine capta, siue Deiparæ optimè de

ſe meritę gratiam relatura, Lauretum prætulit patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata myſterijs Lauretanam inuiſeret Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparæque obſequium excitans ſingulari innocentiæ, ac pietatis exemplo.

Genuenſis quidam de Lauretana Domo dubitans male multatus reſipiſcit.

Cap. XXVIIII.

SVB id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus inſigni miraculo ſanxit, ne quis ea de re poſthac ambigeret. Anno M.D.LVII. Genuenſis quidam (cuius nomini parcitur, vt famæ parcatur) haud obſcuro quidem loco natus, ſed curioſus magis, quam pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere Diaboli vtique inſtinctu, ſuſpicari primo, deinde etiam credere cœpit, Lauretanam Aedem non vetus eſſe monumentum B.Mariæ, ſed nouum commentum ſuperſtitionis, auaritiæque. Cæterum impia hominis cogitatio impunita diu non fuit. Illo ipſo die equus, quo vehebatur, corruens equitantem totius mole corporis oppreſſit adeo, vt miſer ille fractus, ac ſemianimis ſub equo iaceret in via, nullo mortalium, quia nemo aderat, opem ferente. *Dedit vexatio intellectum*. Itaque temeritate in religionem verſa, B. Mariam Lauretanam inclamat. Nec fruſtra. Protinus expeditus equo ſurgit incolumis. Sed prompta Dei clementia non diſcuſſit ſemel conceptam hominis vecordis inſaniam. Breui ad ingenium rediens miraculum illuſtrius fecit. Paulum inde progreſſus, acrius inſtigãte Diabolo, quæ de Lauretana Aede mirabilia ferrentur, vana eſſe omnia omnino in animũ induxit ſuum haud impune. Iam Lauretana Aedes in conſpectu erat, cum animi cæcitas redundauit in corpus, offuſa ocu-

Anna. Laur. Rier.

sa oculis caligine: ac repēte cū vires destituunt haud satis compotem mentis. Ergo trepidus, & attonito similis cum regere nequiret equum, ab equo ipso prouectus Lauretum ad proximum hospitium sistitur. Ibi linquente; pene animo, defluens ab hospite excipitur: atque inter manus in cubiculum delatus collocatur in lectulo. Tum vero manifestam iram Dei bis in eodem itinere expertam intentius animo reputare, & ex præsenti luminum orbitate grauiorem insuper cladem extimescens, vbertim flere cœpit. Is metus saluti fuit. Diuino subinde tactus numine resipiscit: & receptum pœnitenti ad expertam Virginis clementiam tutum fore sperans, veniam à Deo Deiparaque exposcit. profitetur ac vouet, in posterum semet haud secus de Lauretana cella, quam Christianus orbis crederet, crediturum. mirabile dictu. mentis lumen oculorum lux cōsecuta est. Igitur ad Lauretanā pergit Aedē: & vitæ maculis sacra confessione absterſis, augustissimam intrat cellam: B. Virginem enixe veneratur, lætus illam ab se cerni ijs oculis, quos nuper eadem irata amiserat, placata receperat.

Sacrosancti Sacelli violatores diuinitus suæ audaciæ pœnas luunt. Cap. XXX.

Anna. Laur. Rier.

SVbinde etiam in sacrosancti sacelli violatoribus euidens Dei numen apparuit. Anno huius seculi circiter LVIII. vir quidam ex præcipua Italiæ ciuitate nobilis in primis, & copiosus (nomen & hominis, & patriæ silentio supprimitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum venit, documeutum haud inultam temeritatem talia audentium esse. Hic multis ante annis exiguum lapidem ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suæ asseruabat omni honore, cultuque. Haud tamen ille cultus cœlestem

lestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quam pernicioso morbo vrgeri, vexarique cœpit. Itaque vt erat vir cæteroqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profectò alicuius sui sceleris vltorem adesse sensit. Cæterum & si omnia sibi accidere videbat apte ad repræsentandam iram diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa acciderēt, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamuis ignarum residēs, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hæc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mire addictus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora B. Mariæ monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ: eamque non nisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille ob ortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum quod abstulerat. Nec in irritum preces ceciderc: hoc quoque culpam agnoscenti suam Deipara indulsit. Ex templo igitur depulso morbo alacer pergit Lauretum, saxum restituit, vota persoluit. Aliud quoque per id tempus huic haud absimile accidit. Femina ex agro Piceno post diuturnum matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maxime; vt vndique sterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi nescio quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præsentius ad abolendam sterilitatem, quam Lauretanæ domus reliquias pie, religioseque custoditas: si quid inde abstulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promissum magis stolide, quam creditum. Illa igitnr manifesta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febri domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeo non vehementius febris æstu, quam conscientiæ iactabatur. Nec

X prius

prius ex iactatione illa conquieuit, quam Laureto Sacer dotem acciuit, & lacrymas pœnitentiæ indices profundens ablatum reddidit lapidem. Pœnitentiam valetudo, non tantum venia est consecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus similis audacia stetit. Hi cœpto ex Picentibus frumento, saxum ex Deiparæ cella surreptum clam in onerariam abdiderant. Cæterum, vt fallerent homines, sacrilegij vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subito adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumque iactu ram facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deũ parentis suæ vltorem adesse senserunt: & flentes, tendentesque in cœlum manus veniam pariter orare cœperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restituunt. Prospero inde cursu in Dalmatiam prouehuntur. Peregrinorum quoque nõ nullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraserant, abeuntes morbus, velut diuinæ prouidentiæ lictor corripuit, nec ante eos dimisit, quam regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suæ, ablata Deiparæ reddiderunt.

Sacræ cellæ expilatores diuinitus compræhensi afficiuntur supplicio.
Cap. XXXI.

CAeterum his, quos religionis species deceperat, leniorẽm se diuina seueritas præbuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam grauius vindicauit. Per eadem tempora nonulli Lauretanæ Domus ministri, ex composito sacros thesauros compilarant, quos à compilatoribus tutari debuerant. Sed celeriter Deus in fandum sacrilegium debita pœna est persecutus. Iam res omnes in nauim conditas occulta asportabant fuga, cum agri Piceni oram præteruectos aduersa tempestas reiecit eo, vnde conscenderant. Itaque in Recinetensium pote-

Anna. Laur. Rier.

statem

ſtatem delati, in manifeſto ſcelere depræhenduntur. Nec mora, prodendi exempli gratia, ne quiſquam in poſterum talia auderet, pro Aede Lauretana ſuſpenſi, nefarium ſacrilegium foedo ſupplicio luunt. Verum fallendi ſpes alios ad ſimile facinus ſubiude pellexit. Haud ita multo poſt facinoroſum hominem cupido inceſſit ſacroſancti ſacelli furtim expilandi. Is igitur ſacrilegi conatus ſocium idoneum nactus, ferramenta parat quibus valuarum, & arcæ nummariæ ſeras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis cellam ſolerter occulit ſe. Inde nocte concubia ſacrilegium exſequens, ſacra dona aurea, argenteaque congerit vnum in locum: mox arca, & ſacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoque refractis, circumſpicere cœpit quærens oculis adiutorem ſceleris, qui in templi veſtibulo (ſic enim conuenerat) illa ipſa hora præſto eſſe debebat, ſacra dona, nũmoſque in deſtinatum locum abditurus. Ecce tibi dum intentius circumſpectat, armatorum agmen (cœleſtium manum ante Aedem Virginis excubantium fuiſſe, creditum eſt) adeſſe cernit. Quorum inopinatus aſpectus tantum illi terroris incuſſit, vt clauſis propere valuis, abderet ſe, ratus caput ſuum ab illis peti. Cæterum infelix per functus (vt credebat) periculo, ſtimulante auaritia rurſus audere coepit. Igitur cum iterum, ac tertio patefactis templi foribus, ſocium ſceleris quæritaret, ſemper ei coeleſtis illa manus infeſtis occurrebat armis: ac trepidum effuſa fuga compellebat in templum. Ita per ſpem, metũque nocte abſumpta, tandem de ſalute magis, quam de prę da ſollicitus, irrito incœpto abire ſtatuit. Iamq; e appetente aurora, per auerſam templi portam capeſſebat fugam; cum coeleſtium excubiarum, quas diximus, occurſu territus, in ſacroſanctam cellam refugit. Manebant adhuc manifeſta ſacrilegij incœpti veſtigia, vt qui locus facinoris teſtis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur ſanctiſſimi ſacelli cuſtodibus, valuæ refractæ, ſacra dona congeſta, haud leuibns argumentis il-

lum suspectum sacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conscientiæ notis prodentibus conceptum nefas, comprehenditur, quæstione habita, rem omnem confitetur: cum sceleris conscio merita poena afficitur, haud leue diuinæ prouidentiæ erga res Lauretanas documentum.

Duo adolescentes Dæmonum seruitio eximuntur. Cap. XXXII.

Porro alij facinorosi homines, ac pene ad extremum perditi, Lauretanæ Virginis ope ad honestam vitam, viamque salutis reuocati. Adolescens erat non genere magis, quam vitijs nobilis. hic in rixa graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquã curare plagam prius, quam cœlestem iram placare cœpit. Iam in medicos, ac medicamenta bonam rei familiaris insumpserat partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quam ad vllam bonam spem pronior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido incessit, seu maturi exitij, seu perpetuæ imbecillitatis. Itaque damnata medentium ope, ad Lauretanam Virginem pariter spem, ac vota conuertit. Ac resipiscẽs lacrymis pœnitentiæ testibus Dei delinit iram: Deiparæque auxilium implorat vouens, si discrimen illud euaderet, Lauretum se cum donis ad agendas illi grates iturum. mira dictu res. Hæc ingenti animi sensu elocutus, repente persanato vulnere, recuperat corporis sanitatem. Cæterum homini ingrato, ac dissoluto reddita salus pene exitialis fuit. Tanti beneficij immemor non sat habuit votum fallere, nisi etiam valetudinis beneficio ad pristinam vitæ licentiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriæ impensius indulgendo eo demũ processit, vnde receptum ad poenitentiam vix haberet. Adeo *nouissima eius facta sunt peiora prioribus*. Actum de illo erat, nisi perditum hominem Deus respexisset: coelestique ope reduxisset in salutis viam. Tacitam subinde vocem audire visus iubentis ire Lauretum, & primo quoque

Ann. Laur. Hier.

que

que tempore votum, cuius damnatus erat, exſoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res votiuæ peregrinationis fructum præripiebat. Venus quippe vſque eo deuinxerat illum ſibi, vt adhuc in eodem hæſitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad ſacram confeſſionem aſpirare non ſuſtineret. Ergo ſtimulante conſcientia, nunc ſacram Virginis Aedem, & deſtinatum ſacris confeſſionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otioſe contemplari: modo impulſu mali Dæmonis templo exire: modo diuini numinis inſtinctu eodem redire: inſanum, ac mente captum diceres. adeo illum aliàs conſilij, aliàs poenitentiæ ipſius poenitebat. Et iam vix ſui compos æſtuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque ſacerdotum aſpectum, nec conſcientiæ ſtimulos ferre poſſet. Iam conſilij anceps, anxiuſque per haſce curas triduum extraxerat, cum Dei Deiparæque benignitate, noua illi ſpes ſalutis affulſit. Intererat forte rei diuinæ, cum vocem è coelo miſſam ſibi audire viſus eſt, cunctationem eius increpantis, iubentiſque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire: & noxis expedire animum cum propoſito vitæ melioris. Perculit ea vox obſtinatum animum, flexitque. ita demum victus, ſeu magis victor, mutata ſubito voluntate, facit imperata. Et libidinis coeno aliquando emerſus, ingenti vi lacrymarum vniuerſas vitæ maculas eluit. Protinus coeleſti, vt fieri ſolet, gaudio alacer ingentes Deo, ac Deiparenti grates agit, à præſenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec diſpar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum ſequuntur, effuſus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ abſumpſerat. Dumque ſecum ipſe nequitia, & improbitate certat, eo res tandem venit, vt non mortalibus magis, quam infernis monſtris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occurſabant, quæ contemptim illum, velut mancipium ſuum accipiebant plagis. Nec corpori ſolum, ſed animo quoque
infeli-

infelicis adolescentis insultabant, subinde eum territantes indignis modis: credo vt illum ex malorum mole desperatio incesseret. Adeo crudelis, atque importunus est in flagitiosos homines Dæmonum dominatus. Itaque miser vndique iam malis oppressus, prope iam desperatione torpebat; cum oblata subito lux eum ad spem salutis erexit. Namque æstuanti, circumspectantique coeleste auxilium, Lauretanæ Virginis, de cuius vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur subeunte animum pariter impuræ vitæ poenitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: coelestes iras auertere omni ope coepit. Sed salubre consiliũ capessenti extemplo inferna illa obstabat manus, quę contemptu in odium verso, miscens verberibus minas, à pio proposito absterrere hominem, & abstrahere conabatur. Cæterum vicit tandem Diabolicam importunitatẽ Christiana constantia. Adolescens Deiparæ tutela fretus decreuit rem bene coeptam perseueranter tueri. Prostrato igitur ante benignissimam patronam suam animo, non tãtum corpore, spei, ac fiduciæ plenus aduersus infernas belluas eius præsidium implorare instititit rogitans, vt miserrimæ seruitutis iugum ab suis ceruicibus aliquando depelleret, quò ipse iam liber Lauretum ire, & rite expiato sordibus animo, meritas liberatrici suæ grates agere posset. Nec spes, precesque incassum cecidere. Extemplo diuina vis, oblata spe coelestis auxilij, & supplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procul abegit. Auditæ frementium voces, & simul inuitis expressa confessio: Nihil se posse contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio sui compos, impigre Lauretum, vti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confessione sacra elutis, Deo ac B. Virgini grates impense agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit talium rerum auidus in paucis) coeleste beneficium lætus enarrat.

Iuuenem in seruitutem assertum à Dæmone *liberat, chirographo restituto. Cap. XXXIII.*

ALium porrò iuuenem Lauretanæ Virginis tutela seruauit, quem in præcipitem locum libido insana prouexerat. Hic vt erat proiectæ cupiditatis audaciæque, in vetitas se effuderat voluptates. Expugnato multarum matrum familias pudore, immodico mulieris cuiusdam amore flagrabat: qua cum nec prece, nec precio, nec vi, do Ioue potiri liceret; vltima experiri statuit. Igitur conciliatum magicis cantionibus Dæmonem rogitat, vt se voti cõpotem faciat, ad omnia se descendere paratum ostendens, si eo quod expeteret, frueretur. Diaboli ergo iussu à Christo deficit: seque totum illi dedit, traditque. Super hæc omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chirographo suam obstringit fidem. vsque eo impuras mentes voluptatis amor excæcat. Cæterum, vt potitus est, quod cupierat; fecit, vt fit, fastidium copia: & coelesti luce oborta, magnitudinem sceleris sui sera æstimatione perpendit. Ergo posteaquam animum curis anxium poenitentia subijt, ad veniæ spem erectus, coelestem opem spectare, Deum Deique parentem implorare coepit. Inter hæc occurrit animo Virgo Lauretana, eiusque ædis Sacerdotes amplissima facinorum expiandorum authoritate præditi. Protinus Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius quin inibi esset tantis malis remedium inuenturus. Nec sua illum frustrata spes. Lauretum vt venit, Sacerdotem idoneum nactus, re omni exposita, consulit, ecqua sibi spes sit reliqua salutis. Ille primo sceleris atrocitate exterritus paulisper hæsit: deinde immanitate facinoris demonstrata, ita spem illi salutis ostendit, si precibus, ieiunijs, volũtariaque corporis vexatione Deum placare penitus insistat. Cum ille nihil omnino poenarum recusaret; promisit Sacerdos, si imperata fecisset, se faciles aures ei daturum, & tantum piaculum Deo propitio, vtique expiaturum. In digressu hominem monet, vt per triduum inedia,

Ann. Laur. Riera.

dia, cilicio, flagris corpus affliɛtet. B. Virginis opem implorans: per eam à Deo veniam expoſcat: ſe eodem triduo rem diuinam pro ipſius incolumitate facturum. Et vtrinque exſtitit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum ratus eſt ante abſolutionem, chirographum à Dæmone extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proinde hominem ab ſe dimittit monitum, vt auguſtiſsimum ſacellum ingreſſus precibus, lacrymiſque Deiparam vſque eo fatigaret, dum chirographum à diabolo extortum reciperet. Morem gerit ille ſuæ ſalutis, ſecuritatiſque auidus, haud dubia ſpe, id ſe deprecatione Deiparæ Virginis impetrare poſſe. Ergo proſtrato ante Virginem corpore, lacrymans obnixe eam precatur, vt recepto illo nefario chirographo, ſaluti incolumitatique ſuæ conſultum velit, ingenti miraculo voti compos efficitur. Verſiculos illos ex animo iterabat. MONSTRA TE ESSE MATREM: SVMAT PER TE PRECES, QVI PRO NOBIS NATVS TVLIT ESSE TVVS. Talia precatus ſubito chirographum in manus ſuas delapſum conſpicit. Itaque vix ſibimet ex inopinato gaudio credens, integrato fletu grates Virgini enixius agit. Inde ſacello egreſſus lætitia exultans ad ſacerdotem accurrit: receptum Deiparæ beneficio ſcriptum oſtendit. Id erat tot tantiſque in Chriſtum, àtque in ipſum, qui ſcripſerat, diris & exſecrationibus refertum, vt facile appareret à ſempiterno humani generis hoſte dictatum. Verumtamen tantum vinculum omni diabolica fraude potentior vis diuina diſſoluit. ita deuotum illud inferis caput, Deiparæ benignitate, aſſeritur in *libertatem filiorum Dei:* ne quiſquam omnino quamuis facinoroſus ac perditus, ſi modo ipſe perire nolit, de ſua ſalute deſperet; neu cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltro matrem ſuam reis patronam dederit ad ſalutem.

FINIS LIBRI TERTII.

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV LAVRETANAE HISTORIAE LIBER QVARTVS.

Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium Lauretanæ Domus ornandæ. *Cap. I.*

NTER hęc Paulo IIII. Pius sublectus, cuius Pontificatus, vt pace Italiæ lætior, ita decore Lauretanæ domus clarior extitit. Pius quippe superiorẽ domus Pontificiæ porticũ magna exstruxit ex parte. Vetus Xenodochiũ nouo adiecto ædificio, amplius, & cõmodius fecit. Lauretanũ oppidum Recinetensibus ademptũ sui iuris esse iussit anno seculi huius LXV. Adimẽdi causa fuit, quod negligenter ius dicere, labantes multis locis muros negligere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quam à Paulo Tertio attributum Recinetensi ciuitati fuerat, à Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatũ est: & Lauretanus Præses octo aureorum millia Recinetensibus, vel inuitis remunerare iussus. Nec minor in cultu B. Virginis, quam in re Lauretana amplificanda optimi Pontificis pietas enituit. Canonicorum, ministrorumque numerum non nihil imminutum suppleuit. Collegium Societatis Iesu à Paulo amplificatum, simul Pontificali diplomate stabiliuit, simul reditibus auxit. Inter quæ Cardinali Carpensi

Tradit. Lau. Riera in Annal. Laur.

Pij Quarti beneficia

Lauretũ Recinetensibus ademptum

pensi humanis rebus erepto, Pontifex Laureti tutelam permisit Cardinali Vrbinati, qui nulli veterum Patronorum pietate, ac studio erga Lauretanam Virginem cessit. Ac primum Pompeio Palanterio Aedis Lauretanæ cura mandata, per eum templi tholum intrinsecus exornandum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani collis in via, quæ fert ad portum Recinetensem, satis vberem, ornatumque peregrinis præbuit fontem. Inde per alios Præsides multa magnifice fecit, vt dicetur in loco.

Picentium cura Ædis Lauretanæ aduersus Turcas tuendæ, & B. Virg. tutela Domus suæ.
Cap. II.

Ann. Laur. Riera.

CAeterum eà tempestate Turcicæ classis Lauretum petentis terror, & Picentium erga B. Mariam religionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam ostendit. Renunciatum erat ab exploratoribus, ingentem Turcarum classem (in qua essent triremes centum, & quinquaginta) ex Epiro soluisse eo consilio, vt Lauretano templo dispoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis iuteriectis diebus, fama haud procul ab Italia visæ hostium classis, ingenti tumultu conciuit Picentes. Inter primum tumultum pubes Recinetensis Lauretum conuolant ad Aedem præsidio, armisque obtinendam: & patriæ ac suorum immemores Lauretum aggeribus, ac propugnaculis muniunt. Certatimque alij Picentium populi accurrunt: cuncta vicina littora complent armatis, Lauretanam præcipue Domum aduersus Barbaros summa ope defensuri. Omnibus quippe votis expetendum existimabant, si ità res ferret, pro illa, & in illius conspectu, honestà morte defungi. His armorum præsidijs accesserunt acerrima aduersus immanes Barbaros tela, assiduæ piorum preces. Quicquid sacerdotum, quicquid piorum hominũ

Laureti

Laureti, atque in finitimis circa oppidis fuit, Deum placare precibus, ſupplicationibus B. Virginem ſuæ Domui, clientibuſque tegendis inuocare non deſtitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidere. Deipara Virgo nō ſolum à ſua natali Domo Barbarorum vim arcuit; ſed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicæ claſſis Duces mutato repente Anconitanæ oppugnationis conſilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt ſuam. Itaque deſcenſione facta, Ortonam, Vaſtum, Francauillam, aliaque haud obſcura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquaquam tamen auſi ſunt finitimam, prædæque expoſitam regionem attingere: adeo præſens Lauretanæ Virginis tutela fuit. At Pontifex mire lætus Lauretanam Aedem diuinitus præſenti exemptam periculo, ſuas quoque partes eſſe duxit prouidere, vt illa in poſterum non tantum à periculo abeſſet, ſed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum ſententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Aedes ab hoſtibus poſſet, mœnibus, propugnaculis, foſſis, aggeribus munire ſtatuit: nimirum, vt non ſolum repentinos hoſtium impetus prohibere; ſed obſidionem quoque ſuſtinere egregie valeret. Cęterum pium Pontificis conſilium alia ex alia cura diſtulit, denique mors intempeſtiua diſcuſſit.

Conimbricenſis Epiſcopus malis doctus ablatum Lauretanæ Domui lapidem reddit.

Cap. III.

NEC vero hęc tempeſtas, aut miraculorum expers, aut donorum fuit. Haud facile alias ante, tam paucis annis tam multa, tā teſtata, tā ſermonibus hominū celebrata miracula. Illud toto Chriſtiano orbe celeberrimū. Ioānes Soarius Conimbricēſis Epiſcopus vir doctrina pari *Trad. Lau. Am. Laur. Rier.*

ter, ac pietate clarus exstitit. Is anno huius seculi LXI. ad Tridentinum Concilium à Pio Quarto indictum proficiscens, ex itinere diuertit Lauretum sub natalem Virginis diem. Ibi fusis rite precibus, votisque persolutis, ingens eum cupido incessit ædiculam Lauretanæ similem in suo Episcopatu condendi: ad eamque rem, vnum aliquem lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verum loci Præses, ac Patronus obstabant, interdictum Pontificium intentantes. Itaque Soarius honestum præferens titulum cultus Lauretanæ Virginis propagandi in Lusitania, quod optabat impetrat à Pontifice: ab eoque aufert solemne diploma. Id per Franciscum Stellam asseclam suum (nam ipse Tridentum perrexerat) ad Laureti destinat Præsidem: is erat Pompeius Pallanterius. Posteaquam Conimbricensis Episcopi sacerdotem Pontificali armatum diplomate ad subruendum augustissimum cellæ parietem venisse fama vulgauit; enimuerò non Præsidi magis, & Canonicis, quam oppidanis aduenisque indigna res visa: nec tam præsenti damno, quam futuro exemplò perniciosa. Proinde passim querebantur, nimirum actum esse de sacrosancta Virginis cella: si semel initium auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reliquum fore. Verumtamen quia Pontificis vrgebat auctoritas; Canonici, sacerdotesque Lauretani re diuina, ac supplicatione solemni ritu peracta, in sanctam Virginis cellam coeunt, imperata passuri magis, quam facturi. Cunctis tale ministerium obstinate detrectantibus, ipsemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufertque, custodibus palam frementibus. Breue scilicet gaudium illud Episcopo futurum. Auferret sane sacrilegij minister Deo Deiparæque, quod vtique haud ita multo post, manifesta eorundem ira esset relaturus. Vaticinatio fuit. Hæ voces velut è cœlo missæ audacis hominis perculere pectus: & simul anxijs impleuere curis. Itaque fluctuans animo, quamuis vrgente Episcopi sui imperio, octo

dies

dies totos Laureti substitit: tempusque id omne in placando omni ope Deo nequicquam absumpsit. Neque enim cœlestem leniuit iram, qui causam iræ penes se residere pateretur. Denique ipsis Kal. Decembribus dat se se in viam, haud quaquam libero religione, ac solicitudine animo. Cæterum postquam sine vllo incommodo peruenit Anconam, securus periculi iter pergens, Deum adesse sensit suæ temeritatis vltorem. Ex eo quippe magnis semper imbribus, fœdaque tempestate vexatus, procedere tamen quo intenderat perseuerans, multa magnaque adibat vitę discrimina, in singula pene momenta. Viæ lacunis, voraginibusque teterrimæ passim obstare: torrentes obuij exitium minitari: equus quo vehebatur identidem corruere; ipse cadens lacunis hauriri: equi subinde mutati omnes inutiles reddi. Tandem varijs casibus infaustum iter morantibus, Decembri mense exeunte Tridentum aliquando peruenit, maximis incommodis periculisque defunctus. Ibi sacrum lapidem Episcopo tradit exponens, quanti tandem sibi stetisset. At Episcopus nihilo cautior factus, cum spatio diuinitus ad resipiscendum dato, non didicisset alieno periculo, didicit suo. In Februarij mensis exitu, sacrum lapidem argentea inclusum theca transmittere parabat in Lusitaniam; cum repente ardentissima correptus febri, miserandum in modum æstuare, iactarique cœpit. Ad febrim accedebat grauius atque atrocius malum, acerbissimus inguinum dolor, qui nullam sinebat eum capere quietis partem. Confestim medici adhibentur, qui omnibus rebus frustra tentatis (quia morbi causa consuetudinem, morbus ipse superabat artem) seuere pronũciant, sibi non vim, non causam morbi humanam videri. Proinde videret ipse, ne forte illud esset ab irato Deo inflictum malum. Ita parum prosperæ curationis euentum veriti, desperata eius valetudine discesserunt. Ingens Episcopum solicitudo incesserat anxium, vtrum occulti alicuius delicti tam atroces ab se Deus expeteret pœnas. Ergo
desti-

destitutus à medicis æstuare coepit animo etiam magis, quam corpore: in se ipsum intentius inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusque diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam forte, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniã: se ad omnia descendere satisfaciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam vtcumque agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è coelo vocem sibi audire visus, iubentis ademptum Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id ægræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex authoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parto fraudare nollet Lusitaniam; animi, consilijque incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, coenobijs duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensius commendarat. Biduo interiecto vnum ex vtriusque coenobij primoribus responsum tulit. si saluus esse vellet Episcopus, Lauretanę Virgini redderet, quod abstulisset. Ea vox, vt ad aures accidit Stellæ, animum quoque eius parumper defixit mirantis, qui tandem de Lauretano lapide resciuissent claustris inclusæ virgines, quod Tridenti quidem præter se, & Episcopum (is rem summa ope taceri iusserat) sciret nemo. Haud dubius ergo totam illis rem diuino indicio enunciatam, Domino comperta renunciat. Tum vero ille attonito similis hæsit animo; inde conscientia ictus crebros edidit gemitus. Mox super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus pariter oculosque tendens in coelum, manantibus vbertim lacrymis, veniam à Dei parente enixe petere insistit: ignosceret misericors mater pio errori: ignosceret delictum agnoscenti suum. nihil Lauretanæ Domus penes se, ipsa inuita, futurum. Fixum sibi, ac statutum esse extemplo restituere, quod accepisset: nec deesse fiduciam recuperandæ per eam salutis, lapide restituto. Proinde ip-

de ipsa opem ferret; quæ spem fecisset. Nec vero aut ille suum promissum, aut B. Virgo eius spem fefellit. Extemplo Soarius Stellam ipsum, qui attulerat, Lauretum referre saxum illud, & iter maturare iubet. Vix dum ille vrbis porta citato excesserat equo; cum Episcopus melius habere coepit. Igitur alterum protinus cursorem submittit, qui Stellam ad iter quam maximé accelerandaqi incitaret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis pene immemor strenue noctes, diesque currebat, Lauretum peruenire festinans. Dictu mirabile. quo propius is Lauretum accedebat (vt postea temporibus inter se collatis intellectum est) hoc melius habebat Episcopus; vt eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impeditoque vsus erat itinere sacrum auferens lapidem, quàm facili, expeditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Anconam (ea xv. millia passuum abest Laureto) non toto quatriduo peruolasse. Adeo non tam equorum celeritas, quam diuina quædam vis obsecundabat redeunti. Hæc vti à me perscripta sunt, Raphaeli Rieræ, qui tũ Laureti erat Stella ipse narrauit. Et sane propter euidentiam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

Sacer lapis magno apparatu, concursuque in suo loco repositus celebratur.

Cap. IIII.

LAuretum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Præsidi rem omnem, vti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, vt erat, theca inclusum cum Episcopi litteris tradit. Quæ fama postèaquam ad Sacerdotum, qui male ominati rem tentantibus fuerant, peruenit aures; pro se quisque fremere, Lauretanam Virginem natalis suæ Domus vltricem oculos aperuisse: & ne talia posthac alius auderet, insigne mortalibus documentum *Ann. Laur. Rier.*

dedisse,

dediſſe. Cæterum vbi primum relati tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque viſendi ſtudio concurrentibus ad portam oppidi, ſupplicatio eſt indicta. Ibi Epiſcopi Conimbricenſis litteris (hæc rem totam ordine exponebāt) propalam recitatis, inſignis miraculo lapis ornatiſſimo impoſitus ferculo, quāta maxima tum potuit pompa à Præſide, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur: & proſequentibus amplius duobus hominum millibus, in ſuum reponitur locum. Lapidi duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad poſteros, eum temeritate hominum exemptum, Dei prouidentia reſtitutum. Ipſius quoque Epiſcopi litteræ ad Pium Pontificem tranſmiſſæ, tamquam miraculi teſtes: quę hodie cùm alijs litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ aſſeruantur in arce S. Angeli, vnde nos exemplum habuimus, quod hoc loco viſum eſt intexere. Epiſtola igitur totidem pene verbis in Latinum tranſlata talis eſt:

Ioannes Epiſcopus Conimbricenſis Præſidi Lauretano S. D.

Pro mea erga Lauretanam Virginem religione, eius ædis lapidē (quod te non fugit) ſumma ope, operaque curaueram. Ac demum interdicti Pontificij religione ſolutus à Pont. Max. impetraram, Cardinale Carpenſi Lauretti Patrono non inuito. Sed Deus, ac Dei parens haud obſcuris argumētis mihi denunciarūt, vt ablatum lapidem Lauretum remitterem. Quippe, & inuſitatus morbus; proſperam meam valetudinem diuinitus afflixit & piorum, Deoque acceptorum hominum monitu hanc morbi cauſam eſſe perſpexi. Itaque ego nulla interpoſita mora, veniam pacemque precatus à Deo, eiuſque ſanctiſsima parente, ſacrum lapidem per eundem Franciſcum Stellam Aretinum ſacerdotē meum, qui iſtinc eum abſtulerat, referendam curaui. Quaſo obteſtorque, vt remiſſum qua par eſt religione, cæremoniaque recipias, ac ſuo reponas loco, vna cum calce, qua pariter remittitur. Vnum oro, vt arculas argenteas, quibus ea continentur, velut teſtes miraculi aſſerues ad poſteritatis memoriam ſempiternā. Gratiſsimum quoque mihi feceris, ſi Card. Patronum, ipſumque

Ponti-

Pontificem Max. de tota re feceris certiores, vt posthac Censuras Ecclesiasticas in Aedis Lauretanæ violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omnino illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B. Virginem, *vt hoc quicquid est, siue erroris, siue culpæ clementer mihi condonet. Data Tridenti VI. Id. Aprilis An. M. D. LXII.* Subinde tam certi, exploratique miraculi fama per Picenum Italiamque vulgata, & loci religionem, cultumque plurimum auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cum donis exciuit. Satis constat, intra vnius mensis spatium, supra quinquaginta aduenarum millia confluxisse Lauretum, studio celebrati fama lapidis visendi osculandique. Nec alia res illa tempestate, sermonibus hominum celebratior fuit.

Plures præcipitis ruinæ periculo liberantur.

Cap. V.

PER idem tempus Deipara Virgo haud minus mortalium salutem, quam domum suam sibi cordi esse claris indicijs ostendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretum voti causa petens, haud procul maritimo Piceni castello (Cryptas vocant) per abscissas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente vestigio, ex præcipiti in subiectum maris littus, equo inhærens deuoluitur, Lauretanam subinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium, mira res dictu, visuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hęsit in semita propter mare: ipse etsi gladio ac pugione præcinctus, incolumis euasit, nullaq. læsus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exsoluendum, lætus, atque alacer tendit. Geminum ac par discrimen Salustius Turmæ equitum Pij Quarti Ductor, ope B. Virginis effugit. Is in altissima rupe Vmbriæ iter faciens simul, cum *Ann. Laur. Rier.*

equo corruit pręceps. Sed in ipso periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam ante adierat, eam lacrymabundus implorat. Adfuit ruenti B. Maria, & pręsentem strenue opem tulit. Itaque ille, etsi ad imam vsque vallem deuolutus, tamen sine vllo grauiore incommodo surgit: & erat altitudo rupis vnde exciderat, passuum circiter quadraginta, ne quis eam rem miraculo eximeret. Parem in pari periculo B. Virginis opem expertus est Iosephus a Mõte Feltrio. hic editã conscenderat turrim ea mente, vt ibi statueret trabem. Cæterũ vestigio fallente delapsus ferebatur præceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplo visus sibi cælesti quadam vi, & quasi manu sustineri, ac paulatim sine molestia, periculoque demitti. Igitur solum attigit integris non solum membris, sed etiam sensibus. Illud autem admirabilius. Augustinus Cremensis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M.D.LXIII. Iunio ineunte, quo tempore ingens terræmotus bonam vrbis partem hausit, strauitue: & Franciscum Priulum Prætorem vrbis cum vniuersa familia oppressit, haud miserabili magis, quam memorabili clade. Tum igitur Augustinus, & ipse communis periculi particeps, B. Mariæ Lauretanæ implorauit opem. nec frustra. Illi subita parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa duntaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repente B. Mariæ præsidio exsistit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, fœda ac miseranda mors.

Nauta amissa naui, B. Virginis ope seruatur, Cap. VI.

Ann. Laur. Riera.

NEC minor in maris tempestate sedanda, quam in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis exstitit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis. qui è Con

stanti-

ſtantinopoli onuſtam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius ſeculi LX. ipſo peruigilio S. Andreæ Apoſtoli, cum iam Miletus Aſiæ minoris Vrbs in conſpectu eſſet, repente aduerſa tempeſtate iactata; & validis verberata fluctibus fatiſcere demum cœpit. Præciſa erat portus capiundi ſpes: & iam magis ac magis dehiſcens carina vbertim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nautæque humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant ſupplices. Nec ſurdis auribus adhibitæ preces. Iam prope erat, vt nauis paulatim demerſa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribuſque veniam expoſcentibus à Deo, Deiparæque auxilium certatim implorantibus, repente inter nocturnas tenebras lux coeleſtis affulſit, quę trepidis, & animos addidit, & viam oſtendit ſalutis. Protinus ſcapham vident in medijs fluctibus pene immotam ſtare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque cuncti ea ſtrenue conſcenſa, cęleſtem lucem pręeuntem, quaſi Ducem itineris ſequuntur, Lauretanam eſſe Virginem rati. Paululum prouecti erant, cum reſpectantes, nauim quam reliquerant, hauſtam fluctibus cernunt. Deo igitur Deique parenti gratias, laudeſque iterantes, cœleſtis luminis ductu in Adriaticum ſinum deferuntur: ac tandem Italiæ oram legentes Anconæ portum capiunt, ipſo Apoſtoli Andreæ ſolemni die. In terram egreſſis haud minori miraculo itineris celeritas, quam Ducis benignitas fuit. Compertum quippe eſt paucarum horarum ſpatio millia paſſuum amplius mille ſcapham peruolaſſe. Itaque è veſtigio Lauretum profecti, ſacriſque myſterijs rite expiati, Deiparæ Virgini vota exſoluunt, miraculum enunciant, predicantque.

Duo viri à fulminibus liberantur. Duæ item feminæ steriles fecundantur.
Cap. VII.

Ann. Laur. Rier.

HAud præsentior aduersus fluctus, quam aduersus fulmina tutela exstitit B. Mariæ Lauretanæ. Antonius a Sancto Stephano castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cœlo ruens turrim cum Antonio deijcit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute vota à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo, Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M.D.LXXV. Deiparæ vota reddit, expertam eius opem impensius prædicans. Huic aliud simile eodem fere tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianæ Parœciæ Sacerdos turri conscensa, ære campano sacrificij signum dabat. Cæterum subito ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis dumtaxat humeris, vestituque ambusto, ipse haud dubia B. Mariæ ope saluus euadit. Propere igitur Lauretum accurrit, vota Deiparæ reddit, votiuam tabellã nobilem, miraculi ad posteros testem relinquit. Nec minus abolita clarissimis feminis sterilitas Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Iulia Roburea Alfonsi Estensis Ferrariæ Ducis vxor complures in matrimonio annos cum viro transegerat prolis expers. Ad vltimum damnatis medicorum remedijs, ad diuinum se conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoque rite expiato, Virginem implorat, stirpem virilem exposcens. Addit precibus votum, si filioli compos fiat, se ad Laure-

tanam Aedem cum muneribus redituram, aut si quis casus obstet, pios viros suo loco cum donis esse missuram. Concepto voto domum reuersa prolem concipit; feliciq. enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor infantis effigiem egregie pictam in argẽtea lamina pondo librarum octo: donum Virgini misit, & additus dono titulus accepti beneficij testis.

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F. ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N. ORTVS IDIB. NOVEMB. A. MDLX.

Huius miraculi fidem aliud consimile adfirmauit. Bernardinus Sanseuerinus Bisiniani Princeps huius, qui nunc est, pater plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur medicorum, medicamentorumque spe diu frustratus mœrebat non modo expers, sed etiam expes prolis, quam relinqueret tantæ ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, sibi à Deo, Deiparaque precibus exposcendum ratus est. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. B. Mariam ambo enixe orant, optatam sobolem exposcunt. Nec diu B. Virgo eorum spem morata est. Enimuero priusquam Laureto discederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indicijs comperit. Ac breui constitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam sobolem concepisse. Cæterum nescio quo casu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quam pater factus erat vnico orbatur filiolo. Nec tamen B. Virgo eius fefellit spem, votumque. Haud ita multo post alium genuit filium, qui patri superstes, nunc Bisiniani obtinet Principatum.

Multis

Multis desperata sanitas restituitur. *Cap. VIII.*

Trad Laur. Ann. Laur. Rier.

MVltis quoque per eadem tempora salus (quamuis desperantibus medicis) diuinitus reddita. Cardin. Moronus periculoso implicitus morbo, Lauretana Virgine implorata, repente conualuit. Itaque damnatus voti Lauretum protinus venit: & gratijs B. Marię actis, exstare voluit diuini muneris monumentum. Proinde votiuam inibi tabellā suspendit hoc maxime titulo insignē.

Card. Moroni votum.

IOANNES CARD. MORONVS EPISCOP. PORT. GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS, A DEO INTERCESSIONE B. MARIAE SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS VOTVM PERSOLVIT. AN. DOM. M. D. LXV.

Iulian. Cæsar. mortifero morbo eripitur.

Aliud admirabilius, sed paulo antiquius. Iulianus Cæsarinus ex Romanis proceribus, de quo ante diximus, anno huius seculi LX. difficili, diutinaque dysenteria confectus iacebat. Exhaustæ iam erant cum cruore vires: nec magis iā medici, quā eius domestici, ac propinqui actum de eius salute credebant. At ille expertæ alias Lauretanæ opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis stupore attonitis, periculo eximitur. Quo propior morti erat, hoc euidentius miraculum fuit. Sequitur aliud genere dispar, euidentia par. Ioānes Baptista Asculanus multos iam annos laborabat ex pedibus adeo grauiter, vt per se ipse ingredi haud quaquam valeret. Igitur damnata medicorū spe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Confestim equo vectus Lauretum venit. Quo post quam ventum est à duobus familiaribus in augustissimam cellam delatus, simul B. Mariam venerabundus salutauit, extemplo pristinam valetudinem recuperauit pedum, sic prorsus, vt per se suis pedibus regrederetur ad hospitium, vnde cum in sacrosanctam

Aeger ex pedibus sanatur.

sanctam cellam modo ægrum, & pedibus delatum esse constabat.

Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur. Cap. VIIII.

PAr in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica subinde mulier Paula nomine, diu multumque à malorũ Dæmonũ manu, quibus obsessa tenebatur, vexata, sane mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisque spectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuinisque remedijs frustra tentatis, statuit ad Lauretanam Virginem, certissimum ærumnosorum perfugium, conferre se se. Ergo Dæmones salubri consilio, itinerique obstare summa ope: & Lauretanum iter ingressam modo fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modo obfirmato pergentem animo prosternere humi; alias ipsam instigantes in itineris comites, sociosque incitare adeo, vt latratibus, infestisque dentibus cunctos à comitatu absterreret suo. Vicit tandem siue hominum pietas, siue diuina vis diabolicas artes. Itaque quamuis obluctans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in sacram Virginis cellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi Verbi mysterium iussi facessere, tandem Diaboli abscedunt muliere exanimi relicta. Cæterum illam deinde receptis viribus, actisque gratijs abeuntem haud procul Laureto rursus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Aedem, mira quædam edere coepit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis subinde linguis eloqui. Mirari primo qui aderant, inde admiratio in misericordia verti. Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuo exegit. At simul Laureti porta mulier pedem extulerat, confestim importuni illi vexatores aderant: & in eam

Mali

eam velut in antiquam possessionem suam remigrabant. Id cum iterum, ac tertio euenisset, sensit aliquando mulier, se extra Lauretum saluam tutamque ab illis monstris esse non posse. Constituit ergo Laureti vitam degere: & sub vmbra, tutelaque B. Virginis latere, eius semper obsequijs addicta. Ibi inter talia annis aliquot absumptis, felici exitu, supremum expleuit diem. Aliud eodem fere tempore accidit huic haud sane absimile. Alexander Galiardinus Bononiensis caupo fuit non ignobilis, is carissimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miseris modis. Hanc igitur magna spe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat. nec frustra id fuit. paulopost excussis infestis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxilij testis futurus.

Cæcis duobus videndi facultas redditur. *Cap. X.*

Anna. Laur. Rier.

CAecis quoque per idem tempus videndi facultas reddita. Petrus Romanius Fauentinus erat Neophytus, qui vtroque captus lumine multos iam annos in perpetua nocte moestam trahebat vitam. Ad vltimum fama de Lauretanæ Virginis miraculis Fauentiam perlata ad spem visus recuperandi torpentem eius animum erexit. Lauretanam itaque Virginem bonæ spei plenus implorat. Mira dictu res. dum magna spe insistit precibus, repente discussis tenebris, optatam recipit lucem. Res satis testata. Lauretum is venit anno M. D. LXIIII. Annibalis Casalij Protonotarij Apostolici, & Vicarij Fauentini testes miraculi litteras protulit. Aliud huic simile. Thomas Parmensis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina prorsus amiserat. Desperata igitur humana ope, ad diui-

nam

nam ſpectare coepit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è ſomno, in ipſo grabato, vbi iacebat, ſubmittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixe inuocat; veniam à Deo, luminumque ſanitatem per eam expoſcit. ſi voti compos fiat, ſe Aedem Lauretanam aditurũ vouet. Et votum Deo, Deiparæque cordi fuit. Cum recubuiſſet Thomas, dulci correptus ſomno pauliſper quieuit. Inde euigilans orti iam ſolis lucem ſanis, ac vegetis oculis lætus hauſit.

Mutis duobus ſubuenit, alteri linguæ vſum, alteri exſectam linguam reſtituens.

Cap. XI.

NEc in cæcos B. Virgo benignior, quam in mutos fuit. Ioannis Vbaldi Patauini clariſſimi copiarum Ducis paruus filius comitiali oppreſſus morbo, vſum amiſerat linguæ. Iam triennium mutus, atque æger iacebat, cum eius pater deſperata medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplo puer priſtinam non tantum linguæ, ſed corporis quoque diuinitus recuperat ſanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virgini ab vtroque grates actæ: vota impenſe reddita: tota res Lauretano Præſidi, alijſque compluribus enarrata. Cæterum illud, vel maxime admirabile. Sampitum Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat: Ibi nefarium hominem deprehendit aſſuetum in Deum, ac Virginem Lauretanam, impia ſubinde verba iactare. Ergo infenſus ira protinus exempli prodendi cauſa, væſanam magniloquentiam exſecta ſacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in cuſtodiam traditum aſſeruari ſedulo iubet, quoad ipſe Laureto regreſſus decerneret, an eſſet poena grauiore multandus. Itaque miſer ille ſupplicio

Ann. Laur. Rier.

ſumpto æger, intentato ſolicitus aliquando reſipuit: & ſcelere in cultum verſo, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votiſque inſtitit, obſecrãs, vt infenſam ſibi Proregis leniret irã: daretque facultatem animi labes ſacra confeſſione expiandi. Nec ingratæ Virgini, irritæue extiterunt impij hominis reſipiſcentis preces. Haud multo poſt ſpecies Deiparæ illi in ſomnis oblata eſt iubentis eum bono animo eſſe: breui fore, vt cuſtodia emiſſus ad Lauretanam Aedem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouæ linguæ ſubſidio. Prædictionem comprobauit euentus. Experrecto quædam quaſi lingua renaſci coepit, qua haud ſane ægre ſenſa expromeret mentis. Et Prorex Laureto reuerſus re cognita, parcendũ exiſtimauit, cui Virgo ipſa pepercisset. Confeſtim igitur eum liberum dimittit monitum, vt ſuo poſthac periculo ſaperet. Datiſque ad Poenitentiarios litteris miraculi teſtibus, Lauretum deſtinat gaudio geſtientem ad vota reddenda. Quo vbi venit, haud magis Proregis epiſtola, quã res ipſa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior viſu res) ſimul reciſam linguam, ſimul lingulam quandam ſubnaſcentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quanquam bleſo ore, audiebant loquentem. Neque hic ſtetit res. Poſtquam domum reuertit, ſacris myſterijs bis, terue perceptis, noua lingua ad iuſtam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuo ad agendas Deiparæ grates profectus, ijs ipſis, qui exſectam paulo ante linguam viderant (quorum ex numero Raphael Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortali B. Mariæ dono renatam oſtendit, cunctis rei nouitate atque admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illuſtre miraculum B. Virgini gratulantibus.

Iudæus à Beata Virgine vinculis exemptus, Laureti Baptismo expiatur. Cap. XII.

NEc Christianos solum, sed etiam Iudæos Lauretana Virgo suæ benignitatis, opisque participes fecit. Nazarenus fuit Hebræus vir alioqui grauis, ac prudens, qui Nazarethi habitabat in vico, vbi Lauretanæ Domus diximus exstare vestigia. Is igitur ex loci vicinitate, de quo multa fando audierat admirabilia, religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ ciui fauebat suæ, quam tanto à Christianis coli honore cognorat: iam à Christo ipso eandem ob causam haud sane multum abhorrebat. Cæterum, vt est genus hominum durum, atque obstinatum, in auita hærebat superstitione, qua illum à puero diuturnus vsus implicauerat. Sed grauis calamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam sexagenarius ob patratum nescio quod facinus, à Turcis cõprehensus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis confectus, desperata salute corporis, de animo cogitare cœpit, mox iniecta diuinitus ingenti salutis cura, veniam à Deo mundi conditore suppliciter orare instituit. ita victa malis obstinatio, & diuina lux caliganti animo oborta. Ergo, & Iesum Christianorum Messiam, & Mariam Messiæ matrem venerabundus implorat. Id cum impense fecisset, discedit cubitum spei, ac fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit. Eadem nocte secundum quietem se illi obtulit Christus: quem cum ex specie, qua coli à Christianis solet, agnouisset; verum Deum, ac Messiam professus, insuper supplex adorauit in somnis. Confestim illi eximia pulchritudine, ac maiestate virginis species oblata est, cuius iussu altera virgo eius comes Nazarenum catenis eximit, quibus vinctus tenebatur: fori- *Am. Laur. Riera.*

busque carceris reseratis, adhuc sopitum somno, sed per quietem, quæ re ipsa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauiculam paratam ostendens; Iam liber es, inquit, esto liberatricis memor. en tibi effugium paraui, nec deero fugienti, tu modo Lauretum, quod oppidum in Piceno Italiæ regione est, pete: ibi Christianis initiatus sacris ad Mariæ aram te siste, suscepto consilio vitæ melioris. Tum vero Iudæus gratijs vtrique, ac præcipue ei, quæ primas tenebat, actis, orare liberatricem suam, vt nomen suum edere ne grauetur. Et illa cum se Mariam Lauretanam, Luciam comitem esse dixisset; subito cum comite ex oculis abijt. Tum demum euigilans Hebræus veram rei gestæ speciem sibi in quiete oblatam sensit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumque grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit; nauicula, quam B. Maria hortante conscenderat, per maria sua sponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulsuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à primoribus ciuitatis benigne accipitur; quibus instantibus, vt ibi baptismate ablueretur, atqui, inquit, Maria Christi mater Laureti me baptizari iussit. Ergo à Prætore Anconitano cum litteris commendatitijs dimissus Lauretum pergit: ibique Christianis mysterijs satis imbutus Baptismo expiatur ingenti, vel suo vel aliorum gaudio, seculi huius anno LX. Tota res ab ipso per interpretem Rieræ, & alijs enarratur.

Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo Lauretum lata, missaue. Cap. XIII.

NEC verò tam fæcunda miraculorum tempestas donorum sterilis fuit. Cardinalis S. Præxedis effigiē suam à pectore argenteam pondo librarum quinque. Franciscus Caetanus è nobilitate Romana aræ ornatum aureum, Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere & margaritis insignē. Alij porro minus nobiles alia minora dona Virgini attulerunt, quę persequi operæ nō est. Nec ignobilis pietas illustrium feminarum. Iuliæ Ruboreæ Ducis Ferrariensis donum fuit sacerdotalis vestis argentea opere Phrygio magnifice picta. Ducis Grauinensis amiculum aræ ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Alti pluuiale ex textili aureo: alterum Clæliæ Farnesiæ ex holoserico raso lilijs aureis conspicuum. Nec facile alias insigniora tam paucis annis ciuitatum, oppidorumque dona exstiterunt. Spelli oppidi in Vmbria effigies missa ex argento librarum trium. Altera Sarnani in Piceno lib. XI. Alia Arretij in Hetruria pondo VIII. Firmi quoque vrbis simulacrum argenteum alterum (nam alterum ab hinc XXX. fere annis missum) pondo XVIII. his tertium accessit hac eadem tempestate, item ex argento, & magnitudine, & pondere eximium, quippe librarum XXXIII. Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit.

Codic. Laur. Car. S. Præxedis D. Franc. Gaetani D. Card. Aragon. D. Duc. Ferrarien. D. Ducis Grauinensis D. Ducis Montis Alti D. Cleliæ Farnesiæ D. Spelli oppidi simulacr. argent. Sarnan. sim. argent. Arretij sim. argent. Firmi triē simul. argen.

VRBS FIRMANA
OB RECVPERATAM REMP.
EFFIGIEM HANC ARGENT.
DIVAE MARIAE DE LAVRETO
VOTO PVBLICO D.

Hęc præcipua Lauretani sacelli miracula, ac munera Pio Quartō Pont. Max. litteris consignata reperio.

Pij Quinti de Lauretana Æde testimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera. *Cap. XIIII.*

Anna. Laur. Rier.

PIus Quintus inde Pontificatum excepit, cuius inclyta omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanæ cultu satis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quam vt eam suo aliquo munere insignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus sui rudimentum, illustre in suo monumento testimonium Aedi Lauretanæ dedit. Nam cereos agnos de more consecraturus, effigiem Domus Lauretanæ Angelorum humeris vectæ multis eorum imprimendam curauit, cum hoc titulo. VERE DOMVS FLORIDA. QVAE FVIT IN NAZARETH. Quod quidem talis, tantique Pontificis testimonium eo nobilius censendum, quo plures orbis Christiani partes cum sacrorum agnorum imaginibus peragrauit. Neque eo contentus Pontifex, Cardinali Vrbinati Aedis Lauretanæ tutelam impensius commendauit monito, nihil vt omnino prætermitteret, quod ad eam ornandam, augendamque pertinere existimaret. Itaque optimus Cardinalis ad id sua spõte pronus, impellente Põtifice, in eam curam totus incubuit. Iam Pallanterij successor Io. Baptista Maremontius semestris Præses procuratione Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus paucis mensibus etiam vita excesserat. Cardinalis itaque Vrbinas pari animi magnitudine, ac pietate mandata Pij Pont. facessens, Robertum Saxatellum virum manu, & consilio promptum Laureto præfecit cum summa potestate. Nec egregia Saxatelli industria Cardinalem, aut Pontificem frustrata est. Illo authore, ad augendam Lauretani templi maiestatem, sacerdotum, Canonicorumque delectus habitus: eximijs vndique cantoribus ingenti pre-

Pij V. testimonium.

Robert. Saxatellus.

tio accitis, symphoniacorum chorus nulli secundus institutus: sacra supellectile aucta, tabulis pulcherrime pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, templo splendor additus. Illa autem precipuæ augustissimæ cellæ ornamenta. Sibyllarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrime facta, & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valuæ ianuis impositæ mirabili opere cælatæ, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accesserunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia, præclara arte perfecta, precipuis diebus festis ornamento altaribus futura. Quin etiam Sanctissimæ Eucharistiæ honeste, ac decore ad ægros deferendæ, mortuis rite sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ, sodalitates quatuor institutæ, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosarijque B. Virginis. Et suum, cuique sacellũ cum sacra supellectili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datæ. Quibus sodalitatibus ingens sane, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxijs nemoribus, quæ supererant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij mœnia subterlabentis aluco, Lauretanam habitationem lõge salubriorem fecit. Inde vt peregrinis Lauretum petentibus liber, & expeditus vndique pateret accessus, vias omnes, quæ Lauretum ferunt, iam longo vsu vitiatas, atque corruptas partim laterculo, partim glarea strauit. Quamquam horum pleraque Pio V. Pontifice inchoata opera, Gregorio XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens subuehẽdis è Dalmatia ingentibus saxorum glebis, ad Lauretanæ ædificationis vsum, Saxatellus ædificauit: magnamq; saxorum vim Lauretum subuehendã curauit. Hisce lapidibus à Ioanne Boccalino architecto haud ignobili, præclara Basilicæ Lauretanæ facies antiquo opere strui cœpta.

Sibyllarum signa XII.

Aeneæ valuæ quatuor

Binæ Apostolorum simulacra.

Domus Lauretanæ hoſpitalitas, eleemoſynæq. Cap. XV.

Hoſpitalitas Domus Lauter.

NEC Saxatellus templo, oppido, vijs ornandis intentus, caritatis, benignitatiſque Chriſtianæ munia intermiſit. Centenos primo, inde ducenos, ſæpe etiam trecenos, eoque amplius pauperes peregrinos hoſpitio exceptos, haud ſane maligne alebat quotidie. Et quoniã vetus Xenodochium viris erat attributum; creſcente in dies feminarũ quoque multitudine, nouum mulieribus hoſpitium exſtruxit, inſtruxitque. Honeſtiores etiam pauperum, quos à petenda propalam ſtipe retardabat pudor, occulta iuuabat ope. Principes quoq. viros humaniter æque liberaliterque tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium, omnium ferme ordinum hoſpitam diceres. Haud facile alias apparuit magis diuina prouidentia in humana iuuanda benignitate. Eleemoſynarum, votiuæque pecuniæ tanta vis exſtitit, vt ad tot, tantaque pietatis, Chriſtianæque benignitatis opera non ſuppeterent ſolum, ſed etiã ſuperarent. Adeo res familiaris Dei cauſa erogata, diuina quadam vi cumulatior redit. Itaque Saxatellus œconomus vnicus ad augendam rem Lauretanam verſus, ex pecunia, quæ ſupererat (quo benignitatis fons perennis foret) luculenta ſane, ac frugifera coemit prædia. In agro Recinetenſi Montem Vrſum à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turſcionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Caſtri Ficardi, egregium prædium (Aquauiuam appellant) duobus aureorum millibus, & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata, ac ſaltus, neue vacua, ne otioſa forent, armentis boum, equarum, bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum aliæ commoditates plurimæ, tum vero annuum vectigal ternorum ferme aureo-

aureorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium beniguitatis, cultusque diuini. Hæc autem fere omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeo quod abunde dabatur pauperibus ingenti foenore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare diceres. Quin etiã Pius Dei Vicarius diuinum pro virili parte consilium iuuit. Nunquam enim cuiusquam gratia, aut preces flectere eum potuere, vt vota in Lauretanæ Domus emolumentum cedẽtia in alia pietatis opera conuerteret. adeo fixum habebat, vnde accepta essent beneficia à vouentibus, inibi vota soluenda: nec vspiam melius votiua munera, quam in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari. Pij V. Decretum.

Pij Quinti, & aliorum Principum dona.
Cap. XVI.

NEC nullam Pius Pontifex sui erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. Michaelem Bonellum Cardinalem Alexandrinum sororis filium graui, periculosoque implicitum morbo, iamque morti proximum dolens, B. Virgini Lauretanæ pro illo vota fecit. haud frustra. Extemplo Pij Pontificis preces auditæ, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris pari religionis celeritate respondit. Vt primum Michael per valetudinem iter illud exsequi potuit, eum ad Lauretanam Virginem misit, receptę diuinitus salutis testem votiuo cum dono futurũ. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara vestis argentea, opere crispo, hoc insignius quod, & pro egregij Cardinalis salute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facile alias plura Lauretum tam paucis annis Cardinalium munera allata. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veste Attalica. Cardinalis S. Georgij ex eadem materia vestis sacerdotalis.

Anna. Laur. Rier. Pij V. vota, ac D.

Card. Alexandrini D.

Card. Mantuani D. Car. S. Georgij D.

Card. Montini D. Card. Riarij D. Card. Montis Alti D. Car. Altem. Donum. Card. Perusini D. Card. Pacechi D. Card. Vinerij. D. Camertium D. Fabrianens. Donum. Viterbiens. Donum. Princip. Ascul. D.

dotalis. Cardinalis Montini aræ amictus ex Attalica veste bifariam crispante. Cerdinalis Riarij aræ, & sacerdotis ornatus ex veste Damascena, effigiesque Christi, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. Cardinalis à Monte Alto (is postea Xystus Quintus Pontifex fuit) duplex altarium, simplex sacerdotis, ac ministrorum solennibus sacris operantium amictus, ex veste Damascena aureis floribus ingentibus pulchre, sciteque distincta. Cardinalis Sittici ab Altaemps sacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere quà reticulato, quā Phrygio contextus. Cardinalis Perusini sacerdotalis amictus opere Phrygio conspicuus: alius huic fere geminus eadē materia, & opere Cardinalis Pacechi. Denique Cardinalis Vinerij pluuiale prȩclarum, sacerdotisque, ac ministrorum solemni cærimonia sacrificantium vestes aureæ, ingentibus floribus; auro crispo, & opere Phrygio insignes. Nec ciuitatum munera desiderata. Camertes pluuiale ex textili aureo: Fabrianenses calicem argenteum magnitudine, ac pondere egregium: Viterbienses aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. His accessere alia haud ignobilia, vel illustrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, nescio quo casu intercidit. Exstat nudi pueri statua pene cubitalis ex auro solido, mira arte perfecta, cuius author, & causa non proditur. alij alio trahunt. vulgatior fama est, votiuum donum esse Principis Asculani vnius è Regni Neapolitani proceribus: ei filium in Principatus auiti spem genitum, pede, manuque contracta deformem fuisse. Cæterum B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata, votoque pro filij incolumitate suscepto, diuinitus illi vsum redditum esse membrorum. Et sane huic famæ ipsius quoque statuæ habitus ac gestus fauent. Exstant alia præterea dona eiusmodi, quorum nulla, quod sciam, in litterarum monumentis exstat memoria. Huius quippe tempestatis codex donorum,

decen-

decennium ferme complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proinde quæ dona extremum Pij Quinti, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accepi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, vti accepi ex monumentis litterarũ. Per id tempus argentea simulacra Asculi, Recineti, Montis sancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in sacrario hodie visuntur, B. Virgini dicata existimo. Bern.Cyril.

Alij ab inundatione fluminis, alij à tempestate maris, & prædonibus liberantur. Cap. XVII.

COmplura etiam huius tempestatis produntur miracula. Dominicus à Castro Florentino homo rusticanus haud procul Elsa flumine in tugurio habitabat cum socijs duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elsa super ripas effusus, longe, lateque vicinos campos inundare coepit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, secum trahere. Ibi Dominicus sæuientis amnis murmure excitus somno, caput effert tugurio: late stagnantes circa campos, aduentantẽque fluuium conspicit. Ergo veritus, ne ingruente eluuione, obrueretur vndis, extemplo cum socijs tugurij culmen ascendit. ibi gliscente periculo perstabat, subinde Lauretanam Virginem inclamans. Nixa erat casa stipitibus parum alte defixis, structa ex cratibus, stipulaque. Hanc igitur cum tribus illis fastigio insidentibus humo auulsam rapidus amnis abripuit. Nec tamen eis imploratũ Mariæ auxilium defuit. Casa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter millia passuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem. Illi perfugium diuina ope nacti, omisso tugurio, arborem strenue scandunt. ibique manent, quoad remissa aquarum vi, fluuius iam lenior se in alueum recipiat. Ita Trad.Laur. Ann.Laur. Rier.

procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cum seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conseruis duobus agitare consilia fugæ. Itaque actuarium nauigium vacuum in portu sine custode nacti, ex composito conscendunt, strenueque propellunt ab littore. Sed eorum fuga haudquaquam Turcas fefellit. Qui confestim duobus expeditis, instructisque piraticis lembis fugientes seruos insectari summa ope cœperunt. Iamque haud procul aberat, quin Michael cùm socijs caperetur à Barbaris, graui, vtique supplicio, cruciatuque multandus. Ergo vniuersi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine Lauretana exposcunt veniam, opemque. Mira dictu, visuque res. Repente fęda coorta tempestas adeo mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immissam diuinitus in hostes procellam res ipsa satis ostendit. quippe eodem ipso tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vndis; Christiani tranquillo æquore secunda aura ferebantur. Respectantes igitur, vt qnam procul abessent Barbari cernerent, ex vittatis capitum tegumentis, quibus Turcæ vtuntur pro pileis (vt ea modo extolli, modo deprimi videbant, senserunt hostes insanis iactari fluctibus: nec iam de aliorum fuga, sed de sua salute solicitos cum aduersa tempestate luctari, adeo diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura persequendi alios ad suimet tuendi curam auerterat. At Christiani non vento magis, quam B. Maria obsecundante, incredibili celeritate Catarum tenuere. Inde voti, cœlestisque doni memores Lauretum delati, Christianis mysterijs rite perceptis, Virgini grates agunt, eximium eius beneficium memorantes.

Laqueo suspensus morti eximitur. *Cap. XVIIII.*

Ann. Laur. Ricr.

ALijs porro etiam extremo supplicio affectis salus red dita. Thomas Venetus Dux cohortis militum Sebenici in præsidio erat. Is milites præsidiarios aduentantis Turcicæ classis fama conterritos non potuerat in offitio continere. Illis igitur fuga dilapsis, desertum præsidium cernens, protinus milite vno qui reliquus erat comite, Zaram contendit. Venetæ classis Duci fugam militum Sebenici periculum exponit suæ sortis ignarus. Dux quippe tali nuncio concitatus ira, Thomam cum comite suspendio extingui extemplo iubet, spatio tamen vtrique ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas sacra confessione rite expiatus Lauretanam inuocat Virginem. votoque concepto, collum laqueo inserit haud dubia spe cœlestis auxilij. Igitur fune ad antēnæ cornu religato, antenna cum Thoma pendente sustollitur. alligatum erat pedibus ingens ferri pondus: & carnifex pendentis corpus, antenna sublata, subitoque demissa impense quassauerat ter, quaterue. Itaq. omnium opinione mortuus, post quartam horam patibulo eximitur tradendus sepulturæ. Excedit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Deiparæ potestatem. Qui extinctus credebatur, inuentus est viuus valensque, cum miles supplicij socius, parique conditione vsus efflasset animam. Thomas ergo cæteris admiratione defixis, è vestigio Lauretum iter intendit, Deo ac B. Virgini, quorū immortali beneficio viuebat, grates acturus. Et res apud Lanretanos sacerdotes satis testata mansit. Alia eiusmodi complura sciens prætereo, quod minus testata videantur, quam vt memoriæ prodenda sint ab eo, qui nihil ex vano haustum velit.

Duo ab vltimo supplicio liberantur. Cap. XX.

ILlud autem satis notum exploratumque, quamuis ab Apostolorum temporibus pene inauditum, vt Apostoli Petri è carcere diuinitus liberati, vetus exemplum instauratum quodammodo nostra tempestate videatur. Anno post Christum natum circiter M. D. LXX. vir quidã genere, ac factis clarus (nomen authores non edunt; credo quod ipse cælatum voluerit) ab vno ex primoribus Italiæ Principibus in custodia vinctus habebatur. Et falsis oneratus criminibus, iudice vtebatur iniquo infensoque. Ergo cum haud dubiè instare sibi vltimum supplicium cerneret; Lauretanam implorat Virginem, orans vt priusquã è vita discedat, faciat sibi Lauretanæ cellæ visendæ potestatem. Et piæ insontis preces Deiparæ cordi fuere. Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus est somnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata species, quæ mœrentis pectus ingenti gaudio permulsit. Repente disruptis vinculis, foribusque carceris diuinitus patefactis (obuersabatur autem somniantis animo, quod extra somnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit. egressum ad proximum vrbis vicum deducit adhuc dormiẽtem: protinusque eius subducitur oculis. Tum vero ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum se cernens, haud vanam sibi in quiete obiectam imaginem sensit. Gratijs ergo Virgini enixe actis, lætitia ex mœrore gestiens domum suam recipit se. Cæterum haud ignarus fore, vt à satellitio Principis conquireretur summa ope, & grauius in semet tanquam fugitiuum consuleretur; implorata denuo Virgine Lauratana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus infensum Principem vltro adit: obstupescenti ad eius aspe- Ann. Laur. Rieræ.

ctum,

eidem illi Rieræ rem omnem, ſicut à me eſt expoſita, enarrauit.

Multiplex Lauretanæ Virginis auxilium in nauali de Turcis parta victoria. Cap. XXI.

IIſdem temporibus in vltimo ferme rerum diſcrimine, Lauretanæ Virginis vis, vel maxime enituit. Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus, cæteræ Venetorum ditioni, orbique Chriſtiano imminebat. Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus, Venetis & Hiſpaniarum Rege in armorum ſocietatem aſſumptis, ingenti mole bellum apparare cœpit. M. Antonius Columna Dux illa tempeſtate inter Romanos genere famaque clariſſimus, Pontificiæ claſſi præpoſitus eſt, & mature ſoluere in Turcam iuſſus. Ibi eius coniux Felix Vrſina pari nobilitate mulier, ſtimulante metu orbitatis ſuæ, liberûmque, ſtatuit in tot maritimi belli caſibus ad Lauretanam confugere Virginem. Propere igitur cum honeſtiſſimo comitatu Lauretũ accurrit, haud dubia, per Deiparam facile propitiari poſſe cœleſte numen ſibi, viroque. Solemnibus expiata myſterijs in ſacroſancta cella ſupplex pernoctauit, veniam opemque ſibi viroque ſuo à Deo, Deique matre impenſius expoſcẽs. Inde B. Virgine accenſis ſtudijs, votiuiſque muneribus culta, in eius gratiam Hebræum adoleſcentulum inibi è ſacro fonte ſuſcipit, & aureo donatum torque in ſuam adſciſcit familiam. Nec irrita ſupplicatio, aut gratia fuit. Haud longo tempore intermiſſo, cumulati voti compos exſtitit. Coniugem ſuum ex tam atroci prœlio non reducem ſolum, ſed victorem etiam recepit: eundemque in vrbe Roma, veteri Romanorum more renouato, inſigni pompa ouantem læta conſpexit. Cæterum eodem bello haud certiorem

illa in priuata re, quam Pius Pont. in publica Lauretanæ Virginis expertus est opem. Christianam classem vltimæ dimicationi instructam, intentamque esse iusserat. Nec ignarus erat, summam rerum in eo prælio verti. Proinde Pontifex vere pius, priuatis publicisque supplicationibus Deum conciliare instituit. Præcipue in augustissima cella Lauretana orari assidue Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Inita pugna nauali, non tam humanæ, quam diuinæ opis res visa. Obsecundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipsorum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi: naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorum: supra X. Christianorum millia seruitio exempta. Quorum quidem pars longe maxima deinceps Lauretum persoluendorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis prælij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta, pro libertate, plærosque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria B. Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tam insignis victoria post Deum, Deiparæ debeatur. Ergo non remiges modo captiui Turcarum, sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo ac B. Mariæ gratias, votaque reddenda Lauretum contulere se. Et diuini beneficij monumenta ibi exstare vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt suam: alteri Deiparæ velut authori victoriæ, manubias hostium consecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud scio an maximum Pij Quinti humanorum operum fuit.

Anna. Laur. Rier.

A Gregorio XIII. Indulgentijs, & vijs egregijs adornatur. Cap. XXII.

SEcutus Gregorius XIII. Pont. Max. superiores Pontifices, vt Pontificatus diuturnitate, ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quam vt maxime inclyto in terris templo, si quid deesset, munifice adijceret. Itaque Indulgentias superiorum Pontificum non sua tantum firmauit authoritate; sed prudentia etiam amplificauit. omnibusque promiscue Lauretanam Aedem visentibus cũctorum indulsit veniam delictorum. Pœnitentiariorum insuper authoritatem auctiorem fecit, addita cœnobitarum quoque à delictis reseruatis absoluendorum facultate. Illud vero insigne Gregorij donum. Indicta in annum M. D. LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentijsque toto orbe terrarum, vt fieri solet, in Vrbis gratiam suspensis, vnam excepit Aedem Lauretanam, quam nihilo secius, quam cæteris annis, illo quoque Romanæ celebritatis anno, ius suum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circumacto, illam ipsam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo concessit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuo Laureti consequerentur, si præscripta fecissent. Inde orsus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maiestate dignum. Satis gnarus erat vias, quæ Lauretum ferebant, etiam in ipsa Pontificia ditione multis locis esse asperas, angustasque; vix vt equiti, peditique expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus est, itinera adeo lata, ac munita esse, vt etiam quadrigis facile ac tuto adiri posset. Itaque præcipuas vias regio sumptu, prope ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per saxa ac rupes aperuit muniuitque. Nem- Ann. Laur. Riera.

pe, vel in ipsis Apennini iugis via tanta est amplitudine, vt quadrigę inter se occurrentes sine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod nisi factum videremus fieri posse nemo crederet) vt essedis, quadrigisque expeditus per Apenninos montes, ac iuga transitus pateret ex Vrbe, non solum in Picenum, sed etiam in Aemiliam, in Galliam Cisalpinam, in Poloniam, ipsamque Germaniam. Ergo ex remotissimis quoque orbis Christiani partibus plurimi rhædis, essedisque vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate, quos difficultas antea deterrebat. Inter hæc Saxatellus vijs præcipuis circa Laurėtū laterculo, aut glarea stratis egregie ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

Celebritas Lauretana sub annum Iubilei. Cap. XXIII.

Anna. Laur. Rier.

INterim dum viæ sternuntur, anno M D LXXVI. qui Iubilei celebritate insignis extra Vrbem fuit, tanta vis hominum confluxit Lauretum, quantam nemo meminerat. Pompa vtique adeo insignis, vt etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenæ, octonæue, nōnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, vicique distincti agminibus Lauretum veniebāt, argenteas coronas, ingentes cereos aureis, argenteisue nummis obsitos, sacras vestes, calices, aliaque dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusque discretæ, non solum pręlatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porro agminibus, alij nudis incedebant pedibus, allj flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Ma-

riæ non ſine ſymphonia, ſolemnia canebant carmina. Cæterum inter omnes eminebant ſodalitates Picentium, quę ſacras quà priſcorum, quà recentium monumentorum hiſtorias interpoſitis perſonis referebãt: ſummaq. actorũ venuſtate in Lauretani tẽpli atrio gratiſſima, vel cœleſtibus vel mortalibus præbebant ſpectacula. Oppidum eſt Piceni haud ſane obſcurum, cui S. Geneſius ex hiſtrione Martyr nomen dedit. Oppidani veterem Patroni ſui laudem pie, ſanctęque æmulantes, inter omnes populos, piorum ſpectaculorum, ſacræque pompæ facile primas tenent. Horum circiter mille præter mulieres, inconditamque turbam, Lauretum petentes obuijs miraculo fuerunt. Pompa erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium habitu, cruciatuum, ac necis Chriſti Domini inſignia præferentes, qui cilicinis induti ſaccis: capitibus aſperſis cinere, nudis pedibus, tergis aſſiduo verbere laceratis, longo ordine procedebant. Hos tria deinceps ſequebantur ornatiſſima ſodalitia varijs diſtincta veſtium, ac notarum inſignibus: & quodque agmen cruces, ac vexilla adornabant argento, auroque fulgentia. Aeque autem omnia agmina accenſis ſodalium facibus collucebant: & longe, lateque percrepabant egregijs ſymphoniacorũ choris. Proximæ ibant tres velut cohortes: prima vetera ſacræ hiſtoriæ argumẽta, ac myſteria referebat. Altera Euangelij, Eccleſiaſticorumque annalium illuſtria documenta virtutum. Tertia martyrum, ac militantis Eccleſiæ decora, nobileſque de Tyrannis victorias. Et perſonarum, rerumque geſtarum ſimulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non referri, ſed fieri, gerique viderenrur. Omnino non temporis cauſa ficta ſpectacula, ſed vera, & ſuis temporibus præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus triumphantis Eccleſiæ, inſignibus, cuiuſque generis ornamentis, ac mira rerum, perſonarumque varietate conſpicuus. Chriſtus rediuiuus triumphali curru ſublimis eminebat, qui ſuper orbem terrarum ſedens, &

vndi-

vndique splendore collucens, sublata dextra obuijs populis benedicere videbatur. Circa eum symphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes suauissimo concentu cuncta complebant. Currum porro vis ingens Martyrum, Diuorumque cuiusque ordinis, ac generis, virorum feminarum, Virginum coronata, cum victoriarum insignibus sequebantur, spectatorum turbam ad paria decora exemplis suis inuitantes. Sane tota actio non magis spectaculum fuit, quam inuitamentum pietatis.

Ioannis Austriaci eximia pietas in Lauretana Æde visenda. Cap. XXIIII.

Ann. Laur. Hier.

NEC illa tempestate Aedes Lauretana populorum spectaculis, quam procerum præsentia celebrior exstitit. Ioannes Austriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre dignissimus, nec paterna gloria, quam sua virtute clarior, eodem ipso anno Lauretum voti causa aliquando perrexit. Is quinquennio ante aduersus Turcas nauali prælio dimicaturus Lauretanæ Virgini vouerat, si superstes ipse partę de Barbaris victoriæ foret, Lauretum vtique ad eam iturum. Cæterum voti compotem publica negotia alia ex alijs morata erant, quominus ante id tempus posset fidem exsoluere. Itaque cum Neapolim victrici classe tenuisset, non horror sæuientis hyemis, non publicæ, priuatæque negotiorum curæ, non procerum, populorumque preces flectere eum potuerunt, vt ne summa hyeme, itineribus glacie, ac niue obsitis, fluminibus passim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet. Et horrida tempestas insigniorem pietatem optimi Principis fecit. Recinetensem portum equo prætergressus, vt procul Aedem Lauretanam conspexit; venerabundus caput aperuit, ac

Ioan. Austr. pietas & D.

Deipa-

Deiparam Virginem salutauit. Inde velut alienato à sui cura ad cœlestis Reginę venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perpelli potuit, vt semel apertum operiret caput: adeo se caputque suum B. Virgini dęuouerat, cuius præsidio se incolumem credebat esse. Postquam ad sacram Aedem peruenit, totius ante actæ vitæ noxis confessione expiatis, grates B. Mariæ ingentes agit: protinus vota persoluta satis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites insuper, & voce, & extemplo ad parem pietatis laudem accendit. Voti pietatisque munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis desiderium secum ferens.

Singularis pietas, ac munificentia Ioannæ Austriacæ Magnæ Ducis Hetruriæ. *Cap. XXV.*

NEC per id tempus Principibus viris feminæ nobilissimæ pietate erga B. Virginem cessere. Quadriennio ante (opus enim fuit rerum, personarumque ordinem sequenti, negligere nõnihil ordinem temporum) inter initia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Austriaca Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetruriç Ducis vxor Lauretum petijt, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis iussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odescalco Atriẽsi, & Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Vrbe destinatus fuerat à Põtifice Max. ad optatissimam Virginis Aedẽ deducitur. Cęterum pia mulier sub Recineti męnibus, Lauretana Aede procul conspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam enixe salutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerso comitatu Dominæ exemplum sequente. Lauretum intrauit in veste candida, *Anna. Laur. Riera.*

tenui-

tenuique, ex qua candor mentis eius eximius pelluceret. Inde etiam modeſtia eiuſdem exſtitit ſingularis. Nanque à duobus Epiſcopis in ſacroſanctam Virginis introducta Domum, contemptis puluinaribus, ac tapetis, ſuper nudo pauimento procumbit in genua: cæli Regem, reginamque illius domus olim habitatores, nunc præſides impenſe colit: manantibuſque lacrymis veniam ſibi, ac viro ſuo: ad hæc concors coniugium, virilemque inſuper ſtirpem precibus expoſcit. Solemnibus exinde expiata myſterijs, inſequentem noctem totam ſupplex ante Beatam Virginem, impenſius iteratis abſumpſit precibus. Idem duobus conſecutis diebus, totidemque noctibus factitauit: tantum illi virium incenſa pietas ſuggerebat. Diſcedens porro duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora ſuſpendit: ſiue vt monumento forent, illam ſibi, viroque ſuo eſſe cordi, ſiue vt Virgo author concordiæ talem coniugis ſui animum præſtaret ſibi, qualem ſuum erga illum ſciret eſſe. Neque his contenta donis, ita diſceſſit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idq. quam diu vita ſuppeditauit, impenſius etiã fecit, quam ſtatuit. Argentea Chriſti crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebeno, candelabra quatuor ſeſquicubitalia ex argento perbene facta, ſolemnes Epiſcopi ſacerdotis, miniſtrorũ, aræque veſtes ex auro argentoque bifariam criſpante contextæ, & Phrygio inſuper opere inſignes: amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conſpicuus, alia porro aræ toralia, & ſacrorum calicum vela opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque diſtincta, Ioannæ Auſtriacæ ſunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidere. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge ſtirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in ſpem paternæ, ac pene regiæ ditionis genita, quæ matri aliquandiu ſuperſtes popularium ſuorum animos ad ſpem haud dubiæ felicitatis erexerat. Cæterum ſubinde mater

Codic. Laur. Magnæ Ducis Hetrur. D. egregia

exſtin-

exstincta, & arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam impleuit mœrore, luctuque. At Ioanna Austriaca non solum facto rem Lauretanam ornauit, sed etiam exemplo. Haud ita multo post Margarita Austriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quam ex mulieribus pietatis exempla peterētur) Caroli V. Imp. filia, eademque Octauij Farnesij Parmensis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adijt cum egregia nobilissimorum Procerum manu. Ibi Confessionis Eucharistiæque mysterijs rite perceptis, totum triduum diuinis in templo officijs semper interfuit. in augustissimo sacello haud diutius, quam enixius Deo ac Dei matri supplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniecta, B. Virginem se dignis muneribus coluit. Margarita Austriaca D.

Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata sanatur. Cap. XXVI.

NEc Austriacarum mulierum, Italiæque ea propria laus fuit. Christerna, seu Christina Sueuorum rege, & Caroli Quinti Augusti sorore genita, eademque Dux Lotharingiæ, femina exstitit virili virtute, eximiaque pietate. hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralysi impedita, voti causa Lauretum venire constituit. Nec vnquam passa est, id sibi votum, suorum rogatu à Pontifice cum alijs pietatis officijs cōmutari, adeo ardens erat Lauretanæ Virginis visendæ cupido. Lectica igitur cum regio pene comitatu in Italiā, Picenūque delata pergit ire quo destinarat, satis fidens ab se valetudinem B. Mariæ ope recuperari posse. Ergo in sanctissimæ Domus aditu, non cœlestem modo lætitiam hausit animo, sed pristinam quoque recepit corporis sanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vsum ac vires extemplo sibi redditas sentiens, primum præter morem, sine vllo adminiculo institit pedibus, Ann. Laur. Rier. Vict. Brigā.

bus, periculum virium factura. Inde cum res satis procederet, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Virginis cellam suis pedibus circumijt gratulabunda, eius familiaribus miraculo attonitis, Deique ac Deiparæ donum certatim extollentibus. At Christina, quam ea res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in augustissimum sacellum regressa, ante coeli reginam prouolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac Dei matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumentum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod hunc ad vsum domo attulerat, ante B. Virginem catella aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisque, monile ex gemmis clarissimis: aræ insuper ac sacerdotis ministrorumque solemni cæremonia sacrificantium vestes argenteas opere Damasceno sane mirabili. demum regalia munera ingenti pecunia cumulat. Nec inde ipsa indonata abijt. Gregorius XIII. Pont. Iubileum illi amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso comitatu (in quo erant homines facile quingenti) rite percepit. Cæterum lætum donis cœlestibus pectus tristis de morte Sebastiani Lusitaniæ regis (erat is sororis filius) nuncius nonnihil turbauit. Verum in tanto, tamque improuiso vulnere, egregia generosæ piæque feminæ enituit virtus. A luctu propinqui Regis ad opem eius animæ ferendam versa, funus illi quanta maxima potuit pompa celebrauit. Sed ita, vt in Aede Lauretana quam plurima pro eo sacra facienda curaret. Ad vltimum Christiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis inuisit, binos singulis ægris aureos nummos impertiens, haud minore liberalitatis laude, quam humanitatis.

Duc. Lotharingæ D.

Duo

Duo præcipiti ruina ex equo periclitantes à morte reuocantur. Cap. XXVII.

MInus illustre si personas conferas, sin res ipsas, magis admirabile exstitit, quod paucis ante annis acciderat. D. Susanna Iacobi Thainonii Cortauellensis equitis nobilis coniux fuit. hæc ab equo cui insidebat excussa, afflictaque ad terram, ad vltimum periculum venerat. Namque ossibus, quà fractis quà luxatis, omnes amiserat sensus. Ad hæc membra vitalis pene destituerat calor. Itaque desperata à peritissimis medicis corporis salute, Sacerdos salutem curabat animi, moribundam de more Deo Diuisque commendans, & lustrali subinde respergens aqua. Interim Iacobus carissimæ vxoris vicem solicitus, templum proximum intrat. Ibi positis genibus, oculos pariter manusque tollit in cœlum: lacrymansque enixe Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miscet, se ad Lauretanam Aedem iturum, si sua ope seruet eam, quã nulla vis humana seruare possit. Nec irritum fuit votum. Vix dum plane id vouerat, cum mulier habere melius cœpit, ac breui consanatis diuinitus ossibus membrisque conualuit. Eques igitur voti memor anno M.D.LXXV. (qui anno Iubilæo celebris & insignis fuit) Lauretum cum vxore contendit. Laminamque argenteam cum Lauretanæ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago supplex orat, votiuum donum Deiparæ tulit. Additus laminæ titulus, qui totam rem breuiter exponit, miraculi ad posteros monumentum. Huic aliud consimile eodem fere tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacensis, nobilis erat. Is cum eques exerceretur inter æquales, corruente ab rapido cursu equo, effusus in terram confracto corpore, brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Exspiranti similem famuli excipiunt, domumque referunt haud sa-

Ann. Laur. Rier. D. Susanna Thainonia à morte reuocatur.

Nicolaus Pauonius ab interitu liberatus.

tis compotem mentis. Adhibentur confestim medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo esse pronunciant. Pauonius ergo amicorum suasu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens salute recuperata, ad eam salutandam esse venturum. Votum iucundissimus somnus excepit. In somnis Lauretanæ Virginis obuersata species, quæ affectos iacentis artus manu contrectās repente sanaret. Haud vanum fuisse somnium ostendit euentus. Nicolaus è somno euigilans, membra persanata comperit. Extemplo igitur exilit lætus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exsoluit.

Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamuis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus sanatur. Cap. XXVIII.

Anna. Laur. Rier.

SEquitur aliud in alio genere, admiratione præcipuū. Ioannes Philippus Ambrosius Neapolitanus tenui re, sed magna religione erga B. Virginem fuit. Is anno huius seculi LXXVIIII. inermis inciderat in armatos inimicos; à quibus quam tumultuosissime circumuentus cædebatur ad necem. Iam vulneribus confossus haud procul exitio aberat: nec quisquam opem misero ferebat; & illi animis, armisque infesti non prius cædendi finem facturi erant, quam penitus exstinctum cernerent. Ambrosius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat. Nec frustra missæ preces. Extemplo è sæuientium manibus diuina vi ereptus præsentem interitum euadit. Ipsemet (quod postea narrauit) sublimem inde se diuinitus auferri sensit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, exsanguis ac semianimis defertur domum. Nec tamen vitæ discrimen euasisset, nisi nouam in eodem periculo Beatæ Mariæ sensisset opem. Duodecim numero acceperat plagas, plerasque mortiferas, quibus inspectis medici de eius salute penitus desperarant. At ille cœle-

B. Mariæ in media morte præsidiū.

ſtis opis modo expertæ memor, tantum miraculum haud fruſtra eſſe credidit. Itaque vnde auxilium aduerſus tela inimicorum adfuerat, indidem medicinã vulneribus ſperare cœpit. Eccè nouum miraculum: B. Virgo impenſius ab illo implorata, cœleſtem plagis facit repente medicinam. Ergo ille omnium opinione mortuus, repente ſanus vegetuſque ſurgit è lecto, Lauretumque profectus, vota perſoluit, illuſtre Lauretani auxilij documẽtum; bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à notis, ignotiſque non iam Io. Philippus appellabatur, ſed Lazarus rediuiuus.

Mater, & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap. XXIX.

HAud maior in vulneribus, quam in morbis ſanandis, per ea tempora Virginis Lauretanæ vis exſtitit. Melido quidam fuit è Vaſto vrbe Samnitium; cuius vxor, & filia graui, diuturnaque febri pariter afflictatæ iacebant morti proximæ. Iamque ſacris candelis ad capita earum de more accenſis, ſimul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnice diligebat, vltima experiri ſtatuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: ſupplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate ſpei reponens. Et ſpes nequaquam eum fefellit: mira res. repente coniux, & filia periculo exemptæ, pauciſque diebus perſanatæ. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipſarum ſalute ſuſcepta Deiparæ Virgini reddiderunt, anno M.D.LVIIII. Inſecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Baſſa Vercellenſi coniuge ſua filiolam genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptiſmo rite luſtrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixe inuocans vouet, ſi puellæ vnius ſaltem ocu- *Ann. Laur. Riera.*

li vſus

li vsus redderetur, eam abſe Lauretum primo quoque tem pore delatum iri: Id votum B. Mariæ cordi fuiſſe ſtatim apparuit. Extemplo nulla humana ope infans cæca altero videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum memor, impigre Lauretum petit, luſcam geſtans filiam ſinu materiem noui miraculi, nō ſolum veteris teſtem futuram. Quo propius Lauretanam accedebat Domum, hoc melius puella cernebat. Itaque poſtquam gratulabunda ſacroſanctam Virginis intrauit cellam (is dies fuit III. Non. Maij anno huius ſeculi LXXXI.) dextro oculo plane videbat: iamque etiam ſiniſtro videre cœperat: adeo Deus Deique parens vota exſuperant piorum. Sequitur aliud in diſpari genere non diſpar fortaſſe miraculum. Angelo Bernardinio ex Aemilia, paruus erat filius, cui inter edendū, os (ex carne opinor, id enim non traditur) transuerſum hæſit in gutture, adeo quidem pertinaciter, vt nulla humana ope excuti poſſet: & tumorem gutturis conſecuta febricula puerum acrius vrgebat. Iam puer exigua in ſpe trahebat animam, cum pater cariſſimum filium moribundum intuens, obortis lacrymis Lauretanam Virginē ſuppliciter implorat. Nec mora. puer extuſſito oſſe, diuinitus imminenti periculo eripitur. E veſtigio à patre Lauretum aductus B. Mariæ ſiſtitur. Ibi dum votum exſoluit (vt cumulatum foret beneficium) febricula etiam, quæ ex morbo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vſitatius, ſed tamen non omittendum. Petrus Maria Florentinus diutinis podagræ doloribus confectus, adeo iam captus erat pedibus, vt ſine adminiculis (cruces appellant) reptare non poſſet. Tandem igitur damnata medentium ope, Lauretanam Virginem enixe inuocat. Nec fruſtra preces fuerunt. Protinus depulſo diuinitus morbo, vſum recuperat pedū, & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces ipſas, quibus æger ſubniti aſſueuerat, apud ſacroſanctum ſacellum ſuſpendit miraculi argumenta.

Cæcæ infanti lumē redditur oculorum.

Puero tranſuerſum, & exſcutitur ex gutture.

Podagrinus liberatur.

Tres Ciuitates pestilentia liberantur.
Cap. XXX.

IIsdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus singulis, quam vniuersis ciuitatibus præsens in malis auxilium tulit. Anno huius seculi LXXVII. atrox morbi vis contagione vulgata, totam pene Siciliam peruaserat. Iamque nobilissimæ vrbes continuatis prope funeribus exhaustæ, horrenda superstitibus præbebant spectacula. Ibi Panormitana ciuitas ingruente lue, cœlestem iram placare instituit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis, periculum euasit. Et votum cum fide exsoluit. Exstat hodie lamina ingens argentea librarum fere nouem, vbi B. Mariæ Lauretanæ tecto insidentis expressa effigies visitur. Cui præclara imago Panhormitanæ vrbis subiecta talem præfert titulum, depulsæ luis indicium.

Ann. Laur. Rier.

Panorm. pestil. liberat.

Panormitanorum D.

FOELIX CIVITAS PANHORMI TRINACRIAE METR.
B. VIRGINI LAVRETANAE DICAT
EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATA,
AN. SAL. M.D.LXXVII.

Biennio ferme interiecto, Anicia Galliæ vrbs non ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam periculo par Lauretanę Virginis experta est præsidium. Diutina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus pene exhausta haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, quibus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique malo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei matrem placare iratum Deum. Communi ergo consilio, solenne Lauretanæ Virgini votum nuncupant: stratique passim in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti ciuitatis sanitas est consecuta: mali infesta vis profligata: pristina ciuitati facies reddi cœpta. Extemplo Lauretum votiua

Anicia vrbs, pestil. liber.

Anniceusiũ Dona.

dona publice per certos homines missa cum publico testimonio, quod monumentum foret, & voti ab Anicientibus facti, & morbi Virginis ope depulsi. Nec Lugdunensis ciuitas Galliæ clarā in primis, ac nobilis, aut communis cladis expers, aut Lauretani præsidij exsors fuit. Fœda namque lue claras iuxta, & obscuras domos populante, inopes humani auxilij Magistratus ad Deum, Deiparamque populum, ac vota verterunt. Publice voto pro ciuitatis salute suscepto, Lauretanæ Virginis imploratur auxilium. Extemplo auditæ preces. ægri sanati, pestilentia discussa. Ergo anno M.D.LXXXI. ab grata ciuitate votiuum donum B. Virgini mittitur, nec ciuium religione, nec amplitudine vrbis indignum: calix ex argento cælato inauratus, non minus opere, quam magnitudine inter cæteros eminens. Alia præterea dona haud exigui precii, magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunensis pietatis argumēta. Inter hæc Roberto Saxatello Pisaurēsi Episcopo creato, Iulius Amicus sublectus, qui & si parū lætis ob Lōgobardiæ pestilentiam temporibus vsus, tamen Lauretanam Aedē nō parū ornauit. Per id tempus sacra supellex, & instrumentū Aedis satis auctum. Venusini Principis coniux oculos aureos, & coronam argenteam misit. Sfortia Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quinque. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata pueri propinqua cognatione iuncti salute, eius imaginem ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sane egregium pondo XXII. Cardinalis Estensis cor aureum, Marchionis Vasti coniux argenteam arculam librarum fere XVI. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum, & vrceum argenteum operis, ac ponderis non poenitendi. Cardinalis Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem. Mitto minora omnia, quæ referre operæpretium non ducimus.

[Margin notes: Lugdun. peſtil. liberat. — Lugdunenſium Don. — Venuſinæ Princip. D. — Sfortiæ Pallauic. D. — Card. Abaltaemps. D. — Comit. Briatici D. — Card. Eſt. Don. — March. Vaſti D. — Princ. Sulmon. D. — Card. Riarij D.]

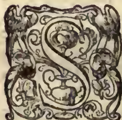
FINIS LIBRI QVARTI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER QVINTVS.

Card. Vrbinatis, & aliorum Principum Dona.
Cap. I.

VBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumulauit. Cardinalis Vrbinas ne minus liberalis moriens in Lauretanam Virginem esset, quam viuus fuerat, testamento sacram sacelli sui supellectilem luculentam in primis, & copiosam B. Mariæ magna legauit ex parte. Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex aureo textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini vrceoli argentei cum suo pollubro pulcherrime cælati, aliaque generis eiusdē, haud obscura Robureæ munificentiæ argumenta. Porro Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, successit Cardinalis Moronus. hic Vincentium Casalem Lauretanæ rei administrationi præposuit, spectata pietate ac fide virum. Quo Præside Lauretanum instrumentum, ac supellex haud par-

Cod. Laur. Vict. Brig.

Card. Vrbi. D.

Card Moronus Laur. Patron.

March. S. Crucis D. ua incrementa cepit. Lychnus egregius cum subiecta pa-
tina ex argento librarum xv. vasculum item odoramen-
tarium argenteum Marchionissæ S. Crucis munera fue-
Archid. Austriæ D. runt. Caroli Archiducis Austriæ numisma aureum suo-
Bauar. Duc. filiæ D. nomine inscriptum. Maximilianæ Bauari Ducis filiæ co-
rona delicijs magis quam precibus assueta è succino pre-
cioso, auro gemmisque discreta: crux aurea gemmis cæ-
latisque operibus insignis, & aliæ præterea gemmæ. Al-
March. Aquauiuæ D. berti Marchionis Aquauiuæ effigies argentea in suppli-
cantis formata morem, decem pondo. Alberti Bauariæ
Albert. Bauar. Ducis Donum egregium. Ducis crux ingens smaragdina, auro pyropisque exorna-
ta, & crystallino quasi monti imposita. Duodecim aureo-
rum millibus æstimatam ferunt. Et munus per se insigne
mittentis dissimulatio insignius fecit. Satis constat, hoc
regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obscurum
hominem esse latum, suppresso donantis nomine. Itaque
diu author tam eximij muneris homines latuit. Cæte-
rum Dei vtique nutu, cui non magis eximium donum,
quam donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem
doni author proditus, haud minore cum laude regiæ mu-
nificentiæ, quam Christianæ modestiæ. Amadei Dyna-
Amadei Sabau. D. stæ (is Emanuele Philiberto Duce est genitus) imago
sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis in-
Virginiæ Sabel. D. clusa, donum est. Virginiæ porro Sabellæ Vitelliæ effi-
gies votiua ex aurea lamina, ebeno inclusa, holoserico
Constantiæ Carrettæ Donum. villoso substrato. Constantiæ Carrettæ corona aurea gem-
mis, vnionibusque conspicua. Cardinalis Madrucij au-
Card. Madruc. D. rea fibula ingens (quali Cardinales Episcopi vti in Pon-
tificali amiculo solent) tribus margaritarum aceruis, in-
Card. Austriaci D. star nodorum, nobilis. Cardinalis Austriaci crux aurea
aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis.
Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia
porro vulgaria, aut ignotorum, quæ percensere nostri in-
stituti non est. Vnum tamen huius generis non tam pre-
cio, quam precatione donantis insigne, non queo reti-
cere.

cere. Aureus annulus egregia ſmaragdo inſignis repertus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti coeleſtibus, cum hiſce verbis in ſcheda inſcriptis.

VIRGO SINGVLARIS. MITES FAC ET CASTOS O AMOR QVI SEMPER ARDES, ET NVNQVAM EXTINGVERIS ACCENDE ME, SVSCIPE ME SERVVM TVVM B.

Lauretani templi cultus augetur. Cap. II.

CAſalis interim Præſes pro ſuo munere, Lauretanæ dignitatis ſtudio flagrans Canonicorum, clerique vniuerſi ſtudia accendere omni ope inſtitit. Ille alternis hortando rogandoque nunc ſingulos, nunc vniuerſos ad ſua munia incitauit. Ille non dictis magis, quam (quod efficaciſſimum ſuadendi genus eſt) factis & exemplis perpulit ad ſedulam Deo Deiparæque operam in auguſtiſſima illorum æde nauandam. Nam cum omnia Canonicorum officia ſiue canendis diuinis laudibus, ſiue confeſſionibus audiendis, Præſes ipſe obiret primus; Canonicos cæteroſque pudor haud ſegniter ſtimulabat. Ita quamuis multiplicato labore, haud inuiti ſequebantur Præſidem præeuntem. nemine detrectante munus, quod ille occupaſſet. Et Caſalis ſedula fidelique eorum opera vſus, egit tranſegitque cum Patrono, ipſoque Pontifice, vt auctis Lauretani Cleri laboribus, ſtipendia pariter augerentur. Cum ſtipendio cunctorum etiam ſedulitas creuit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi cultum incitatis, Pœnitentiarios linteis veſtibus ſuperindutos ſericis infulis (ſtolas vocamus) ornauit. Ex quo non plus ipſis, quam templo decoris acceſſit. Duodecim inde pueris ſacrorum miniſtris ab ſe inſtitutis rubræ veſtis inſigne dedit. Et quia vetus odeum aucto Sa- *Ann. Laur. Rier.*

Odeum a Bisin. Prin. ornatum. cerdotum, symphoniacorumque numero, erat angustius; nouum multo amplius, multoque commodius instituit ornauitque, sumptu Bisinianensis Principis. Id nunc Odeum vsurpatur, pulcherrime laqueatum, præclaris tabulis XII. Apost. simula. arg. pictis, exedrisque visendum. Ad solemne insuper aræ ornatum, duodecim Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia egregio opere fecit. Fama est conflata omnia ex votiuis imaginibus argẽteis iam vetustate exoletis; singula vero simulacra esse pondo circiter sexaginta. Ex quo coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quę summam efficeret septingentarum, ac viginti librarum: quanta sit etiam hodie illiusmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò preclarum, ac fru- Vid. Trig. Hist. Laur. octo linguis mandata. giferum Casalis inuentum, vt omnium nationum aduenis Lauretanæ historiæ cognoscendæ copia foret, eius capita à Teremano Pręside olim edita, in octo pręcipuas linguas Græcam, Arabicam, Hispanam, Gallicam, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademque in totidem ingentibus tabulis descripta medio proposuit templo, non minus decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domum ab omnibus gentibus, quam historiam linguis omnibus celebrari.

Collegium Illyricum instituitur. Peregrini præsertim illustres laute tractantur. *Cap. III.*

Vid. Brig. AT Gregorius Pont. memor eius, quod initio Pontificatus imbiberat, Lauretanæ Domus, reique Christianę amplificandæ, vt Romæ atque alibi diuersarum nationum; ita Laureti Dalmatarum Collegium instituit, ingens afflictæ nationi, vel auxilium, vel solatium. Quippe tricenos ibi adolescentes litteris, bonisque moribus instrui iussit, haud maiori genti Illyricæ adiumento,

quam

quam Aedi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana ſtipendium, certaſque ædes, vbi ante erat Noſocomium aſſignauit, nouo Noſocomio alibi excitato. Illyrici alumni feſtis diebus in templo linteati ſacris ſolemnibus adeſſe, ac miniſtrare iuſſi: ijdem Patribus Societatis Ieſu in diſciplinam traditi. Porro in ſacri cultus curam intentus Pontifex, Muſicum organum alterum condidit, ſane multiplex, ac varium, & auro picturiſque conſpicuum. Ex eo tempore bina egregia organa in templo Lauretano eſſe cœperunt, Iulianum, & Gregorianum, quo maior concentuum varietas ſolemnia ſacra decoraret. Cæterum Cardinali Morono vita functo, Vaſtauillanus Cardinalis ſororis filius à Pontifice ſubrogatus. Qui Vincentio Caſali Maſſæ Epiſcopo deſignato, Vitalem Leonorium ſublegit, Laureti Pręſidem non pœnitendum. Is quippe, vt erat homo induſtrius, ſedula agrorum cultura Lauretanæ Domus vectigalia auctiora fecit, ac benignitate in pauperes peregrinos nihil remiſſa, in Procerũ hoſpitium lautum ac liberale curam intendit. Itaque nouum, egregiumque conclaue, quod nuper in Pontificijs ædibus extructum erat, magnifice ad hoc ipſum ornauit. Ibi Principes viros excipiens, quæcunque ad hoſpitalitatis munus pertinebant, ſumma cum cura exſequebatur. Ita omnes læti domos redibant liberaliter ſe Laureti habitos, cultoſque memorantes. Et ea res fructuoſa etiam Lauretanæ Domui, non ſolum decora Beatæ Mariæ exſtitit.

Vital. Leonorius Præſ. Lauretan.

Hoſpitalit. Laur. Dom.

Ducis Gioicſæ, & Regis Galliæ pietas, ac munificentia in Aedem Lauretanam.

Cap. IIII.

NVnquam alias ante plures diuerſarum gentium Proceres Lauretanam Aedem præſentia ſua, ac muneribus

Vict. Brig.

ribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretananus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historiæ Lauretanę) complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Gioiosæ Dux Deiparæ salutandę studio ex Gallia Lauretũ profectus, haud minora liberalitatis, quam religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui B. Mariæ, & admirationi Aedis Lauretanæ dedit, quo temporis spatio ter in augustissima Virginis cella pastus est cœlesti dape. Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Roma Pontificem de more veneratus diuertisset Florentiam, parem auri summã denuo Lauretanæ Virgini donum misit. doni appendix bini argentei lychni ingentis ponderis fuere, qui assidue ante B. Virginem ardentes eximiam, ac pene regiam testantur munificentiam Gioiosæ Ducis. Hęc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus, bonam condidit partem, eam scilicet, quæ è regione templi Lauretani perducta quidem ad culmen, sed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentiæ Rex ipse Galliæ cessit. Henricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotijs visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusianum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit cum regali munere, anno M. D. LXXXIIII. Donum votiuum scyphus egregius erat Virgini, vt virilem regi regnoque stirpẽ impetraret, munus & materia & opere maxime insigne. Scyphus ipse è gemma excauata. lapidem lazuli hodie vocant, veteres sapphirum (vt quibusdam placet) appellabant. hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum scyphi crystallinum tornatile, quod auro circumclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus

Regis Franciæ Dõ egre.

tribus adamantibus auro mira arte illigatis. scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa gemmis eximijsque vnionibus adornatus. In Ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author & causa his litteris incisa.

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI
ET REGNVM, ET REGEM PROLE BEARE VELIS
HENRICVS III. FRAN. ET POLON. REX
ANNO M. D. LXXXIV.

Cæterum occulto Dei consilio preces interdum non audientis ad voluntatem, vt audiat ad salutem, donum ratum, votum irritum fuit.

Alia Gallorum Dynastarum numera.
Cap. V.

DVX inde Humalæ, vnus è primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Aedem accessit. Ibi solemnibns mysterijs rite procuratis totum fere quatriduum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus. Demum Deipara muneribus culta, discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum ad Henricum Galliæ Regem tendens, in via Gioiosæ Ducem offendit eodẽ petentẽ. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere coeperunt. Ventum erat ad angustam in præruptis rupibus viam, cum Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Domini caput vertit. Pernonius obstinate se erigentem, iactantemque equum cohibere connixus, de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam propere defertur. Hic omnium amicorum carissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio excitus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summa ope reme-

Vitt. Brig.

Ducis Pernonij casus

remedia amicissimo viro adhibenda curans. Et Gioiosa vicem amici sollicitus, pro eius salute Lauretanæ Virgini votum suscipit. Nec frustra id fuit. Paucis horis interiectis, Pernonius liberius iam meante spiritu, alleuare oculos cœpit. inde paulatim redeunte animo, circumstantes amicos agnoscere. Ibi Gioiosa, vt illum mentis compotem, laxataque morbi vi, magnitudinem mali sentire vidit, accessit propius: & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam, cui ipsemet paulo ante pro ipso vota fecisset. Rogitat deinde vtrum id votum ratum habeat. Ille cum voce assentiri non posset, capite annuit. Incredibile dictu. paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit. paucis diebus e lecto surgit incolumis. Ergo beneficij satis memor, certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat exinde Lauretum: per eum binos solido ex argento angelos cubitales dicat, qui ad pedes B. Mariæ hinc, & hinc accensis perpetuo cereis lucerent, monumentoque essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsurã. Hanc Gallorum Principum pietatem æmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit, seruatæ ne arcis votiuum donum, an voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? dono inscriptum.

Ducis Pernonij D.

HOC ARCIS TVRNONIAE.

Marchio Badensis brachio captus ex vulnere diuinitus persanatur. *Cap. VI.*

Vict. Brig.

HAud minor Germanorum Principum in Lauretanam Virginem pietas exstitit, quam Gallorum. Iacobus Badæ Marchio, ex vulnere, quod in Coloniensi tumultu plumbea grande ictus in brachio acceperat, ad vltimum

timum venerat vitæ discrimen. Itaque Beatam Mariam Lauretanam, celebre etiam illis locis nomen, implorat vouens, se, si salutem recuperasset, Lauretum ad eam cum donis iturum. Nec frustra id votum fuit: mox periculo mortis eximitur: breui etiam sanatur, sed ita vt brachium graui vulnere impense læsum, nisi toto corporis trunco, mouere non posset. Igitur simul voti exsoluendi cura, simul recuperandi brachij spes eum ad Lauretanā Virginem adeundam stimulabant. Lauretum se contulit, anno huius seculi LXXXIIII. Biduo ante natalem Christi diem. Occultum omnibus suum volebat aduentum. Idcirco octo dumtaxat famulis comitatus venerat. Augustissimum sacellum ingressus, B. Virgini pro recuperata salute enixius grates agit: votiuūque custodibus donū tradit: rogantibus nomen silentio supprimit. Inter dona fuit aureū sacerdotis amiculū, & ex aureo torque pendens hyacinthus eximia magnitudine, ac specie. præcipuum donum aurea veluti pyxis, mira vndique arte cælata. binos fere palmos circuitu amplectitur: & conchæ marinę instar bipartita, partibus inuicem nexis, aperitur, clauditurque. Intus Marchionis effigies B. Mariæ supplicantis, salutisque per eam partæ monumentum: extrinsecus in altera parte S. Georgij, ex equo Draconem hasta figentis pulcherrimè cælata, & distincta gemmis imago: in altera simulacrum Susannæ in lauacro à senibus deprahensæ, eodem opere, ac specie. gratum vsquequaque visentibus spectaculum. At Marchio vt vetus votum exsoluit, nouo se obligat voto, si valetudinem integram recuperet; & adijcit voto preces. In sacrosanctam Deiparæ cellam identidem regressus, expertum eius implorat auxilium: rogitat, vt suum beneficium absolutum, ac perfectum velit, reddat brachium, cui reddiderit vitam. ita demum cumulatam, & valetudinem futuram, & gratiam. Inter has preces illo biduo absumpto, cum bona spe in hospitium recipit se sub solis occasum. Nec sua illū spes frustrata est.

March. Badensis. D.

Cod. Laur.

ta eſt. Nox erat Chriſti natalis, & Marchio cubitum ie-rat: Ecce tibi tertia fere vigilia, B. Virgo candida in veſte collucens, ſe illi offert in quiete; & bonum animum habe-re iuſſo, brachium manu præhenſum extendit illico ſanat-que. Confeſtim ille ſomno expergefactus, ac rei miraculo motus famulos inclamat, lumen propere inferri iubens. accurrunt impigre illi, illatoque lumine quid tandem rei fit rogitant. tum Marchio, quæ dormienti ſpecies obuer-ſata ſit, enarrare: brachium Dei, ac Deiparæ dono ſanum ac vegetum oſtentare famulis attonitis rei nouitate, ac miraculo. Protinus cuncti pariter venerabundi Dei cle-mentiam verbis efferre, B. Mariæ beneficium prædicare cœperunt. Haud facile aliud miraculum magis euidens, teſtatumque. Marchio ipſe vbi primum illuxit, Laureta-no Præſidi totam rem ordine, vti geſta erat, expoſuit. & ille tantam rem haudquaqum negligendam ratus mira-culum rite conſignandum litteris, ſubſcribendumque à teſtibus curauit. Notatum etiam hoſpitium vbi res acci-dit, nimirum id cuius inſigne eſt Vrſus, & cubiculum ipſum requirentibus hodie monſtratur. Marchio igitur gratijs Deo, ac B. Mariæ impenſe actis, Romam iter in-tendit. Quo vt venit, Gregorium Pontificem adit, rem omnem enarrat: bis expertam Lauretanæ Virginis opem miris extollit laudibus. Addebat miraculo fidem perſo-na narrantis. Nam Marchionis, vtpote Lutheranæ di-ſciplinæ innutriti, animum conſtabat ab eius ſectæ errori-bus intactum non fuiſſe: ſed iam apparebat eum de Ca-tholica religione, Chriſtique Vicario recte ſentire. Ita-que Gregorius multiplicis miraculi admiratione pariter, lætitiaque perfuſus, Marchionem omni honore coluit. Vulgata inde res per Vrbem, cunctorumque ſermonibus celebrata, per eam occaſionem Lauretanæ Domus religio aucta. Porro Marchio Germaniā repetens rurſus Laure-tanam Virginem reuiſit, iterum de tanto beneficio grates agit. Domum inde regreſſus, magno religioni adiumen

to fuit; vtique apud eos, qui Marchionem ex vulnere captum brachio nuper viderant, tunc diuinitus persanatum videbant: Et ipse dictis, factisque negotium summa adiuuabat ope. Vbicumque opus erat, geminum in suo duplici incommodo Deiparæ auxilium memorabat, Lauretanam Virginem laudibus in coelum ferens. Ita porro vitam ipse instituit, vt omnibus esset innocentiæ, ac pietatis exemplum. Valuit Principis authoritas præcipue apud populares suos. Complures eorum ad auitam religionem reuocati: dubij confirmati. multa etiam ab eo pręclare instituta, genti suæ saluti futura, nisi immatura mors consceleratorum fraude (vt creditum est) accersita, optimi Principis salubria consilia oppressisset. Cæterum illo extincto, iacta ab eo semina vigere dicuntur, quæ vberes fortasse suo tempore fruges, Deo propitio, fundent.

Eximia Dona, ac pietas Gulielmi Bauariæ Ducis, & aliorum Principum Germaniæ.
Cap. VII.

CONstans tam euidentis in nobilissimo Principe miraculi fama Germaniam peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Aedem Lauretanam accendit. Horum Gulielmus Bauariæ Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germani nominis longe princeps. Hic Marchionis Badensis consobrini sui valetudine mire lætus, & paternæ in Virginem Lauretanam munificentiæ satis memor, regalis opulentiæ dona partim misit Lauretum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebeno inclusa, vbi B. Mariæ Iesum puerum gremio gestantis, Ioseph fugæ comite in Aegyptũ, effigies expressa cernitur. Cãdelabrum item argenteum pensile, non magis pondere, quam

Vict. Brig.

Codic. Laur. Duc. Bauariæ D.

quam opere egregium. pondus est librarum LXXX. opus autem eiusmodi, vt quatuor & viginti veluti rami ex eodē emineant trūco, scite omnes venusteque dispositi, adeo vt totidem cereos satis laxe sustineant. Ergo id candelabrum in ipsa Virginis cella perpetuo ante eius effigiem pendet. nobile omnino Bauari Ducis donum; sed hoc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum assignatum à Duce stipendium, vt quotannis per quadragenos dies festos ac solemnes, candelis vicenis, & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipse sua munera secutus: & quatuor dumtaxat comitantibus, Lauretum mutatis subinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M. D. LXXXV. Eximia tanti Principis modestia pietatem quoque insigniorem fecit. Namque humanas aspernatus delicias, vt diuinas liquidius hauriret, publicum, magnificumque Principibus excipiendis destinatum hospitium posthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici strepitus, pompæque fastidio, auidus religiosæ quietis, ad Patres Societatis Iesu, de quo ordine optimè meritus erat, perfamiliariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuersatus est, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Cæterum tanta virtus diu latere non potuit. Præses Bauari Ducis aduentu cognito, propere ad eum venit: perliberaliter inuitat hospitio, rogitat, vrget, instat: demum vt obfirmato animo recusantem vidit, incepto irrito discedit. Nec minor in templo modestia Ducis fuit, quā in hospitio fuerat. Scabellum ad genua submittenda, sellaque ad considendum apparata erant pœne regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Aede, sed pietatem petens, adeo aspernatus est ea, vt ne aspexerit quidem. In augustissima porro Virginis cella vsque eo Christiana eius humilitas, pietasque enituerunt; vt cæteris miraculo forent. Nam tanta animi corporisque submissione supplicabat in turba; vt vnum aliquem de populo crederes. Obuersabatur credo eius animo Dei filius, *qui cum in forma*

Dei

Dei esset inibi exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Ita porro assiduus erat in supplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obscuriore Laureti reliquit munificentiæ suæ, quam religionis vestigia. Præcipuum eius donum fuit libellus ex auro solido, qui trifariã diuisus, quatuor velut paginis gemmata sigilla, egregiasque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmisque clarissimis, opere mirabili perfectum. pendet ex tribus catellis aureis, quas ex aureo fluentes annulo ingens sapphirus excepit. Fama est, hoc donum octo aureorum millibus æstimatum. Nec ferme aliud est in Aedis Lauretanæ thesauris, quod iucundius à peregrinis, auidiusque visatur. adeo non solum ornatus, sed etiã interiorum imaginum, sigillorumque eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie qua rediuiuus exstitit è sepulchro: sed sepulcrum adamantibus, pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniæ proceribus exemplo fuit Lauretanæ Virginis salutandæ, colendæque muneribus, quorum deinde aduentus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamen Bransuichiensis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro destinctum opere Phrygio, egregiam quoque aræ vestem, margaritis, adamantibus, pyropisque distinctam, dona portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porro Madrutius ex legatione, qua apud Rodulphum Cæsarem functus erat, reuersus, crucem argenteam talium legatorum insigne, Lauretanæ Virgini donum tulit, legationis feliciter obitæ illius præsidio atque ope monumentum.

Duc. Bauariæ D. eximium.

Duc. Bransuichien. D.

Card. Madrutij D.

Italiæ Principum pietas, ac dona. *Cap. VIII.*

Viſt. Brig. Ioa. Piccolhominei D. NEc obſcura per id tempus Italiæ Procerum pietas, aut liberalitas fuit. Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua muli duo lecticam ferentes expreſſi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulſi Virginis ope diſcriminis argumentum. Duaræ D. Viſt. Brig. Ioannes Baptiſta Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vinctus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludou. Martinengi D. Ludouicus Martinengus Brixienſis calices quatuor ex argento inaurato. March. Eſten. D. Marchioniſſa Eſtenſis ſuam, filijque ſui imaginem B. Mariæ ſupplicantem ex lamina argentea pondo XIIII. Duc. Atriæ D. Dux Atriæ bina Angelorum ſimulacra ſeſquicubitalia præclaro opere, pondo XXXVI, quæ ante B. Virginem, apud aram ipſam locata ardentes cereos perpetuo præferunt. Votiuum id donum eſſe titulus baſi inciſus oſtendit. Duc. Terræ Nouæ D. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum penſilem librarum XXII, haud minus opere, quam pondere egregium. Duc. Sabaudiæ D. egregium. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ effigiem ſuam corona, ſceptroque inſignem, in ſupplicantis modum ex auro expreſſam, pondo librarum X. Card. Columnæ D. Cardinalis Columna Piceni legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Card. Aragon. D. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis inſignem, crucem cryſtallinam cum Chriſti effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrime facta. Card. Riarij D. Cardinalis Riarius aræ, & ſacerdotis ornatum ex veſte Damaſcena. Card. Cuſani D. Auguſtinus Cuſanus, qui ſubinde in Cardinalium Collegium eſt cooptatus, ſacerdotis aręque veſtem ex auro, argentoque contextam Lauretanæ Virgini donum dedit. Greg. XIII. Pont. D. Et Gregorius ipſe Pontifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodum

lætus

lætus, ſuum quoque proprium Pontificis donum exſtare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Miſſæ introitu, Dominica lætare dicitur) veteri ſolemnique more Roſam auream conſecrant. Ea ſtirps eſt, ſeu planta roſarum vernantium ex auro, quæ aureo inſerta vaſculo, & ex tripode eminens aureo, ſeſquicubitalem altitudinem facile excedit. Aureis nummis æſtimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerunque mitti ſolitum, Gregorius Lauretanæ Virgini vtpote reginæ mortalium & cœleſtium miſit. Et exſtat in medio vaſculo titulus donantis monumẽtum. Porro Nicolaus Gaetanus Cardinalis Sermonetæ nouo doni genere per id tempus Lauretanã Aedem honeſtauit. Hic ſiue communi familiæ (erat enim ex gente Bonifacij VIII, cuius Pontificatum ſacroſanctæ cellæ in Italiam aduentus inſignem fecerat) ſeu priuato quodam ſtudio, Lauretanæ Virgini vnice deditus erat. Itaque ſanus, ac valens in templo Lauretano, haud procul Deiparæ cella, ſedem ſepulcro ſuo delegit, idque magnifico ſane opere exſtruxit. Præclara vtique ac perampla eſt monumenti ſpecies, vario diſtincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis ſimulacro pulcherrime facto inſignis. Tabula marmorea ſub eo poſita his inciſa litteris. Card. Sermonetæ D.

NICOLAVS GAETANVS CARDINALIS SERMONETA
GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS
QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC
DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE
ET MVLTA SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ
PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS
EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM
MONVMENTVM HOC MARMOREVM. VIVENS ET
INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE
IN EO VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS
SVVM RECONDI VOLVIT ANN. AGENS LIV.
OBIIT ANNOS NATVS FERME LX.
ANN. SAL. HVM. M. D. LXXXV.
MENSE MAIO.

Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo apparatu factum, & absoluto dudum sepulcro corpus illatum, lapisque superpositus cum hoc titulo.

HIC HABITABO QVONIAM ELEGI EAM.

Exstat hodie in templo Lauretano stragulum ingens ex veste Attalica, quod vndique ambit fascia prægrandis ex holoserico villoso, nigro, quà gentilitijs Gaetanæ familiæ insignibus, quà crucibus aureis magnificè distincta; haud obscurum magnifici funeris argumentum.

Lapidum, calcisue particulas ex sacrosancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur.

Cap. VIIII.

Vitt. Brig. EOdem ipso anno, qui fuit à Christo nato M. D. LXXXV. nouo miraculo intellectum est, quantæ curæ sit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum est ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetustior, & pœna longinquior Panormitanus ciuis viginti ante annis Lauretum profectus lapidē è sacra surripuerat cella. Nec quantacumque pietatis in temerario facto species, aut interdicti Pontificalis ignoratio diuinam auertit iram. Domum regressus graui extemplo implicatur morbo: ac ne repentini mali causa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpam admiserat, poenam luebat. Septembri mense, aut certe Octobri, deficientibus subito viribus atroci vrgebatur febri. Nec medentium iudicio naturalis vlla morbo suberat causa, & ipse culpam pietatis nominē inuolutam minime agnoscebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos insanabili morbo nec causa, nec finis inueniebatur. Ad extremum cum alia nulla causa appareret redeuntis in orbem mali; religio subijt ægrum animum, & conscientia stimulante sacerdoti vulnus aperuit.

Ille enimuero temerariam pietatem talis morbi originem esse ait, impense monens, vt sacro lapide restituto, salutem in tuto locaret suam. Haud surdis hæc auribus dicta. Aeger veluti cœlesti voce iussus, lapidem eidem tradit remittendum, vnde olim ab se fuerat ablatus. Nec mora. saxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res satis testata. Io: Baptista Carminata Societati Iesu Præpositus in Sicilia Prouincia, sacrum lapidem cum litteris totam rem enarrantibus Romam destinauit ad Cardinalem Vastauillanum Laureti Patronum. Ille eundem lapidem Leonorio Lauretano Præsidi cum Siciliensibus litteris transmissum suo reponi loco iussit. Leonorius ergo simul ac primum ad Lauretum perlatus est lapis; solemni supplicatione indicta, obuiam ei procedit ad portam. Inde saxum miraculo clarum, quanta maxima potest pompa ad sacram defertur Aedem. Mira res dictu, visuque. Vix sacrosanctæ Domui illatum erat, cum statim (tanquam Deo monstrante) vacuus apparuit locus, vnde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulsum esse constabat. Reposito in suum locum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua subinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo prębuerat. Multa inuenio exempla multorum, qui idem ausi celeriter pœnas dederũt stultitiæ suæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne similitudo satietatem pariat, omittemus. Nec sacrorum lapidum maior, quam calcis interlitæ, qua lapides colligantur inter se, per idem ferme tempus Dei cura exstitit. Alexandria vrbs est Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri Tertij Pontificis Maximi gratiam à fœderatis ciuitatibus condita appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abstulerat è sacrosancta Virginis cella. Inde domum regressus comminutam calcem simul cũ cerea agni coelestis effigie includit argento. Cæterum stulta pietas

Deo Deiparæque grata haudquaquam fuit. Vbi primum ille thecam (incertum quam ob causam) de coniugis suæ collo suspendit, Dæmonum Dux eam inuasit, cum non exigua satellitum suorum manu. Iamque annum nonum infelix mulier non sine ingenti viri sui dolore miseris vexabatur modis; cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io: Baptista Vanninus Sacerdos è Societate Iesu per id tempus Alexādriæ sermones sacros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipso viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt sacrum illum restituat puluerem, si fecerit, haud dubie coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facile persuasum. Ergo ille sacram calcem theca exemptam Vannino ipsemet tradit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum spes fefellit. Paucis intermissis diebus, non tam exorcismorum vis, quam B. Mariæ deprecatio ex obsessæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excussit. Confestim igitur Vanninus creditam sibi calcem theca inclusam Lauretum ad Rectorem Societatis Iesu destinat, rogans per litteras, vt simul quod ablatum erat Lauretanæ restitueret Domui, simul miseræ illi feminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret: quo scilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulsis, pristinam ei redderet sanitatem. Quod deinde ita vt orauerat, euenisse compertum est. Relata calx honesto asseruatur loco, documentum mortalibus, ne tale quid audeant. Exstant quoque Vannini litteræ. Tertio Idus Nouembris, Anno M. D. L X X I X. datæ, miraculi testes.

Epidauria nauis insigni miraculo è manibus piratarum eripitur.
Cap. X.

Caeterum nobilissimum maximeque illustrem Gregorij Pontificatum nobili illustrique claudamus miraculo. Epidauria nauis preciosis onusta mercibus per eadem tempora Constantinopoli redibat Epidaurum. Ragusam vulgus appellat. In medio cursu, tanta subito maris malacia, ac tranquillitas exstitit; vt deficiente vento nauis oneraria se loco mouere non posset. Extemplo plures adfuerunt myoparones piratarum, qui circumfusi destitutam nauim summa vi oppugnare coeperunt. Christiani primum & si pauciores numero, Barbarorum impetum egregie sustinebant. Ad vltimum labore, ac vulneribus defatigati cedebant, nec viribus, nec animis pares. Iam prope res erat, vt victi caperentur à Barbaris, cum subijt eorum animos memoria Lauretanæ Virginis. Eam igitur cuncti inuocantes vouent, si imminenti eximantur periculo, egregium calicem Aedi Lauretanæ donum laturos: atque inibi labes animorum sacra confessione pariter absterfuros. Nec mistæ voto preces in irritum cecidere. Repente spissa exorta caligo intendentibus se tenebris condidit lucem: & piratis prædæ inhiantibus conspectum Epidauriæ nauis eripuit. Agnouere Christiani Deiparæ auxilium: & lætitia ex metu gestientes, Deo Deique matri certatim grates agebant. Contra furere, ac fremere Barbari dolore ereptæ de manibus prædæ, & tamen omnia conari, vt recuperent amissã. Sed frustra. Incubãs mari quędã quasi nox iã prospectum abstulerat: & Barbari haud secus quam in cęcis tenebris errabant. Inter hæc. ecce tibi peropportuna inter nebulam afflans aura onerariam impellit. Ita nauis B. Maria fauente, periculo erepta Epi- Anna. Lau. Rier.

daurum appellitur. Inde nautæ, vectoresque Lauretum petunt, vota persoluunt. Hæ ferme Lauretanæ res Gregorio Pont. Max. euenerunt.

Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum Episcopali sede decoratur. Cap. XI.

EXinde Xystus V. Gregorij æmulator, vt cæteris rebus inferior videri noluit; ita studio Lauretani cultus augendi, voluit haberi prior. Is quippe in Piceno natus, præcipuam Picentium Patronam omni ope ab se ornandam existimauit. Itaque velut Marcelli II. Pontif. consilia exsequeretur, Lauretum ciuitatis iure donatum Episcopali sede decorauit, aliquot circa oppidis ei contributis. Primus Lauretanus Episcopus Franciscus Cantucius fuit ciuis Perusinus, vir doctrina æque, ac sanctimonia clarus, qui nouam sedem egregijs imbuit institutis, exemplisque. At Xystus ne Lauretanæ vrbis nomen vanum, aut tenue foret, collem Laureto proximum (Montem Regalem incolæ appellant) coemptum æquare instituit. ita nouæ vrbi amplificandæ spatium ab ea parte fieri cœptum. Huic spatio coædificando, singulis Piceni ciuitatibus imperatum, vt suas quæque inibi excitarent ædes. Haud grauate obtemperatum. Interim Pontifex Picenum, cæteramque Pontificiam regionem latrocinijs infestam non magis ferro, quam auro salubri ratione pacauit. Quippe latronibus ipsis, atque exulibus impunitatis, ac præmij spe in socios incitatis, Duces eorum cæsi, cęteri partim interfecti à socijs, partim ob interfectos socios restituti. Ergo Picentium ciuitates Picenti Pontifici, & de sua gente, & de Aede Lauretana optime merito egregiam ex ære statuam locauere. Nec suis per id tempus ornamentis Aedes Lauretana caruit

Vict. Brigã.

Franc. Cantucius Episc. Laur.

caruit. Pilæ, quæ pro columnis fornicem sustinent, & ipsa templi fornix, Cantucij Episcopi sumptu, marmorato opere adornari cœpta. Sacellum vnum è maioribus à Cardinali Aragonio picturis D. Thomæ Aquinatis præclare facta exprimentibus, gypso, auroque adornatum. Sacellum porro omnium maximum à Ducibus Hetruriæ, & Bauariæ expetitum, dirimendi certaminis causa, à communi Picentium eximijs pictorum plastarumque operibus excultum, plurimoque exornatum auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præses ornandę, augendæque rei Lauretanæ intentus, Lactantij Venturæ nobilis architecti opera, faciē Basilicæ opus à Gregorio maxima ex parte perfectum, ad culmen pene perduxit. Bonam Pontificiarum ædium partem excitauit è regione templi. Et Ferdinandus Archidux Austriæ de Lauretana ædificatione admonitus à Duce Bauariæ, eiusdem instinctu Lauretanæ Virginis cæsam è sylua materiam donauit. quæ in onerariam imposita, & Adriatico commissa mari Lauretum incolumis B. Maria fauente peruenit. In ea magna vis erat ingentium trabiū asserumque facile tribus aureorum millibus æstimabilis.

Card. Aragon. sacell. — Sacel. com. Picen. — Archiducis Austr. D.

Cardinalis Gioiosa suum Galliæ patrocinium Virgini Lauretanæ commendat.
Cap. XII.

CAntucius inde primus Laureti Episcopus, septimo quam Episcopatum inierat mense, excessit e vita. Ingens bonis omnibus sui desiderium reliquit, pauperibus maxime, quorum parens habebatur. Porrò tanta eum sanctitatis fama prosecuta est, vt facile appareret, verum esse, quod prouerbij obtinet locum: primum cuiusque ciuitatis Episcopum sanctum esse oportere. Cantucio sublectus Rutilius Benzonius ciuis Ro: qui eruditione, & Ecclesiasticæ dignitatis studio clarus, quà sacris concioni-

Vitt. Brig. — Rutilius Bēzonius Episcopus Lau.

bus

bus, quà pręclaris institutis Lauretanam ædem excoluit. vt iam sacro cultu, ac maiestate, nulli propemodum sacrarum ædium sit secunda. Sub id tempus Cardinalis Giososa nouus Gallię Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobilissimorum hominũ comitatu Lauretum diuertit. Deductus est in Aedem Lauretanam à Mattheucio Archiepiscopo Ragusco, eodemque Anconæ Prætore, Octauio Bandino Piceni Præside,& Rutilio Benzonio Episcopo Laurerano, qui aduentanti Cardinali obuiam processerant. Ibi Gioiosa in Virginis cella pie admodum sacris operatus, sibi in animo esse dixit, suum Galliæ patrocinium certissimæ mortalium Patronę impensius commẽdare: ac proinde solennem quadraginta horarum supplicationem inibi instituere. Pium Cardinalis consilium non modo authoritas probauit Lauretani Episcopi, sed etiam concio decorauit. A cõcione supplicatio summis hominũ studijs celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidanisque, tum à Capucinorum manu, quam ad id Gioiosa secum adduxerat. Cardinalis autem in eo cuius ipse author foret, nemini cedens, suis cæterisque omnibus, vel pietatatis, vel modestiæ exemplo fuit.

Cardinalis Galli Patroni Lauretani egregia studia erga Beatam Virginem. *Cap. XIII.*

Vict. Brig.

CAeterum ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit quam funestior. Biduo post peractas supplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vastauillanus, alter super alterum pestifero morbo absumpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Perusinum Episcopũ, nunc Auximatem. Ab eo Io: Franciscus Gallus patruus Lauretanæ administrationi præpositus. Nec ita multo post

Card. Gallus Patron. Lauretanus Franc. Gal. Præses.

post Cardin. Gallus nouus Patronus Lauretum Pontificis iussu contulit se. Ibi summa omnium ordinum lætitia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magistratuum leges, ac iura descripsit. Annus tum agebatur à Virg. part. M.D.LXXXVII. Quo eodem anno signum æneum Xysti Quinti Pontificis Maximi pulcherrime factum Berardini manu, summis studijs Lauretanorum, Picentiumque, maxima accolarum, peregrinorumque frequentia in templi gradibus positum est. Exinde Io: Francisco Gallo Laureti Præside, templi facies ad fastigium aliquando perducta, egregium sanæ Aedis Lauretanæ decus. Quippe & magnifice descripta est, & perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato. tanto autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquã os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam, B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrime facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Aedis Lauretanę aureis litteris in Luculleo marmore incisus. DEIPARAE DOMVS, VBI VERBVM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestræ datæ: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hasce fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa litteris. altera est.

Lauret. Templi facies.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT
XVI. KAL. APR. AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Altera verò.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
LAVRETI OPPIDVM
EPISCOPALI DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Abſolutum erat opus,niſi quod gradus deſiderabantur, quibus aſcenderetur in templum. Igitur Io.Franciſci Galli ſucceſſor Hieronymus Gabutius nouos gradus ab illo inchoatos ex Iſtro itē lapide ſatis ample magnificeque perfecit. Idem laternam egregiā templi hemiſphærio impoſuit. Ea quoque ex eodem ſtructa ſaxo,conſtat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia feneſtras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem ſuperadditæ latitudine pares, altitudine longe minores. Super has corona ducta,culmen octo quaſi coſtis diſcretum ſuſtinet. Id vero ſimiliter, vt hemiſphærium, plumbeis intectum laminis longe lateque conſpicitur. Cardinalis porro Gallus, vt eum ſua pietas admonebat, ab Aede ornanda ad pauperes ſubleuandos verſus, congeſta ingenti pecuniæ vi, Laureti Montem Pietatis inſtituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogerentur iniquitatem ſubire fœneratorum. Cæterum illud maxime memorabile Xyſti V. Pont. munus, (alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valuas ex ære cælandas locauit aureorum millibus X L. Trium ianuarum fores erunt æneæ, vbi ſacrarum hiſtoriarum argumenta mirabili opere cælata viſantur. Magnum omnino opus, ac multorum annorum. Et quantum ex principijs coniectare licet, longe egregium ac mirabile. Sic prorſus, vt nobiliſſimis S. Ioannis Baptiſtæ valuis,quæ Florentiæ miraculo ſunt, ab ijs qui vtraſque inſpexerunt, haud immerito

rito

rito conferantur: maximum vtique Lauretano templo ornamentum, & iucundissimum peregrinis spectaculum praebiturae.

Dona Lauretanae Virgini lata missaue. Cap. XIIII.

NEc vero Lauretana Domus pauperum incolarum cōmodis seruiens peregrinorum muneribus caruit. Fabrorum ferrariorum Bononiensis sodalitas ingens candelabrum fusile ex aurichalco donum portauit, non minus opere, quam inusitata magnitudine, ac pondere visendū. Catharina Medicea Franciae Regina, ac Regum mater lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanae Virgini misit cum dote, vt perpetuo luceret. Ducis Cliuiae vxor amiculum B. Virginis aureum, argento illusum opere Phrygio, effigiemque suam in lamina argentea B. Mariae Lauretanae supplicantem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Federicus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonsus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursius, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisque sua supplice, quaternarum fere librarum: Marchio Vasti imaginem suam in aureo orbe minutis adamantibus, pyropisque circumfulgente depictam Lauretanę Virgini consecrarunt. Horum donorum, plaeraque votiua esse indicat Eugubinae laminae titulus. EXAVDITA EST ORATIO TVA. Caeterum hi sua, alij suorum votiua simulacra miserunt. Princeps Stiliani argenteam filioli sui effigiem Deiparae dicauit supplicē. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruum filium B. Mariae offerentis imaginem, ex argento expressam pondo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argenteum fascijs obligatum, ponderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudiae donum in hoc genere egre-

Codic. Laur.
Bononiensis Sodalit. D.
Reginae Fraciae D.
Duc. Cliuiae D.
Duc. Parm. filiae D.
Fed. Tomace.
Ant. Spinel.
Alfon. Vicecom. D.
March. Capursij D.
Ep. Eugu. D.
March. Vasti D.
Princip. Stiliani D.
Liuiae Pignatellae D.
Princip. Amalphet. D.
Ducis Sabaudiae D. egre.

re egregium, infantis fascijs inuoluti simulacrum aureum iustæ staturæ, ob filium B. Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornetana Ciuitas suæ vrbis simulacrum in lamina argentea ebeno inclusa, donũ portauit, subiecto titulo insigne. CORNETVM CIVITAS FIDELIS, Ab alijs porro sacra supellex data. Guilielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sexquicubitalia, Christique crucifixi effigiẽ præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona trãsmisit. Nec ita multo post Mantuę Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solenni ceremonia sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiua pro suscepta prole munera attulit. Marchio Imperialis Auria vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureum cum patina calicem, lychnumque triplicem argenteum, pondere iuxta, & opere eximium tulit, quem ab se certo stipendio dotatum præcipuis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indidem lychnus alius argenteus pendet egregio opere trifariam distinctus, votiuum Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarensis Catholici Regis apud Pontificem Legatus cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoque fulgentem, opere Lusitanico sane egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnificoque opere cælatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream hebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex hebeno gẽmis, auroque distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni pręterea argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, lati: vnus aureus multorum instar, Francisci Mariæ Vrbinatiũ Ducis donũ, non materia ma-

Corneti simulac. arg.

Duc. Mantuani D.

Principis Mant. D.

March. Imperial. D.

March. Lippæi D.

Comit. Oliuarensis D.

Proreg. Neapol D.

Portiæ Vitellæ D.

Card. Austriaci D.

Hieron. Grimaldi D.

Duc. Vrbinatium D.

gis,

gis, quam opere inclytum. Lychnus quippe trium angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Roboreæ familiæ) prætendunt manibus. totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, vt ante ipsa ora B. Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pendens perpetuo luceat. Iam altarium vestes aureæ singulæ dono datæ a Marchione Robureo, itemque à Benedicto Cardinali Iustiniano, à Camilla Peretta Xysti Pont. sorore germana, quæ etiam amiculum B. Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere visendum. Aliud amiculum dono misit Dux Bouini femina lectissima ex holoserico raso violaceo, margaritis, gemmisque consperso ad regiam magnificentiam, nisi breuitas obstaret. Attalicam quoque vestem preciosis subsutam pellibus, cursorum præmium Florentiæ ludis partum Iustus Iusteius Comes Veronẽsis B Mariæ velut authori victoriæ cõsecrauit. Ab alijs alia B. Virgini ornãdæ dona ex mũdo fere muliebri deprõpta. Dux Cliuiæ eximia pietate mulier torquem aureum põdere iuxta, & opere eximiũ: armillas aureas pyropis, adamantibusque distinctas: aureumque annulum nobili gemma insignem dono dedit. Vidobonus eques Ducis Bauaræ œconomus suo, & coniugis suæ nomine, binos aureos annulos adamante, ac pyropo insignes inuicem insertos, quibus inscriptum est. QVOS DEVS CONIVNXIT, HOMO NON SEPARET. Ludouicus Georgius Papiensis torquem aureum libralem eleganti opere perfectum. Marchus Antonius Blanchettus Bononiensis coronam gemmeam auro illigatam. Casteluetrani Principis coniux aureum orbem ingentis instar numismatis, adamantibus, smaragdis, margaritisque fulgentem. Illud vero haud magis doni precio quam donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus cum Caratæ Marchionis filia de gemmata paruæ molis, sed ingentis pretij cruce, multos iam disceptarat

March. Robure i D.
Card. Iustiniani D.
Camillæ Perettæ D.
Duc. Bouini D.
Comit. Iusti D.
Duc. Cliuiæ D.
Equit. Vidoboni D.
Ludouici Georgij D.
M. Ant. Blanchetti D.
Princip. Castelueltr. D.
Comit Martinengi D.

rat

rat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuersa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparę fuisse docuit euentus. Eam crucem depositam apud se Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur forte quadam diuinitus accidit, vt cum Martinengus religionis ergo ad Aedem Lauretanam venisset ineunte Maio, eodem tempore, ijsdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorsus ignara. Ergo illum ex improuiso Laureti conspicata obstupuit primo: inde salute data, redditaque, crucem illam B. Mariæ adiudicatam se mira opportunitate secum attulisse ait. Et aderat solennis inuentæ Christi Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad sacrosanctam cellam pariter pergunt; gemmatamque crucem, ipso die Cruci sacro dedicant Virgini. dicas illam suo tempore repetijsse depositum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pendet eximij ornamenti præcipuum decus. constat quippe adamantibus satis magnis nouem, quos tres vniones ingenti magnitudine instar cerasorum adornant. quatuor circiter aureorum millibus æstimatur.

Episcopus Hybernus bis Hæreticorum piratarum manus euadit. Adolescens præsenti naufragio eripitur. Cap. XV.

NEc muneribus, quam miraculis clarior per id tempus Lauretana Aedes exstitit. Edmundus Hybernus Ardacacensis Episcopus eodem ferme tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi causa hæc fuit. Is ob religionē ab Elisabetha Angliæ Regina pulsus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiam. Sed vnde præsidium quærebat, periculum exstitit. Scotiæ Proceres Anglæ Reginæ rogatu, Edmundum in vincula

conijci

conijci iubent. At ille rem odoratus, clam conſcenſa naui, Reginæ inſidias ſolerter eluſit. Cæterum manifeſto periculo perfunctus, haud multo poſt occultum aliud diſcrimen incurrit. Nec fortuita res, ſed diuina fuit. Id adeo, & diſcriminis tempus, & oblatum in tempore cœleſte auxilium oſtendit. Nam dum Galliam Edmundus petit, in Dracum Anglum Archipiratam nobilem incidit, Pridię Natalis diei B. Mariæ, qui dies ab Epiſcopo, eiuſq. famulis pręcipua veneratione agitabatur. Et oblata in ſõnis vni ex comitibus ſpecies omnes ad ſpem ſalutis erexit. Is ea nocte, quæ occurſum hoſtium anteceſſit, viſus ſibi erat in quiete cum hæreticis in magno hominum conſeſſu diſceptare nudus. Ibi nuditatem ſuam erubeſcenti virgo excellenti forma, candida in veſte occurrit, quæ illum enixe rogitantem, vt ſuam nuditatem tegeret, benigne, comiterque ſua operuit palla. Hoc ille deinde viſum cum enuntiaſſet Epiſcopo; communi conſenſu ſtatuerunt, obuerſatam in ſomnis Virginem, vtique Deiparam fuiſſe, cuius præſidio tegendi forent. Itaque Edmundus aduentante hoſtium claſſe, cum humanum nullum pateret effugium, Mariæ Lauretanæ (cuius dies natalis certam ei ſpem oſtendebat ſalutis) cum ſuis implorat opem. Adiectum precibus votum. Hoſtium manus ſi euaſiſſent, ad Lauretanam Aedem ituros, ac per triduum inibi ſacris operaturos. Nec irritæ preces, votumue. Gubernator nauis, qua vehebantur, ſpecie hæreticus, Catholicorum fautorem ſe in ipſo temporis articulo præbuit. Namque vt Anglicanam claſſem adeſſe vidit; ratus id quod erat, Catholicos, quos vehebat ad necem quæri, Epiſcopum cum famulis occuluit in ſentina, remotiſſimo ab oculis, tenebricoſiſſimoque loco. Ibi naui iam ab Anglis capta, & in Angliam abducta, octo ipſos latuerunt dies, Nauarcho cibaria ſemel in die clam ſubminiſtrante. Neque tamen interim prædones Angli ſegniter captam ſcrutati ſunt onerariam. Quotidie certatim infenſis animis, omnes

rimabantur angulos, Episcopum de cuius fuga cognorant quæritantes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta intentius perscrutantes delabuntur in sentinam. Ventum erat ad latebram. Quo præsentius periculum, hoc euidentius Deiparæ auxilium exstitit. Iam sacerdotem, cui visum in somnis obiectum diximus, depræhensum in proximum attraxerant tabulatum, cæteros vestigaturi, cum diuinum Catholicis præsidium senserunt adesse. Mox quippe sacerdotem illum diuinitus ex ipsorum elapsum manibus nunquam postea reperire potuerunt. Ergo octauo demum die scrutandi defatigatione, curam quærendi Episcopi omiserunt. ita nauis dimissa à prædonibus iter coeptum repetijt. Ecce autem aliud ex alio periculum. In eodem Gallicano cursu classis alia piratarum occurrit, qui truculentiores prioribus, Edmundum Episcopum Elisabethæ Reginæ instinctu quærebant ad necem. Hi naui capta, in eam transiliunt, euertunt merces, admotisque luminibus cuncta loca scrutantur intentiore cura. Venitur ad latebram, tandem Episcopus ipse comprehēditur. Actū erat, nisi pręsens Deiparæ tutela furorem hostium retudisset. Ecce tibi dum captum extrahere conantur, repente capti ipsi oculis, lymphatisque similes errare cœperunt. Tandem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam onerariam dimittunt. Illa repetito cursu, optatum fauente Virgine tenuit portum, bis paucis diebus vltimo periculo defuncta. Episcopus eiusque familiares votorum, haud parum memores, protinus ex eo loco, vbi in terram descenderant, pedibus Lauretum vsque venerunt an. post Chr. natum M.D.LXXXVI. Et Episcopus votis rite persolutis totam rem litteris consignatam apud Aedem Lauretanā reliquit, duplicis in duplici periculo suo auxilij B. Mariæ argumentum. Insequenti anno alium B. Virgo haud minore miraculo à maris fluctibus liberauit, quam illos ab infestis prædonibus liberauerat. Ioan: Baptista Capra à Monte Albodo (oppidi in Piceno nomen est) adolescens

probus

probus, ac pius, phaselo vectus Calabriæ oram legebat. Ventum erat in conspectum insulæ Vulcaniæ (ea Siciliæ insulæ obiacet) cum repente eum atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Iam fractis remis, veloque amisso, prope erat, vt vexata nauicula mergeretur vndis, cum ipse ad spem salutis semet erexit. Itaque Mariam Lauretanam inuocans exclamat. Vt Angeli tuam Domum in Picenum, vbi nunc colitur; detulerunt, sic tu Deipara Virgo nauiculam hanc defer in portum. mira res. His precibus, velut freno iniecto, procella sedatur: secundus repente ventus exsistit. Phaselus in tutum appellitur. B. Virginem clienti suo obsecundare, & famæ transuectæ ab Angelis Domus suæ fauere sentires.

Duo sacerdotes Lauretanæ Domus calcem furto sublatam malo docti restituunt. *Cap. XVI.*

CONfirmata hoc miraculo Lauretanæ historiæ fides, alio subinde sacrosanctæ Domus religio sancita. Eodem ipso anno sacerdotes duo Placentini, ex composito, calcis aliquid e sacro pariete sustulerant eo consilio, vt id secum circumgestarent, Lauretanæ Virginis monumentum, vitæque præsidium. Sed quęsitũ inuito Deo præsidium in periculum vertit. In patriam regressos atrox pariter, minaxque occupat febris: qua pertinaciter tertium iam mensem vrgente, tandem resipiscunt. Subit animum memoria Lusitani Episcopi, qui quanquam permissu Pontificis, lapidem ex Lauretana Aede sumpsisset; tamen infenso Deo, pene exitiali oppressus sit morbo, ex quo non ante conualuerit, quam sacrum Virgini restituerit lapidem. Ergo ambo communi consilio decernunt B. Mariæ reddere, quod abstulissent: eamque enixe orant ipsorum inscitiæ ignoscat: suaque recepta re, *Rien. Brig.*

pristinam eis restituat sanitatem. Nec mora. calcem illam serico sacculo includũt:litteras addunt miraculi testes. Peregrinis Lauretũ petentibus tradunt. ipsi valetudinem recuperant. Calx vt erat in sacculo serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium Benzonium Episcopum perlata. Recitatis Placentinorum sacerdotum litteris, fides miraculo facta: vulgata inde res: & duorum exemplo repressa audacia multorum.

Duobus Beata Maria eadem specie, qua Laureti colitur oblata desperatam à medicis salutem reddit. *Cap. XVII.*

Vill. Brig. NEC natalem magis Domum, quam effigiem suam cum Domo allatam sibi cordi esse B. Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani assecla carus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque febris tabe consumptus, vrgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos eius animum Christianis mysterijs munitum solennibus precibus Dei, Diuorumque tutelæ impensius commendabat, cum moribundo Lauretana Aedes miraculis inclyta occurrit, quam cum valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanæ Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad bene de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modo omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberius meante iam spiritu, loqui coepit: & conceptum Lauretanæ Virginis adeundæ votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus plane conualuit. Cæterum ille, vt primum per valetudinem votiuæ peregrinationis iter exsequi, vtcumque potuit

(adeo

(adeo incensa erat voti exsoluendi cupido) nondum ex morbo satis validus Lauretum petit. Eo vbi ventum est, gratijs Deo, Deique matri auide, impenseque actis, vota alacer gaudio soluit. Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominus intentiore contemplatus cura, enimuero (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa; vt facile appareat Lauretanam effigiem illi, aut simillimam esse, aut certe carissimam. Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides: Ioannes Raffredus adolescens è Lasturo vico Venetæ ditionis non procul Bergamo, insanabili oppressus morbo iacebat. Ad morbi tabem, quà miserrime conficiebatur, accedebant dolores acerrimi, ac pene perpetui membrorum omnium. Itaque desperatis medentium auxilijs, Lauretanam Virginem inuocat vouens, semetque ad eam, si voti compos fuerit, primo quoque tempore iturum. Nec incassum votum cecidit. Iam destitutus à medicis, non tam cum morbo, quam cum morte luctabatur; cum repente animam agenti spes salutis affulsit. B. Virgo, velut ex insperato se illi ostendit eadem specie, qua Laureti colitur (quam tamen ipse nunquam, ne pictam quidem antea viderat) bonoque animo esse iussum ingenti lętitia simul, & religione perfudit, Confestim æger vtcumque poterat, super strato genua moliri venerabūdus; magnaq. fiducia in vltimo illo salutis discrimine, Deiparę fidē implorare cœpit. Et illa blādo, maternoq. vultu, omitte, inquit, timorē fili. haudquaquam ex isto morbo morieris. Tu modo gratus esto, ac voti memor. Cæterum illo domesticos inclamante, vt illuc properarēt, cœlestē reginam veneraturi, B. Virgo repente ex oculis abijt. Et exstitit vtrinque promissi fides. Aeger paulo post valetudine recuperata, Lauretum protinus ad reddenda vota perrexit, anno seculi huius XC. Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem,

affirmauit ijs, quibus rem omnem enunciarat, eadem prorſus forma, ornatuque ſibi in quiete B. Virginem obuerſatam. Credas illam ſpeciem; habitumque eſſe cordi B. Mariæ.

Eques Belga inſigni miraculo liberatus ab hoſtibus, ingenti mole cereum dicat.

Cap. XVIII.

Viſt. Brig. CEreus votiuus vaſtæ magnitudinis, pondo CCC. per idem tempus à Belga equite nobili B. Vırgini dono miſſus eſt, pene incredibilis miraculi teſtis. Voti, donique cauſa fuit, quod ille eques (nomen non proditur, quia ipſe occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifeſtũ capitis diſcrimen effugerat. Quippe iuſſu Parmenſis Principis, cum equitibus octo explorandi cauſa improuide progreſſus, in hoſtium præcipitarat inſidias. Erant hoſtes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigre circumfuſi omnem illi effugij ſpem ademerãt. Non tamen animis cecidit Belga, ſed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans ſocios fortiter pugnam capeſſit. Tantumque apud eos valuit fiducia Virginis; vt facile tanti periculi cogitationem excuteret. Itaque repente paruæ illi manui creuere animi vireſque: nec imploratum cœleſte auxilium pugnantibus defuit. Cum tot vndique manus eos inceſſerent telis; Deiparæ præſidio tecti hoſtilem impetũ, telorumque procellam tantiſper ſuſtinuere; quoad Hiſpanienſes copiæ venere ſubſidio. Tum vero periculum in hoſtes vertit: plærique eorum cæſi, captiue. Ac ne dubia foret vis coeleſtis auxilij; neque ipſe eques, neque comitũ quiſquam omnino: nec vero vllus eorum equus in tam atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla eſt læſus ex parte. Sentires illos Deo protegente pugnaſſe, quo propugnante viciſſent. Ergo ille tám inſignis miraculi æternum

Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cereũ, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus. stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cereus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

Surdus aurium vsum recuperat. Cap. XVIIII.

MIrandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subijciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesiæ Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt non tam verbis, quam nutibus cum eo agendum foret. Is ante obstructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanæ Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur postquam in medicis nihil opis esse apparuit, ægrum morbo animum subijt diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia spe erectus Lauretum venit. In augustissima Virginis cella sacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præsentissimũ morbi remedium inuenit. Sacris operatus sinistram sibi apertam sensit aurem: postridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vsum recuperat. Ita qui surdaster, aut surdus potius sacrosanctam Aedem intrauerat, intra biduum exijt lætus aurium vsu recepto. Totam rem ipsimet Rutilio Benzonio Episcopo, & Andreæ Bentiuolo Præsidi Lauretano mistis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. X C. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxato spatio strenue ædificabatur. Cæterum immatura Xysti Pont. mors opus ab alijs quoque Pontificibus frustra tentatum subito interrupit. Mons Regalis circumcisus, ac semirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium sitæ nunc pro suburbio sunt, quarum etiam bona pars inchoa-

Ann. Laur. Rier. Vict. Brig.

Andreas Bẽtiuolus Præs. Laur.

tæ manent. credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in solitudine sibi sedem quæsierit, ciuitatis celebritatem cordi non fuisse: ne quem aduenarum magis vrbis fama, quam loci religio inuitaret. Sub id tempus Andreæ Bentiuolo extincto in administratione Lauretana successit Fuluius Paulucius Protonotarius Apostolicus, cuius virtutem difficillima tempora exercuerunt pariter, & illustrarunt.

Fuluius Pauluc. Præf. Laur.

Munera difficillimis Greg. XIIII. temporibus Virgini missa, lataue. Cap. XX.

ANno deinde M. D. XC. Septembri mense, Vrbanus VII. Pontifex creatur, non minus breuitate Pontificatus, quàm cunctorum desiderio memorandus. Sublectus Vrbano Gregorius XIIII. vir bonus ac pius, sed ferme valetudinarius, Pontificatum gessit annuum. Tempestas fuit omnino misera, & infelix, nec vlla facies mali defuit. Latrones quos extrema Xysti tempora effuderât, gregatim impune volitabant. Pontificiæque regionis vias infestas habebant. Ad hæc erat summa cum caritate inopia. Super omnia foeda lues, extremæ famis comes, tota pene Italia per omnes ordines, atque ætates vagabatur. Neque is solum, sed etiam insequens annus Italiæ funestus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida vicique incolis propemodum exhausti; nec tam morbo quã (quod miserius est) fame. Hac igitur tempestate Laureti minus vtique solito aduenarum, ac donorum; cæterum plus votorum fuit Lauretani templi visendi, adornandique. Id adeo insecuti anni satis ostenderunt. Nec tamen illa ipsa tempestas, quæ ciuibus vrbes exhausit, non auxit muneribus Lauretanam Domum. Lælius Pignatellus Neap. lychnum argenteum bilibrem Virgini dicauit. Cardinalis Sfondratus Gregorij XIIII. fratris filius B. Mariæ Lauretanæ effigiem ex argentea lamina expressam

Lælij Pignatelli D. Card. Sfondratij D.

librarum

librarum ferme trium. Hercules Sfondratus Comes consimilem B. Mariæ effigiem argenteam decem pondo; aliā insuper laminam argenteam simili opere, sed pondere dispari, & binos vrceolos argenteos. Alfonsus Coroneus gemmeam paterā ingentis pretij. Ea tornatilis est ex vnagēma excauata. smaragdi genus videtur. vulgo Agathā appellant. Dionysius Delphynus Venetus præclarū sacrificaturi sacerdotis ornatum ex textili argenteo. Polyxena Perneſtaina Proregina Boemiæ auream pallam argenteis flosculis tanquam stellis scite, eleganterque distinctam (ex ea Episcopale amiculum sane egregium factum) Lauretanæ Virgini dicauit. Cæterum illud munus maxime memorabile, nec minus fructu, quam opulentia eximium. Petrus Tyrannus Calliensis, homo prædiues & opulentus in primis, moriens Lauretanam Virginem testamento hæredem fecit ex asse. Hæreditatis caput Falconaria, prædium sane luculentum. Id haud magis tritici, quàm vini ferax, loco situm est maxime opportuno. Haud procul abest Ancona marique: vt facile inde fruges fructusque Lauretum subuehi nauigijs queant. Aestimatur vniuersa hæreditas aureorum millibus circiter sexaginta. opportunum sane Lauretanæ Domus necessitati, vel iam vrgenti, vel imminenti subsidium. Quippe summa illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus afflixit Italiam, simul ingentes Aedis Lauretanæ sumptus impensè augebat; simul eleemosynarum, donorumque prouentum maxima intercipiebant ex parte. Nam præter D. CCC. nummos aureos, quos arca Lauretana quotannis Episcopo pensitat, circiter sena aureorum millia in Canonicos XII. totidem Sacerdotes Mansionarios, vt vocant, sex clericos chori adiutores, symphoniacos plurimos, aliosque complures templi ministros, cereos, oleum, cæterumque ædis cultum erogat. Præsidis quoque Lauretani cohortem, ingentem fabrorum, rusticorum, pastorum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societa-

Comitis Sfōdrati D.

Alfonsi Coronei D.

Dionys. Delphyni D.

Proreginæ Boemiæ D.

Petri Tyranni hæreditas.

tis Iesu vnum, alterum Illyricorum. In quæ cum meliora essent tempora, quinque ferme aureorum millia in annos singulos insumebantur. Ad hæc in Nosocomio & Xenodochio plurimi peregrini, quà ægri, quà pauperes sustentantur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in triduum præberi: cæteris aduenis egentibus publice panis diuidi solet. Episcopi porro, Cardinales, alijque Principes viri benigne lauteque tractantur. Et ædificatio sumptuosa iuxta & honorifica B. Virgini, nunquam ferme intermittitur. Igitur hi tanti, tamque immanes annui sumptus XX. aureorum millia excedere dicuntur) quos in vilitate rerum, & copia, ægre Lauretana res sustinebat, illis temporibus crescebant in immensum. Et annonæ inopia ferme quadriennium tenuit. Quo tempore agrorum, arcæque prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quam solebat: & tamen pene duplicabatur impensa. Lauretanis itaque difficultatibus Calliensis hæreditas mira opportunitate subuenit, non in præsens tempus magis, quam in futurum. Subinde parua dictu res Aedis Lauretanæ religionem haud parum illustrauit. Marcus Sara latronum Dux nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic cum maxima consceleratorum manu in Picenum venit. Cæterum vicit eius animum religio Virginis. Lauretum prætergressus, vbi opportunum nactus est locum; festa cũcti agminis diplosione Lauretanam Virginem salutauit. Adeoque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosanctam Aedem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisque aditu prohiberetur, certum hominem destinauit Lauretũ cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltro donata ab ijs, qui etiam per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueuerunt, Deo in matris suæ gratiam efferata quoque pectora mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat annonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egentibus peregrinis diuisit quotidie, eo gratius munus, quo maior illos vrgebat fames.

M. Saræ in Aedẽ Laur. reuerentia.

Pra-

Præcipuæ Clementis Octaui Indulgentiæ. *Cap. XXI.*

ANnuum Gregorij xiiij. Pontificatum Innocentius IX. menſtruus ferme Pontifex excepit, quem cœptis ingentibus clarum ſubita mors præripiens, eximiam bonorum feſellit ſpem. Innocentio Clemens viij. ſubrogatus paterna prouidentia nobilis. Is quippe annonæ caritatem improbitate hominum auctam ſua ſedulitate laxauit: graſſatoribus de medio ſublatis, obſeſſas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab inſita pietate erga Deiparam Virginem, Lauretanam Aedem inſigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adijci poſſe videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitas temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantiſque itinernm laboribus periculiſque perfunctos à Virgine Lauretana diſcedere Indulgentiarum expertes. præſertim ita tradito more, vt nullum Lauretanę peregrinationis munus tam ſolemnè eſſet, quam animos ſacra confeſſione impenſius expiandi, nouæque in poſterum vitæ inſtituendæ. Itaque Clemens Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea triſtem diſcedere; omnibus quocumque anni tempore Lauretanam Virginis cellam rite adeuntibus delictorum omnium veniam benigniſſime conceſſit. Quin etiam permiſit, vt dies tranſlatæ in Picenum Sacræ Domus quotannis Laureti celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hæc confluentibus vndique agminibus conuenarum, vetus Lauretanæ maieſtatis nitor, ac ſpecies reſtitui cœpta. Nec modo ſtudia hominum, ſed etiam vota, donaque temporum difficultate creuerunt. Cardinalis

Sfon-

Card. Sfondrati Dona.

Sfondratus ad Bononiensem legationem proficiscens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixe salutata, ingens eum cupido incessit Lauretanam effigiem propius contemplandi. Igitur scalis admotis, venerabundus ascendit. Beatæ Virginis lineamenta, diu multumque contemplatus, annulum egregium, Cardinalatus insigne, clam sibimet detrahit: & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se patrocinij argumentum. Annulus est aureus egregio adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit: tribusque eam eximijs muneribus coluit, adeo pium eius animum augustissimæ cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe anno Bononia Romam remigrans Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu vacuus. Crucem auream octo pulcherrimis smaragdis visendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorum millibus esse perhibetur. pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato, egregium eius ornamentum. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondratus Mediolanum repetens Lauretanam reuisit Virginem, eique annulum aureum eximio adamante insignem dono dedit. Adamas humano vngue maior est, qui Christi pueri digito insertus, luminum repercussu, velut sidus emicat, hoc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emptum duobus aureorum millibus constat. Adamantem porrò alium aureo illigatum annulo Antonius Parauicinus Cremonensis donum tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquaquam pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinalis inde Lotharingus multiplex regiæ opulentiæ munus per certos homines misit, crucem chrystallinam cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultum crystallino, candelabra duo, binos vrceolos cum polubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pixidem,

Anton. Parauicini D.

Card. Lotaringi D.

dem, paciferamque imaginem, omnia è nobili cryſtallo, auro, electroque perfecta: binis terniſue aureorum millibus æſtimantur. Cardinalis Cæſij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanæ Virginis imago viſitur tecto inſidentis, multis circa Angelis affectis. opus omnino egregium, totum ſerico, auroque contextum. ternos fere cubitus quaqua verſus patet. Deiparæ porro, & Angelorum imagines tanto artificio expreſſæ, vt ſpirare videantur. Cardinalis Ruſticucius aræ, & ſacerdotis veſtes argenteas, Lauretanæ Virginis effigie, & gentis ſuę inſignibus conſpicuas, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudenſis aræ ornatum egregium ex veſte argentea, criſpo opere, floribuſque eminentibus inſignem: alterum aræ ornatum Princeps Venuſinus ex Attalica veſte auro criſpante diſtincta. Iaſon Villanus ciuis Bononienſis ſacerdotalem ornatum ex veſte Attalica, criſpo auro, & gentilitijs inſignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem ſacerdotum veſtes auro, argentoque fulgentes. Marchio Riani ſacerdotis, miniſtrorumque ſolenni ritu operantium argenteas veſtes ſericis floſculis, iuſta per interualla conſperſas. Super hæc Epiſcopale amiculũ cõſimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florẽtinus, aræ, ac ſacerdotis ornatũ ex argenteo textili, quod ingentes aurei flores criſpãti opere diſtinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ veſtem aureã opere Phrygio, ac margaritis illuſtrẽ. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vaſa argẽtea cubitalia egregie facta, cælataque: vtrũque ſacris B. Mariæ emblematis, & argumẽtis inſigne: ex altero argenteũ liliũ multiplex, ex altero aureus vernantium roſarum ramus exiſtit. ea vaſa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata viſuntur. Marcus Germanus Valcaſſani Baro coronam ex margaritis, gemmiſque in roſarum modum compactis, auroque illigatis. Dux Terræ Nouæ Antiſtitem B. Mariæ ſupplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex auro.

Card Cæſii Donum.

Card. Ruſticucii. D.

Victor. Labdam. D.

Princ. Venuſini. D.

Iaſon. Villani D.

Bernardi Stroz. Don.

March. Riani D.

Luc. Turregiani D.

Ferd. Gonzag. D.

Duc. Seminariæ D.

Baronis Valcaſ. D.

Duc. Terræ nouæ D.

Virg.Vrsin. Noment.d. ro. Virginij Vrsini Nomentani vxor Virginis Lauretanæ supplicantis effigiem ex argento pene bilibrem. Lucæ Turregiani D. LucasTurregianus Florentinus suam, & vxoris imagines argenteas in morem supplicantium, ponderis non contemnendi. Alij denique alias imagines argenteis laminis expressas, binarum, ternarumque librarum Deiparæ Lauretanæ dicarant. Illud huius generis eximium. PetriLomellini D. Petrus Lomellinus Genuensis argenteum infantem naturali statura fascijs constrictum pondo X. dono misit. votiuum id donum esse facile coniectare licet. Illa haud dubie votiua. Humanum caput iustæ magnitudinis, ponderisque ex auro ab Iacobi Grimani D. Io: Iacobo Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex argento expressa adamantibus duobus, tribusque pyropis insignis à Francisco Deitristanio intimo Clementis Pontificis cubiculario: Franc. Deitristan. D. lychni etiam argentei complures dono missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet inter omnes, Io: Caroli Imperialis Genuensis donum. Ioan. Caroli Imper. D. Is lychnus tribus veluti ramis sigillatis conspicuus trifariam lucet. pondus est librarum circiter xxx. Cæterum aliud in alio genere donum eximium Ferdinandi Medices Magni Hetruriæ Ducis. MagniDuc. Hetrur. D. Triremis argentea bicubitalis, remigio, armamentisque omnibus instructa, ornataque, pondo circiter XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque triremis latere verba declarant.

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.
OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS
DEIPARÆ VIRGINI DICAVIT.
AN. M.D.XCIII.

Card. Montalti D. eximium. Egregium quoque pondere, ac pretio Cardinalis Montalti donum fuit. Is effigiem suam, ac fratris sui argenteam pulcherrime factam pondo CXL. Lauretanæ Virgini consecrauit pio cum titulo.

ALEX. PERETTVS CARD. MONTAL. S.R.E. VICECAN.
XYSTI V. NEPOS
D. MARIÆ IPSVM, ET MICHAELEM FR. PERPETVO
SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS
SACRVM MONVMENTVM POS.
AN. M. D. XCIIII.

Opus pluris duobus aureorum millibus ſtetiſſe dicitur.

Illuſtrium feminarum munera. *Cap. XXII.*

NEC nobilium feminarũ liberalitas per idem tempus obſcura fuit. Polixena Perneſtaina Proregina Boemiç S. Gerionis Thebæorum Ducis caput præclara incluſum theca, Lauretanæ Virgini donum miſit. Theca argentea auro interlita, & egregie facta S. Gerionis loricati ſpeciem reddit à pectore: & lorica eſt argento, auroque conſpicua, caput martyris gemmata redimitum corona. Huic ſubiecta baſis ex hebeno, argentoque ſacras Thebæorum martyrum reliquias cryſtallo incluſas oſtentat: votiuum donum eſſe conſtat. à Polyxena Proregina pro ſalute viri ſui recuperata, Virgini redditum. Princeps Vaſtallæ binas effigies aureas, alterã ſuam, alterã viri ſui cum duobus cordibus aureis ſex pondo B. Virgini dedicauit. Maria Boadilia triremem cum B. Mariæ Lauretanæ effigie ſublimi, ex lamina expreſſam argentea. Principis Caſteluetrani vxor crucem auream mole quidem exiguam, ſed materia nobilem, quippe ſex adamantibus aurõ illigatis nitet. Ducis Niuernienſis vxor bina candelabra argentea bene facta pondo librarum octo, per coniugem ſuum Virgini donum miſit. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veſte Damaſcena violacea, auro conſpicuum, binoſq. vrceolos cum ſuo pollubro ex argento pulchre, ſciteque factos. Violanta Farneſia bina candelabra argentea

Proreg. Boemiæ D.

Princip. Vaſtal. D.

Mariæ Baldiliæ D.

Princip. Caſteluet. D.

Duc. Niuernenſis D.

Hieron. Spinulæ D.

Violan. Farneſ. Don.

Saluft.Crefcent. D. Princip. Bifinian.D. egregio opere. Sallustia Crescentia Romana amiculum B. Virginis argenteum stellis aureis illustre. Principis Bisiniani vxor Draconem aureolum gemmis distinctum clarissimis, pretio septingentorum ferme aureorum. Iustina

Iuftin. Vicecom.D. Vicecomes arę vestem ex auro, argento, sericoque sutilem, pictam opere mirabili, nouoque. Nam continuatis inuicemque implexis aureis, argēteis, sericisque versicoloribus filis, totū opus per se, nullo substratu, adminiculoque fultū acu pertexitur, vacuis in medio spatijs relictis. vulgo punctum in aere appellant. Opus reconditi artificij ac laboris pene infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, aræ vestis perfecta est. Quindecim inibi B. Mariæ Rosarij mysteria scite expressa visuntur, quadratis inclusa spatijs, alternisque ingētibus floribus distincta, velut opere scutulato: ac ne inania sint vacua illa operis spatia; tota vestis argenteo textili subsuta interniter. Id vero (si famæ credimus) Vicecomitis matronę nobilissimæ non donum modo, sed etiam opus fuit. quamquam complura esse nobilium feminarum munera, quæ earundem etiam opera sint, satis constat: calicum præcipue sacrorum velamenta

Isabellæ Sabaudæ D. & B. Mariæ amicula. Isabella quoque consobrina Ducis Sabaudiæ coniux D. Syluestri N. donum misit, sua (vt ferunt) elaboratum manu, sane egregium: aræ, sacerdotis, ministrorumque solenni cerimonia operantium vestes ex

Duc.Cliuiæ D. serico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili. Iacoba Dux Cliuiæ Badensis Marchionis (cui brachium Laureti diuinitus sanatum docuimus) germana soror torquem aureum, globo ex pyropis, adamantibusque pendulo insignem, Lauretanæ Virgini donum misit.

Aduen-

Aduentus, & dona Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis. Cap. XXIII.

CAeterum Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis aduentus vel pietatis, vel munificentiæ argumentis maxime insignis fuit. Hæc cum regali pene comitatu Lauretum petens ingentia secum dona attulit. Attamen Christianæ pariter modestiæ, & S. Francisci memor vulgarem vestitum cinerei coloris adamauit: aurum, gemmasque deposuit, vt cœlestis Reginæ, cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem, illa cultus simplicitate caperet oculos. Et Dominæ exemplum apud ancillas, matronas, asseclas, ipsosque corporis custodes valuit. Omnes Lauretanæ peregrinationis comites, modestiæ quoque, & coloris socij fuere. Nec Clemens Pont. insigni clarissimæ feminæ pietati defuit. Transeunti per Pontificiæ ditionis oppida, vbique lautiæ præbitæ regio apparatu, quacumque incedebat, non magis vestitus tenuitas miraculo erat, quam eximia pietas exemplo; vtique posteaquam Laureto appropinquauit. Quippe vbi primum Recineto egressa, procul Lauretanæ Basilicæ tecta conspexit; confestim lectica, qua vehebatur, exilit: procumbit in genua: B. Virginem salutat de via, nullo assectarum detrectante pietatis officium, quod Domina occupasset. Inde pedibus cum Episcopis aliquot, cæteroque comitatu Lauretum ingressa, ad B. Mariæ processit Aedem. Ibi contempto puluino, cæteroque apparatu, in sacrosanctæ Domus vestibulo genua snbmittit venerabunda. Hortantibus certatim Episcopis, ipsoque Cardinale Gallo, vt ipsam Deiparæ cellam intraret, nefas esse respondit ante noxas sacra confessione abstersas, augustissimum illud limen intrare, & os suum sanctissimæ Virgini ostendere. Nec vllæ

cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt, adeo rara in eius mente insidebat religio Lauretanę Domus. Tandem igitur animo rite expiato, cœlestique dape refecto, sacrosanctam cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex: ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tandiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeo erat in templo assidua, sacrisque intenta officijs; vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indicijs par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentiæ misit in templum. Altarium, sacerdotis, ministrorumque solenni ritu operantium vestes inter dona erant, auro, argentoque trifariam crispante, mirabili opere, artificioque perfectæ: super hæc arę toralia, & materia, & opere maxime insignia. Quippe totum pene eorum spatium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euangelistarum imagines egregiæ, scite insertæ ramusculis, floribusque. opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum. affirmare ausim, vix quicquam in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vspiam factum. satis constat eius manu preciu m ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessere.

Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne. *Cap. XXIV.*

PEr eadem tempora Alfonsus Sancius Hispanus sacerdos doctus iuxta, piusque Lauretum venit, recens ab vltimo oriente, insulisque Sinarum, quæ Philippinæ vocan-

vocantur. Hunc egomet paulo ante Virginis cella egressum offendi loci religione attonitum. Stuporis causam familiariter quærenti mihi respondet admirabundus. Pro Deus immortalis, quid hoc tandem rei est? equidem nihil vnquam tale expertus sum in vita, nusquam reperi præsentiorem Deum, adeo in hac sacrosancta Aede, vis quædam diuina meo se animo superfudit. Adiecit deinde se, & ad Vadalupæ,& ad Mōtis ferrati,aliasque nobiles in Hispania B. Virginis ædes accessisse cæterum nusquam tam præsens sensisse coeleste numen. nimirum illic corticem hic medullam esse. Idem per Card. Gaetanum,cuius in comitatu venerat, cum impetrasset à Lauretano Præside, vt liceret ei in sanctiore cellæ parte pernoctare totam ibi precibus, ac vigilijs noctem exegit. Ac deinde familiaribus suis affirmauit, nullam sibi in omni vita iucundiorem,beatioremque abijsse noctem. Porro cupido eum cepit augustissimam Virginis cellam munere aliquo suo ornatam relinquendi. Candidam vestem Damascenam inde vsque ab Sinis aduexerat: hac loculamentum Deiparæ Virginis, & Christi Crucifixi cum sacra Aede delatam imaginem decorare constituit. Igitur sarcinator accersitur, qui explicata, dimensaque veste Damascena,negare primo ad vtrumque opus satis ibi materiæ esse: inde Sancio instāte,vt intentiore cura omnia dimetiretur, diu hæsitauit. Ad vltimum Damascena veste sæpius in omnes partes versata, affirmare coepit, rationem ab se tandem repertam efficiendi quod vellet: sed ita, vt illa ornamenta paulo breuiora existerent, quam opus foret. Agedum igitur,inquit Sancius,& istam sequere rationem; siquid deerit, B. Maria sibi ipsa supplebit. Morem gerit ille, ac ne qua foret erroris suspicio, vetus loculamenti peristroma ad manum habebat, ad quod formam referret noui. Vestem Damascenam Sancio inspectante dissectam defert secum in officinam. Postero die prima luce attonito similis Sancium adit exclamans. enimuero B. Virginē

in suo

in suo ornamento haud dubium miraculum perpetrasse. Nouum loculamenti peristroma, quod hesterna die breuius iusto fuerit, iã esse longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis suis, non illius vocibus habiturus. comperit haud vana illum attulisse. Nec quicquam excogitare ipse potuit, quæ rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi velum, quod faciendum curauerat, iustum esse, nihilque inde detractum: & Damascena vestis erat peregrino quodam opere facta, vt fraus addentis ex nostrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquam posset. quanquam talibus in rebus non addentis, sed detrahentis fraus timeri solet. Ad hæc ipsemet Sancius, cum alijs multis adfuerat sarcinatori vestẽ dimetienti, dissecantique: vt nihil per imprudentiam erratum esse constaret. Itaque & ab ipso, & ab alijs pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

Armillæ B. Virgini oblatæ sua sponte Christi pueri manibus inseruntur. Cap. XXV.

CAeterum illud non magis doni genere, quam euentu mirabile. Beatrix Gazæa matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, delicijs æque, ac diuitijs nobilis. Ea religionis ergo Lauretum venit Maio mense anno huius seculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ cellæ partem intrat, vbi religiosissima Lauretanæ Virginis puerum Iesum gremio tenentis effigies propius visitur, coliturque: ea est preciosissima veste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fusis ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentius contemplandi. Ergo obtusiorem oculorum aciem causata custodem (is tũ erat Papyrius N.) rogat, vt admoto ardenti cereo, Deiparæ

paræ simulacrum sibi accuratius ostendat. Morem gerit ille haud grauate. ardenti face admota simul Virgine ostentat, simul Gazeæ rogatu, singulorum donorum laudat auctores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier delicijs, ac luxui dedita in paucis, etsi atroci genere mortis, tamen Christianè admodum, pieque nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eam familiariter norat, extemplo admirabunda succlamat. En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tam pium exitum inuenerit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hasce armillas, quibus nihil carius habeo, Christo, eiusque parenti libenter dicarem, si crederem feminæ improbæ donum non ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimium mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaque illa propere armillas antiquo opere ex gemmis, auroque factas sibi detrahit, & custodi tradit offerendas Iesu, matrique. Protinus custos furcillam arripit tales ad vsus paratam: ambasque ei armillas inserit: mox sacrosanctæ statuæ admouet ea mente, vt de pueri Iesu erectis dexteræ digitis (neque enim occurrebat in præsentia locus commodior) eas suspenderet. Cæterum hastā reducens animaduertit, armillarum vnam hæsisse furcillæ, alteram digitis Iesu pueri præteritis, manum occupasse, idque ita apte, vt aptius non posset. mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastam nihil prorsus loco motam eodem refert, armillam alteram indidem suspē surus. Ecce aliud haud dubium miraculum. Dum sensim furcillam ad se reuocat, ratus in eadem Christi manu hęsisse donum, repente videt armillam è dextra lapsam in læuā manum, deiectoque in gremium Virginis aureo globo, quem puer Iesu illa manu sustinet, sinistræ manui insertam apte, atque eleganter adeo, vt scalis admotis, per otium,

de industria aptius, elegantiusque inseri haudquaquã posset. Tum vero custos repente ex rei admiratione, sacro quodam perfusus horrore, mulierem compellat. En Christus donum tuum sibi cordi esse satis ostendit, qui me alia omnia agente, sibi ipsemet armillas induit tuas. At illa, extemplo cœlesti tacta numine ingemuit: & siue ex veteri superioris vitæ luxu, siue ab recenti diuinæ beneuolentiæ indicio, ingentem inter singultus, lacrymarum vim profudit, sic prorsus, vt ab ijs, qui in altera sacri cubiculi parte supplicabant, lacrymantis gemitus, & singultus exaudirentur. Itaque nonnulli rei nouitate exciti propere ad sanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierem cernunt lacrymis, ac religione perfusam, custodem ipsum tantę rei admiratione defixum. Is deinde cum alijs multis, tum mihi ipsi rem, vti erat gesta, narrauit. Omnibus facti, euentique seriem reputantibus mira res visa: multorumque sermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer Iesus eas armillas manibus gestat, huiusce rei monumentum.

Duo ex mortis faucibus erepti.
Cap. XXVII.

SED hoc mirabile magis, quam miraculum cuipiam fortasse videatur. Sequitur aliud manifestum certe miraculum. Eodem anno Bartholomeus Meliorinus Genuensis haud obscuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, vt fit, ad manus venit. Erat ipse solus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipso ędium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domestici, arreptis armis domino subsidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius sit, pugio magna vi adactus in medio frangitur. Rixa aliorum intercursu sedata: Meliorinus grauiter saucius domum relatus,

 Extem-

Extemplo medici adhibentur, absterſum vulnus inſpiciunt, reperiunt mucronem oſſi alte infixum penitus hærere: nec aliter extrahi poſſe, quam vt ſecando vulnus augerent, quo ars ad telum perueniret. Ergo diſſecta circa vulnus quadrifariam in crucis modum carne, pugionis fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non procederet, nouum durumque remedium excogitant. Mucronem pertinaciter hærentem, pulſato è regione pectore dimouere nituntur, exacerbantes ſubinde acerbiſſimũ plagæ dolorem. Poſteaquam ſimul pulſatus, ſimul forcipe attractus pugio nulla lababat ex parte; ſeuere pronunciant, actum eſſe de illius ſalute, niſi eum Deus reſpexerit. Et iam fama de eius morte Genuam perlata fecerat, vt pro mortuo lugeretur à ſuis. At ille humanæ opi diuinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium implorat. Mira res dictu, viſuque. repente mucro loco motus forcipem facilis ſequitur: non tam humana vi, quam cœleſti cum exire ſentires. Itaque æger voti compos, vbi primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit ſe hoc ipſo anno M.D.XCIIII. cum ibidem hæc maxime ſcriberemus: ingentibuſque Virgini gratijs actis, fragmentum apud eam pugionis reliquit, tam inſignis beneficij argumentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioannes Baptiſta Iudex adoleſcens genere, ac diuitijs nobilis, voti reus Lauretum venit. Eum proximo ſuperiore anno Venetijs, grauis, minaxque adorta febris attrociſſime afflixerat. Ventum erat ad extrema. Deſerto à medicis nulla ſpes ſalutis ſuberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgini addictus in paucis) patronam ſuam moribundus fidenter implorat. Nec ſua illum fruſtrata fides. Medici iam deſperata ęgri ſalute, mortem haud dubiam opperiebantur; cum à domeſticis ad eum reuocati venarum pulſum explorant. Extemplo ſalubribus indicijs erecti, magnam & ipſi ſpem valetudinis concipiunt, & ægroto, ac neceſſarijs faciunt. Nec irrita ſpes. Aeger ex eo in horas ſingu-

las, ac pene momenta, leuius habere cœpit, quoad excussa febri, paucis diebus conualuit omnino. Igitur anno insequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi mihi hæc ipsa memoriæ prodenti rem omnem, vti à me commemorata est, ipsemet enarrauit.

Homo facinorosus ante confessionem sacrosanctæ cellæ aditu diuinitus prohibetur. *Cap. XXVII.*

HAec quoque tempestas nouis miraculis ostendit, quantæ Deo sit curæ sanctitas Lauretanæ Domus. Per ea tempora Lauretũ venerat peregrinus quidam omnibus sceleribus coopertus, & profligatæ vitæ apprime tenax. Huic igitur sanctissimæ cellæ limen intrare auso, repente in ipso aditu vmbra quædã horrenda specie se obiecit: quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit ingenti pauore perculsum. Ergo scelerum cõscientia ictus sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterum ad recolenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempore, magnoque sensu doloris: ipse autem ad sacram confessionem minime meditatus, ac paratus accesserat. Proinde à sacerdote dimittitur monitus, vt in sacrum sacellum recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope enixius implorata, in anteactam vitam inquirat sedulo: tum demum paratior redeat ad confitendum. Dimissus ille mandata facessit; sed videlicet mala consuetudo veram pœnitentiam morabatur: & probri magis, quam culpæ dolor anxium animum stimulabat. Eum itaque sacrum Virginis cubiculum repetentem, eadem illa species oblata iterum ingressu prohibuit. Tum vero ingens illi dolor inustus, se vt consceleratum, contaminatumque ab augustissima sede, à conspectu Deiparæ bis abactum esse. Extemplo flagitiosæ tabis, vitæque tædio captum, haud vana pœni-

tentia excepit, & dolor offensi Dei. Ergo conscientia impensius excussa, flens redit ad sacerdotem: labes non confessione magis, quam lacrymis eluit. Expiato tandem animo, ad augustam Virginis Aedem verecunde, ac dubitanter accedit. mirabile dictu. qui audenti clausus fuerat, verecundanti aditus patuit.

Quidam patraturus cædem in Lauretana Æde diuinitus in diuersum mutatur.
Cap. XXVIII.

IIsdem fere diebus aliud haud absimile accidit. Ciuis Asculanus honestus, ac diues filiolum ex nouo matrimonio susceperat mense septimo. Hunc nutrici alendum dederat; & quia vnicus, immaturoque partu editus erat, solicito subinde eum reuisebat animo. Forte euenit, vt puerum natura imbecillum, nulla nutricis culpa, repentinus morbus extingueret. Enimuero nutrix haud ignara, quātum mali à pueri patre præferocis ingenij homine immineret sibi; protinus occulta fuga properat Lauretum, multum in Deipara præsidij ponens. Nec spes fefellit. Ille vt vnicum filium exanimem conspexit, dolore simul, iraque amens, furere, incusare Deum, Diuosque, nutricem quærere ad necem. Cum ea non compareret, iram in nutricium vertit, quem vulneribus confossum pro mortuo reliquit. Neque hic stetit cruore imbutus furor. Comperta nutricis fuga, propere succinctus armis Lauretum aduolat. Irrumpit in templum ea mente, vt nutricem, vel in ipsa sacrosancta cella ante ora Virginis trucidaret. Lustratis frustra templi recessibus, ventum erat ad Deiparæ cellam, vbi nutrix expiatis paulo ante vitæ maculis, obnixe B. Mariæ implorabat fidem. Itaque sub eius tutela, vmbraque latuit. Quippe homini furenti, & cædem anhelanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio; si sacrosanctum limen

men intraret, haud dubie futurum, vt emollito pectore, vlciscendi omitteret curam. Proinde alio versus omnes templi angulos perlustrare cœpit. Ecce autem dum lymphato similis discurrit, forte aram B. Mariæ Annunciatæ titulo inclytam præterit. Hæc ara sacrosancto sacello extrinsecus adiecta est, sub fenestra qua Gabriel Archangelus intrasse fertur. Igitur ille conspectis per fenestram forte luminibus, quæ plurima ante B. Virginem vsque collucent; subita loci religione tactus, genua submittit. mira dictu res. Homo ferus, ac ferreus repente mollitur: mutatoque in diuersum animo, sacerdotem adit. Ibi abiectis armis, eius genibus aduoluitur, iter alienæ cædis causa susceptum, vertere se in suam salutẽ velle memorans. Cæterũ in eo quoque tutela Deiparæ præsens apparuit, quod is ad eundem sacerdotem applicuit se, ad quem paulo ante nutrix accesserat. Itaque ille totius negotij satis gnarus, Asculani ciuis confessione audita, haud ægre lenitum iam animum perpulit, vt insonti feminæ ignosceret. Et Asculanus vltro recepit, certis se indiciis ostensurum, bona fide redisse cum illa in gratiam. Dictis facta benigniora etiam adiecit. Mulierem domum reductam domesticis, virum eius benigne curatum agrestibus præposuit rebus, periculo in emolumentum à Deipara verso. Sub id tempus Collegium Illyricum, vt eius alumni accuratius bonis artibus excolerentur Romam transferri placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iussu alumni Romam euocati: & Romano Seminario aggregati, ius ac nomen Illyrici Collegij pro sua parte tuentur. Incidit hæc migratio in annũ M. D. XCIIII. qui est nostrę historiæ postremus, vt CCC. ipsos annos Aedis Lauretanæ, nostra historia complectatur. Hæc autem pauca de multis, ac prope innumerabilibus elegimus, quæ litteris proderemus, lectorem monuisse contenti, tantam esse Lauretanarum rerum, miraculorumque syluam; vt à nemine tam multa, tam magna dici possint, quin multo plura ac maiora dictis supersint.

Celebritas & maiestas Ædis Lauretanæ. *Cap. XXVIIII.*

CAeterum operæ pretium me facturum arbitror, si Lauretanam historiam breuis commemoratio de incredibilis Aedis Lauretanæ celebritate, maiestateque concludat. Nullum omnino tempus anni, nullus mensis, dies nullus abit, quin sanctissima Virginis cella à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italorumque propria hæc laus pietatis, sed communis transalpinis, transmarinisque, maxime vero Illyricis, Francis, Belgisq. Nec desiderantur Hispani, Lusitani, Poloni, atque Germani. Duo tamen sunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo sacer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque autē celebritas trimestris est, quo tēporis spatio maximis populorū concursibus Aedes Lauretana celebratur pene quotidie; Namque agri Piceni nulla vrbs, oppidum pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitium, Vmbrię, Flaminiæ, Aemiliæ, cæteræque Italiæ ad similem pietatis laudem inuitat. Veniendi ferme ratio talis. Præeunt sodalitates suis quæque insignibus, vexillisque distinctæ. Plerique enim prętcr Christi Crucifixi effigiē, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrime pictas pręferūt. Agmina claudunt sodalitatū moderatores, sacerdotesque cum sua cuiusque agminis symphonia. Sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obsiti, præciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpe Angelorum, sæpe sacro-

pe sacrorum vatum, Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæque personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incond ta, & promiscua cuiusque populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Obuias vrbes cum transeunt, eas ad Lauretanę Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac vero Aedes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora; & obortis præ gaudio lacrymis, Deiparam consalutant. Inde in ordines abeunt, instructisque agminibus procedenses canunt litanias, hymnosque. Nec desunt, qui exuti propere vestibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani sacerdótes linteati procedunt obuiam: easque in templum dedúcunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. Vbi ad Aedis vestibulum ventum est, aduenæ denuo prostratis corporibus, impense salutant Virginem, tanto vtique animi ardore, sensuque; vt ceteri qui adsunt, illorum vocibus emolliti collacrymare cogantur. Posteaquam ad collucentem facibus, lychnisq. Deiparæ cellam peruentum est, Diuæque effigiem intueri, contemplariquecoeperunt; incredibile dictu est, quæ voces, qui gemitus, quæ lacrymæ, quæ suspiria passim exaudiantur. Deum pręsentem adesse facile sentias. Pleriq. porro diuino simul horrore, gaudioque perfusi, adeo sacris illis parietibus adhærescunt, vt inde auelli, abstrahique vix queant. Dumque aram Apostolorum, sacrum armariolum, obstructam ianuam, ipsumque caminum venerabundi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in ijs locis aliquid agēs occurit, nullum intuendi finē, nullum osculandi modum facerent, nisi plurimorum item petentium, ardor obstaret. Finitimorum populorum hæc ferme ratio est. At exterarum gentium peregrini, alij

aut

pedibus, equis alij aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis insignes. Verum in dispari habitu aduenarum eminet Aedis Lauretanæ cultus idem. Omnium fere hoc commune est, vt delictis expiati cœlesti mensa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & preciosis cumulent donis. Quamquã dona insigniora sacelli custodibus tradi solent, vt in codicem referantur, quo eorum, & simul donantium exstet memoria ad posteros. Aram Apostolorum, & scilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica semper adornat vestis, incredibilisque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipsum candidis semper cereis, lychnisque argenteis plurimis collucet: assiduis prope symphoniacorum, musicorumque organorum personat cantibus: & quod caput est præsenti Dei numine semper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: sic prorsus, vt pios insolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ægris remedio, mœstis solatio, torpentibus incitamento, pręsidio periclitantibus, perditis sit saluti. Porro præcipua Lauretani sacelli frequentia est circa ferias Paschatis, Pentecostes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis sub Pascha Lauretum petunt, plurimi ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigijs Anconã delati, ad Lauretanam Aedẽ ferme pedibus pergunt. Hi fere postridie Paschatis, quo die in Sacro euangeliũ de peregrinis Emmauntẽ petentibus recitatur, peregrinorum habitum sumunt: & post faustam Amictitum suorum precationem, cum sacerdotibus innocentiæ custodibus pariter se dant in viam. Quorum quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facile excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima, ac maxima fœnisecarum, messorumque. Cæterum natalis dies B. Mariæ longe maxima aduenarum

frequentia est insignis, toto pene Piceno (vt de cæteris regionibus taceam) Lauretum confluente. Satis constat illo biduo supra CC. hominum millia Lauretanā Aedem nuper accessisse. Itaque necessitas Custodes sacrosancti sacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinsecus circundare; vt in expedito sit, admittere, quos velint, aut excludere, turbasque vitare. Omnibus porro anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiscentes ad bellum diuertere solent Lauretum, vbi rite expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hæc incredibilis aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentissimas diuersorijs fecit. Itaque hospitiorum opportunitas, commoditasque viarum pedestrem quoque peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud sane difficilem præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta est, vt per ea tempora passim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum laboris. Ergo ipse M. Antonius Columna (vt de alijs taceā) vir & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exsequi sustinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conspectum Deiparę ventum est, superfundente se pijs mentibus Deo, tantam omnes hauriunt cœlestis lætitiæ voluptatem; vt maximum quamuis laboriosæ peregrinationis fructum se cepisse fateantur. Hic ego quid memorem quam multi faciant B. Virgini vota? quam multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno? quot inexplicabilibus incestarum illecebrarum vinculis animum exsoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines desperatæ salutis, *qui fœdus pepigerāt cū inferno*, ex inferorū faucibus erepti reuiuiscāt? Nā quanto corporibus animi præstāt, tanto plura, ac maiora in animis, quā in corporibus hominum curandis existunt Virginis Lauretanæ miracula. Vt hæc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis sit diui-

nam

nam potentiam (quæ Laureti, vel maxime se ostendit) humana imbecillitate metientis. Itaque satius duco succumbere oneri, quam enarranda suscipere ea, quæ vtique pertractando detererem. Hoc vnum liquido affirmare possum, Lauretanam celebritatem, maiestatemque tantam esse, quantam qui oculis non subiecerint, haud quaquam concipere animis possint; vt si deinde cum narratis audita conferas, famam re ipsa longe minorem inuenias. Adeo vna in terris Lauretana res non fidem solum, sed famam quoque ipsam, quæ cuncta in maius celebrare solet, incredibili maiestate, ac fastigio vincit.

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HAC HISTORIA CONTINENTVR.

A

NNALES Flumenses. 106
Arbores ad S. Domus aduentum inclinãtur. 20

B

BAssa Turcarum insanabili morbo liberatus. 141

C

CAnonici in Aede Lauretana instituuntur. 87
Capucini duo è maris fluctibus eripiuntur. 137
Card. Ceruinus in Aede Laur. columbæ indicio, & B. Virginis monitu cognoscit se Pontificem Max. futurum. 143
Carmelitani Aedis Lauret. curam suscipiunt. 70. deponunt, & abeunt. 76
Clementis vij. Priuilegia. 99.
Idem translationem S. Domus ex Galilæa explorat. 106
Clementis viij. beneficia. 255
Collegium xij. puerorum Laureti à Paulo III. institutum. 118
Collegium Societatis Iesu Laureti à Iulio iij. instituitur. 134
A Paulo iiij. augetur. 146
A Pio iiij. stabilitur. 169
Collegium Illyricum à Gregorio xiij. instituitur. 220
Romam à Clemente viij. trãsfertur. 270
Cæci illuminati. vide Miracula.

D

DAlmatarum luctus, amissa natali Virginis Domo. 18
Desiderium eiusdem. 19
Dalmata Sacerdos sua exta manu præferens Lauretum venit. 91
Domus B. Mariæ magno honore in Galilæa colitur. 4
In Dalmatiam asportatur. 8
Diuinitus agnoscitur. 12
Legatis in Galilæam missis exploratur. 14
In Piceni syluã transfertur. 20
Inde in collem duorũ fratrũ. 24
Postremo in locum vbi nunc est. 26
Eius vestigia. 26
Situs admirabilis. 29

Dal-

Dalmatarum indicio agnoscitur. 31
Deinde B. Mariæ admonitu. 32
Legatis in Galilæam missis iterũ ac tertio exploratur. 34. 106
Cælestibus flammis decoratur. 37. 41. 132. 135. 136
Dubitans de Lauretana domo male multatur. 159. 162
Violatores S. Domus diuinitus vindicantur. 160. 163. 172. 232. 233. 247

Dona, & beneficia Sũmorum Pont.
Clementis vij. 99
Clementis viij. 255
Gregorij xiij. 203. 230
Innocentij viij. 70
Iulij ij. 77. 82
Leonis X. 86. 90
Marcelli ij. beneficia destinata. 145
Martini v. 51
Pauli ij. 65
Pauli iij. 114. 131
Pij ij. 56
Pij iv. 169
Pij v. 193
Xysti iv. 67
Xysti v. 139. 140

Dona ciuitatum & oppidorum.
Coronæ argenteæ. 111
Simulacra argentea. 112
Anicia vrbis Frãciæ. 215. 233
Arretij. 189
Asculi. 193
Bononiæ. 193. 241
Camerini. 192
Corneti. 242
Fabriani. 192
Firmi. 112. 189
Lugduni. 214
Macereti. 128
Mediolani. 193
Montis sancti. 193
Panormi. 213
Pisauri. 112
Recineti. 75. 193
Sarnani. 128
Spelli. 189
Vici Varronis. 128
Viterbij. 192
Vtinæ. 152

Dona Cardinalium & Episcoporũ.
Card. Abaltaemps. 192. 216
Card. Alexandrini. 193
Card. Aragon. 189. 130. 137
Card. Augustani. 132. 142
Card. Austriæ. 118. 242
Card. Cæsii. 142. 257
Card. Carpensis. 132. 142. 148
Card. Columnæ. 230. 250
Card. Cusani. 230
Card. Estensis. 216. 230
Card. Gaetani. 231. & 32.
Card. Lotharingi. 256
Card. Madrucij. 218. 229
Card. Mantuani. 193
Card. Medices. 142
Card. Montini. 112. 192
Card. Montalti. 192. 258
Card. Pacechi. 192
Card. Palmerij. 113
Card. Perusini. 192
Card. Riarij. 129. 216. 230
Card. Rusticucij. 257
Card. S. Georgij. 193
Card. S. Praxedis. 189
Card. SS. Quatuor Coronat. 112

Card. Sfondrati. 252. 256
Card. Tranensis. 78
Card. Tridentini. 132
Card. Vinerij. 192
Card. Vrbinatis. 192. 217
Archiepiscopi Altouiti. 132
Episcopi Cortonensis. 127
Episcopi Eugubini. 241
Episcopi Recinetensis. 59
Dona Principum ac Dynastarum.
Archiduc. Austriæ. 228. 237
Ascanij Columnæ. 127
Amadæi Dynastæ Sabaudi. 218
Baronis Valcassani. 257
Bassæ Turcarum. 113
Comitis Fulginatis. 129
Comit. Iusti. 243
Comit. Martinengi. 243
Comit. Oliuares. 242
Comit. Rangonis. 112
Comitis Sfondrati. 253
Ducis Ariani. 149
Ducis Atriæ. 230
Ducis Bauariæ. 218. 227. 229
Ducis Epirotarum. 149
Ducis Ferrariensis. 127. 142
Ducis Gioiosæ. 222
Ducis Grauinæ. 142
Ducis Humalæ. 233
Ducis Mantuani. 149. 242
Ducis Mediolanensis. 127
Ducis Parmensis. 127
Ducis Pernonij. 224
Ducis Traiectensis. 113
Ducis Terrænouæ. 230. 257
Ducis Sabaudiæ. 230. 241
Ducis Sermonetæ. 149
Ducis Seminariæ. 257
Duc s Vrbini. 132. 142. 148. 242
Ioannis Austriaci. 206
Laurentij Medices. 69
Magni Magistri Melitensis. 112
Magni Ducis Hetruriæ. 258
Marchionis Aquæuiuæ. 218
March. Badensis. 225
March. Bitontini. 113
March. Capursii. 241
March. Estensis. 230
March. Imperialis. 242
March. Lippæ. 242
March. Mantuani. 142
March. Riani. 257
March. Roburei. 243
March. Tripaldæ. 112
March. Vasti. 113. 241
Nicolai Frangipani. 19
Principis Asculani. 191
Principis Bisiniani. 128. 132. 142. 220
Principis Stiliani. 241
Principis Mantuani. 242
Principis Venusini. 257
Proregis Neap. 143
Regis Franciæ. 222
Regis Romanorum. 143
Dona illustrium ac nobilium feminarum.
Beatricis Gazæ. 264
Camillæ Perettæ. 243
Clæliæ Farnesiæ. 189
Constantiæ Carretæ. 218
Constantiæ Leiuæ. 143
Claudiæ Turnoniæ. 224
Comitissæ Briatici. 216
Comitissæ Palenæ. 141
Comitissæ Populi. 128
Ducissæ Amalphetanæ. 128

Ducissæ Bouini. 147. 247
Ducissæ Bransuichien. 229
Ducissæ Cliuiæ. 241. 243. 260
Ducissæ Ferrarien. 181. 189
Ducissæ Grauinæ. 189
Ducissæ Lotharingæ. 210
Ducissæ Mantuanæ. 149
Ducissæ Montalti. 189
Ducissæ Niuernien. 259
Ducissæ Vrbini. 128
Magnæ Duc. Hetruriæ. 208. 261
Ducissæ Parmensis. 241
Hieronymæ Spinulæ. 259
Isabellæ Sabaudæ. 260
Iustinæ Vicecom. 260
Liuiæ Pignatellæ. 241
Marchionissæ Mantuanæ. 90
Marchionissæ S.Crucis. 218
Marchionissæ Vasti. 113. 128
Margaritæ Austriacæ. 128. 149 207
Mariæ Boadiliæ. 259
Principis. Amalphetanæ. 241
Principis. Bisinianæ. 260
Principis. Casteluetranæ. 243. 259
Princ. Sulmonen. 216
Princ. Vastallæ. 259
Princ. Venusinæ. 216. 257
Portiæ Vitelliæ. 242
Portiæ Cæsiæ. 143
Proreginæ Boemiæ. 241. 253. 259
Proreg. Neapol. 113. 242
Proreg. Samnitium. 128
Reginæ Franciæ. 241
Reginæ Hungariæ. 90
Salluſtiæ Crescentiæ. 260
Violantæ Farnesiæ. 259
Dona nobilium & illustriū virorū.
Alex. Calcagnini. 212
Alfonsi Coronei. 253
Alfonsi Vicecom. 241
Antonij Perotti. 85
Antonij Leiuæ. 90
Antonij Pallauicini. 256
Antonij Pignatelli. 128
Antonij Spinelli. 241
Augustini Auriæ. 149
Baßani Mantuani. 127
Bernardi Strozij. 257
Bernardini Sanquinij. 127
Dionysii Delphyni. 253
Equitis Videboni. 243
Equit. Belgæ. 250
Federici Tomacelli. 241
Ferdin. Gonzagæ. 108. 257
Francisci Deitristan. 258
Francisci Gaetani. 189
Georgij Monachi. 78
Hercules Mariæ Sfort. 137
Hieron. Grimaldi. 242
Honorij Sabelli. 137
Iasonis Villani. 257
Ioan. Piccolhominei. 230
Io. Bapt. Carafæ. 98
Io. Bapt. Duaræ. 230
Io. Caroli Imperiali. 258
Io. Francisci Boßii. 112
Io. Iacobi Grimani. 258
Iulij Monaldi. 128
Lælij Pignatelli. 252
Leonardi Vinerij. 128
Lucæ Turregiani. 257. 258
Ludouici Georgij. 223
Ludouici Gisilardi. 112
Ludouici Martinengi. 230
M. Antonij Blanchetti. 243

Oliuerij

Oliuerij Fagnani. 113
Pardi Pappacodæ. 112
Petri Lomellini. 258
Petri Tyranni. 253
Pompilij Bononiensis. 128
Pyrrhi Gonzagæ. 112
Sfortiæ Pallauicini. 216
Victorij Labdamari. 257
Vincentij Alfani. 112
Virginij Vrsin. Noment. 258
Dona Turcarum. 113. 141

E

ELeemosinæ Domus Lauretanæ. 60. 112
Episcopi Conimbricensis malo doctus lapidem S. Aedi ablatum remittit. 174

G

GRegorij xiij. beneficia. 203
Eiusdem donum. 230

H

HIstoria Lauret. Præpositi Teremani. 161
Baptistæ Mantuani. 71
Hieronymi Angelitæ. 106

I

INdulgentiæ Benedicti xij. 46
Vrbani vi. 48
Bonifacij ix. 49
Martini v. 51
Nicolai v. 53
Pauli ij. 65
Xysti Quarti. 67
Iulij ij. 71
Gregorij xiij. 203
Clementis viij. 255
Iudæus carcere liberatus. 187
Iulius ij. à bombardæ ictu protectus. 81
Templum Lauretanum munit. 80
Aedes Pontificias condit. 84
Iulij iij. beneficia. 133

L

LAuretana Domus vnde appellata. 20. 23
Turcas inuadentes fugat. 69. 93
Christianorum exercitum inuadentem terret ac mutat. 94
Inter infestas copias militum intacta permanet. 52. 150
Lauretana templa passim excitata. 120
Lauretum conditum. 38
Manibus cinctum à Leone X. 97
Salubrius redditur à Clemente vij. 114
Et à Saxatello Præside Lauret. 191
Recinetensi ditione eximitur à Iul. ij. & Clemente vij. 78. 99
Recinetensibus redditur à Paulo iij. 115
Adimitur à Pio iv. 197
Episcopali sede, & ciuitatis iure donatur à Xysto V. 236
Lauretanum templum à Recinetensibus conditum. 44
Eo disturbato, aliud magnificentius à Paulo ij. Pont. Max. inchoa-

inchoatum, cælestibus flammis decoratur. 38. 41
Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont. 52
Lauretanæ Aedis hospitalitas. 19. 192. 221
Lauretanæ Aedis celebritas. 204
Lauretani Patroni.
Card. Robureus. 68
Card. Bibiennensis. 97
Prior Capuanus. Ibid.
Card. Contarenus. 115
Card. Carpensis. Ibid.
Card. Vrbinas. 170
Card Moronus. 217
Card. Vastauillanus. 221
Card. Gallus. 238
Leonis X. Priuilegia. 86. 87
Dona. 90

M

MArtini V. Indulgentiæ, & priuilegia. 50
MIRACVLA variorum generũ.
Architectus sacros parietes per fodere aggressus exanimatur. 101
Bombardæ ictu liberatus. 81
Cæci illuminati. 152. 184. 185. 213
Carcere exempti. 155
Iudæus carcere emissus. 187
Casu & ruina liberati. 108. 129. 177. 178. 212. 223
Dæmoniaci liberati. 73. 183. 184
Dæmonum seruitio exempti. 164. 165. 167
Dæmonum tentationibus liberati. 67
Fluminum periculo erepti. 180. 193
Fulminibus exempti. 138
B. Maria in somnis apparet eadem forma, qua Laureti colitur. 248. 249
Maris fluctibus erepti Capucini duo. 137
Morbis desperatis erepti. 12. 66. 213. 214. 248. 249. 262. 263
Mortis e faucibus erepti.
Iulianus Cæsarinus. 108
Sicula puella iugulata. 157
Neapolitanus xij. mortiferis plagis confectus. 212
Marchio Badensis. 224. 229
Bassa Turcarum. 141
Mutis linguæ vsus redditus. 185. 186
Naufragio liberati. 154. 178. & 79.
Paralytici curati. 79. 209
Pestilentia liberatæ vrbes & oppida.
Anicia. 215
Lugdunum. 216
Panormum. 215
Recinetum. 76
Vtina. 152
Principes viri pestilentia exempti.
Card. S. Marci, qui postea Paulus ij. Pont. fuit. 64
Pradonum manibus erepti. 194. 235. 245. 246
Podagrici sanati. 182. 214
Puella septennis à B. Maria Lauretum adducitur. 38
Puteo exempti. 139
Sacerdos Dalmata sua exta manu

nu præferens Lauretum venit. 91
Steriles fecundatæ. 180. 181
Surdis auditus redditus. 251
Seruitio Turcarū liberati. 194. & 95. 202
Supplicio exempti.
Vaiuodæ Transylu. 108
Alij 197. & 198. vel 99.
Suspendio erepti. 156. 196. vel 98.
Tempestate maris erepti. 153. 194. 247

P

Parietes S. Domui adiecti recedunt. 93.
Paulus à Sylua Heremita. 32. & 41.
Paulus ij. Pont. Max. B. Virginis Lauret. ope pestilentia liberatur 63.
Templum Lauret. condit. 64
Indulgentijs, & beneficijs ornat 65.
Paulus iij. beneficijs cumulat Aedem Lauret. 114. bis inuisit. 131.
Picentes Lauretanam Virginem Patronam adoptant. 36. egregie tuentur. 170
Picentium Sacellum in æde Lauretana. 237.
Pius ij. Pont. Max. voto Lauret. Virginis facto sanatur. 56.
Eiusdem donum. Ibid.
Profectio ad Aedem Lauretanam. 57
Pij Quarti beneficia. 169

R

Recinetenses S. Domui templum circundant. 44
Eorundem præcipua religio erga Lauretanam Virg. 46.
Eorundem Donum. 76
Reginæ Neapolitanæ Lauretan. Aedem adeunt. 86.

S

Sol per vtrumque æquinoctiū Lauretanam Virgin. quodnammodo salutat. 30

T

Testimonia de Aede Lauret. Summorum Pontificum.
Pauli ij. 65
Xysti Quarti. 68
Iulij ij. 77
Leonis X. 87. 88. 97
Clementis vij. 99
Pauli iii. 114
Pii Quinti. 190
Testimonia Historicorum.
Fl. Blondi. 52
Baptistæ Mantuani. 71
F. Leandri. 110

X

Xysti Quarti Indulgentiæ & & beneficia. 67. 68
Xysti V. beneficia. 136. 140

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag.	lin.			Pag.	lin.		
10	24	honore	horrore	155	11	XVXII.	XXVII.
31	12	arcus	arcu	158	30	miraculi	miraculum
32	21	Irritæque	irrisæque	161	23	ex templo	extemplo
57	1	FELIX	INFELIX	164	4	afficitur	afficitur
59	18	eximiæ	eximie	175	5	accelerandã	accelerandũ
60	23	suos	suas	Ibid.	27	mille	bis mille
62	22	aduenis	aduenas	189	5	Praxedis	Praxedis
69	18	per Franciscũ	Perfranciscũ	207	10	extemplo	exemplo
70	22	intexta	contexta	214	in marg.	&	os
77	19	defigendum	defigendam	224	vlt.	grande	glande
83	25	liminibus	luminibus	229	3	obscur ore	obscuriora
92	3	ait	ais	Ibid.	22	destinctum	distinctum
96	8	redunt	redeunt	237	17	Virginis	Virgini
103	5	disignatum	designatum	249	12	Bergamo	Bergomo
105	4	collum	collium	Ibid.	17	semetque	semet
107	32	lapidium	lapidum	254	25	diplosione	displosione
110	5	Domiciana	Dominicana	258	1	Virginis	Virgini
116	28	incuria	iniuria	Ibid.	7	dicarant	dicarunt
122	28	Diæcesi	diœcesis	264	5	quæ	quod
153	26	duplici	duplicis	271	5	incredibilis	incredibili
154	16	memoriæ	memoria				

Cætera quiuis potest ipse per se & videre & corrigere.

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.

Omnia sunt folia integra, præter Mm; qui est cum dimidio.

R O M Æ,

Ex Typographia Aloysij Zannetti. M. D. XCVII.

SVPERIORVM PERMISSV.